DUBROVNIK

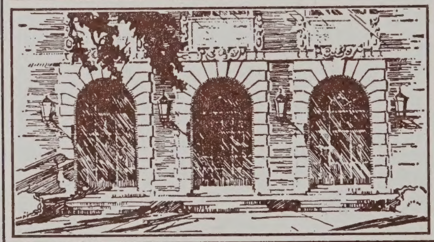
ZABAVNIK

NARODNE ŠTIONICE DUBROVAČKE

ZA GODINU 1868.

U SPLJETU
BRZOTISKOM ANTUNA ZANNONI
1868.

DUBROVNIK

ZABAVNIK

NARODNE ŠTIONICE DUBROVAČKE

ZA GODINU 1868.

U SPLJETU

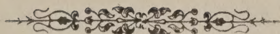
BRZOTISKOM ANTUNA ZANNONI

1868.

UROŠ V I MATI MU JELENA

TRAGEDIJA U PET RAZDJELA.

OD MATIJE BANA.

Dogagjaji koji se zbiše od smrti Dušanove do Kosovske propasti, označavaju jamačno najžalosniju epohu u povjesnici našega naroda. Kad to velim, ne mislim da vremena koja su sljedovala ne bjehu još crnja; ali ta vremena bijahu samo prirodne posljedice prvomu narodnomu posrtaju, pa se kao takove i primaju, niti već živo iznenagjuju duhove. Na protiv ništa tako žalostan utisak ne čini na čovjeka kao prvo stropoštanje, kao država koja tek što je dospjela do vrhunca svoje snage i slave, počinje se odmah raspadati krivicom onih samih koji pomogoše da se podigne na onu visinu.

Taka nesreća pobugjuje svakoga na razmišljavanje, za svakoga je poučljiva; a budući da je proizvod razuzdanih već neukrotivih javnih strasti, pruža dramoslovcu prekrasno i najskupocjenije gradivo. Obrazovani dijelak naroda uči se golom povjesnicom; a za gomilu najpodesnija je pouka povjesnica preobučena u dramoslovnoj haljini.

Svi dosad naši novi dramoslovi imadoše u vidu tu istinu, pa crpeći svoje umotvore iz narodne povjesnice, najviše su i doprinijeli, zajedno s povjesničarima, razvitku narodne svijesti. Ali neki pisci iz mlagjega naraštaja, prem da osobito cijene što god je pripomoglo da se ta svijest probudi, ipak počeše dramoslovima kao prebacivati što se drže ponajviše povjesničkoga pravca, radosno kao napredak označujući kad god su od njega odstupili.

Ja ne mogu da im to odobrim. Oni mi se čine tim više nedosljedni što se svijest u našega naroda nije još ni svuda ni sasvim razvila, a kamo li učvrstila, pa da bi se mogla bez velike neprilike povjesnička drama odstraniti. No sve da je i potpun razvitak postignut, ne smećimo s uma da ideje i čustva u

duhovnom krugu, isto kao i stvari u krugu materijalnom, nije dovoljno samo razviti i ukrijepiti, nego ih valja neprestano pothranjivati. A da ta potreba i ne postoji, samo to što u nas i inteligencija i prost narod još najradije vrvi na povjesničke predstave, otkrivajući nam opšti duh, opominje nas na pravac kojega se imamo najviše držati.

Mlagji pisci, i ako su izgubili iz vida ove praktične istine, opet ni za što drugo ne preporučuju nam socijalnu dramu, nego što misle da bismo njom dramoslovnu struku naše književnosti savršenije a lakše razvili.

Baš kad bi to tako i bilo, opet im ne bih preporuku odobrio, jer ne vodi glavnoj svrsi, kojoj moramo svi jednako u ovaj par težiti, i koju oni sami najvećma hvale, ne vodi ni u polak, kao povjesnička drama, razvijanju narodne svijesti. Ali ni to ne stoji da se socijalnom lakše i brže dolazi do savršenijega dramoslovstva. Što su neki književni auktoriteti kazali da je najteži posao dobro sastaviti povjesničku dramu, ne valja otud izvoditi da bismo socijalnom bolje uspjeli. Ko nije kadar prvom se odlikovati, lošo će mu i druga za rukom poći; a dramoslov upravo darovit uspjeti će i u jednoj i u drugoj. Tu je dakle teškoća samo relativna incidencija, a darovitost, ne pak vrsta drame, jedina je mjerodavna. Bez izvrsnih dramoslova ne daje se ni izvrsna dramoslovstva; a drama povjesnička uvijek će im biti veličanstvenija, uvijek primamljivija za više pa i samo ozbilnije duhove, uvijek korisnija u odnošajima javnoga života. Pa budući da će vješt dramoslov i u samu povjesničku dramu uplesti strasti, čuvstva i slike iz života domaćega, koliko god mu predmet dopušta, to i u socijalnom pogledu ona mu neće bez pouke i zanimljivosti biti.

Pogledajmo na stare i nove najznatnije dramoslove svijü naroda. Svi su skoro vrljali tamo i amo po polju socijalnom, pa su opet na povjesničko najradije svrtali. Lako je uvidjeti da svuda u epohama narodne mužvenosti povjesnica na pozornici pretežnije vlada, a preovladanje socijalne drame pojavljuje se uvijek u epo-

hama labavosti duševne i društvenoga kvareža. Eno u Francuzkoj za Ludvika XIV i XV, Kornelj je iščeznuo izpred Racina, a ovaj je morao onomu mjesto ustupiti za vrijeme velikoga prevrata i Napoleonova ratovanja. Duh svake epohe odsijeva na pozornici; svaki naraštaj najradije gleda predstavljene svoje ideale.

Ubijegjen o ovim istinama ja ću se i dalje držati ponajviše drame povjesničke, uplećući u nju koliko god socijalnih živalja uzmože podnijeti; a isto tako kad mi drama uzbude u suštini socijalna, uvijek će predstavljati i neke strane svenarodnoga života, biti će ogledalo povjesničkoj epohi u koju spada. U ovom posljednjem pogledu take su Mejrima, Dobrila i Miljenko, i Dobroslav, a u prvom sve moje sušto povjesničke drame, taki je i Uroš V.

Kad sam namislio da dramatišem epohu koja je Dušanovoj sljedovala, podijelio sam je na dva perioda, i prema tomu dvije tragedije napisao: Vukašina i Lazara. U prvoj Uroš je padao koncem trećega a Vukašin petoga razdjela. Da bih pored te dvije katastrofe očuvao dramatsko jedinstvo učinio sam da Uroš skoro sasvim iščezne izpred Vukašina, a djela zbivša se kad je ovaj sam ostao na prijestolu upleo sam što sam više mogao u prva tri razdjela. Time činjaše mi se da sam svrhu postigao, jer smrću Uroševom nije se prekidalo djelo, no samo Vukašinu čistilo se polje da bez svake prepone izvrši svoje državne namjere. Toga su mišljenja bili i neki pisci kad sam prekolani u jednoj književničkoj družini, koja se bješe sastavila da pročitava i rasugjuje rukopisna djela svojih članova, i ja pročitao tu svoju tragediju. Ali jedan od drugova g. Gj. M.ć osjeti ono čega sam se u početku bojao; on reče da mu se čini da se tragedija koncem trećega razdjela svršava, a od onoga ostaloga da bi se mogla još jedna napraviti. K tome još doda da je i sam više puta smišljao dramatisati Uroša; ali da u povjesnici nije nalazio dovoljno gradiva, a i sam Urošev karakter, kod sve tragičke njegove smrti, da nije nimalo dramatičan. Na taj način moj drugar savjetujući me

da od samoga Uroša napravim tragediju iznosio mi je pred oči i sve tegobe koje me čekaju u tome poslu.

Premda su drugi pisci branili moju osnovu, ipak ja sam se jako pokolebao u ubjegjenju da sam dramatsko jedinstvo u Vukašinu postignuo, i odmah se riješih da tu tragediju u dvije rastočim.

Za to mi je trebalo zdravo podići Uroša iz njegove povjesničke ništavosti da bi mogao protagonista biti. Ali prema vieštomu, okretnomu i smjelomu Vukašinu to bijaše vrlo težak, skoro nemogućan posao, a da se poviesnica sasvim ne izopači. Tad ovu uzeh kritički pretresati, i doista nagjoh da ona sama sebi protivorieči. Da je Uroš neiskusan, suviše povjerljiv i slab bio, to stoji; ali da ga je Vukašin svake vlasti i imanja lišio, kao što se priča, bi li on bio carevao punih deset godina, kovao novce, zaključavao ugovore sa stranim državama, poklanjao dobra manastirima, i vršio sve čine suverenskoga dostojanstva, kao što to doznajemo iz dokumenata u posljednje vrijeme pronagjenih? Bi li hitri Vukašin njega držao u tako siromašnom stanju da bude primoran potražiti hljeba kod Lazara, Vukašinovoga najvećega i najmoćnijega protivnika? On to ne bi učinio ne samo da se Lazar moralno ne osili imajući cara u svome dvoru, no ni iz obzira na veliku vlastelu, koja mu je većinom protivna bila, i koja videći Dušanova sina dotle ponižena, mogla je najžešće buknuti. Ne, Vukašin je odveć vješt bio da bi učinio taku pogrešku. Neće li prije biti da je Uroš, videći da mu je kralj postao ozbiljno opasan, otišao k Lazaru s tajnom namjerom da ga podigne protiv njega, a megjutim carevi pristaoci razglasiše da je to učinio zbog oskudosti, kako bi time opšta ogorčenost protiv Vukašina još više narasla? Mnogo je naravnije ovako misliti, tim prije što znamo da je Lazar s Vukašinom vojevao, ali ga sasvim nadjačao nije. Tek posle toga Uroš se morao riješiti da pobjegne u Dubrovnik ne samo što se bojao za svoj život, nego i što se nadao da će ga Dubrovačka republika po svome običaju, ili oružjem potpo-

moći, ili na miran način dostojno s Vukašinom poravnati. Ovaj je opazio tu opasnost i ubio ga je.

Ja ovako tumačim Uroševu povjesnicu, a tim joj ne mijenjam glavna fakta, nego ih samo onako karakterišem kako je bliže zdravomu razumu. Prema tomu i Uroša sam dramatisao.

On sam, premda sam ga ukrasio lijepim svojstvima, opet mi je u tragičkom obziru lošo izgledao prema mračnoj ali imponentnoj figuri Vukašinovoj; pa sam mu za to pridružio vještu i odvažnu mater. Tako ova dva lica, mati i sin, potpunjujući se jedno s drugim, težeći jednoj svrsi, dijeleći jedna čuvstva jedne opasnosti, stapaju se u jednu moralnu ličnost, koja je pravi protagonista. Dok se Uroš polagahno spremaše da zbaci Vukašina s pomoću svoga tasta, vlaškoga kneza, mati mu je oluju već razuzdala na kralja, koji ovdje igra pasivnu ulogu, držeći se na obrani. Car je najposlije dogagjajima primoran sasvim se povesti za materinim planom, ali u tome, nekom fatalnošću okupljen, nalazi smrt.

Odmah u početku tragedije predstavlja se krajna pocjepanost vlastele, pa i same carske porodice. Već niko nikomu ne vjeruje; svak ima osobene račune, i po ovima radi. Uz kralja stoji Dejan, caričin brat, Uglješa i Gojko braća mu rogjena, zet mu Baoša zetski, Hrelja Ohmučević, i drugi. Carici je vijeran ostao drugi brat Jug Bogdan, koji joj je u svemu pomagač. On je već podigao ispod ruke na kralja svoga zeta Lazara, želeći da ovaj dobije Vukašinovu krunu; a potiče trećega brata Livera u Albaniji, da upade u Zetu, pa kad sve ustane i sam se sprema da iz svoje rodopske oblasti uskoči u Maćedoniju. Vukašin je otpravio Uglješu s vojskom na Lazara; ali je carica glavnu vlastelu u toj vojski za sebe zadobila, te u prvom sukobu svi skoro ili se razbjegoše, ili čisto prijegjoše Lazaru. Tim Uglješa morade se vratiti pobjegjen, a Lazar s Hranićem, humskim knezom ugje u Rašku Vukašinovu oblast. Taj prvi veliki uspijeh umnožio je protivnike kraljeve, i okuražio gragjanstvo u prestolnici, gdje je carica tajno bunu spremala. Namjera joj je bila da Uroša skloni u

Dubrovnik, čim pukne na sve strane oluja, i već se o tome bila tajno dogovorila s Dubrovačkim vijećem. Dok se to zbiva, dok k Lazaru prelazi i Užički knez, Altoman, Gojko u Prištini navaljuje na Vukašina da cara već jednom smakne. Ali je Vukašin zdravo smotren, i veli da još tomu nije vrijeme, a upravo u sebi još se nije ni riješio da li da smakne Nemanića, ili da ga samo otpravi u kakav manastir. Na to ga savjetuju neke važne opšte okolnosti, ali više svega, tajni glas njegove duše. On je, istina, vlastoljubiv; ali je tu strast već zadovoljio; priznat je kao kralj, a i car je faktično. Na što ubijati onomu sina koji ga je iz blata izvukao, i onoga koji mu je sam krunu i sve dao? Nekako ga savjest od toga odvraća, a i razum mu veli da pogubivši cara golemu bi uzrujanost na sebe podigao, pa bi mogao i sve stečeno rizikovati. Savjest će pred vlastoljubljem umuknuti tek onda kad ovomu uzgrozi krajna pogibao; a opet će mah oteti i grozno ga mučiti po učinjenom ubistvu. Na taj sam način htio da tragičnosti Vukašinova karaktera, koji će se u drugoj tragediji potpuno razviti, već u ovoj pokažem prvu klicu.

Čim je kralj iz Uglješinih usta čuo kako ga je vojska iznevjerila, i vidi da je sva Raška pred Lazarem otvorena, šilje Uglješu u Maćedoniju, a Gojka u Romaniju, da dignu drugu vojsku; u isto vrijeme otpravlja Dejana u Zetu da mu zet otuda udre na Lazara. No budući da za to trebaše duže vremena, a dotle ne imagjaše nikakve vojske kojom da zadrži napredujućega protivnika, smisli da ga zavara hitrinom, te pošlje Lazaru rimskoga poslanika, koji je Vukašina nagovarao na krstonosnu vojsku protiv Turaka, da ga on u interesu toga preduzeća skloni na pomirenje i zajedničko djelanje. Carica je doznala za ta dva poslanstva, pa potajno otpravi dva sebi privržena kneza da kraljeve izaslanike zarobe na putu. Tim je kralju kvarila sav plan, a knezu Lazaru olakšavala dalje pobjede.

Na ovomu se svršuje prvi razdjel. U njemu je sve izloženo, i već tako zapleteno da se u najvećoj neizvjesnosti čeka.

Zaplet napreduje u drugomu razdjelu, i svi se dogagjaji klone Lazaru i Nemanjićima na korist. Ali počem je ovaj razdjel štampan sav u Zagrebačkom Dragoljubu, neću ga ovdje razlagati.

U trećem razdjelu stvari su već dotle došle da je carica našla za nužno otkriti Urošu sav svoj plan, sve mu tajne i namjere svoje saopštiti, i najposle predložiti mu da umakne u Lazarev tabor. Ali Uroš to odbija, on ne vjeruje nikakvomu velikašu, pa ni Lazaru; neće nikomu već da se dade u ruke, nego čeka kakve će mu glase žena iz Vlaške donijeti, pa će se onda riješiti. Megjutim Bogdan koji nestrpljivo čeka što će mu sestra s Urošem ugoditi, k njoj dolazi. Sami su.

Bogdan — . . . Ti si zamišljena.
Carica — Donosiš li kakvih v'jesti brate?
Bogdan Puk po gradu nespokojno vrvi.
Ohrabren je padom kruševačkim,
Pa podiže to smjelije glavu.
Sve se bojim da se opet metež
Ne izlegne.
Carica To je sve još rano.
Dok na čelu zavjerena plemstva
Arsojević i smjeli se Bojo
Ne približe gradu, trebalo bi
Da se dotle naši Prištinjani
I ne kažu živi. To ja želim.
Bogdan Tako im je i preporučeno;
No svjetinu mržnjom uzrujanu
Ko dovoljno da umudri, sestro?
Carica I još nema sa primorja v'jesti?
Bogdan Sad ih dobih. Liver i Altoman
Kreću sutra sa suprotnih strana
Na knežinu zetsku.

CARICA Vukašinu
Tim je l'jevo odsječeno krilo.
BOGDAN Ostaje mu desno i trupina:
Jake vojske Uglješe i Gojka.
CARICA S jednim krilom neće ždral daleko.
BOGDAN Dok Uglješa k Nišu stupa, Gojko
Na Prištinu smjera; a dotle će
Lako moći.
CARICA *(živo ustajući)*. Preduhitriću ga:
Samo šaku pepela će naći
Ovdje, na svom gnjezdu, i zaludu
Tražiti će u pepelu tome
Bratu kralju kosti.
BOGDAN A megjutim
Stegnuću ih i ja sa Rodope.
Tad će biti oda sviju strana
Satjerani u sredinu našu,
I satrti. Pa j' i vr'jeme, Jelo,
Da otidem kući, i sve spremim.
Čekam samo da nas ti ugodiš
Sa Urošem. Šta s njim svrši jutros?
CARICA Skoro ništa.
BOGDAN Kako!
CARICA Najprije mu
Omekšati htjedoh u ušima
Omrznulo Lazarevo ime.
BOGDAN Pa?
CARICA Slušao me i šutao.
BOGDAN *(nestrpljivo)* Dalje?
CARICA Tad mu živo kneževe opisah
Sve usp'jehe do sad polučene,
I buduće što mu mi spremismo;
Pa mu kliznuh najposlije predlog

Da se upusti vješto preko tebe
U potajne š njime dogovore.

BOGDAN A on?

CARICA O tom ne htje ni da čuje.

BOGDAN *(udariv nogom o zemlju)* Sve jednako nevješt i tvrdoglav!

CARICA Pamti knežev u Srijemu doček,
I tim gnjevno zaklopi mi usta.

BOGDAN Ha slijepac! Ne uvigja da se
I vremena i knez prom'jeniše!

CARICA *(hitro)* Kraljevića čisto prijateljstvo
Još ga veže, i ne da mu, mislim,
Da se otrgne konačno od kralja.

BOGDAN Stoput sl'jepac! On ne razlikuje
Divlju vranu od pitoma kosa. —
Pa šta ćemo?

CARICA Rastavit ih treba.

BOGDAN A kako ćeš?

CARICA Stišaj se i počuj.
Ovaj slučaj ja sam predvidjela,
Pa na vr'jeme i l'jeka mu našla.

BOGDAN Da ga čujem.

CARICA Dokle ovaj vihar
Ne preleti preko naših glava
Mi njegovu sklonimo van carstva.

BOGDAN Šta! van carstva?... Gdje to?

CARICA *(uočivši dobro brata)* U Dùbrovnik.

BOGDAN I htjeti će, misliš, Dubrovčani
Izložit se za Uroša gnjevu
Borećih se strana, izmegj' kojih
On bi sada njima dobjegao?

CARICA *(izvadiv pismo)* Čitaj.

BOGDAN Pečat dubrovačkog v'jeća!...
Kako! O tom radila si dugo,
A n'jesi mi ni rječice rekla?

CARICA Čitaj. *(u sebi)* Čas je ogledanju došo,
Da izmjerim koliko duboko
Dopire ti odanost u srce.

BOGD. *(dovršuje čitanje)* «I sklonište, i pomoć za povrat.»
Pa sve ovo tajaše mi dosad? *(baca joj pismo)*
Grom u mene! Vidim na čemu sam.

CARICA *(savivši ruke)* Šta Bogdane, već te gnjev zanosi?
Pravo ljudi ljuticom te zovu.

BOGDAN Ti, Jeleno, dvolična si sa mnom
Kao što i sa svima drugim;
Ti si... B'jes sto puta
B'jes u mene, što sam poznajuć te
Ipak ti se sl'jepo povjerio!
No... po Boga žalim što je docna,
A inače, matere mi božje,
Ovog časa trgo bih se natrag.

CARICA Eto, reci sada da nad sinom
Bez osnova strepim, i zazirem
Od vas sviju koliko god vas je.
Što ga kralju iz nokata čupam
A ne bacam zetu tvom u krilo,
Već sva tvoja iščezava revnost! *(tužno)*
Ah, ni jednom doista ne stoji
Do stješnjena sina Dušanova,
Već do svoje i srodnika svojih
Veće moći... Vaj sudbine crne!
Vaj žalosna, neutješna mati,
Sama sebi hudo ostavljena! *(gnjevnim očajanjem)*
Idi brže, vrati natrag zeta,
Zaustavi i sve druge vojske,
Prištinjane i plemstvo im stišaj;
Pa u koru kad svi mači ugju,
Kad ovlada grobna svud tišina,
Dogji tada, i uživaj, brate,

Kako kolje sestri ti u krilu
Kralj Vukašin jedina joj sina.

BOGDAN *(malo tronut)* Ponimam ti strepnju, al po Boga
Ne trebaše sumnjati o meni.

CARICA Ne o tebi; ali ko nam veli
Da knez goni za što drugo kralja
Van da sjedne na njegovo mjesto?
A ja, vidiš, tako mi spasenja,
Ja, čim padne ta kraljevska kruna,
Skršiću je, stucat u prašinu
Da se više nikad pored carske
Ne uzmože, pusta, pokazati.
Lazar biće do Uroša prvi;
No pod krunom ni on, ni već iko.

BOGDAN I zbog toga ne daš sada sinu
Da razvije stijeg Nemanićev
U kneževom stanu?... Sl'jepa si
Kô i Uroš.

CARICA Ne dam ja! Već rekoh,
I ovog mi božijega dana,
Ne varam te, ja mu to predložih,
Prem da me je razum odvraćao;
Predložih mu, da ti r'ječ održim.
On ne htjede, a ja, ne tajim ti,
To i volim.

BOGDAN Ti to voliš, voliš!...
Koliko si pronicava uma,
Njim daleko ipak ne dosižeš.
Kad car stoji pored Mrnjavaca,
A s oružjem Lazar na njih stupa,
On izgleda čisto kô buntovnih,
Komu s toga mnogi neće prići.
Tim i sama ne snažiš li kralja?
A Lazaru da pristupi Uroš,

Ne bi l' sobom zanio vlastelu,
I presudno od jednoga maha
Čvor presjeko izmegju njih dvoga?

CARICA Pa baš za to da ne bude s kraljem
Nek se skloni u grad gostoljubni
Iz koga se mnogi već vladalac
Na svoj prestol srećno povratio.
Izgledaće dostojnije tamo
No pod stjegom svog ma kojeg kneza;
Otud biće opasniji kralju,
A i strašan svakom
Koj' bi kralja htio zam'jeniti.

BOGDAN Neka ide, tvrdoglava ženo,
Neka ide; no r'ječ mi upamti:
Čim je Lazar, u presudnom času
Te pomoći lišen,
Tu potpuna uspjeha nam nema.
Ja megjutim u svoju se oblast
Odmah vraćam, da nad njome bdijem.

CARICA Da izletiš iz nje s dobrom vojskom
Čim ustanu ovdašnja vlastela;
A za cara ja ti uvjek jemčim.

Pojava III.

Pregjašnji. Ulaze Uroš i Vukašin.

VUKAŠIN *(ulazeći)* Gdje je Dejan, gdje Rimljanin, pitaš.
Nigdje, care, ni traga im nema,
Kan' da ih je zemlja progutala.

UROŠ Doista je slučaj izvanredan!
Šta ti veliš, majko, šta ti Ujo?

CARICA Šta da reknem!

BOGDAN *(pakosno)* Nije to prvina

Da ko na put pogje, a kraj putu
Ne uhvati. Pa se i to priča
Da skadarskim jezerom zla vila
Često plovi, i junake vuče
U podvodne svoje mračne dvore.

UROŠ Šta ćeš tim da rekneš ?

VUKAŠIN (*strašno pogledav na Bogdana*) To, da slučaj
Bit ne može. Doista na slučaj
I sam dosad više šta odbijah;
No nestankom njih dvojice sada
Oči mi se na sve otvaraju.
Razbjeg prve Uglješine vojske,
Svakidašnje otpadanje plemstva
Koje množi čete Lazareve,
U Prištini metež, a za njime
Zaostavši u narodu žubor,
To sve kada sa nestankom ovim
Usporedim, moram uvidjeti
Da su jednog lanca sve koluti,
Što ih svija paklenom vještinom
Oko mene nevigjena ruka.
No po Boga, Jugo, čim tu spazim,
Presjeću je, ma mog brata bila.

BOGDAN Al megjutim mog nestade, kralju:
Neznam kako nesta ga na putu
Na koji ga posla ti bez nužde.
Dok kroz tamu maglovite sumnje
Ti nazireš nešto čeg i nema,
Ja očima svoj gubitak gledam.

VUKAŠIN (*pritvornom tišinom*) Bog ne dao da propade Dejan;
Al' ako se i ta b'jeda zbude,
Ti žalit ga nećeš.

BOGDAN Ja!?

VUKAŠIN Bar mnogo.

BOGDAN Ja . . . . svog brata ! ?

VUKAŠIN Al' mog prijatelja,
I plemića najvjernijeg caru.
To u njemu to ti više mrziš
No što ljubiš bratsku krv.

UROŠ Šta, kume ? . . .
Sad, u moju dušu, mnogo reče.

VUKAŠIN To je tako; i da j' ovdje Dejan,
Ovo bi mu sam u oči reko.

BOGDAN Meni ? Dejan ?

CARICA Vukašine, lažeš.
Braću moju imaš još da poznaš;
Mogu im se razdvajati misli,
Al ne srca.

UROŠ Gnjev vas obuzimlje,
I već otrov kipi vam iz usta.
Kada vojna oko nas bijesni
Hoćete li da se izleže svagja
I megj' nama.

VUKAŠIN *(Bogdanu)* Da je tu sad Dejan
Reko bi ti, kao da ga slušaš:
Ti, Bogdane, kriv si svim nezgodam;
Ti s Hranićem spoji Altomana,
Ti podbadaš Livera na Skadar,
Ti privlačiš Lazaru vlastelu.
To bi reko. Ni na koga, care,
Ne bi Dejan prije posumnjao
Do na ovog svog mlagjega brata.
I na samom rastanku mi reče:
Motri dobro na Bogdana; taj će
Caricu nam najlakše zavesti.

BOGDAN Nek me proždre pako ako više
Svoju jarost mogu da obuzdam.
Ti, ti tugjin, došavši nam amo

Iz Mrnjave sa prosjačkom torbom,
Ti ulećeš u rodbinu carsku
I smiješ se s nama nadmetati
U ljubavi našoj uzajamnoj ?. . .

VUKAŠIN (*hladnom ironiom*) Sta ! Ljubav je Sinišu povukla
Na svog cara i sinovca ? Ljubav
I Livera na sestrića svoga ?
I sad ljubav tvoga zeta tjera
Na Nemanjin carski dom, iz koga
Kroz ženu mu teče krv u djeci ?
A ti ovdje stojeći do sestre,
Zar trpljivom ljubavlju ne čekaš
Da zbačenog njenog sina kruna
Na glavi se zetu tvom zablista ?
Sve, sve ljubav ! . . . Sječa, požar, grabež,
To su crni, grozni čini, što ih
Ljubav ragja u rodbini vašoj.

UROŠ (*udariv sabljom o tle*) Ha, po Boga, nije li već dosta ?

CARICA I suviše. Ja odlazim. (*ide*)

UROŠ Mati . . .

BOGDAN O nebeske sile gromovite,
Vi slušate ovo, pa šutite ?. . .
Al ne treba ni grmjeti vama.
Iz naroda uzrujanog huče
Na te bura tisuća glasova
I klisure same i rijeke
I grmovi, sve u zemlji srpskoj
Sve već dobi usta, da proklinje
Koljeno vam mrsko. Što god požar
Do sada je u nas progutao,
Što god gadni oteo je grabež,
Koliko god krvi je i suza
Za Uroša petog proliveno
Sve je od vas, kroz vas, il kroz vaše.

I dok gnusna tvoja sjenka stoji
Do prestola,
Rastirući svoja mračna krila
Nad carevom glavom,
Sve će dotle i razb'jegati se
Od prestola ogorčeno plemstvo,
A stotinom jedni iza drugih
Ustajaće Siniše nam novi,
Sv'jet pribirat pod stjegove svoje,
I voditi prestol da očisti.
Ti si caru što je i putniku
U oluji suha jela, koja
Nanj dovlači munju iz oblaka,
Ukloni se jedan ti, pa odmah
Zasijaće srećna dúga mira,
A vlastela pristupiće smjerno
Da koljeno savije pred carem. —
Čuo si me. — Ja, Uroše, odoh.
Već ni meni nije ovdje stanka.
Vukašin je znao oko tebe
I najbliži rod ti raztjerati.
Sam ostaješ s usamljenom majkom;
Pazi na se,... dobro pazi... S bogom. (*odlazi*)

UROŠ Čuj ujače,... stani. — Vukašine,
Ti ga ljuto ujede za srce;
Gnjevan ide na Rodopu svoju.

VUKAŠIN Da carici, majci tvojoj, nije
Brat najdraži, tako mi života,
Živ odovde ne bi otišao.
No nek ide; i on nek se digne;
Možda za to navlaš i htijaše
Da konačno sad raskrsti sa mnom.
Nek se digne; barem ću ih tako
Svekolike satrt u jedanput.

UROŠ Malo lakše, kume, malo lakše.
Ja sam ovdje jošte car; još mogu
Ja svačiju poniziti gordost,
Pa i tvoju. To upamti dobro. (*odlazi*)

VUKAŠIN (*iznenagjen*) To l' je Uroš!? Ja sam li Vukašin!?
I već tako govori se sa mnom!?...
Taj, osjećam, izmiče mi iz šaka. —
A da nije baš istina tvrda
Što nagagjah samo?...
Sve je, strah me, sve je Bogdanova
Sa caricom spletka... Izdade ga
Sl'jepa jarost... Jest, spletka je njina.
Nije l' u nju i sam Uroš ušo?...
Ako jošte nije, a ono se
Već koleba izmegj' njih i mene...
Sto gjavola kad bi ga povukli!
Tad bi opet sve na kocku došlo...
Gojko, tvoja miso da ga smaknem
Neće l' jošte ponajbolja biti?

Ovdje, na koncu 3.a razdjela, dokončan je zaplet, a rasplet već počinje. Opasnost je za cara najveća ne samo što se razdor izlegao izmegju matere mu i ujaka, no i što je Vukašin proniknuo u njine planove, i već naginje na krajnje sredstvo. Carica vidi da joj treba uskoriti dogagjajima, tim više što je Lazar osvojio svu gornju Rašku, pa i Niš, glavnu varoš Nišave. Odmah u prvoj pojavi 4.a razdjela ona predlaže sinu da se skloni u Dubrovnik.

CARICA Kasnu pomoć tast ti obećao,
A nas ovdje stisnulo vrijeme,
I na djelo umah primorava.

Dogagjaji čudnom se brzinom
Skotrljaše jedan iza drugog,
Te će skoro svi u jedan sukob
Sudarit se da riješe sudbu.
Već sav sjever knez nam počistio,
I k istoku brz kô munja leti
Da dočeka Uglješu pod Nišom.
Bogdan s djecom ustao na jugu,
A Liver se i Altoman tuku
Na zapadu s Balšom. Svud se nebo
Vedro, sjajno osmijeva na nas;
Na njem samo jedan taman oblak,
A to vojska krvoloka Gojka,
Što sad hrli k nama u Prištinu.
Neću, sine, da te ta zateče
Pored kralja u ovome dvoru;
Zlo mi sluti duša materinska,
Na vrijeme izmaći mu moraš.

UROŠ Sve razlažeš i predvigjaš dobro.
Poplavu si odveć uskorila
A drukčijim stazama i silam
No što meni namjera bijaše.
Pa sad moram ostaviti svoje,
A tvojih se odmah uhvatiti.
Čas je dojsta da s' odlučno r'ješim.

CARICA Čas je, sinko; na zlatnomu štitu
Blaga sudba podnosi ga tebi,
I Dubrovnik prstom označava.

UROŠ Ne shvatam te.

CARICA Kad o knezu sumnjaš,
Kad zavireš od sveg višeg plemstva,
A od kralja pogibe se bojiš,
Izmegju njih skloni s' u Dubrovnik.

UROŠ Tamo?!...

CARICA Željno već te očekuju.
Pa kad s' ovaj velji dvoboj svrši
Vratićeš se kao car u zemlju,
Da s primorskom i tastovom vojskom
Uzdu vlasti klonulu t' iz ruke
Opet snažno uručiš i stegneš.

UROŠ A megjutim gdje ćeš ti o majko
Zakloniti svoju staru glavu?

CARICA Ja, Uroše! . . . Ja ostajem ovdje.

UROŠ Bog ne dao da t' ostavim samu
U toj borbi izmegju zvjerova;
Bog me živim sagorio gromom
Kad ja pošo da prevalim megju
Srpskog carstva, ocem m' ostavljenu!
Dubrovnik nas nekad vidje, majko,
Uz Dušana u najvećoj slavi.
Ti to pamtiš. Na ulasku našem
Tamošnja se velika vlastela
Sve do zemlje smjerno saginjaše;
Na prste se propinjahu ljudi
Da nam sjajna ugledaju lica,
A matere na rukama svojim
Izdižući nedoraslu djecu
Snebivanjem pokazivahu nas.
Pa ti isti Dubrovčani sada
Da me vide s krunom Dušanovom
Sama, b'jedna i bježeća stidno
Ispred mojih plemića, gdje prosim,
Ja gospodar velje carevine,
Krov najmanji da podvučem glavu?
Nikad, majko, nikad do vijeka. —
Plačeš!

CARICA I od strepnje, i od tuge,
I matrnje od radosti plačem. (*meće mu obje ruke na ramena*).

Oj Uroše, dično moje čedo!...
Kao ono kada na jedanput
Izdigne se izpod vode čovjek
Kog držaše svak za utopljena,
Tako sad se stoprva i meni
Tvoja duša istinito javlja,
U tebi je oca tvog sav ponos,
Neka prodre iz mekosti tvoje
I njegova krepost.

UROŠ

Mek ja bijah
Dok vjerovah u vrlinu ljudsku;
Mek i još se moram kazivati
Dok nadmoćnost tih lupeža traje.
Oh, koliko otrova progutah
U tajnosti, i izlih ga, majko,
U suzama gnjevnim! Ali je eto
Na izmaku moje poniženje.
Kad se dignem, dignuću se tako
Da zastrepi silna ta gospoda,
I preda me udivljena pade.
No da sada plašivo uskočim
Za zidove starog Dubrovnika,
Sve bih, majko, sve bih promašio.
Zar u času kad vihori silni
Spremaju se odsvud da polete,
U tom času zar da malodušno
Ja gledat ih pogjem iz daleka
Kako carskim vitljaju mi žezlom,
A ne budem tuna da uletim
U njih prvi, i šćepam ga čvrsto?
Kad j' ostatak vjerne mi vlastele
Gotov da se za svog cara krvi,
Car da š njome ne d'jeli opasnost?
O ne, majko. Sve pogreške prošle

Veledušno moram popraviti.
Što izgubih neiskusno d'jete,
To muž zreo povratiću muški.
Neka dogje Gojko taj, već neće
Cara naći smjerna do svog brata,
No na čelu prištinskih junaka
Da g' upita ko j' u zemlji srpskoj
Istiniti, jedini gospodar;
Pa ga s braćom tol'ko nisko baci
Koliko se digoše visoko.

CARICA (*grli ga*) Blagoslovljen ovaj čas!... O sinko,
Sada, mislim, kosti Dušanove
Zaigraše ponosno u grobu. —
Već ne strepim; ostaj; orao si
Dorastao za svaku oluju.
Ostaj ovdje na poprištu slavnom,
Kakvo samo caru dolikuje;
I što do sad ja zakriljah tebe,
Ti od sada pod junačko krilo
Uzmi svoju već klonulu majku. —
Hodi; poso na stranu nas zove.

U ovom razdjelu Vukašin izvjesno doznaje da je carica dala zadržati njegove poslanike. Megjutim Uglješina vojska ušla je u Nišavu, a Uglješa s četom konjanika svratio u Prištinu, da se s bratom dogovori o budućim operacijama protiv Lazara i njegovih na mnogim stranama pristaša. On i tu vijest donosi da će sutra ili najdalje prekosutra i Gojko stići s vojskom u Prištinu. Tim opasnost Uroša i matere mu narasla je do krajnosti; ali budući da su obje boreće se stranke veoma jake, ne može se predvidjeti koja će nadjačati. U Prištini i okolo Prištine oluja se sve više zgušćava nad Vukašinovom glavom, jer dok buna oče-

vidno tinja megju gragjanima, carica je svu okolnu vlastelu uvukla u zavjeru, te ova odriče kralju poslušnost. Ali po nesreći vojvoda Arso, koji je pobunio prvu Uglješinu vojsku na Lazara pošavšu, i sad je krišom došao u Prištinu da organizuje gragjanski ustanak, pao je Vukašinu u ruke. Gore izloženom pojavom izmegju kralja, cara, carice i Bogdana htio sam opisati žestinu stranačkih strasti; ali ta žestina još se drži u granicama nekog dostojanstva, u ovoj pak pojavi koja sljeduje ona postiže najviši stepen divljačnosti.

Pojava V.

Draško s vojnicima dovodi Arsa. Vukašin, Uglješa, Dejan.

VUKAŠIN Draško, gdje je kraljević?
DRAŠKO U gradu
Da konačno pučki nemir stiša. —
Vojvoda je, kô što čujem, bio
U Prištini noćas, i gragjane
Uzrujavši svakojakim v'jestma
Spremao je na ustanak opšti.
VUKAŠIN (*Arsi*) Čuješ l' ovo?
ARSO Taj istinu veli.
DEJAN I priznaješ tako ravnodušno!
VUKAŠIN Šta po nama ljubopitnim očma
Tako gledaš? . . . Ti bjegunac najpr'je
Pa buntovnik ni na čijem licu
Nećeš naći milosrgju traga.
ARSO To, Mrnjavče, znadijah već napr'jed.
Kada stupih pod krov ovom dvoru
Obasutom srpskim proklestvima
Ja u sebi rekoh:
Stupio sam u grobnicu svoju.
Milosrgja u Mrnjinog roda!

Ali da ga i slučajno ima,
Koji bi se vrijedan vlastelin
Ponizio da ga od vas primi?
Taki samo (*pokazuje na Dejana*).

UGLJEŠA Pazi što govoriš.

ARSO Kao što se vas ne bojah nikad,
Ne bojim se ni sad smrti vaše.
A što gledam po vama, to samo
Tražim onog trećeg i najhugjeg,
Pa da barem sve me ovdje čuje
Sastavljeno satansko vam trojstvo.

VUKAŠIN Tomu trećem već zboriti nećeš;
Jer kad Gojko dogje da zaguši
Ovu nakaz od stotine grla
Koja za te rikaše zaludu,
Ja već biću tebi u grkljanu
Sa konopom riječ presjekao.

ARSO To ne žalim, pošto znam izvjesno
Da će skorim i vaša vam biti
U poganoj krvi ugušena.
Žalim samo što gledati neću
Kako u blato srubljene vam glave
Otiskuje vlasteoska noga.

UGLJEŠA Pse bijesni! Ne draži me dalje.

VUKAŠIN Kraj brbljanju. — Odgovori pravo
Na pitanja moja svakolika,
Il' inače prije neg' te smaknem
Jezik ću ti iščupat iz grla.
U čijem si domu prenoćio?

ARSO (*ironički*). Pitanje je u istinu mudro!
Il ja dogjoh da pod čijim krovom
Noć provedem u spavanju tihu?

VUKAŠIN S kime si se tad sastao? Kaži;
S kime stojiš u zločinoj svezi?

ARSO S kime? I ti pitaš?... Sa svim ljudma
Koliko god Priština ih ima
Megju svojim zidovima; svi su
Protiv tebe i braće ti klete.
VUKAŠIN A s caricom šta si ugodio?
ARSO Ja s caricom?!
VUKAŠIN Kaži.
ARSO Podli soju,
Zar ja imam sa ženama posla?
UGLJEŠA Vukašine, satani ga pošlji,
Da mu više gadni glas ne slušam.
VUKAŠIN Šta ugodi s caricom, ja pitam,
I sa carem? O lukava zv'jeri,
Ili misliš da vam ne pohvatah
Sve tragove tajne?
ARSO Satana si,
I u crnu proničem ti pamet.
Ti Jelenu i sina joj cara
U zlo neko hoćeš da uvališ,
Ma da i sam u zlu već se daviš. (*strašnom ironijom Dejanu*)
Dobri brate, ujače još bolji,
Pošto proda ovim krvopijam
Tvoje sestre i sestrića glavu?
DEJAN (*hvata se za sablju*) O nakazo kužna!
VUKAŠIN Stoj, Dejane;
O strvinu desnice ne kaljaj.
UGLJEŠA Diži mi ga ispred oči, velim,
Diži g' odmah, jer je već i moju
Trpjeljivost do dna iscrpio.
VUKAŠIN Odvuci ga, Draško, i izruči
Bez odvlake gadnom stratiocu,
Da najprije iščupa mu jezik,
Pa iskopa oči,

Pa odsječe budalastu glavu.
Neka barem vide Prištinjani
Kako krasno umije Vukašin
Počastiti njine noćne goste.

ARSO Te nauče skorim povratiti
Čast podobnu divljoj kopiladi
Što j' izbljuva Mrnjava na svijet.

VUKAŠIN Neka Marko na mjesto izvede
Dosta jaku četu,
Da zauzda ak' ustreba narod.

(*Draško odvodi Arsa*)

DEJAN Čuste li ga?

UGLJEŠA Nije li do grla
Taj natušten jedom ljutih zmija?

VUKAŠIN Nek mu na nos taj jed istjeruju;
A mi hajdmo da poslove preče
Uredimo u punoj tišini.

Vojvoda Arso, da ne bi poginuo od ruke pogane, sam se na stratilištu ubio. Sin mu Arsojević nije ga mogao izbaviti; no izvadio je nož iz očinih grudi, i odnio ga. Njim će docnije ubiti Vukašina. On i Bojo dolaze carici, i tu rješavaju da će sutra Prištinska vlastela udariti na grad, dok će se u gradu pobuniti gragjanstvo. Sablja dakle visi podjednako i nad Vukašinovom i nad Uroševom glavom. Ovomu prijeti opasnost od Vukašina, a Vukašinu od carevih i caričinih pristalaca. To se razvija u petomu razdjelu koji ću ovdje u cjelosti izvesti.

RAZDIO PETI.

Pojava I.

(Dvorana. Jutro je.) — *Carica, Maleta.*

CARICA Moj Maleta, da si dobro došo.
Kamo sreća da tu pored tebe
Sada gledam i nesretnog Senjka!
On pogibe u svom preduzeću,
A izdajstvom nevjerna mu momka.

MALETA Znam, carice, čestita je kneza
Dom Nemanjin u njem izgubio.

CARICA Kad ne mogoh ja nagraditi ga
Dobru dušu nek mu Bog nagradi.
Al ti dogje u čas najzgodniji.
Hoće l' moći, reci mi, taj Relja
Još za dana da ovamo stigne.

MALETA Nadat mu se tek u prvi suton.

CARICA A ni Gojko neće prije sutra.
Sve je dobro. — Sad me počuj kneže:
Ja dosnova što od mnogih
Snovala sam s našim prijateljma
Pa ću danas sve presjeći.

MALETA Danas?

CARICA Dan je presudan za mene
Vidiš l' ovaj vjerni grad što tiho

Još počiva? Ističuće sunce
Neće biti ni na polak teka
A boj strašan bjesniće u njemu.
Ne pitaj me ni o čem, već idi
I carevu konjušniku reci
Da četiri osedlana konja
Drži spremna, a u ime lova.
Uzanj budi s oružjem i gledaj
Da s' ispuni ta zapov'jest točno.
Ti pak Vule ispenji se odmah
Ovom dvoru na veliki toranj
A kad vidiš da se sav drum Pećki
Zapušio od prašine guste
Što podižu konji i pješaci,
Kao soko leti da mi javiš.

MALETA Bogu hvala kad to doživjesmo! (*odlaze Vuleta i Maleta*).

CARICA Sad konačno sve je u svom redu. —
Uroš spava; da li da ga budim?
Još je rano. Prebdio je sa mnom
I s Vuletom svu noć u govoru,
Nek se bolje dužim snom okr'jepi.

Pojava II.

Carica. Ulazi Kraljević oružan.

CARICA (*uplašena*) Kraljeviću! Tako rano jutros!
Oružan si od glave do noga!
Koga tražiš?

KRALJ. *(zbunjeno).* Cara, svjetla gospo.

CARICA Treba li ti? Nije još ustao.

KRALJ. Čeko bi ga al će dugo biti;

A ja moram odlazit iz dvora
Ovog časa.

CARICA Kamo, mili sine?
Ne govoriš?... Ti si jako smućen! (*Kraljević hvata joj ruku objema svojima, i govori tronut*)

KRALJ. Oh! pošto me tim imenom nazva
Poslušaj me kan' i sina svoga.
Što god danas slučilo se bude
U Prištinu, zaklinjem te Bogom,
Ni u šta se ne m'ješaj. Tu mene
Neće biti da nad vama bdijem.
Ne m'ješaj se, o carice moja!

CARICA A šta će se slučiti?... Moj Bože!
Šta te r'ječi znače?... Kamo ideš?
Dušu si mi straha napunio.
Da li tajna kakva pogubija
Grozi meni ili sinu momu!

KRALJ. Nikakova; ničega se ne boj
Dok se ne bi u što um'ješala
Oh usliši moju molbu. Zbogom. (*ljubi joj ruku i hitno odlazi*).

CARICA Stani... ode... Propalismo; kralj je
Sve doznao... Bjegat nam je s mjesta.
Oh búdi se, sine, da ne odspiš
U tom odru svoj posljednji sanak. (*ulazi u carevu sobu*)

Pojava III.

(Kraljeva soba)

Vukašin ulazi. Gjak ustaje iza stola. Vlatko stoji na strani.

GJAK Povelja je evo napisana,
I udaren zlatan na nju pečat.

VUKAŠIN K meni stupi, gragjanine Vlatko.
Za noćašnju uslugu ti velju
Ja kralj srpski dižem te na plemstvo.
VLATKO Sv'jetla kruno!
VUKAŠIN A za onu veću
Koju ćeš mi danas učiniti
Vranjanim te imenujem knezom.
Evo tebi povelje kraljevske.
VLATKO Na koljenu primam je i ljubim,
I ostajem tvoj rob do vijeka.
VUKAŠIN Ustaj, kneže; ne rob, no prijatelj,
Koji svojom vjernom uslužnošću
I dalje će mnogo dalje poći.
VLATKO Tvog imena već velika slava
Još narasla i sv'jet prekrilila!
GJAK Pozdravljam te, kneže, i kraljevu
Čestitam ti milost (*rukuju se*).
VUKAŠIN Sad na poso.
Skupi odmah pouzdane ljude,
Prospi zlato megju njih, i krepko
Nasrtaje buntovnog gragjanstva
Sve do mraka odbijaj od dvora.
Moj Kraljević s pridvorskom će stražom
Sve zasjesti ulice u gradu
Kojim vlada Pećki drum, da plemstvu
Zapriječi sastanak s gragjanstvom;
A Vidoje s četom konjaničkom
Koju mi je despost ostavio
Čuvati će unutrašnjost dvora.
Nama treba do večera samo
Održat se, pa s vojskama tada
Koje će nam s dvije strane stići
Bunu ćemo svladati i kaznit.

Idi sada. — Čuj: pošlji mi odmah
One ljude Gledaj koga biraš.
Ti ih Gjače primi i dovedi.

Pojava IV.

Vukašin, Vidoje, docnije Gjak s četvoricom.

VIDOJE Vjesnik se je vratio i javlja
Da već na grad krenuše vlastela
U najboljem bojnom rasporedu
Sliku smrti na st'jeg postaviše
I bijesno putem uzvikuju:
« Car živio, a smrt Mrnjavcima! »
VUKAŠIN Ovdje jedan Mrnjavac ih čeka. —
Kako stoji s narodom u gradu?
VIDOJE Već se zbrao u gomile jake
Razregjene po mjestima zgodnim.
VUKAŠIN Je li dobrim snabdijen oružjem?
VIDOJE Neke s kosom, neke sa sjekirom,
A najviše sa sabljom ih vidjeh.
VUKAŠIN Čim sa četom dogje pred dvor Vlatko
Pridruži mu preko polovine
Uglješinih ljutih konjanika,
Pa žestoko nek udari na puk
Prije nego ta vlastela stignu
Zatvori li sva na dvoru vrata?
VIDOJE Sva, i dadoh nalog da na polje
Ne pusti se niko, sam car bio.
VUKAŠIN I ti svojom odgovaraš glavom
Da s' izvrši nalog najstrožije.
Sad vjesnika pošlji prema Gojku,
Nek mu javi da se u Prištini

Danas borim na smrt il' na život.
Za to neka što god može hita,
Nek preleti prostor što nas d'jeli;
A umorna ako mu je vojska,
Sam nek jurne napred s konjaništvom.
Zovni Draška.

VIDOJE Taj uteče, kralju,
Čim doznade šta se danas sprema.
Pa nestade š njime i Tripete,
I Vojina, i hitrog Radenka.

VUKAŠIN Tako! . . . s njima ne izgubih ništa.
To bijahu prijatelji sreće
A ne moji. Neka idu; vječnom
Igračkom će sreće i ostati. *(ulazi Gjak s četvoricom)*

GJAK Evo ljudi koje Vlatko posla.

VUKAŠIN *(u sebi)* Po licima biće za posao.
(glasno) Tu pred sobom nek čekaju. Vido,
Ovi ljudi nužni su nam danas;
Povedi ih u ložnicu moju;
Tu zaključaj, i ključ mi donesi.

VIDOJE *(u sebi)* Šta će ovdje taj soj razbojnički! *(odlazi)*

VUKAŠIN Ah Jeleno, ne b'jaše li bolje
Da miruješ, pa da sad ne moram
Pogagjat se s ovim ubicama
O cijeni Uroševe krvi?
Do sada je od Gojka sačuvah,
No sad eto od tebe ne mogu.

Pojava V.

Vukašin. *Ulazi nabrusito* Uroš *oružan; knez* Vuleta *za njime.*

UROŠ Ja dolazim da t' upitam, kralju,
Ko je glava u državi ovoj?

VUKAŠIN Ko je glava!
UROŠ Ja, il ti?
VUKAŠIN Moj care,
Od kud tako pitanje i našto?
UROŠ Ja te pitam dokle najposlije
Ti ćeš doći s tom drskosti svojom,
Kad si došo dotle već da caru,
Gospodaru tvomu i svačijem,
Izilazak ukratiš iz dvora?
VUKAŠIN Stoprva te sada razumijem.
Dvor zatvorih danas ispred bune
Koja pr'jeti da će ga proždr'jeti.
Kad izdadoh zapov'jest da niko
Ne pusti se ni van ni unutra,
Ja ne mišljah da bi se ta mogla
Izvršiti baš na samom caru.
UROŠ A megju tim sad moradoh s vrátâ
Uklonit se stidno ispred koplja
Naperenih na carske mi grudi,
Ili tu se u stidniju borbu
Upustiti s robovima svojim.
VUKAŠIN Grom u glupu stoku!
UROŠ Hoću vanka.
VUKAŠIN Da uletiš u bjesneću bunu!
UROŠ Ta ne plaši mene.
VUKAŠIN Tada moram
I sam tvoju zadržati smjelost
Prva mi je najsvetija dužnost
Jako bdjeti nad životom tvojim.
UROŠ Ta me buna, velim ti, ne plaši.
Čim se javim, rasuću je. Vanka,
Hoću vanka. *(čuje se usklik naroda)*
NAROD Živio car Uroš!
UROŠ Čuješ l' ovo?

Narod Živio car Uroš!

Uroš Eto kakva pogiba mi grozi;
Meni narod usklikuje; hoću
Da u vjerni narod moj izigjem.

Vukašin Na me samog dakle ustadoše;
Moja glava tu opasno stoji!
Ja, Uroše, tvoju branjah uv'jek
Hoćeš li im ti sad bacit moju?

Uroš S nje ti neće skinuti ni dlake
Dok ja nosim ovu na ramenu.
No da stišam na vrijeme narod
Hajd' ukloni iz pred mene straže.

Vukašin Bolji si mi tu u dvoru zaklon
Nego što bi izvan dvora bio.
Da te jednom puk megju se uzme,
Pod svoju bi savio te volju.
Dogod hoćeš da si svoj gospodar
Toj aždaji u ruke se ne daj.

Uroš *(gnjevan)* Ti potičeš opet gnjev u meni...
Starče, starče, nekušaj mi duše.
Odmah širom daj otvorit vrata.

Vukašin *(u sebi)* Dvojica su, a ja bez oružja. *(upućujući se vratima)*
Kada hoćeš...

Vuleta Stoj, odavde nikud;
Sam ću zvati dvorskog vojevodu.
Ti megju tim pazi nanj, moj care.

Uroš Izići ću š njime i s materom.
Za nas troje glasit će tvoj nalog.

Vukašin *(u sebi)* Nema nikog da ovuda progje.
Šta da radim?... Viknuću iz glasa. *(viče)*
Jel' tu koga?

Uroš *(vadi mač do polak)* Ni rečice više,
Il si mrtav.

Vukašin Po božiju mater!

Tomu gnjevu, tom' nepovjerenju
Ne bih bio nadao s' od tebe.
(*u sebi*) Zmijo, zmijo! držah te, pa sada
Zar da mi se ispuzeš iz ruku?...
Ah spasen sam; et' Vidoja s ljudma.

Pojava VI.

Isti. *Dolazi* Vidoje *sa šestero vojnika.*

VIDOJE Evo, kralju, ključa od ložnice.
Dok sam ovdje s tobom boravio,
Car s caricom, s Vulom i s Maletom
Na velika dvorska vrata stupi,
S zapov'ješću da s' otvore pred njim.
Kopljanici strog imajuć nalog,
Surovo ga izvršiše.
VUKAŠIN To znam.
VIDOJE Knez Maleta trže mač iz kore,
Ali osta ranjen i savladan.
Uvr'jegjene osobe se carske
Gnjevno natrag vrate. No carica
Malo za tim ne spažena sigje
Na ostražnja poniska vratanca
Gdje bijahu ova šestorica;
I tu nešto veličanstvom lica,
Nešto strogim poveljenjem glasa,
Nešto s pr'jetnjom zabuni ih tako
Da se s vrata skloniše, te ona
Van izigje.
VUKAŠIN. Carica?
UROŠ O, hrabra
Mati moja!
VUKAŠIN Carica je vanka,
No sin joj je ovdje. (*vojnicima*) Nesretnici,

Smrtnu kaznu vi ste zaslužili;
Da spasete glavu drž'te cara;
On mi talac ostaje za mater. *(ulazi naglo Vule, i ide do Uroša)*

VULETA Šta to biva?

UROŠ Nevjero mog doma,
Ja tvoj talac?! *(Car vadi mač, pa svi ostali. Vukašin ide brže k vratima)*

VUKAŠIN Mač mu istrgnite.

VULETA Caru?

UROŠ Ovi!

VULETA Podli najamnici,
Koji krokne, probošću mu srce.

UROŠ Na koljena pred svojega cara;...
Oborite sablje... Vukašine,
Još se, vidiš, moj glas ovdje sluša.

VUKAŠIN Ti car? Hitro ti uzruja narod
Da ustavši na zakonog kralja
Užasno se megju sobom krvi.
Time s carstva padaš, i ostaješ
Prost buntovnik, koga sud moj čeka.
Amo, amo, Vidoje s tim ljudma...
Šta ukočen gledaš? Amo, velim,
Il si š njima i ti izdajica. *(dolazi k njemu Vidoje s vojnicima)*

Tu pred vrata stani; vi do njega...
Ne puštajte za glavu njih dvoje
Dok vas jača ne zam'jeni straža. *(Odlazi. Ostaju Uroš i Vule sami na pozorju)*

UROŠ Na nebes'ma ima li te, Bože?

VULETA I svagda će sreća pomagati
Tom zlikovcu! *(ulazi hitno Vidoje)*

VIDOJE Care moj; zlo stojiš.

Uroš Iz vražije ove izbe, Vido,
Možeš li me kako izbaviti?

Vidoje Teško, teško. Oh da malo prije
Ja znadijah što znam sad i vidim!...
Ali moram ipak pokušati.
Vi megjutim... imate oružja...
Sklonite se odmah u taj hodnik
Iza sobe; mračan je i t'jesan,
A ostraga ulaska mu nema.
Tu ako bi bili napadnuti,
Branit vam se lakše. *(odlazi)*

Vuleta Poklaće nas
Hudi stari lupež.

Uroš To već vidim.

Vuleta I baš nema nikako spasenja?

Uroš Van jurnimo s golim mačevima,
Pa Bog nek nam u pomoći bude.

Vuleta Ja sam gotov; šta su za nas dvoje
Ta na vrat'ma b'jedna šestorica?
Da dopremo živi do dvorišta
Vidoje će valjda pomoći nam. *(približuje se vratima)*
Ah!

Uroš Šta vidje?... lupa korakljaja
Primiče se nama. Ko je?

Vuleta Krvnik,
Krvnik, care, kog si krunisao
Već dolazi s mnogobrojnom stražom.
Glas mu čuješ... Eto, pred nama je
Svojom rukom vrata zaključao.
Sad je dockan. *(baca mač)*

Uroš Dockan!... Da, dockan je. —
Kada dogjoh do biljega samog
Da desnicu pružim pa unj dirnem,
Moram b'jedno pasti. To je strašno!...

Tu je narod; dolazi mi vojska;
Od mene ih taj zid samo d'jeli,
A ja pasti moram.

VULETA I od koga!

UROŠ Strašno, strašno, strašno! (*ispada mu mač iz ruke*)

VULETA No još nije
Svaki zračak nade iščeznuo.

UROŠ Nije za te, ali jest za mene.
Stoput mogoh žrtvovati kralja
Il' osveti pojedinih ljudi,
Ili opštoj mrzosti vlastele,
A ne htjedoh; sve ponude odbih;
Al' on neće sad poštedit mene.

VULETA Tada ćemo zajedno umr'jeti.
Drukčije se k tebi ne dolazi
Nego preko moga mrtva t'jela.
Sablju bacih; ali će mi, vidim,
Još trebati — Nek i tvoja, care,
Gotova ti u korici stoji. (*uzimlje svoju i carevu sablju pa svaki uvlači svoju u koricu*)

UROŠ Ne, on mene neće poštediti. —
Malo bješe kraljevski vijenac
Krvoloku, hoće carsku krunu!...
O nebeska pravdo, u trnje je
Preobrati na njegovoj glavi!
Nemir, strepnju, užas svakidašnji
Pored njega postavi na prestol!
Moje žezlo postalo m' u ruci
Mač osvete tvoje očevidne,
Kojim smrtno da sam sebe kazni,
Ili kažnjen bude bar od drugog!

VULETA Strašna kletvo izdanoga cara,
Steri krila, dopri do nebesa.

UROŠ Sad spokojno čekam smrt.

VULETA (*plačuć grli mu koljena*) O care!
Ti umr'jeti?!... A ma je li ovo
Baš istina, ili san je strašan?

UROŠ Ustaj, stara moja vjerna slugo,
Da te stisnem u naruču mome. (*ustaju zagrljeni*)
Oh! to ti je sva nagrada koju
Sin Dušanov sad ti može dati
Što viteški umireš do njega.

VULETA (*vodi ga hodniku*) U taj hodnik sklonimo se odmah
Za obranu doista je zgodan.

UROŠ Da, Vuleto, svoje grešne duše
Ponajprije preporučmo Bogu,
Pa na krjepku, krajnu očajanu
Spremimo se obranu... Tu nije
Majke moje da je jošte vidim,
I zagrlim, i s njom se oprostim... (*otire suzu*)
O u smrti druže moj, nas dvoje
Cjelujmo se... pa umrimo hrabro. (*ljube se, pa odlaze u hodnik*)

Pojava VII.

Četa gragjana oružanih.

1 Gragj. Da ste spravni; primiču se gradu
Gdje j' oružje vama? il' mislite
Da su dvorski kopljanici klasje?

2 Gragj. Mi do kosa drugo ne imamo;
Al da vidiš kako žnju i ljude.

3 Gragj. I sjekira svoj posao vrši;
Ja se zakleh da ću danas ovom
Provaliti jedna dvorska vrata.

1 Gragj. Vidjećemo.

4 Gragj. Uzmi moj buzdohan
U zamjenu za sjekiru tvoju.
3 Gragj Dobro stoji i u mojoj ruci.
5 Gragj. (*ulazeć hitno*) Ne čuste li? Vlatko je potkupljen,
I eno ga s četom zagragjana
I kraljevih konjika pred dvorom,
Gdje se sprema da juriši na nas.
1 Gragj. U zagragju našo je pristaša?
Čudno mi je.
4 Gragj. Smrt tim izdajicam.
3 Gragj. S mjesta, braćo, da ih potučemo.
1 Gragj. Ne, ne, stojte dok ne stigne vojska.
2 Gragj. Da, čekajmo vojsku.
3 Gragj. A mi Vlatku
I rodu mu zapalimo kuće.
4 Gragj. Hajdmo
1 Gragj. Ni to, ni to; pored njinih
I naše bi izgorjele; stojte.
2 Gragj. Pravo veli.
3 Gragj. Šta bulazniš, bolan?
Pravo veli! Ja, Boga mi, mislim
Da potajno i on s njima drži.
1 Gragj. Jezik ti se osušio, s njima
Zar ja držim?
3 Gragj. Šta ih braniš dakle?
1 Gragj. U vrapca je nešto više mozga
No u tvojoj glavi; ko ne vidi
Da vas samo u namjeri dobroj
Od prerana napadanja držim?
4 Gragj. Naš je čovjek; dobro ga poznamo.
2 Gragj. Kad rekoše da upravlja s nama
Slušajmo ga. Nuti kraljevića!
3 Gragj. Šta? taj smije megju nas da stupi
Sa dva druga samo!

Pojava VIII.

Pregjašnji. Kraljević *s dva vlastelina.*

KRALJ. Braćo moja,
Šta poslove svoje ostaviste,
Te stojite ovdje pod oružjem?
Kakva vama pogibija pr'jeti?
Kralj s vlastelom samo ima posla,
A miluje sve gragjane mirne;
Pa nemojte kakvo zlo da sami
Navučete na se. Žao bi mi
I vas bilo i sitne vam djece.
Poslušajte savjet prijateljski
Pa s' vratite domovima svojim.
1 Gragj. Kraljeviću, i tu nam je dobro.
3 Gragj. Pojede li jastreb kvočku, tad je
S pilićima gotov.
KRALJ. Šta taj reče?
3 Gragj. Rekoh, Marko, da od kad smo tebi
Izručili vojevodu Arsa,
A tvoj otac ipak pogubi ga,
Već ni tvoje u nas ne prolaze
Glatke rječi.
KRALJ. Odrpino gadna!
S vojevodom meni prigovaraš?
Što ludilom vašim on bijaše
Poludio, zar ja kriv? zar vama
Obvezah se za njegovu glavu?
1 Gragj. No da ćeš ga barem izmoliti
Nadasmo se; a ti uz ubilca
Sprovede ga čak do stratilišta.

4 Gragj. Od nas si ga uprav izlagao,
Pa predao kralju bezuvjetno.

Kralj. Crne vile izjele vam jezik!
Zar vi tako sa mnom?

1 Vlastel. Dični Marko,
Nije vr'jedno da govoriš s njima.

Kralj. Al čuješ li kako me te psine
Zajedaju ljuto! za to valjda
Što žaleć ih jučer ne dozvolih
Da se čopor veprova bijesnih
Na njih pusti.

2 Vlast. Hajdmo.

3 Graj. Stoj da čuješ
I odgovor ovog odrpine.
Prnje što mi na ledjima viđiš
Poštenim su dobivene trudom;
U boljima nije t' amo došo
Ni djed Mrnja; pa da nije znao
S ocem tvojim grabiti onako
I sam bi ih nosio još sada.

Kralj. (*jarostan hoće da izvuče mač*) Nož u krv!

1 Gragj. Za sablje.

Oba Vlast. (*zadržajući ga*) Kraljeviću!

Kralj. Pustite me da mu stjeram jezik
U želudac. (*ulazi šesti gragjanin*)

6 Gragj. Na dvor, na dvor, braćo.
Već je tamo pala krv. Vukašin
Ne da cara vanka; pa carica,
Pošto ga je iskala zaludu,
Sama vodi gragjane na juriš.

Kralj. Šta sad čujem! Je li uprav tako? (*odlazi šesti gragjanin, a sa protivne strane ulazi sedmi*)

7 Gragj. Svi na juriš, hrabri Prištinjani
Već udara vlasteoska vojska!

Svi Ura!

1 Gragj Na dvor.

Svi (*odlazeći za njim*) Živio car Uroš!

KRALJ. O carice, šta učini danas!...
Idem u dvor.

1 Vlast. U dvor? a ovamo?

KRALJ. Eto za čas mene.

2 Vlast. Šta to znači?
Neprijatelj napada, a svoje
Ti ostavljaš!

KRALJ. O proklestvo!

1 Vlast. Hajdmo.

2 Vlast. Ne gubimo vremena...

KRALJ. (*u sebi*) Moj otac
Ako goji tu namjeru hudu,
Sad će dojsta... (*glasno*) Mili prijatelji,
Ja do dvora moram za čas poći,
Pa evo me za tren oka k vama.

1 Vlast. A ne ču li da gragjani b'jesno
Sa svih strana na dvor jurišaju?
Pa kako ćeš kroz njih sam da progješ? (*ulazi treći vlastelin*)

3 Vlast. Gdje si Marko, živoga ti Boga?
Ti tu stojiš, a ovamo mi se
Već tučemo u neredu grdnom.
Leti, il smo propali.

KRALJ. (*s objema pesnicama u vis*) Proklestvo!
Oh proklestvo!

Svi Dvor. (*odvlače ga*) Hajdmo, hajdmo, hajdmo.

Pojava IX.

(Dvorana)

V u k a š i n *sjedi do prozora.*

VUKAŠIN I Vidoje odbježe od mene
U najgorem času! . . . zašto, zašto
Ti, Vidoje, kad vjerovah tebi,
Kad te gledah kao brata svoga? . . .
Oh, predvidje Nemanićev konac,
Pa uteče; ne htje sa mnom biti
Udionik u krvavom djelu.
Idi kad je tako, svi idite;
Nek j' u buri sam ostavljen oro,
Ipak će joj znati da odoli.
Još vjerujem u zvijezdu svoju . . .
A nije li već kucnuo meni
Taj čas kobni da s nje skinem sjenku
Koja mi je zastire pred sv'jetom,
Tanku sjenku tog bezmoćnog cara?
Jošte ne ću . . . Još ću počekati . . .
Šta je Vukšo, tog se časa bojiš!
Sav se streseš kada nanj pomisliš!
To l' je tvoja tol' hvaljena krepost? *(skače na noge)*
Sam po Boga, sam se sebe stidim . . . .
Ne, uv'jek sam strašan kralj Vukašin,
A još malo, pa car silni srpstva. — *(gleda kroz prozor)*
Boj je strašan i ovdje i tamo;
Gragjani se kao zvjerad biju!
Oh, ja ću vas i krotiti od sad
Kao zvjerad šipkom usijanom.

Pojava X.

Vukašin. *Ulazi* Gjak, *malo za tim* Goluban.

VUKAŠIN Prijatelju, šta je?
GJAK U paklu se
Nalazimo, u pravome paklu.
Poginuo Vlatko, a četa mu
Ispred dvora kojekuda prsla.
Sad carica s b'jesnim gomilama
Na sva vrata bez prepone srće;
Ne možemo odoljevati joj.
VUKAŠIN Ko to veli? Ko je malodušan
Nek odlazi. Još se hrabro Marko
Na bojištu otvorenom drži;
I ja, ovdje u zaklonu mogu
Neću da sam od mog sina loši.
(*dolazi Goluban*)
Dolaziš li i ti štitonošo,
Da svjetuješ kralja svog na bjegstvo?
GOLUBAN Kralj je hrabar čim s' upustit smio
U ovako nejednaku borbu;
Ali kralj je uz to i oprezan
Pa dok može dvor će ostaviti.
Loša nam je na sve strane sreća;
Brojem svladan već odstupa Marko.
VUKAŠIN On zar?
GOLUBAN Već je do poljane stjeran.
VUKAŠIN Tim je bliže dvoru, pa dvor jači.
A megju tim neumorni Gojko
Koji juri napr'jed s konjaništvom
Do koji čas biće tu. Ja moram
Da se držim i dočekam njega.

GOLUBAN Ne bi l' bolje bilo da Kraljević
Odmah s četom prikuči se dvoru;
Pa svi skupa da prodremo vanka,
I na susret Gojku otidemo.

VUKAŠIN Tu ostajem.

GOLUBAN Ja ne marim, kralju,
Što bih ovdje glavu ostavio.
Ovdje, ili drugdje, sve mi jedno.
Ali nas je briga obuzela
Samo za tvoj život.

VUKAŠIN Tu ostajem.

GJAK Oh, evo te na koljenim molim,
Spasavaj se od izvjesne smrti.

VUKAŠIN B'jes u take sve plašivce! Tuna
Tu ostajem, velim. (*ulazi Dvoranin*)

DVOR. Hrabri Marko
S četom svojom već prepolovljenom
Suzbijen je do velikih vrata.

VUKAŠIN Nek ih brani.

GJAK I on i svi tuna
Izginuće.

DVOR. On jarosno viče
Da kralj s carem odmah van izigje,
Il će vrata i sam prolomiti.

VUKAŠIN To li viče? (*u sebi*) On za cara strepi . . .
Pa zar sada da ga u dvor pustim,
I promašim svoj najveći udar?
Ha, nipošto... Ali da g' odbijem,
Silom ć' ući... Preteći ga moram.
(*glasno dvoraninu*) Trči, trči, javi mu da idem;
Nek me čeka. — Vi skupite ljude,
U jurišnom drž'te rasporedu,
Pa i sami čekajte me dolje,
Evo mene dok se dooružam. (*svi odlaze*)

Pojava XI.

(*Ulazi četvero vojnika*)

1 Vojn. Šta dobiste?
2 Vojn. Punu šaku zlata.
1 Vojn. I ja tako; živio Vukašin!
3 Vojn. Dobro plaća za tričavu glavu
Dva plemića.
1 Vojn. A koji su?
2 Vojn. Ne znam.
3 Vojn. Ko su, da su; ja sam na sve kivan;
Sad ću ove preklati ko patke.
4 Vojn. Ali s carem šta bi najposlije?
Već od jutros ne vidi se nigdje.
5 Vojn. Ružno, ružno s njime postupismo.
3 Vojn. A šta ružno? Vukašina služim,
Pa vršiti najtočnije moram
Sve njegove naloge kraljevske.

Pojava XII.

Pregjašnji. *Ulazi* Vukašin *i rasporegjuje vojnike.*

Vukašin (*trećemu vojniku*) Tu stoj čvrsto, naspram onih vrata.
Vas dvojica s ote tamo strane.
A vi s ove. — Tako. Mač u ruke,
Pa nek svaki sjuri svoj u grudi
Vlastelinu koji bi se prvi
Na vratima ovim pokazao. (*ide na vrata kroz koja je došo i s pruga viče:*)
Gdje ste? amo. (*ulaze četvero gragjanina*)

Da vam sablje vidim.
Dobre su vam, ak' i ruke budu.

1 Gragj. To ćeš skoro znati. Kuda ćemo?

VUKAŠIN Tu unutra. Dvojica su, znajte;
Al ne vr'jede mnogo. Ne slušajte
Njinih r'ječi, pr'jetnja, molba, ništa,
No udrite bez milosti, sl'jepo.
Ako njima vi smrt ne zadate,
Vas smrt ovdje čeka. Sad ugjite. (*ulaze gragjani s golim sabljama. Vukašin govori vojnicima*)
Paz'te dobro. Ja ću ovdje stati. (*staje s mačem u ruci uz zid, pored vrata gdje je car*)
Ha! tuku se strašno. Neko pade...
Već i drugi!... Ne bojte se, paz'te.
(*Vuleta unutra*)

VULETA Tri svalismo, ali ja pogiboh.
Bježi, care.

UROŠ (*unutra*) Umri, razbojniče.
U ruku sam ranjen! (*Uroš izlijeće na polje, pa vidivši vojnike, za čas staje*)
Još ih ima!

4 Vojn. Car je dojsta!

5 Vojn. (*ostalima*) Stan'te.

VUKAŠIN Udarite.

UROŠ (*siječe trećega vojnika koji je na njega potrčao dok svi drugi stoje okamenjeni*)
Još i tebe, ubojice, mogu.

VUKAŠIN (*udara sa strane cara u rebra*) Drž to.

UROŠ Oh oh!... Smrt je ovo... Smrt je...
Pa ti uprav, kume, ti me ubi! (*previja se pa pada, bježe svi vojnici*)

VUKAŠIN (*kao van sebe*) Ja... da... tako moralo je biti,...
Moralo je.
(*čuje se vika*) Ura!

VUKAŠIN Car sam sada . . .
Idem . . . Kud ću . . . Vika sa svih strana . . .

GJAK (*ulazi*) Ostražnja su vrata prolomljena,
I carica u dvor već prodire.
Za mnom brže. (*vuče ga*)

VUKAŠIN Sav sam krvav.

GJAK Bjež'mo.
Ne ne tuda, baš bi njoj na susret.

VUKAŠIN Sin gdje mi je?

GJAK Na vratima glavnim;
Još se bori i čeka te.
(*približuje se vika*) Ura!
(*Gjak je odvukao kralja. Čuje se caričin glas*)
Oj Uroše, oj Uroše gdje si?
(*Bojin glas*)
Sada, care, slobodno izigji.

Pojava XIII.

Carica i vlastela. Nikša, Bojo; *malo docnije s protivne strane* Kraljević.

CARICA (*spazivši sina staje*) Ah!

BOJO Ubijen!

SVI Grozno!

UROŠ Ti li s', mati?

CARICA Živ je, živ je. (*trči i saginje se k njemu*)

UROŠ Pomoć!

CARICA (*gledajući ranu*) Jaoh sine!
Moj Uroše slatki! tešku li ti
Bezbožnici zadadoše ranu! (*raskida haljinu da mu je veže*)
(*Ulazi hitno Kraljević, pa stoji izvan sebe*)

NIKŠA Ti sad ovdje pokazat se smiješ?

KRALJ. Dockan dogjoh . , . Prolomi se, nebo!

UROŠ Kraljevićev čujem glas . . . O Marko,
Tvoj me otac svojom rukom ubi.

KRALJ. On!

CARICA (*ustavši*) Osveta, oj osveta, ljudi;
Ili ova moja krv nevina
Na vas pala i svu srpsku zemlju.

NIKŠA Za njim brže da nam ne uteče. (*odlazi s mnogima*)

CARICA Ah ne; amo najpr'je, pomoć.

UROŠ Dockan;
Bježi... majko... bježi.

CARICA (*opet se saginje*) Vaj! Izdiše.

KRALJ. (*baca sablju*) Ubijte me; najboljega cara
Osvetite na prokletom sinu
Njegovoga groznog ubojice.

BOJO To bi bilo skršit pored ovog
Još i drugo plemenito srce.

Jedan Vlastelin. Nek ugine i pometak zv'jeri. (*neki podižu sablje; Bojo staje pred Marka*)

BOJO Braniću ga dok mahati mogu
Ovom sabljom; i on meni jednom,
A dvaput je obránio život
Momu Nikši. Il me is'jecite
Ovdje, braćo, ili pustite me
Da mu vratim taj trostruki zajam. (*svi odustaju, Bojo uzimlje Markov mač sa zemlje i daje mu ga*)
Tvoj mač uzmi i odlazi, Marko.

KRALJ. A za koga da ga nosim više
Kad ne dospjeh da sačuvam život
Svomu caru i svom prijatelju? (*lomi mač preko koljena i baca ulomke*)
Već nikada neka ne zablista
Pred očima ljudskim. — Zbogom Bojo; . . .
Tješi i čuvaj tu junačku ženu;

Zbogom, dobri i nesrećni care,
Dok uživim plakaću za tobom. —
Ja u Prilip idem da sakrijem
Svoju tugu i stid doma svoga. *(odlazi s rukama na licu; carica ustaje tiho s tijela Uroševa)*

CARICA Nosite ga; u velikoj crkvi
Nek još jednom gledaju ga Srbi.
(odnose cara; mati za njim gleda)
Odn'ješe ga . . . eto . . . sve je prošlo . . .
Ja već nemam svog jedinog sina,
Nemam nikog . . . I lavica sad bi
Od žalosti proljevala suze;
Ali ja ću tako urlikati
Da me čuje svijet, koliki je,
Da se groze nada mnom nebesa,
Da i crni zaplaši se pako.
Rat i pustoš nos'mo na sve strane,
Do koljena gazimo po krvi,
U pepeo gradove obraćajmo,
Prevrnimo zemlju svukoliku
Da ni jedan u njoj ne ostane
Živ Mrnjavac. Čuste li me, braćo?
Ja sam vogja toj užasnoj vojni.
Ko je sa mnom?

BOJO Svi, carice.

SVI Svi smo:

BOJO Kunemo se ovom pravom krvi
Koja jošte pred nama se dimi
Da nećemo ostavit te nikad. *(ulazi Nikša)*

NIKŠA Zakletvi se i ja pridružujem.

CARICA Sada miruj, Uroševa dušo,
I čekaj me; doći ću ti skoro.

BOJO Šta bi, Nikšo?

NIKŠA Uteče mi krvnik.

Spasio ga Relja Ohmučević
Koji stiže ovaj čas. Al ništa;
Sl'jediću ga i do kraja sv'jeta. (*ulazi plemić*)

Plemić Svi na polje; Gojkova se vojska
U daljini vidi.

Bojo Oružajmo
Sve gragjane; postrojmo im čete,
Pa mu odmah idimo na susret.

Carica A u mraku koji već nastupa
Neka plamen ovog kletog dvora
Krvavu nam osvjetljava borbu.

Bojo Dvor spalimo.

Nikša Dajte zublje.

Svi (*odlazeći*) Zublje.

Pada zastor. — Konac Tragedije.

PUTOVANJE

IZ BEČA U MOSKOV

GODINE 1655.

Uvod.

Od nazad nekoliko vremena Gospodin Baldo Basselji-Gozze dubrovački plemić učtivo mi izruči neke rukopise iz svoje knjižnice. Izmegju njih nagjoh jedan koji mi se činio dosta zanimiv i vrijedan da ga prevedem naški, s naslovom = *Putovanje Gosp. Gundulića* *) (složitelja ovog pisma) u družbi ćesarskijeh punomoćnika Alegreta Alegretića, i Teodora od Leopah, sa slijedbom od 24 osobe, iz Beča u Moskov godine 1655.

Ovo poslanstvo Ferdinando V. njemački ćesar otpravi na carski dvor u Moskov da posreduje mir izmed Poljske i Rusije tad megju sobom u ljutom ratu.

---

*) Opaska. — U rukopisu se nenalazi ime ovoga Gundulića spisatelja ovdi prevedenog putovanja. Ali po svoj prilici ovaj je bio Frano, najstariji sin našeg velikog pjesnika Ivana Gundulića, spjevca « Osmana. » Zna bo se da je ovoga sin Frano prešô na austrijansku vojenu službu, gdje se pope do časti *maršala*.

Na ovom temelju pristoji se nadodati: Ivan Gundulić oženi se god. 1618. Sudeći da se Frano rodio godinu daná iza očina vjenčanja, u doba ovoga poslanstva (1655) bilo bi mu 36 godištá.

Ondašnji je Poljski kralj bio Ivan II. bolje poznat pod imenom Ivana-Kazimira V., sin i drugi nasljednik Sigmunda III. od kraljevske Švedske kuće Vasa. Hrabri vojvoda, al istuhovjetrio pod pretežnim uplivom jezusovaca, kojijeh je poslije (1669) prigrlio red; i umro u Parizu kao stožernik i Opat s. Germana. Rusijom je vladao Aleksije Mihajlović sin Mihajla Teodorovića, a unuk Teodora Romanova Moskoskog Patrijarha. Stupi na carsko prijestolje iza smrti oca svoga god. 1645, u svome šesnaestom ljetu, prestavi se 1676 iste godine u kojoj je dobio Poljsku krunu veliki Sobieski. Aleksije je otac Petra velikoga rogjena mu od druge žene Natanije Nariskine 30 svibnja 1672 god. Petar u desetoj svojoj godini (1682) naslijedi na carstvo svog starijeg polubrata Teodora, koji ga pretpostavi svom jednoutrobnom bratu Ivanu (suludnome).

U doba ovdje opisanog *poslanstva* sve je rusijsko primorje oko Baltičkog i Botničkog mora potpadalo svedeskoj kruni: od koje ga Petar veliki otme pod kraljevanjem junačkog Karla XII.

Čudne sudbine! Izmegju ove tri pogranične zatočnice: Poljske, Svedeske i Rusije, ova, tad još u djetinjstvu, postojanošću, jedinstvom i ljubavlju prosvjete njih nadvlada; i za kratko vrijeme, na čudo i užas stare Evrope, podigne se na veličinu gorostasa.

Rečeno poslanstvo zauze svoje putovanje (kojeg ovdi prijevod izlagamo) na 27 lipnja, a stigne u Moskov na 17 Listopada — što onda u četiri mjeseca, sada za četiri dana! svijet napreduje.

Trsteno 4 Listopada 1867.

Petar Franasović.

Prvi dan odosmo iz Beča na 2 ure poslije podne, i stigosmo u Štokrau četiri milja od Beča, u polaču kneza Puham: drevna gragja, al uresna prekrasnim slikama; a na noćevanje pogjosmo u Kutenštof, koje je selo tri milja daleko od pomenute polače. Slijedeće jutro ugjosmo u Moravsku, i prispjesmo na objed u Znaim, gdje smo pošli slušati misu u crkvu Jezusovaca. Za noćilišta prispjesmo u Budjejovice, gdje se namjerismo na pukovnika Vilari-a. Slijedeći dan dogjosmo u Pirnic, vlasništvo knezova Kolalto, koji najvećom udvornošću pozvaše nas na objed u svoj gradac: njih su dva brata, pravi vitezi. Pred noć dogjosmo u Iglau, varoš u Češkoj dosta prostranu, al veoma malo napučenu. Sutridan dogjosmo za objeda u Tajč-Prot, a na noćevanje u Jankov. Od Jankova obrnusmo put Šasle, ostaviv na lijevo Kutenberg, gdje imadu rude, te na objed dogjosmo u Kolin: ondje pogjosmo vidjeti izvor Labe; za tijem na noć dogjosmo u Češki Prot, varoš jako oštećenu u prošlom ratu sa Svedescima: kao što su mal' ne sve ostale varoši.

Slijedeći dan, u subotu, u podne prispjesmo u Zlatni-Prag, i sjedosmo u malom-gradu kod *Divljeg Čovjeka*. Ondje sredstvom Gosp. Alegretića imadoh čast pokloniti se velikom Burgravu knezu Martiniću, koji nas ugosti gospodskim objedom, te tako imadoh prigodu spoznati se i s njegovijem mlagjim bratom knezom Maksimilijanom. Dvaput takogjer objedovasmo kod viteza Koloreda koji ima prekrasnu polaču sa perivojem dostojnijem najviše pažnje.

Na 6 srpnja ostavismo Zlatni Prag, prednoć stigosmo u Belmar, varoš razrušenu tri milja od Zlatnog Praga; za podne u Loveršic, a opet na noć u Ösiek, gdje smo se ukrcali na lagje i veslali se po Moldavi i Labi do Dražgjanâ, sjelo Saksonskog Voj-

vode. Vozeći se niz ovu rijeku oko se nauživa gledajući svud naokolo gradaca, varošića, prekrasnih perivoja i obilnih sela. Izmegju ostalih, pada ti pod oko jedan gradac imenom Kenigštain na vrh kamenitog strmenog brda sazidan. Na njemu stanuje vavijek posada od 300 ljudi, i zauzimlje toliko prostorine da oni koji su unutra mogu posijati žita za dvije godine; ima živa voda i jedan gaj. Ondje vojvoda hrani svoju blagajnu; a vojnici u njem stanujući drže sa sobom svoje žene, djecu i što god imaju, buduć svaki imade na osob svoje prebivalište, i više na dvor ne izlaze. Dražgjani su veoma uzorit i tvrd grad, krozanj prolazi Laba, preko koje ima prekrasni kameniti most. Bijasmo Vojvodi u pohode; on u družbi svog starijeg sina pričeka nas najvišom udvornošću, i zadrža nas kod sebe na objed. Sjedali smo za trpezom od 3 do 9, i bilo je doneseno 60 različitih jela. Od svijeh je Vojvoda okusio, i napio se devetnaest puta, a tri puta je zaspao na trpezi: stvar čudnovata i nevjerovna u starcu od preko 80 godišta. Ja bi se rgjavo bio našao da se nijesam prihvatio vodu piti; te svi gosti koji su niz stolice padali od pijanstva, čugjahu se vidjet me čitava. Na odlasku Vojvoda nam pokloni svoju kočiju na šest konja, i dogjosmo veseli kući. Sjutradan po objedu najmismo jednu brodicu u koju ugodno namješteni, nastavismo svoj put ka Hamburgu sve vozeći se niz Labu, ali svake večeri hogjasmo spavati na kraj. Prve večeri u Meissen, varoš na glasu zbog prostrane crkve koju je dala zazidati žena ćesara Otona.

Tri milja naprijed na desnoj obali sjedi Milberg varoš koja ostade neozlegjena u zadnjem njemačkom ratu, i to s jedinog uzroka što su u njoj ženske sve, nikakvu neizuzamši, *blagostive*. Tri milja naprijed, pokraj same vode, leži Torgan poglavita varoš Misnije u kojoj se vidi jedna prastara, velika carska polača. A još tri milja naprijed uočava se glasovita Vittenberg, varoš na glasu, toli za svoje učilište, koli zbog groba Martina Lutera, koji sam ja u velikoj crkvi vidio. Po svijem ovijem mjestima ženske su jako lijepe, miljušno odjevene, gizdavo nakićene.

Vidio sam po tom Oken, Barbi, Bernburg, Šimpak i Šalc gdje se kopa so; varoši malene i razrušene.

Za tijem dogjosmo u Djevin (Magdeburg) jedan od najplemenitijih carskih gradova, i sjelo ćesara Otona. U zadnjem ratu, kad ga uze na juriš dženeral Tilli, bi vaskolik izgorjen, da ni miš nije mogao uteći, a kamo li živo čeljade spasiti se. Osta čitava samo stolna crkva, koja je puno velika, i hrani u sebi mnogo zamjeritih stvari, megju kojima trpezu velikog oltara, svukoliku u jednom komadu mramora, dugačku 21, široku 10 mojih pedi. Vidi se grobnica cara Otona u prelijepom mramoru — zlato kojijem je nakićena bila, kao i sve crkveno blago, bilo je ugrabljeno od vojske. U istoj crkvi imade još nekoliko grobnica od tuča jako hitro izvedenih s natpisima.

Pred velikim oltarom stoji jedan veliki, okrugli, bijeli, glatki kamen na kojemu je bila odsječena glava biskupu Udonu : pa se još na njoj poznadu kaplje krvi, koja se, na izgled zlikovcima nikako ne dade izbrisati. Ovdje nam ukazaše jedne, jurve gnjile, drvene ljestve, za koje kažu da su one kojim su se žudije služili da pripnu križu našega Spasitelja, i koje je car Oton donio vraćajući se iz Jeruzolima. Ali je u nikakvoj cijeni ne drže, puštajuć da mi od nje otkidujemo koliko nam drago : čemu se nije čuditi, buduć sve jednako nehajni za sve što se tiče crkvenih stvari. Posjetivši ovi grad nastavismo svoje putovanje, došav na noćevanje u nekakvo seoce, odaklen sjutradan na podne stigosmo u Lauenburg, a odavde putujući svu noć, osvanusmo u Hamburg: učinivši od Dražgjana za osam dana, vavijek sretno božjom pomoću, 72 (tal. 288) milja puta.

U Hamburgu, da nabavimo odijela sebi i pratnji, zadržasmo se pet dana. Ovo je slobodna varoš, velika, u svakome obziru krasna, i jako napučena. Ima više trgovaca nego u svijem njemačkim varošima, te s toga je prebogata; a sljedovito žitelji su oholi, ponositi, i preskupo cijene što prodavaju. Zbog velike trgovine nakupi se u nju toliko mnoštvo žudija iz Portugalske, kako se ne vidi u nijednoj primorskoj varoši.

U gostionicama gule do zla boga, osobito inostrance. Utvrgjena je i opasana vodenim prokopom. Podložna je često jakim plimama, s kojijeh višeput mnogo strada.

Zgrade su na uzor starinski, rek bi od stakla poput starih crkava; a u divan-sobama (na prvi kućni ulazak) kao najbolji ures drže mnoštvo mjedenica, i svijetnjaka od žutomjedi i kositera. Na nekijem stranama, na nalik Mletaka presijecaju varoš vodeni žljebovi, a kuće podignute na drvenim kocima, rek bi da vise u zraku; 28 milja odstoji od mora, s kojijem je sdružuje Laba, koja ovdje može nositi korablje od 1000 bačava. U pristaništu, koje se proteže do sredine varoši ja vidjeh do 150 ovakijeh korabalja, a manjih bez broja. Ovi brodovi najviše dolaze iz Olandije, Belgjija, Portugalske, Danske, Norvegjije, Zvecije, i oda svijeh primorskieh varoši i gradova Baltičkog mora. Okolica ove varoši jest veoma plodovita zemlja, lijepo uragjena, urešena krasnim perivojima.

Gradsko vijeće pošlje nam u pohode trojicu svojijeh starosta, i pokloni nam jednu bačvicu vina od Rajne, jednu bačvicu piva (bire), jednu nozvicu (storiona) od 80 litara, jednog soma (salamuna) od 40 litara, četiri brava, i jednu kravu: a to sve u ime svoje odanosti, privrženosti i ljubavi prema ćesaru.

Od Hamburga do Ljubeka, po suhu, ima 10 milja, što mi za dan učinismo. Ovdje sa dvije kočije dogje nam na susret ćesarski poklisar Fridrik Bremsen, čovjek izvrsne pitomosti. Buduć smo se u Ljubeku zadržali 10 dana, imadosmo priliku potanko ga obići. Grad je prekrasno položen; i dok u obzir gragje, dobrote i uljudnosti svojijeh mještana daleko nadmašuje Hamburg, dosta opet nazaduje u prometu, u broju stanovnika i u bogastvu. Žene obaju ovieh mjesta nose neke velike klobučine od slame na nalik kišobranicama, kojijeh krila padaju im po ramenima i skrivaju im lice, što je jako grdno vidjeti; al su im haljine prikladne i lijepe. Ovdje ne trpe žudije kakono u Hamburgu. Imadu neke lijepe crkve i u njima dragocijenih slika. U stolnoj crkvi, u jednoj kapeli na lijevoj ruci idući put velikoga oltara, odli-

kuje se nadasve slika Isukrsta raspeta na križu; al se ne zna čijega je kista tvor. Ovdje su crkve, premda u luteranskijem rukama, čisto i uredno držane, buduć svukud drugovdje luteranske bogomolje (gnusne i zapuštane) nalikuju na špilje od lupeža.

Uredivši ovdje svoje posle, ukrcasmo u brod svoj prtljag i pradbu, a mi do Travemunda otidosmo po kopnu, budući put prečiji za tri milja, od šest što ih imade po moru. U Travemundu, čekajući zgodno vrijeme, učinismo šest dana, te u nedjelju na 1 Kolovoza, jakim vjetrom od zapada razapesmo jedra, k Revelu, gdje smo dojedrili za šest dana, učinivši 250 milja puta, jer smo, božjom pomoću, svegj imali dobar vjetar u krmu. Idući opazismo s lijeve neke otoke, Švedsku zemlju, i nje prvostolni grad Štokolm.

Zimi, ovo se more smrzne, te se onda može po njemu hoditi u saonicama. Dvije sam noći prošao nespavane, da se nadočudim i nadogledam neobične kratkoće onamošnjih ljetnih noći; i uvidjeh da od sunca zahoda do njegova granuća nema već 4 ure; pa brojeći jutrnje predzorje i večernji suton, može se reći, da onamo preko ljeta, nema noći. A zimi naprotiv toliko je dana, koliko je preko ljeta noći. Trebuje opaziti da ovo more od Revela k istoku nije slano: što ja mnim da izlazi s toga, što prem veliki broj rijeka unj se slijeva.

Stigavši u Revalsko pristanište, za dopust našega iskrcanja, otpravismo domo-narednika s putničkim švedskim listovima ka gradskome zapovjedniku. Ovaj je bio nekakav tirolez imenom *knez della Torre*; i pošalje nam svog tajnika i svoju kočiju: na čem mu se gosp. Alegreti zahvali, i uzesmo kočiju na platu, i pogjosmo u gostionicu. Ovdje nas pohodi nekoliko mjestne gospode. Ali gradski zapovjednik ustruča se do samog našeg odlaska k nama doći, hoteći da mi njega prije podvoriti dogjemo: što mi ne učinismo; te on bi usilovan prvi nam se pokloniti, i dogje u vojničkom odijelu s pratnjom od 20 konjanika. Isti dan odlazeći svratismo se k njemu. Dočeka nas veličastveno, prisustvom svega gragjanstva, neki na konjma, neki pješice, s trubljama,

bubnjevima, razvitim stjegovima i pucnjavom topova. A za jedan milj od grada poprati nas sve konjaništvo. Tako smo napredovali hoditi u 17 kočija k Narvi, odaljenoj od Revela 30 milja, sve ravnim i dobrim putem, duž kojega nema kud putnik da se svrati, niti se što vidi izim gdjegdje kakvu seosku kolibu, što mještani zovu *kove*.

Jezik ovog naroda nema srodnosti s nikakvim drugim jezikom, samo što u nečem, ali prem u daleko, dava na njemački, većina njih još su kipoklanjaoci, i drže za bogove sunce, stabra i stijene. Žensko je odijelo neobično, na nalik na ono što vidimo u slikama indijanskih žena; a djevojke nose kosu kao kod nas muškići, tkanica kojom se pašu dospijeva na deset trakova, na koje su nanizani prstenčići i zvončići od žutomjedi, i zvekeću im idući. Na plećima (povrh košulje) kao plaštić, nose komad bijela platna pored dojaka: narod je ovaj preko reda siromašan.

U nedjelju u jutro dogjosmo u Narvu, otklen, budući istom objedovali, odlazismo, i na tri ure noći stigosmo u Jamu, gdje nam je trebalo ostati devet dana, čekajući naputke Novogradskog zapovjednika. Jama je gradić od jedno 60 kuća. U njem stanuje jedna satnija konjaništva, koja nosi ime pukovnika ondje tad prebivajućega, i koji u svojoj konjušnici hrani do 50 vrlo dobrih konja. Ovdje nema nikakove druge osobitosti, izvan ove što ženske dvaput preko svake sedmice idu u kupalište gole kao od majke rogjene, gdjekoja samo zastirući sramne strane zelenom hvojom.

Nakon devet dana čekanja, po Luzi se na tri lagje dovezosmo u sedam dana u Nješicu, budući tad voda plitka. Ova rijeka obiluje svakom dobrom ribom. Ovdje nas prvom dočekaše moskovski časnici.

Jedan carski povjerenik dogje nam na susret sa pedeset vojnika na konjima, pa pozdravivši se megju sobom, i ispunivši propisane dvornosti, napredovasmo hoditi, k Novo-Ruskoj, mi trojica u kočiji, svi ostali na konjima. U Novo-Ruskoj ima slano jezero od tri milja okoliša; mještani kuhaju ovu vodu, od koje

vade lijepu prebijelu so. U subotu u jutro ukrcani na osam lagja, ostavismo Novo - Rusku, i imajući dobar vjetar u krmu, na šest po podne dojedrismo u Novigrad (Novgorod), ali one večeri ne bi nam dozvoljeno ući u grad. Slijedećeg jutra kad se iskrcasmo na kraj, stupi k nama gradskog načelnika namjesnik, te iza dobrodošlice, pokloni nam pet konja, na kojijem dojezdismo do obregjene nam kuće za prebivanje, uz pratnju od 2000 ljudi u vojničkom obredu.

Trebuje ovdje primjetiti da nas je, od kad stupismo u Nješicu Ruska Vlada o svom trošku počela hraniti, oskrbljujući nas svaki dan dovoljno mesom, piladi, vinom, pivom, rakijom i t. d.

Ovaj grad Rusi zovu Veliki Novgorod: stvarno pa nije nego velika prostrana varoš od rgjavijeh drvenijeh kuća, izuzamši jednu stranu koja je zidom opasana za četiri talijanska milja okoliša, koju zovu *kamen - grad*, gdje inostrancima pristupiti nije dopušteno.

Ima za 300 crkava, i 170 samostana kalugjerskih i dumanjskih. Grad se dijeli u troje: na desnoj prema istoku, u ovoj smo strani mi prebivali; na lijevoj prema zapadu druga su dva dijela t. j. Kamen - grad, i njegovo pregradje, što zacinjava treći dio grada. Megju ove dvije strane teče rijeka, koja veoma ukrasuje ovi predio, a osobito Kamen - grad; koji se nad ostalijem povisuje. Na zapadu pomalja se jezero poput mora, naokolo sve ravnica: položenje plemenito. Ima toliko mnoštvo žaba, da nema seljačke kuće koja ih ne hrani za najmanje po 200 upitomljenih, držeći ova čeljad kao zlokobnu stvar ubijati ove živine. Ima takogjer mnoštvo velikih pauka, koje mještani drže da su hudobe, te ih se niko ne usudjuje ni ubiti, ni ticati. Preko gradskog načelnika, i nekoliko carskih trgovaca, nema ovdje otličnih osoba. Mjesto bez ikakve obrtnosti; al plodovito, i obilno svakim žitom, domaćom i divljom životinom, pticama, a osobito ribom.

Preko lipnja, srpnja i kolovoza nesnosne su vrućine, za ova tri mjeseca dozdri svaki plod zemaljski, nalazeći se, kao kod nas, mnoštvo dinja, krušaka, jabuka i trešanja. Od rujna do 15 li-

stopada tiho je, al većinom daždivo. Od listopada pako do svibnja žestoka je studen; leda i snijega do toliko, da se smrznu jezera i rijeke. Zamijerna je stvar što od ovoga grada za dva talijanska milja daljine ne samo što se voda preko zime ne smrzne, nego se još gdjekad vidi ključati; i tad se u njoj najviše ribe ulovi. Na proljeće kad se snjegovi i ledovi počnu kopniti, sva zemlja, ravna kako je, ostane pod vodom, i mora se putovati u lagjama, kao što zimi u saonicama.

Kad koga osude na vješala, ne vode ga zaužena; svak mu putem dariva voštanih svjećica, koje on nosi u ruku do stratilišta: krvnik tad jedan kraj užeta omota osugjeniku oko vrata, drugi kraj metne preko gornje grede, pa ga, bez pomoći ljestava, rukama podigne. Ovdje još vlada običaj koja, megju izobraženijem narodom, dala bi povoda misliti da hrani u sebi kakav politički smjer; a to je što, mal ne svaki dan, službeni ljudi izazivaju i biju se na šake s gragjanima: kao što u mlecima *Kaštelani i Nikoloti*. Svi su žitelji istočnog obreda. Na 26 rujna otidosmo iz Novgoroda, ukrcani na 6 lagja *)....... a na 17 listopada stigosmo u Moskov. Ali na 14, u četvrtak, sustasmo u kući jednog boljara, kneza Jakoba Cirkoskoga, gdje se zadržasmo do nedjelje, u koji dan učinismo svoj svečani ulazak u grad. Pò milja naprijed dogjoše nam na susret dva carska povjerenika sa velikim mnoštvom naroda i s 2500, u lijepoj opravi konjanika, najviše iz dvorske vlastele, uz zvek trubalja i bubnjeva. Prije povjerenika pristupi k nama carski natkonjičar sa jedno 30 konja, izmegju kojih tri s prekrasnom napravom za nas trojicu, odlikujući se nadasve ona koja je bila na konju obredjenu za Gosp. Alegretića. Tada pristupiše u prebogatom odijelu povjerenici na prekrasnim konjima i pozdraviše nas od careve strane, s običnom im srdačnošću i začinom. Ovdi se sad porodi inad izmegju nas i njih koja će strana prije sići s konjâ, i potraja za dvije debele ure. Na svrhu oni videći nas nepomične, sjahaše prvi.

*) Ovdje na rukopisu imadu neke pukotine.

Tad povjerenici po njihovu običaju pročitaše nam iz knjige carski pozdrav. Nakon toga uzjahasmo konje, i dogjosmo u grad, s njima zajedno do kuće odregjene nam za prebivanje, do koje ubi nas žestoki dažd. Ova kuća, utvrgjena svodovima ognja radi, položena je u *Kitaj-gradu*, ne daleko od Carskog Dvora zvana *Kremeni-Grad* (Kremlin?)

Dok nijesmo prvom stupili kod cara, bijasmo kao tamničari, ne smijući ni koga vidjeti, ni s kijem govoriti: a to više što car nije se još bio s vojnice vratio u Moskvu. Treći dan izmijeniše nam povjerenike, a nijesmo mogli otkriti uzroka temu. Prvi je od njih bio jedan boljar imenom Vasilj Šinović, čovjek prijatan i dobar; drugi, Svedezac kao tumač, od jedno 30 godišta uljudan puno i dopadan. Premda nijesmo imali potrebe od tumača, često je s nama io, te ovom prigodom obaznasmo po njemu mnoge stvari o ovom gradu, i o cijeloj državi. Izmegju inijeh stvari, kaza nam da ko hoće otići gdje se love samuri, crne lisice i ine dragocjene živine, treba da uloži godinu dana; a naprotiv moskovci nam govorahu da ih se hoće šest. Ona se pokrajina zove Sibirija, odaklen ove vrsti trgovci vraćaju se obično o Božiću. Javi nam takogjer da su Rusi, prije dva godišta, otkrili u Sibiriji jedan podosta izobražen narod, koji prebiva u lijepim kućama, i nosi haljine lijepo skrojene: al mu još nijesu mogli razumjeti jezika, ni poznati vjerozakona. U Sibiriji živu još i Samojedi, narod bliži zvijerju neg ljudima; još nepoznadu pravog Boga, već klanjaju se stabru, stijeni, pa još i govegjoj koži. Ribu i meso jedu sirovo, a spavaju na snijegu. Carevi su podanici, i vavijek ih ima po nekoliko u Moskvi.

Na 19 Prosinca dogje car u jedan samostan tri milja od Moskve, u koju sjutridan svečano uljeze. Svrati se u samostan da ondje svetkuje blagdan s. Nikole, koga slave velikom bogoljubnošću.

Na 20 dakle osobitom carevom milošću bi i nami dozvoljeno gledati taj njegov svečani ulazak, i namjestismo se za jedan puškomet od toga pozorišta.

Najprije se mal ne sve žiteljstvo ovog velikog grada razlilo na polje. Na podobnom mjestu položiše 50 topova za pozdrav. Na po milja od grada pogjoše mu se pokloniti svi narodni i inostrani trgovci s darovima. Od gragjana, siromasi mu pokloniše hljeba i soli, imaoci počastiše ga srebrnim golarima, samurima, kadifom, svitom, damašenskom svilom i t. d. sve od vrijednosti jedno 50,000 talijera; što on dade pred sobom nositi da svak gleda. On se na ove časti svijem lijepo zahvali, dopuštajuć da ga cjeluju u ruku, i zabilježi im dan kad će kod njega doći na ručak. Ovako se vavijek cara dočekuje kad se s vojne vraća.

Pred vratima Kamen - grada kroz koja je imao uljesti, s jedne i s druge strane bjehu postavljeni veliki sudi s krštenom vodom da ga poškrope kad progje, a naokolo prostriješe velike sagove od zelene svite. Patrijarh ga dočega s popostvom pod litijom, noseći mnogo prilika B. Gospe i s. Križa. Kad dogje do njega izreče mu jednu obrednu molitvu pa mu metne krunu na glavu. Zatijem stane pripijevati neke blagoslove i molitve; pa mu uzme krunu s glave. Car tada počne kao šaptati nešto Patrijarhu na uho: a to mu se, rekoše mi, ispovijedaše. Iza toga uputi se litija uz pjevanje božijeh hvala, za kojom car igjaše na nogu gologlav ob desnu i ob lijevu prateći ga po jedan boljar i držeći ga za ruku. Mi se čugjasmo na carevo poniženstvo i bogoljubnost, kako on hogjaše gologlav u vrijeme najvešće studeni. Kad je stupio prema mjestu odaklen smo ga mi gledali, pojačim glasom, kako ćemo ga mi čuti, naredi neka se upitaju ćesarski poslanici jesu li dobro i zdravo. Ovo odlikovanje od svijeh prisutnih bi uzeto kao velika i rijetka čast, budući nije ovoga učinio prije nikakvijem poklisarima, ma ni dopustio im igda, gledati njegov ulazak u grad. Na carev izgled i Patrijarh nas blago pogleda i blagoslovi. Za carem vodili su plemenita konja koji je potezao jedne saonice jako lijepe, preko kojih staše prostrt jedan sakrafoč prebogato vaskolik zlatom izvezen; a pred njime igjahu 3000 puškovojnika, i 500 konjanika na nalik našijeh *dragona*. Pa još, izvan gorepomenutih darova, vodili su pred

njime 50 ponositih konja pod divnom opravom, od kojih 6 mu bi darovano od Vojvode od Elenšteina, a 6 od Danskog kralja. Uz carevu pratnju hodilo je mnoštvo boljara u izućim odorama. A on je bio odjeven u bijeloj svilotkanici popeljenoj lisičijim sibirskim kožuhom; knjaz lijepa ugleda, od 28 godišta, uzorit i prikladan, malo više neg srednjeg stasa. Prije neg što će uljesti u tvrgjavu ustavi se pod jednim trijemom dok se ispjeva *Tebe, Bože, hvalimo*, uz glazbu trubalja, bubnjeva i t. d.

U svoj ovoj znamenitoj svečanosti, najviše sam se divio rijetkoj poniznosti i bogoljubnosti ovoga toli mogućeg cara. Kad se dovrši svetkovina, u družbi našijeh povjerenika, vratismo se na saonicama kući, prem zadovoljni što imadosmo prigodu vidjeti neobičnih nam i prije nevigjenih stvari i običaja — ako nas je i zlostavila taj dan preko reda oštra studen.

Na 21, dan svetog Tome Apostola, povjerenici za prvi put sjedoše s nami za trpezu; i to cijenim ne bez dozvoljenja Nj. Veličanstva. Kad se malo ugrijasmo, počesmo napijati zdravice Caru i Ćesaru i njihovijem porodicama, Patrijarhu takogjer i odličnijim osobama. U razgovoru jedan povjerenik kaza nam kako ga je car pitao za naše zdravlje, i razumjevši da je gosp. Alegretić *od slovinskoga jezika*, da se veoma veselio, i preugodno mu bilo što će moć neposredno s njime govoriti svojim jezikom. Na što isti povjerenik, svijestan čovjek, nadoda kako bi svi vladalački dvori pametno uradili kad bi imali opazu slati na različite dvore za svoje poklisare osobe koje poznadu jezik dotične države, buduć nije se svegj u važnim i škakljivim poslima, sljepački pouzdati u tumačitelje. I poklen smo se lijepo megju sobom svojim jezikom razumjeli, spustismo se na prijateljsku u različite razgovore: i ova je okolnost, u obzir našeg poslanstva, toli njima, koli nama bila od velike koristi.

Na 25 prosinca — dan porogjenja Gospodinova — u subotu bijasmo prvi put caru na podvorenje, što nam je bilo naviješteno dva dana prije po jednome boljaru. Megjuto ugovarali smo o carevu naslovu, i zaključilo se, iza duge prepirke, da ćemo ga

nazvati, kako mu je Ćesar na knjizi napisao, imenom — *Velikog Vojvode.* Pa se izniješe darovi koje mu je Ćesar poslao: — dva vrčića od zlata od 1000 fior. vrjednosti, tri komada svilotkanice, jedan satnik sa zrcalom ujedno, jedan posteljni pokrivač od bijele svile izvezen zlatom — sve ukupno za 3000 fior. vrjednosti. Idući caru, nijesu nam dopustili nositi sablju nego samo do dvora, čemu smo se jako al uzalud prepirali. Pošalje nam dvoje saonice pokrivene kumašem, jedne za dva poklisara, a jedne za mene: ostalijem našijem ljudima dadoše konjeve. Od kuće našeg prebivanja pa baš do careva dvora staše usporegjeni puškovojnici s jedne strane i s druge, za jedan milj talijanski duljine sa stjegovima i bubnjevima.

Kad dogjosmo pred dvor, nagjosmo i tu mnoštvo vojnika, a do prve sobe sve puno ljudi izvrsno odjevenih. Kad uljezosmo u prvu sobu, pristupiše k nama dva boljara da nas pozdrave od strane careve. Ova je soba bila nagomilana haljinama popeljenim dragocijenim sibirskim kožicama. U vratima divan - sobe, gdje nas je čekao car, primiše nas dva boljara koji nas uvedoše unutra. Ova je divan - soba bila puna boljara. Došavši do po nje ustaviše nas kod jednoga stupa koji se podiže po sred sobe, i otole se poklonismo caru, koji je sjedio na prestolju u carskom odijelu, sa žezlom u ruci i s krunom na glavi. Njegovo je odijelo svekoliko bilo nabadano biserom, zlatom i dragim kamenjem; prijestolje sve pozlaćeno, a dolje podnožje i svi stubovi popeljeni srebrnim škriljima, a sva soba dragocijenim persijanskim sagovima zastrta. Ispod prijestolja stahu četverica, dvojica na jednoj, dvojica na drugoj strani, u bijeloj odori, s velikijem bijelijem kukuljicama na glavama a sa zlatnijem tamburama u ruku. Malo pobliže staše s jedne strane caru njegov tast sa zemaljskom krugljom u ruci, s druge jedan od odličnih boljara sa žezlom.

Kad se poklonismo, veliki kančelar uze govoriti: « Ćesar rimski Ferdinand III. tvoj predragi i preljubljeni brat, poslao je ove svoje poklisare . . . *) Rekavši ovo, naš prvi poklisar pozdravi

*) I ovdje se u Rukopisu nalazi pukotina.

Cara od Ćesarove strane njemački. Na to se car digne na noge, zahvali se na Ćesarovu ljubav, i upita nas za zdravlje *svog predragog i ljubljenog* brata Ćesara: pa nas upita i za naše zdravlje. Za tijem ga svikolici poljubismo u ruku. Pa veliki kančelar pročita iz knjige broj i vrstu donesenih mu darova, koje car ončas dade preda se metnuti. Na svrhu upita poslanike imadu li još štogod govoriti. Odgovoriše mu da bi imali o nečemu tajno s njime besjediti, na što on primjeti: da će im zadovoljiti. Tako se od njega oprostismo, vrativ se kući istijem redom kao što kad smo došli.

Nakon jednu uru car iz svog dvora pošalje nam objed sa jednim tanjurom, jednom viljuškom, jednim nožem za gosp. Alegretića. — Budući da je bio dan njihova posta *), doniješe nam preizbrane ribe, ali po njihovom ukusu začinjene; tako se dovrši prvi pohod.

Sjutridan obnoć veliki kančelar dogje neznam što tajno s poklisarima govoriti, i ovako je više puta dolazio. Na 27 bijasmo drugi krat do cara. Sad nas pričeka u drugoj sobi puno manjoj od prve, te imadosmo prigodu pobliže posmatrati cara: puti bijelo - rumene, zlatokos, zakučasta nosa, živahan, veseo, pun veličanstva, u kratko: lijep čovjek. Sada takogjer nagjosmo kod njega dosta boljara. Ispuniv obične dvorbenosti, naši mu očitovaše svoju zahvalnost na poklonjenom objedu. Za tijem nam kaza po velikom kančelaru da je odabrao četiri boljara koji će u družbi istog velikog kančelara s našijem voditi poslove: na čem mu se oni zahvališe. Tad nas odvedoše u drugu sobu, gdje nagjosmo ta četiri boljara, i tu tako s velikim kančelarom počeše raspravljati posle, i ovaj je dogovor trajao tri ure; po tom odvedoše nas kući; tako dovrši drugi dogovor; na 29 slijedio je treći, a na 30 četvrti. Na 3 se siječnja (1656) učinio se peti sastanak, za kojijem ih je slijedilo na blizu još nekoliko. Na osam se pako istoga mjeseca opet sastadoše; i budući da se nešto

*) Na Božić post? ako nije s toga što je bila subota.

već bilo doradilo, obje se strane dogovoriše poslati Ćesaru teklića da mu se javi što se učinilo: naši izabraše zastavnika Nikolu Minčetića ungareza, a oni jednog gjaka, koji u družbi troga zlužincadi, na 18 otidoše put Beča.

Na 28 poklisari švedski podvoriše cara, pokloniv mu u ime svog kralja darove (sve srebrne pozlaćene stvari nošene od 60 ljudi) u vrijednosti od 15000 fior.

Još od 28 prošastoga prosinca počeo sam se ćutjeti ne vele dobro, ali sam se otimao do 18 siječnja — taj dan bih usilovan baciti se u odar. Istom deseti dan mogoh isprositi liječnika, nekakva Ermanna nijemca, vrijedna i veseloćudna čovjeka. Na dan sam se slavnog našega s. Vlaha digao s odra, a na polu se ožujka sa svijem oporavih.

Na 9 travnja bila je cvijetna nedjelja: blagdan koji Rusi svetkuju nada sve ine praznike crkovne. Vrijedno je da ga opišem.

Služba se božija otvori litijom, kojoj prisustvuje car sa svijem svojijem dvoranicima, i patrijarh sa cijelim popovstvom. Litija ide u crkvu koja se zove *od Jerusalema*, odatle se skupe pod jednijem trijemom gdje najprije patrijarh udijeli caru neke zabilježene blagoslove, te preuzme izvršivati propisane taj dan crkovne obrede, koji traju za dvije dobre ure; zatijem patrijarh, prvo caru, pa redom boljarima po njihovoj odličnosti dijeli blagoslovljene paome.

Iza čega patrijarh uzjaše na magarca, a nj. svijetlost car pješice ide pred njime vodeći mu magarca za uzdu; dok pred carem jedna mala četa vojnika bacaju mu pod noge po komad od dva lakta šarene svite, a pred četom potežu jednu kolesnicu na kojoj stoji nabodena jedna grana nakićena jabukama i drugim spotnarijama, a oko nje klupko djece, u bijeloj odori, pjevajući; ovako se vraćaju u carski dvor. I u ovoj prigodi mi smo imali povlasticu da gledamo ovu svečanost; čemu su se zaludu rvali švedski poslanici. U veliku subotu stigne ovamo jedan poslanik poljačkog kralja, imenom Petar Ralenski, s 30 osoba. Četvrti mu

dan bi dozvoljeno podvoriti cara. Nakon nekoliko dogovora, i samo kad je bio otpušten od cara, bi mu dopušteno nas pohoditi. Na odlasku pridade gosp. Alegretiću dvije knjige, jednu od kralja, a jednu od velikog poljačkog kančelara; zatijem otide u svoj stan, za jedan dobar talijanski milj od našega odaljen.

Na prvi svibnja dogje k nama veliki kančelar, i kaže nam od strane Nj. Sjajnosti: — da budući da se još nije vratio iz Beča naš zastavnik, ni njegov teklić, a Nj. Sjaj. moradući otiti u Smolensko; da se i mi spremamo na put, i vratimo se Ćesaru, nemajući što veće ondje raditi: ali prije neg se budemo dijeliti, da dogjemo k njemu na ručak, te će nas otpustiti . . . Na to gosp. Alegretić odgovori: « mi bismo se dobrovoljno dijelili, ama odavde se maknuti ne smijemo dok se ne vrate ljudi koje smo Ćesaru upravili. » Na koji odgovor car sakupi savjet, te šesti dan po istomu velikomu kančelaru navijesti nam: « da treba hoditi, budući da smo sve dovršili za što smo bili poslani; ako uz to u putu primimo kakav odgovor od Ćesara, slobodno da nam se vratiti. » Zaludu se otimasmo što više mogosmo: bila je sila hoditi. Zaludu takogjer prosismo da nam se dozvoli putovati preko Smolenskoga; moradosmo se staviti na obregjeni nam put preko Novgoroda u Rigu.

Na 14 pogjosmo kod cara na ručak, na koji su bili zvani svi boljari i njegovi dvoranici. Najprije su nas doveli u jednu dvoranu gdje smo našli cara na prijestolju. Kad ga pozdravimo odvedoše nas u drugu sobu, gdje smo čekali tri dobre ure. Napokon uveli su nas u onu sobu u kojoj smo se prvi put poklonili caru, najljepšu sobu u njegovom dvoru. Ondje nagjosmo cara na prijestolju, a pred njim načinjenu trpezu, za kojom je on sam sjedio, i koja je četiri stepena uzvišenija bila od ostalijeh naokolo usporegjenih trpeza. Ob njegovu desnu za jednom trpezom napose sjegjahu sin kralja od . . . . . *) uzoriti vitez od 15

*) Piknje znače da je u rukopisu pukotina.

ljeta i . . . . , od Sibirije, i . . , . . od Tatarske, nakazni ljudi, kojima nije dolikovalo ni da budu sluge gorepomenutom kraljeviću. S lijeve je bila treća trpeza za koju smo se posadili mi sa svojom sljedbom, povjerenici, i nekoliko boljara: a sve redom naokolo stojahu posagjeni ostali boljari i dvoranici. Megju svijem se je odlikovala jedna trpeza položena uprav prema carevoj, oko koje sjegjaše za 60 prosjaka. Stvar ova koja nas je dirnula u srce, videći toliku carevu blagoću i dobrotu: a to još više što im je on slao jelo i pivo sa same svoje trpeze po najodlicnijim svojijem boljarima; djelo doista dostojno najviše pohvale.

Kod vrata na uzdignutom mjestu stojahu svirači, koji svirahu i pjevahu na njihovu.

Posred sobe oko jednog stupa koji drži gornji pod, načinjena je četverouglasta sprema za srebrne sudove, sva pozlaćena, koju su cijenili za sto tisuć fiorina vrijednosti.

Posadivši se već, car nam je slao sa svoje trpeze počamši od kruha, piva i jediva; a boljar koji bi nam donosio, svaki bi put rekao: « *Car i veliki knez ovo vam šalje* » i ovako svijem redom naokolo. Samo ona trojica ob njegovu desnu, kad bi im imao što dati, morali bi jedan po jedan doći k njemu. Kad bi im dao piti, dijelio bi ovako: mladome kraljeviću dao bi tri čaše, Sibirjaninu dvije, Tatarinu jednu: ovaj je red držao i u jelu. Na po ručka dozove preda se sve poklisare, boljare, i careviće; pa ustavši, gologlav, s golemom golotnom čašom u ruci, napije Ćesaru zdravicu, govoreći: « Ja pijem u zdravlje moga predragog brata Ferdinanda trećega, kojemu da Bog udijeli zdravlje i dug život; da napreduje megju nama kao što megju našijem starijem bratinska ljubav i prijateljstvo; da mi složno uništimo općene neprijatelje svete vjere katoličanske. » Ovo rekavši ispije svu čašu. Iza ove zdravice dade odčepiti dvije obilate gostare španjolskoga vina, i on svojom rukom podijeli našijem dvjema poslanicima po čašu da napiju svome Ćesaru. Kad mene dogje red, umolim te mi dade čašu vode, upitav me začugjen kako mogu piti toliku vodu a da mi ne naudi: odgovorim da sam

tomu već davno obikao. Za nama obrediše se svi ostali, najprije Carevići, pa boljari, za tijem svi redom. I doista je bila ugodna stvar vidjeti pristupat k njemu jatomice s čašama u rukû, družinu iza družine od svake trpeze ponapose. Najzadnji pristupe poljački (prepokršteni) plemići, kojijem car reče: « pijte ovo u zdravlje Ćesara mog predragog brata, pa udrite čelom u zemlju. Te oni, popivši svoje čaše, pokleknu, i udare čelom u pod. Obredivši se svikolici, gosp. Alegretić napije zdravicu caru, te na njegov izgled opet svi jedan po jedan napiju caru. Na ovi način ponavljajući se zdravica iza zdravice, svi su se žestoko uzgrijali, a naši se gotovo opiše.

Onako kakav je bio veseo i pijan, gosp. Alegretić oslobodi se doć do samoga cara, i uze s njim govoriti. Ali budući da mu se meo jezik, car čini meni uziti do sebe, te tako s mojom pomoću stane se s njime razgovarati. I kadgogj bi car hotio komu što reći, činio bi da dogjem k njemu; često opetujuć mi: « pamti dobro što govorim, neka paka znadbudeš pripovidjeti ćesaru i njegovim boljarima u ćesarovu dvoru; a i tvojijem drugovima kad se rastrijezne, jer su sad veseli i ne znadu što im ja govorim. Na što sam mu ja odgovarao kako sam bolje umio i kako se pristojalo, a to sve svojijem materinijem i naravnijem jezikom, a car svojijem. A kad su odveli na svoje mjesto naše poklisare jer se nijesu mogli držati na nogû, ja sam ostao s carem besjedeći, te me uhvati za ruku ponavljajući mi preporuku da ne zaboravim pripovidjeti ćesaru sve što sam čuo i vidio od njega; govoreći mi još mnoge druge stvari. Pa mi svojom rukom daruje jedan tanjur, i preda mnom svome velikome kančelaru naredi da mi se još nadoda na dar koji mi je bio zabilježen. A kad sam mu na to ruku poljubio, reče mi: « ti si dobar junak, a bićeš bolji vojnik, » Na što sam mu najuljudnije zahvalio. Preko svega našega razgovora, najragje i često bi mi se izustio: kako je on prijatelj Ćesaru, i za njegovu ljubav samo ustegao se konačno pobijediti Poljake; te s njima učinio primirje, a gotov je i mir zaključiti: što nikomu drugomu ne bi pogodio. Pa na-

slavi: kako se misli gdje sastati s ćesarom, da budemo satrti općenoga neprijatelja naše vjere, neka se vrag ne smije našemu zlu, neg pečali na naše dobro. I premda se nije izustio ko je taj općeni neprijatelj, očito se znalo da je razumio govoriti o Švedezu, kako su do skora posljedice potvrdile. Još reče da se on mnogo čudi kako Ćesar dopušta svojijem podanicima hodit na vojenu službu Švecije, osobitim glasom upirući riječ na nekakva Waldemara. Ja mu odgovorim: tomu se nije čuditi, jer da zna tvoje carsko veličanstvo da je njemačka zemlja puno prostrana, a u njoj ima mnogo ćesarovijeh neprijatelja, i odmetnika prave vjere, te svi mali i veliki, koji se nijesu dali na pravu vjeru obratiti, bjehu izagnani: s toga dakle slijedi da ovi, neznajući kuda će, otidoše, a još idu služiti ćesarove neprijatelje: na ove moje razloge ostao je puno zadovoljan.

Budući da se već smrklo, a naši ne nalazeći se u biću jahati, pokloni nam svoju šesterokonju kočiju, veleći mi da; « nijednomu drugomu poslaniku nigda nije prije dao, ni učinio, ni okazao take milosti, koje je sada ukazao ćesarskijem poslanicima. » I doista ovo odlikovanje bi cijenjeno od svakoga za veliku i neobičnu čast; čineći nas suviše popratiti do same kočije, od najplemenitijih svojijeh boljara, pa i od samog svog ujaka; a on nas gledao i pozdravljao s prozora; ostajući na mene sama ispunjati držanstva uljudnosti prema svakomu; čega radi car me uzeo veoma ljubiti. Tako odosmo kući praćeni svijetiljkama, bubnjevima, dvoranicima i drugim svečanim znamenima, na veliko čudo rogjenih i inostranih gledalaca: govoreći svak jednoglasno da za svojijeh dana ne vidješe nikoga na taj način od carske dobrote pomilovana. Istom došli u kuću svi su polegli kao mrtvi, a da se nijesu kroz grlo olakšali, koliko su popili, bili bi pukli. Netom se baciše po posteljama, evo ti jednog boljara, s drugim pivom; ali budući da su bili više mrtvi nego živi, boljar otide.

Sjutridan, onaj carev ujak, imenom Simeon Lukijanović veseo i uljudan čovjek, i veliki kančelar, pošalju nas pitati jesmo li dobro spavali, i kako smo od zdravlja.

Na 18 bismo pozvani u Dvor, i dadoše nam opravna pisma. Došav kući, boljar Petar Šeremetović donese nam od cara objed.

Sjutridan car nam pošalje na dar samurskih kožica po redu dostojanstva, t. j. dvama poklisarima 64 desetice, meni osam desetica, ostalijem po tri i po dvije desetice. Na 21 svibnja (u nedjelju) ostavismo Moskvu iza objeda, s našom kolesnicom, četiri kola i 30 konja. Stigosmo pred noć u Nikoljski, gdje i noćismo.

Sjutridan izvan zora evo ti k nama Vasilija Sejmenovića, bivšeg kod nas povjerenika, s carevom naredbom da ne idemo naprijed dok ne stigne ovamo knez Gjorgje Ivanović carev posteljnik. Do malo dogje ovaj Ivanović, čovjek uljudan, i vješt latinskome jeziku. On nam kaza da car do dva dana ide u vojnu, pa žudi da dogjemo vidjeti njegov odlazak. Vrativ se u naš prijašnji konak, četiri dana smo čekali odlazak carev ; uz to po običaju gospodski od njega gošćeni. U četvrtak na Spasov dan car otide. Pred Crkvom pr. Trojstva, što oni zovu od Jeruzalema, za nas je bio načinjen jedan podac, vaskolik persijanskim sagovima pokriven, da odanle gledamo njegov i dvorbe mu prolaz. Pred njime hodilo oko 6000 vojnika, ostrag boljari, pa služinčad vodeć 30 prekrasnih konja, i tri kočije, od kojih jedna na englesku sva pozlaćena, s jednom stolicom u srijedi.

Pod jednijem drvenijem trijemom, navlaš za to podignutijem, dočekaju ga Patrijarh od Antiokije i Moskovski, koji ga blagoslove. Iza blagoslova oni koji su imali ostati u Moskvi, po redu dostojanstva, pogjoše ga ljubiti u ruku, klanjajući mu se glavom do zemlje; što najprije učini carević. Kad se dokončaju ove dvornosti, dogje pješice do ispred nas, sjede na stolicu grimiznom svitom pokrivenu, pa nas dozove k sebi, a mi ga poljubimo u ruku. Meni ponovi preporuku, da ne zaboravim kazati Ćesaru sve što mi je skoro govorio; pa naredi velikom kančelaru da nam još nadostavi po koju deseticu samurskijeh kožica. Oprostiv se tako, i pripocjelunuvši mu ruku, uzidosmo naš podac. A on uzjaše svog konja i uputi se, slijegjen od svojijeh boljara, uz

zvek trubalja i bubnjeva: što je puno oku ugagjalo. Zadnja igjaše njegova straža u krasnoj odori; satnija od satnije različitom bojom odlikovana. Patrijarsi stojahu blagoslivljajući dok svi progjoše.

Na 26 svibnja otidosmo iz Moskve, stigav u večer, kao što prvi put, u Nikolski; odaklen sjutridan o svanuću krenusmo k Novgorodu. Na 8 lipnja bijasmo u Brodnjice, na 9 o polnoći u samostanu s. Gjorgja kod Novgoroda, gdje počinusmo dan i po; a na 11 s vjetrom u krmu dojedrismo u selo Bor, gdje i noćismo. Odatle, prespav u selo Solca, idući neprestance na 15, Blagdan Tijela Gospodinova, došli smo u Pleskov. Ovdi nas zateče jedan ulak poslan od našega zastavnika koji, vrativši se iz Beča, i stigavši Cara u Smolensko, ovaj mu dade pratidžiju da ga dovede k nama. Ovo nas veoma obraduje, zato osobito što nijesmo još bili priješli na svedesku granicu. Sjutridan stigne naš zastavnik, te videći sadržaj donesenih nam po njemu knjiga, trebalo nam se vratiti k caru i čekati ga u Polesku (Porećšku?). Ali budući se nešto obnemogao gosp. Alegretić, zadržasmo se u Pleskovu osam dana. Na 23 krenusmo na put, a na 25 stigosmo u Opučko, tvrdi grad. Na 26 otišavši iz Opučkoga, dogjosmo u neko selo ne daleko Poleskoga, gdje su nas živijeh komari izjeli, ne davši nam mira ni danju ni noću; ovdje smo ostali osam dana. Na 8 srpnja prispjesmo u Polesko, gdje, po carevoj naredbi, bismo svečano pričekani. Polesko, litvanski grad, prije ovog rata, pripadao je Poljačkoj: u njemu su drvene kuće. Ima crkva i kuća jezusovaca, prva razrušena.

Pod poljačkom su vladom jezusovci ovdje imali 8000 kmeta. Na 14 preko ovog grada k Livoniji progju 30,000 vojnika, oskrbljenih svom ratnom opravom za 6 mjeseca. Sjutridan prispje car, koga čekasmo s najvišom neustrpljivošću. Dan prije careva dolaska u Polesko, vojnički zapovjednik dade skinuti jedno propeće izviše gradskijeh vrata, zato što nije bilo izdjeljano po rutensku: ovo sam grdilo svojijem očima gledao: čin neiskazanog varvarstva.

Ali se općeno govorilo da je ova nečast bila učinjena bez careva znanja, jer on, uglagjen i umjeren čovjek, ne bi bio ovakovo bezakonje dopustio učiniti. Druga se vojna, pod zapoviješću vojvode kneza Alekse Nikitića Trubeckog, kretala na Ingreliju i Narvu. Treća, u Kareliji proti Svedezu, četvrta na Poljake, peta na Tatare, šesta oko Arkangjela da pazi na Engleza, o kojemu se sumnjalo da je u savezu sa Svedezom: ukupno za 350,000 vojnika!

Na 20 u četvrtak, iza duge prepirke u ime naslovlja, hoteći boljari da Ćesar nazove Cara « Dux Smolicensis, Severiensis, Altæ Russiæ, et magni Ducatus Lituaniæ » na što Ćesar, budući se stavio kao posrednik megju carem i Poljačkom, nije hotio pristati; bismo primljeni od cara: i ovi put hotio nas je ostaviti sa sobom na objed, ali gosp. Alegretić ne čuteći se vele dobro, pošalje nam objed na kuću. Primi nas u kući jezusovaca, gdje je konakovao. Nagjosmo cara na prijestolju, a s njime njegove tajne savjetnike.

Kad mu gosp. Alegretić preda Ćesarova pisma, čini nas prijeći u drugu sobu, gdje stojasmo jednu uru. Pa dogje prvi carev nastojnik, Teodor Mihajlović, izvrsni vitez, uljudan kao najuglagjeniji talijanac, i uvede nas k caru, koga sad nagjemo za gotovom trpezom. Zazove k sebi poklisare, mene i tumača. Najprije se potuži gosp. Alegretiću što ćesar neće da pripoznade potpuno njegova naslovlja. U isto doba Ilija Dasičelović i Boris Ivanović, prvi tast, drugi pašenog caru, upitaše i mene o istoj stvari; ja im odgovorim što sam bolje mogao. Za tijem zapita car: hoće li mu vavijek ćesar prijatelj biti? i je li istina da je Brandeburgez poslao u pomoć Svedezu 8000 ljudi? i sve se čudio kako mu ćesar nije dao odgovora na neke predmete koje mu je predstavio bio po svome ulaku. Reče da će poslati k caru svoje poklisare, ali prije neg otidu preporuči da naši pošalju ulake ćesaru, obznanjujući ga od njegove strane, da će on udariti na Svedeza s Poljacima zajedno, da će poslati poklisare Dansko-

me kralju moleći ga da udari i on, pa zato neka i Ćesar privoli udriti na Svedeza.

Na sva ova poglavlja Alegretić mu odgovori kako se je pristojalo. A meni car u osobito preporuči da sve ove stvari točno istumačim Leopahu, koji nije razumio naški, a tumač, nekakav novo-kršteni Kurlandez, nije bio vele vješt našemu jeziku.

Iza čega car čini donijeti toliko čaša koliko je nas ondje prisutnijeh bilo, pa dignuvši se na noge, i gologlav napije zdravicu ćesaru, *da bili vavijek prijatelji kao što su im stari bili.* Pa svakomu po redu dostojanstva napuni čašu. Iza zdravica pokloni nam nove darove, preporuči svoje poslanike koji su imali doći u Vilnu da sklope mir s Poljacima, i poljubiv mu u ruku, pogjosmo na svoj konak sa svojim povjerenikom.

Na 22 stigne iz Varšave glasnik Poljačkog kralja, koji je sjutridan bio kod cara. Poruči nam da od svog kralja ima jedno pismo za gosp. Alegretića, koje da mora svojom rukom predati kad mu bude dopušteno.

Na 23 Car sa svom vojskom otide u Dinaburg, a istog dana dogje k nama na večeru poljački Černinski glasnik koji sljedećeg jutra otide u Vilnu, kuda ga mi slijedismo na 27, s carevim povjerenicima, uz pratnju od 10,000 ljudi izmegju pješaka i konjanika.

Na 8 kolovoza došli smo u Vilnu: prije ovog rata prekrasan grad, sa svojim predgragjem veoma prostranim, s lijepim kamenitim kućama; a sad grad i predgragje, pa i crkve, napokon i mrtve kosti u grobovima... sve bi požarom iženo, ockvrnuto.

Na 10 ovog mjeseca stigoše punomoćnici poljački.

Osobe zastupnika:

Cesarovi punomoćnici: — Ill.mus D. Alligrettus de Alligretti, et Joannes Teodoricus a Leopah.

Poljački punomoćnici 5: — Joannes Casimirus Krasienski Palatinus Plosceviensis, Christophorus Zaciska Marescialius Magni D. L. (Ducis Livoniæ), Joannes Zaciska nominatus Episcopus Vi-

lacensis Cyprianus Paulus Brostovski Referendarius M. D. L. Stanislaus Serbojevski starosta Gabojenski.

Punomoćnici Ruski 5 : — Knez Nikola Ivanović Drojevski bližnji boljarin i Namjesnik Astrakanski. Knez Ivan Ivanović Lobanov Rostovski Okolnik i Namjesnik Resanski, Vasilije Aleksandrović Kavlokon Okolnije i Namjesnik Klaterski, Gjak Gjerasim Sejmenović Dakturov, Gjak Jafim Radivanović Gjurgjev.

Predugovori :

1. Ruski punomoćnici ne dopuštaju Poljacima prebivati u Vilni; ovi se opiru, na svrhu našijem posredovanjem pristaju da će prebivati dva milja od Vilne.

2. Prepiranje o zakletvi, i o naslovlju, zaključi se : Poljačkom kralju dati naslov « Kraljevsko Veličanstvo » a Ruskome « Carsko Veličanstvo. » A dva poljačka, i dva ruska punomoćnika zakunu se : da se dvije strane u ničemu megju se neće vrijegjati dok ustraju ugovori mira, pa se mir sklopio ili ne.

3. Gdje se imadu sakupljati da ugovaraju mir. Nakon duga otezanja zaglaviše načiniti na polju — jedan milj od grada — na tronuglicu, jedan šator za nas, jedan za ruse, jedan za poljake; a po srijedi jedan pod imenom *carskog šatora* za sastanke.

Prvi sastanak sakupi se na 22 kolovoza, utornik. Rusi pristupiše sa 3000 brzo - konjanika, dvije pukovine dragona, i tri pukovine piešaka. Poljački punomoćnici naprotiv dogjoše s nekoliko plemića i s pratbom svoje službadi — ukupno za 300 osoba. Najprije Rusi zametnuše govor, silujući se najvišim naporom dokazati da je pravica njihova, te im Bog dade pobjedu. Poljaci stadoše živo pobijati njihove razloge, te se prepirka zažesti i odulji za četiri ure. Al im naši prekinuše besjedu, dokazujuć kako je zaludno zadržavati se o stvari koja se ne tiče glavnog predmeta. Svršiv se ovo kordekanje, Rusi predstaviše svoja zaiskivanja : budući da je car svukudi pobjedio Poljake, on hoće da mu ovi ustupe posvojene pokrajine t. j. slijedeće Vojvodine : Smo-

lensku, Severinsku, Položensku, i Lituansku; k ovomu pak, kao ratnu naknadu, nek još nadoda 10 milijuna rubalja. Ako pristane na ovo, Ruska će sklopiti sa Poljačkom vječiti mir i prijateljstvo. Poljaci zaištu da im se u pismu predadu ove predstavke. Ovdje se svrši prvi sastanak.

U drugom sastanku, na 24, Poljaci daše odgovor na ruske predstavke, govoreći — neka Rusi vrate sve pokrajine koje su im oteli nepravedno, a povrh toga nek još pristave deset milijuna rubalja za štete ovijem Pokrajinama učinjene u ratu. Rusi na ovo odgovoriše, da će odustati od zaiskivanja od 10 milijuna rubalja, ako im Poljaci ustupe cijelu Litvansku Vojvodinu. Ova bezočna zahtjevanja od strane Rusâ, učiniše te ostaše bezupješne ova i sljedeća sjednica. U četvrtom sastanku iskahu da im se ostavi barem onaj dio Lituanske koji su posvojili. Pa zamoliše da svi nazočni, izim mene i poljačkih punomoćnika izidu na polje. Tad predstaviše ovijem, kao u najvećoj skrovitosti, da, ako žele lasno žugjeni mir od njihova Cara isprositi, neka ovog Poljački narod izbere sebi za kralja pravom nasljedstva, još za života Kazimirova; a dok ovaj bude živ, car će se nazivati *Zaštitnik Poljske i Lituanske;* podvezujuć se hraniti u svoj cjeloći sva prava i povlastice, uzdržati i braniti im vjerozakon.

Ob ovom predmetu potroše se u zalud tri slijedeće sjednice, izgovarajući se vavijek Poljaci da oni o ovoj toli čudnoj i neumjesnoj predstavki nemadu punomoća da ugovaraju, nekmoli što da zaključe. Što potvrgjivahu izmegju ostalog — slijedećim dokazima: 1. Oni moradu biti slobodni u biranju svog kralja; 2. Za života sadanjeg kralja, drugog kralja izabrati ne mogu; 3. Poljački kralj mora biti vjere katoličanske; 4. Neče nikada svome kralju privoljeti pravo nasljedstva.

Čujući ovo Rusi rekoše da će ob ovom cara obavijestiti da čuju što on kaže. Tako se za sada ova prepirka ukloni.

Na 4 rujna, u ponedjeljnik, preuzme se ugovor mira. Ovdje Rusi predstaviše kao krajne uvjete: — Poljska ustupa za vijeke ruskome caru vojvodine: Smolensku, Severinsku, Položensku

s gornjom Rusijom, Voliniju i Podoljsku; te nova granica megju dvije kraljevine postaje Duna, Dniester i Bug. A u ime ratne naknade od 10 milijuna rubalja, za 20 godišta će car pri sebi držati Litvansku vojvodinu. Poljaci zaiskaše da im Rusi sve ove zahtjeve pismeno predadu, da sprave odgovor za slijedeće sjednice, koreći njihovu bezočnost da kako mogu iskati da im se ustupe još i one pokrajine, kakono Volinija i Podoljska, do kojijeh ruska vojska nije ni doprla.

U dojdućoj sjednici, na 6 rujna, Poljaci odvijestiše da oni na ruske bezgranične zahtjeve nemogu dati nikakva odgovora. Ali na molbu našijeh skloniše se pokloniti ruskome caru Dragobušu (Dorogobušu), Bijelu, Srjebiš i još jednu četvrtu tvrgjavu. Rusi se na ovo ismiju, te gnjevom raspaljeni, rekoše da već nije fajde o miru napredovati ni govoriti. Poljaci odgovoriše: kako vam drago; ako ćete mir, evo vam mira; nećete li, a mi ćemo se biti. Rusi tad kažući se još većma raspaljeni, da prepadu Poljake, dadoše tu tako razrušiti šatore. Sjutridan, u oči Male Gospe, Rusi opet podigoše šatore, te velikom, koliko nenadanom, radošću vidjesmo u ovom sastanku posao krenuti boljom stazom, Obje bo se stranke ukazaše umjerenije. Poljaci najprije obrekoše ustupiti Ruskoj Severinsku i Smolensku pokrajinu; u obzir Ukrajine i Gornje Rusije toli ovi koli Rusi čekaće naputke dotičnih Dvora. Čega radi trebalo je obustaviti sastanke za tri nedjelje dana. Na 28 pozvaše nas na sastanak. Ali mješte da se preuzmu riješavati prekinute točke o miru, na naše veliko čudo, Rusi potakoše opet riječ o carevom biranju za Poljačkog kralja. Naši se tomu opriješe žestoko, rekav im oblovito: da oni nijesu poslani zato da se zabavljaju o carevom biranju na Poljsko prijestolje, nego su došli kao posrjeditelji mira izmegju Ruske i Poljačke; ni ti će ikada prisustvovati sjednicama u kojima se bude govoriti o ovoj stvari. Ova besjeda smuti jako Ruse, a i neke od Poljaka. Te se opet odloži ovaj nezadovoljni predmet dok ne stignu dotični napuci od vlade i kralja Poljačkoga. Megjuto Ruski punomoćnici skrovito dolažahu k našijem moleći ih da im

pristanu na dobro, i obećivajući im velikijeh darova. Gosp. Alegretić u malo riječi očituje im svoje mnijenje, veleći im da ni za vas svijet neće odstupiti od propisanih mu naredaba svog Ćesara. Ništamanje u svakoj skupštini Rusi iznošahu ovo pitanje kao temelj poglaviti, i kao jedini uvjet za sklopljenje mira. I u sjednici od 24 listopada, u ovom obziru, Rusi predaše Poljacima pismeno slijedeće točke:

1. Car obećiva braniti vjeru katoličansku rimsku, i nepovrjedime uzdržati povlastice plemićke i sva njihova prava.

2. Nj. Vis. Car napredovaće življeti u istočnom vjerozakonu, zato će mu biti slobodno graditi gdje mu drago po Poljačkoj kraljevini crkve istočnog obreda.

3. Grcima sjedinjenim slobodno će biti, ako im bude ugodno, prigrliti vjeru pravoslavnu.

4. Pravoslavni će u svijem povlasticama gragjanskim i duhovnim biti ravni katolicima.

5. Kad bude okrunjen kao poljački kralj, onda će car vratiti Poljačkoj kruni samu veliku vojvodinu Litvansku, ništa drugo.

6. O predlogu krunisanja sam će car s Poljačkim poslanicima u Moskvi ugovoriti i obrediti način.

7. Car neće nikada Poljačkoj ustupiti Ukrajinu, ni Kozake budući da su se svojevoljno podali Ruskoj.

8. Kad sklope mir, vratiće im se zarobljenici, topovi, crkvene odore i sve što je u biću da se vrati.

10. Kad bude okrunjen za Poljačkog kralja, Sveciju, Livoniju i Carigrad, mjesta koja Car misli posvojiti, ustupiće kruni Poljačkoj. Na svrhu car se ne obvezuje svegj u Poljskoj prebivati: nego gdje u Poljskoj, gdje u Ruskoj kako mu ugodno bude.

Poljaci pristajući u načelu o biranju cara za Poljskog kralja, iskahu da im se prije riješenja ovog pitanja povrate sve pokrajine koje su im Rusi oteli.

Čemu Rusi nikako se ne htjedoše prignuti. Intačeći jedne i druge strane, te videći naši sa svijem nemoguće megju njima

mir sklopiti; u sjednici od 3 studenoga predložiše objema strankama primirje, dok se sakupi Poljski sabor, ne bilježeći vrijeme kad će se sakupiti. Ovaj predlog bi jednoglasno prigrljen. Poglavite točke primirja bjehu ove:

1. Kad se nije nikako moglo doći do zaključenja mira, posredovanjem punomoćnika Nj. Ćesarske Vis., sklopilo se primirje u potpunom i zakonitom načinu, zadovoljstvom i pristajanjem obiju strana.

2. Obje će strane zajedno udariti na Svedeza i Brandeburgeza (Prusiju), ako se ne podniži kruni poljačkoj, ili se združi sa Svedezom protiv Poljske ili Ruske.

3. Poljačka vojska može prolaziti preko pokrajina koje Rus obdržaju.

4. Car će poslati svoje punomoćnike na Poljački sabor, da preuzmu radnju o miru.

Dva slijedeća dana uložismo u zamjenitim pohodima i objedima, gdje s Poljacima zajedno oprostimo se s Rusima. Na 6 Rusi vratiše se svome caru; a mi u družbi Poljakâ odlučismo poći do Varšave da posjetimo i prozborimo s njihovijem kraljem. Na 8 studenoga 1656 s božjom pomoću ostavismo Vilnu. *)

*) Opaska.

Rukopis ovdje preveden od gosp. Franasovića nije autograf Gundulića, nego je prijepis učinjen po prilici u prvoj polovici prošastoga vijeka; što je očito iz onijeh mjesta, a ima ih nekoliko, gdje prepisatelj, nerazumjevši originala, ostavio je prazno gdje više gdje manje prostora. Ta mjesta prevoditelj g. Franasović označuje piknjama.

Rukopis je na hartiji, a ima ga 18 lista obične veličine, to jest 36 strana; pismo je dosta čisto i razgovjetno. Jezik je talijanski: ali spisatelj umeče kad ter kad u razgovor po nekoliko riječi, gdjegdje cijelijeh perijoda, naški narječjem dubrovačkijem; a to, rekao bih, iz namjere da sakrije neke okolnosti delikatne, kao n. p. gdje pripovijeda pijanstvo poslanikâ, razgovor svoj sa ćesarom i t. d.; premda opet ima mjestâ gdje nije toga uzroka, a govor je svejednako dubrovački.

Po napose stoje dva lista, nepune četiri strane pisma rekao bih starijega od onoga drugoga, u kojima se uzdrži početak ovog istog putovanja, ali ne baš jednakijem riječima i frazama koje su u drugomu rukopisu: po čemu bi se moglo suditi da je jedno i drugo prijevod iz kakva inog jezika, možda iz njemačkoga.

G. Franasović premda nije preveo rukopis baš od riječi do riječi, što možebit nije bilo ni moguće, ipak ga se je držao dosta točno. Gdjegdje je propustio neke riječi, cijeneći ih možda suvišne, a kadgod, u rijetko, po cijeli komad, kao n. p. na str. 69 gdje se kaže kako je bilo milo caru i njegovijem povjerenicima da je Alegretić *slovinskog jezika*, nakon onijeh riječi: « ova okolnost, u obzir poslanstva, toli njima koli nama bila je od velike koristi » slijedi ovako: *anzi con altri ministri che non possedevan la lingua, e che volevan servirsi di interprete, si sono scusati dicendo: se sapeste* **slovinski** *trattaressimo con voi: ma giacchè non lo sapete, habbiate pazienza sin che l' appen-*

derete. E pur ben si dice : zaludu je optjecat strane od svijeta, a jezika ne poznat, najliše onijem koji ni materinijem jezikom neumiju govorit, koji koliko veće živu i veće svijeta vidu, toliko su veće goveda i **bestie**, *quali si può dir nati solamente per far lettame al mondo, i da bi Bog dô da ih i mi takijeh nijesmo imali s nami i bivši naši nenaučeni pastit ovake* **animale** *i činit ih orat silom, treba je bilo vele puta šiljkat ih kô govedu ; za koje šiljkanje prigali su se u svomu salu i imali* **pazienzu** *za nevolju.*

Donosimo još jedan komad kako stoji u rukopisu, a taj je u prijevodu na str. 75 . . . . . *tako veseli i pjani, prvo sig. Aligretto, pristupiše polak samoga Cara, i uzô s njim govorit, i nemogući* **esprimat** *dobro riječi meni je činio Car uzit prida nj i govorio sve sa mnom što bi š njim govorio. Takogjer na isti način kad je govorio . . . . . . meni je činio da sam svegj* **present**; *govoreći mi svegj : sluša dobro što govorim, neka paka umiješ spovigjet Ćesaru i bojarim ćesarskijem u ćesarovu dvoru, i takogjer . . . . . . kad se rastrijezne zašto su sad veseli, ne znadu što im ja govorim ; na koji sam ja odgovorio kako sam umio i kako se pristojalo i sve mojijem jezikom naravnijem, a Car svojijem. Budući odveli na svoje mjesto sjestit* **ambasciature** *nemogući veće stat na nogam, ja sam* **tuttavia** *ostô govoreći s Carom, gdje me uhitio za ruku* **replikavajući** *mi da ne zaboravim spovigjet bojarim ćesarovijem sve što sam čuo i vidio od njega, govoreći mi vele druzijeh riječi : i tu mi je darovô jedan* **pjat** *svojom rukom, na što mu sam zahvalio, i prida mnom naredio je Kančelijeru Velikomu da mi da veći* **present** *nego je bio* **terminô** *od prije dat mi. Na to kad mu sam poljubio u ruku, rekô mi je : ti si dobri junak, i bićeš dobri soldat ; al che io gli risposi* i t. d.

Primjetićemo i ovo : da Aligretto Aligretti koga spisatelj naziviljе *ablegato imperiale* i prvom osobom *(prima persona)* u ovome poslanstvu, vještim *slovinskome jeziku*, bio je jamačno i

on dubrovčanin od pučanske porodice *Aligretti* (Radić) koja se je iskorijenula početkom prošastoga vijeka.

Lasno da je dubrovčanin takogjer zastavnik Nicola Minčetić (u rukop. Mincetti) od vlasteoske dubrovačke porodice *Menze* naški Minčetić. Spisatelj ga zove *ungarezom*, možda s toga što je bio na ugarskoj vojenoj službi. Tako bi ovo važno poslanstvo bilo vogjeno poglavito od dubrovčana.

L. Kukuljica.

KITA
ŠALJIVO-SATIRICKIJEH
DUBROVAČKIJEH PJESAMA.

Gosp. L. KUKULJICI
UREDNIKU «DUBROVNIKA» ZA GODINU 1868.

U plakavo, Lovro mili,
    Doba smo se porodili!
Nije dosta da u znoju
    Steć je sila hranu svoju,
V'jek prokleti sa suzama
    Jadni hljebac m'jesi nama.
Zaludu su paroplavi,
    Željeznice, brzojavi,
Brža od njih tuga huda
    Dostiže te hitro svuda. —
Sad mahnite u poklade
    Maškarata već ne imade
Pred vratim' ti već ne poju
    Kolendari pjesmu svoju;
Mladoženje već ne traže
    Da ih pirnim pjesmam draže;
I *družinâ* sveta sloga
    Nije krepost v'jeka ovoga;

Šampanjskoga vina sila
    Zdravice je zabacila;
Sad su ozbiljni ljudi i pjani
    Svegj i svuda mudroznani!
U nesrećno doba, mili
    Lovro, smo se porodili!
Ako da se razveseliš
    U *teatar* poći želiš
Prima donna final pjeva,
    Previja se i dosp'jeva;
De profundis u sve glase
    Za nje dušu začinja se,
Dok je jednog jošter živa
    Zastor *šenu* ne pokriva. —
B'ježi doma... knjige otvori,
    Rascviljeno srce odmori;
Zabava je ta ugodna
    A vremena knjigom plodna;
Tu ti točno opisuju
    Kak' se čeljad kolju i truju,
Kak' duševno žene mnoge
    Napravljaju mužim roge
I cv'jet crven na prsima
    Što spominje francuzima... *)
Gad te i žalost preuzima,
    Ostav' ih se... sad sv'jet ima
Od zabava novu rudu
    U ustavnom svome trudu;
Sad Saboru na svakome
    Zbore o pravu narodnome;
Ak' iskreno to govore
    Slavljanima eto zore!...

*) V. la dame aux camélias.

Dok to bude, Lovro, želiš,
    Tvoju dušu da veseliš,
Čut veselo štogod sada?...
    Mala 'e radost sama nada!
Evo t' kite, koja izbrana
    Sva 'e iz naših dubrovčana
Rukopisa, uspomena
    Zajsto boljeg jest vremena,
Kad sa krepkim djelim šala
    Ugodno se jest m'ješala,
Kad neumrli lovor muzâ
    Gojio se i bez suza,
Dubrovačka kada dika
    Svud imaše zabavnika.

I. A. KAZNAČIĆ

ZVJEZDOZNANCI

Tamašna pjesma za Maškarate A)

MARKA BRUEROVIĆA B)

SLOŽENA U POKLADE GOD. 1805.

Gjeć nas, krasne Gospodične
S prozora se ne sklanjajte,
Neg mudrosti vr'jedne i dične
Nasljednike nas poznajte,
K'jeh pohlepa znanja tjeri
Da ishode po večeri.
Noćni n'jesmo skitaoci
Kak' sudiste po prilici,
Nego neba gledaoci
Zvjezdoznanja učenici;
Nas ljepota rajska bavi
I tajnosti od naravi.
Kamo sreća! moć da 'e nami
Svu naravi krepost velju
Ukazati, žene, vami
I probudit time želju,
Te u dubine da kažemo
Kolik' ono dopiremo.
Čule biste kakvu i kome
Po načinu, te kê sjaju

Po prostoru nebeskome
Preteže se i odbijaju
Noćn'jeh tmina dike i gizde
Megju sobom zvizde i zvizde.
Čule biste da po sebi
Stavno tako kologredit
Nezdruženo mogle ne bi
Da ne umješe sv'jesno odredit
Kâ nebesa ruka stira,
Jedna drugu da potpira.
Nu naravi, kê se glase,
Da dopremo mi uprave,
Kakve imamo vazda uza se
Pogledajte teške sprave,
A nadasve krupne ove
Cjevočnike Heršelove.
Vrhu svijeh ovo 'e nami
Glavno oružje i potribno,
Ter po moru, po stjenami
I na mjesto najpogibno
Da je s nama mi hoćemo
I bez njega ne idemo.
Jošter mnogu kak' vidite
Mi prtljagu prinosimo,
Nu zamani sad želite
Da što 'e zašta tomačimo,
Nezgodno se razgovara
Ozdo ovako s vama odzgara.
Već nas l'jepo k vama gori
Pribavite u ložnici,
Ne razloži niko i zbori
Noćno zimi na ulici,
Kad se ovako drhće i stine
R'ječ se smete, pamet gine.

Nu kod rajske vaše obliči
    Čudni ćemo razbor steći
    I nadarje krepk'jeh riči
    O nebesim govoreći
    Već neumorne nazdriv zdrake
    Iz daleka kroz oblake.
Nebo vidiv jer snimjeno
    U vašemu vedru čelu,
    U očim zv'jezde, sunce ognjeno
    U pozoru preveselu,
    Nas nikako tadar veće
    Mjera ni broj izdat neće.
Al nemojte vi c'jeniti
    Da će vam se dodijati
    S nama o tome govoriti:
    Jer što zv'jezde slute znati
    I vas mlade dikle utišti,
    Kih ljuvena misal tišti.
Sve što 'e bilo, što će biti
    Od ljuvezni potajnice
    Zv'jezde znadu, nama otkriti
    Mogu srećne ljubovnice,
    I one, cjeća tugj'jeh Ladâ,
    K'jem se noćno vojno ukrada.
Spov'jedajte tim slobodno
    Nama vaše brige i želje,
    Nek vidimo kaže l' zgodno
    Nebo utjehu i veselje:
    Ol vam zv'jezdâ sklon nav'jesti
    Jade, izdajstva i zle česti.
Ako l' kojoj po nesreći
    Hilne Rabe *) sumnju uzroče,

* *Raba* se je zvala u Dubrovniku sluškinja spravljenica. — Ur.

Moć ćemo joj lasno reći
Čas i mjesto gdje se roče,
I kako se smestit more
Vuhovite ugovore.
Još povratit jest moguće
Prigrabljena ljubovnika;
Nu je trudno, to u trenuće
Da se čini nî prilika:
S toga bolje nastojati
Svoga drugom ne puštati.
Bil da učuvat moglo n'je se,
I nesreća ta se zgodi,
Kâ je sv'jesna okreće se
Drugog ište i nahodi,
Jer l'jek taj je toj nevolji
Najlašniji i najbolji.
Ako l' kojoj pak megj' vami
Ta nestavnost nî po ćudi,
Nek se dogje molit nami,
I vidjet će jesmo l' ljudi
Vješti činom začarati
Da se na vir r'jeka vrati.
S toga krasne Gospodične
S prozora se ne klanjajte,
Neg mudrosti krepke i dične
Nasljednike ponukajte,
Zvjezdoznanja ako moći
Želite imat u pomoći,

O. FRANU M. APENDINU

KOLENDA c)

Antuna Kaznačića.

Čemu meni bez obzira
    Ne daš nigdje, Frano, mira,
I koriš me danom, noći
    Da mi nije već pomoći,
Veleći mi Kolendami
    Da se mojim grad pomami ?
R'ječu pravo : svak sad ište
    Matat pčele u svoê ulište,
Šiljak slave svakog bode
    I na kopnu i sred vode.
Svak o kakvoj slavi radi
    Mali i velji, stari i mladi.
Vigj' vojnika, koji sred boja
    Neda bratu svom pokoja
Neg' rad slave hlepi prvi
    Omastiti ruke u krvi.
Vigj' brodara, žestocima
    Rvati se s valovima
I za slavu dobit veću
    Postavljati glavu u vreću,

Svak, moj Frano, na sve strane
Gubi noći, gubi dane,
Jeda slave koji dio
Po sreći bi prihvatio;
Samo meni, mili Frano,
Neće biti dopuštano
Na godinu dvi tri krati
Prijatelje kolendati
Jeda mogu tom zabavom
Pobrinut se mojom slavom ?
Lasno 'e Tebi na daleko
Slavno ime koji si steko,
Kog Rim i Beč, pogle čuda !
Uzvisuju ime svuda,
I slave si, kako zna se,
Učinio hlad poda se;
Tak da nije sela i grada
Od istoka do zapada,
Gdje o Tebi ne govori
Mudar, neuk, bolji, gori;
Svak te hlepi, čeka i žudi
Uzmamljene žene i ljudi.
Kako nećeš ? Svak svud znade
Uma tvoga hitre inade
Dubrovnika kadar štije
Dok se stara slava vije *)
Kad Kadmovu vide vojsku
Doć na zemlju Konavosku,
Gdje mu žene suzâ viri
Štraplju kupus da se užiri,

*) Odnaša se na njegovo dielo: *Notizie istorico-critiche sulle antichità, storia e letteratura dei Ragusei*, izdano god. 1805.

Pak lakomce Grke vidu,
    Epidarskom prići zidu,
Gradit crkve, kuće tr'jeme
    Kak' je običaj naše u vr'jeme,
Da klanjaju po prilici
    Boga bojnog u Turici.
Paka kako iz gomile
    Epidavro pruži žile
Dubrovnik se naš uzvisi
    Kak dokazô sv'jetu Ti si.
Lasno 'e Tebi, koji pripravi
    Da priložiš slavu slavi,
Dokazati Slovinskoga
    Da iz jezika milog moga,
Svi jezici drugi ishode
    Da od njega svi dohode, [1])
I da 'e Evi zmaj nemio
    Naški jezik govorio;
Ti si ilirske ti latine
    Naresio Kalepine,
S česa opržen još te huli
    Ako i mrtav, fratar Stuli. [2])
Lasno 'e Tebi kî umije
    Gramatike sklopit dvije. [3])
I da slavi n'je ti stana
    Megju pjesme brata Urbana

[1]) Rukopis o Etimologijama iz slavljanskoga jezika — koji napisa Apendini.

[2]) Rječniku (Kalepinu) O. Joakima Stuli, predloži A. predgovor.

[3]) Talijanska - ilirska i latinsko - ilirska izdane od Apendina.

Tvojih pjesni dobar dio
    Utiskat si hitro umio [1])
Nek da tvoje bez koristi,
    Nema slave ni brat isti.
Da ti slave paka kiti
    Bude i Kotor priložiti,
Mudr'jeh ljudi skup izbrani
    Izmatô si još od lani [2])
Da posadiš jošter bolje
    Ime tvoje slave u polje.
Gdje 'e Zakonik, [3]) gdje su ostale
    Koje motriš slave i hvale?
Gdje pravila zapisati
    Koja iz Zadra htje nam dati? [4])
Njih si prešno baš sklopio,
    Bog ti gr'jehe oprostio!
Na taj način ime Tvoje
    Na sve strane razišlo je,
Ter za slavu miran Tvoju
    Kako bubreg spiš u loju.
Meni nedaš kakvom malom
    Približit se tebi hvalom?
Umiri se, ter me ostavi
    O mojoj se bavit slavi,
Ti me ne psuj, neg me hvali
    Kad me, Frano, psuju ostali.

---

[1]) Megju latinskijem pjesmama U. Apendina, mnogo ih ima brata mu Frana.

[2]) Životopisi slavnijeh Kotorana, koje je izdao god. 1811.

[3]) Preveo je u naški — Austrijanski Zakonik.

[4]) Nalazeći se A. u Zadru, Vlada upita njegovo mnijenje o najzgodnijem pravopisu ilirskog jezika. — I vlada ga primi kao službeni pravopis u Dalmaciji.

KOLENDA UČINJENA U RIJECI *)

GOSP. GJIVU BOZDARI

10og NOVEMBRA 1795.

otio bih pred tvoê dvore
    Pjevat s družbom sve do zore
Da ti ukažem cjeć harnosti
    Kô sam držan tebi dosti
I da družba mâ vesela
    Sva proslavi tvoja djela;
Ali nije podô meni
    Bog Apolo glas medeni,
Tebe, mudri moj susjede
    K slavnom Pindu Bog uzvede
Gdi na romon slatk'jeh žica
    Skup mudrijeh pjevalica
Postaviše tuj veselo
    Slavni lovor na tvoè čelo
Ti si stekô glas medeni
    U raskošnoj jošte *S'jeni*,
I poslušan, blag i mio
    Svaku krepost naučio.

*) Cijenim da je Pijerka Franatice Sjerkovića.

Htje na zakon nastojati
    Za podložni puk vladati;
Kâ je u tebi slavna dika
    Razlikijeh od jezika?
Ti nauči što za bića
    Izvrsnoga jest plemića
Na zvek slatke tvoê lirice
    K tebi mamiš sve diklice.
Kako Orfea tebe slidi
    Zv'jer, dubrava, brdo, hridi;
Ter ustavi jošte R'jeka
    Slatki uz romon plahost t'jeka.
Igrat um'ješ u hitrini
    Vranca konja na ravnini,
Čim se budeš igrom biti
    Mačem, srećan ko 'e dobiti?
Uživaju tebe vile
    Kad izvodjš tance mile.
Sve smamljene hlepu i žudu
    Da tancati s tobom budu.
Bogastva ti nebo ud'jeli,
    O gosparu naš veseli,
Tebe narav svakom stvari
    Blagodarna kô nadari!
Stas, priliku, l'jepo lice
    Mili pogled i zenice
Gizda, ljepost tebe resi
    Samu Adonu sličan jesi.
Čemu u cv'jetu tvê mladosti
    Vehneš vajmeh bez milosti?
Sadruži se l'jepoj vili
    Da se vidi porod mili
Koji će dragom u veselju
    Slikovati roditelju,

I na izgled tvoj bit dika
    Sred slavnoga Dubrovnika.
Nì načina moć zadosti
    Tvê razložit izvrsnosti
Bolje 'e mučat neg' ne umjeti,
    Što sadržim, sad izr'jeti;
Tebi družba sva čestita
    Mratinj danak do sto lita.

PJESMA ZA UŠIKATI DIJETE *)

Nìnaj zemlje gospodaru,
    Nìnaj carski poklisaru,
    Čudiće se svak u gradu
    Kad zapuštiš, sinko, bradu
    Kô posvećen kosmurati
    Hodža kad se s Ćabe vrati.
        Ninaj i t. d.
Kad navućeš čizme, d'jete,
    Svi gragjani častiće te;
    Kak obućeš turske gaće
    Svi topovi bumbrecaće;
        Ninaj i t. d.
Kak se uputiš put Brgata
    Za tobom će vret na jata

*) Ovaku sam je našao u jednome rukopisu, i mislim da je oli M. Bruerovića, oli M. Zlatarića.

Od Pelinâ, Rupâ, i Prike *)
Kundurice svekolike;
Ninaj i t. d.

Iz ognjišta kominačâ
Skup za tobom prešno krača,
Kako praci trču od svuda
Na korito od želuda;
Ninaj i t. d.

I žamore sobom tada:
Gledaj bradu, sestro mlada,
Gledaj kako sablju paše,
I na konju kako jaše.
Nlnaj i t. d.

Na svakomu hanu ima se
Ime tvoje pjet u glase,
I putnici u radosti
Razmišljaće tvê kreposti.
Ninaj i t. d.

Na tvê hvale Hangji ima
Posmjeh stati na ustima,
Uzrok sm'jeha potajnomu
Hitro kriće srcu u svomu.
Ninaj i t. d.

Sve kadune i sve bule
Za tobom bi iščeznule,
Ali turska čuvnja ne da
Da ih oko tvoê ugleda.
Ninaj i t. d.

Srećne zgode al' kadera
Zaklonita iz pendžera

*) Tri mjesta u gradu gdje je najveći roj kundurica.

Kad te nazdru proć kroz dvore!
U ove će dat žamore;
Ninaj i t. d.

Nut Hilčića (?) bična obraza
Bistra oka, drobna stasa,
Vala u njemu ljute od zmije
Stoji srce žestočije.
Ninaj i t. d.

Gr'jeh da nije Osmanlija
I ne klanja sred džamija
Gr'jeh da saruk nije svio
I da obrezan nije bio.
Ninaj i t. d.

Kroz ovake hvale ti ćeš
Doć u Stambul, i tu bićeš
Primljen skladno od svakoga
Dostojanstva cjeća tvoga
Ninaj i t. d.

K dvoru tvome svikolici
Poklisari krštenici
Pospješno će dohrliti
Za pr'je s tobom besjediti.
Ninaj i t. d.

JEDNOJ DJEVOJČICI

kad je nos razbila.

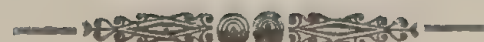
D. IVANA SALATIĆA. D)

Oj Lopujska sva mladosti,
I vi morske sve Božice,
Vaše ostav'te sad radosti
Ter ronite plač niz lice,
Crnogorka l'jepa vila
Er je, vajmeh! nos razbila.
U žalosti zaupite
I u šake zahuhate,
Bez pristanka ter plačite
Hudi udes vaše Kate,
Crnogorka l'jepa vila
Er je, vajmeh! nos razbila.
Eto tamni na nje licu
Dične ruse plam ljuveni,
Jednu i drugu ter zenicu
Krije oblak nesmiljeni;
Crnogorka l'jepa vila
Oči 'e vajmeh! svoê sakrila.

Gdje je posm'jeh nje medeni,
Koji na ustim čim se ugleda,
Stari i mladi uzmamljeni
Klanjaju se njoj ureda?
Crnogorka l'jepa vila
Sm'jeh je, vajmeh! izgubila.
Pored s njome i Kupido
Plačuć majci potuži se,
Er svoê str'jele bješe pridô
Njoj u ruke da služi se.
Crnogorka l'jepa vila
Kupida je pomamila.
Ko će tance izvoditi
Mlad'jem diklam u razbludi,
Ko ih igre naučiti
Da zamame zv'jeri i ljudi?
Crnogorka l'jepa vila
Igre 'e vajmeh! ostavila.
Svudar žalost nastala je
Gdje bi otprje uživanje,
Svak se tuži er sila je
Da su tužbe i plakanje,
Crnogorka l'jepa vila
Kad se u kuću zatvorila.
O Bogovi i Božice
Kojim igre mile jesu.
I ti Apolo, tvoê travice
I tvoji ljeci, reci, gdje su?
Crnogorki l'jepoj vili
Na naše se molbe smili.
Evo Apolo u oblaku
S vrha gore jur sišô je,
Svome u skutu travu svaku
Koja l'ječi donio je.

Crnogorki l'jepoj vili
Bože, Apolo, ti se smili.
Čudnovata moć tih trava
Nju izl'ječit doprla je,
Ugrabljena dikli slava
I ljepota vraćena je;
Crnogorki l'jepoj vili
Bog se Apolo evo smili.
Evo igra kako i prije,
Lice kaže svoê ružice;
Tom se čudu vila smije
I ponavlja svoê igrice.
Crnogorki l'jepoj vili
Bog se Apolo evo smili.
Oj Lopujska sva mladosti
I vi morske o Božice
Priuzmite sad radosti,
Razvedrite vaše lice,
Crnogorka l'jepa vila
Vam' je i nami ozdravila.

MEGJETKO

EGLOGA.

U ono doba kad godištu
Drpi srce lav ognjeni
Isparenu na plandištu
Stoê volovi izvaljeni.
Gdje činjaše male v'jence
Mutnu viru dublje r'jetko,
Sred pripekle dublja s'jence
Popjevaše mlad Megjetko :
L'jepa diklo
Koje kliklo
Natjecat se dikom biće,
Koje niklo
Koje obiklo
Nizat licem primaliće.
Ne ugrablja
Smrtna sablja
Život tako bez zamaha,
Nit korablja
Ne oslablja
Pod udarcim vjetra - plaha,

Kak' jamačne
Rane začne
Na tvoj pogled duh gorući,
Trude oblačne
Dažde plačne
Bez pristanka podirući.
Domišljatna
Kad ti platna
Vezeš iglom, igla 'e meni
Str'jela zlatna,
Kû krilatna
Ljubav srcu mom nam'jeni —
Kako zublja
Suha dublja
Ta ljuvena str'jela gori,
Kô brosublja
Sva najdublja
Srca moga mjesto otvori.
Iz nenatke
Piesni slatke
Kad tvâ začne ljepos mnoga,
Male ostatke
Čase kratke
Ja žugjenja ćutim moga.
Kad tvoj gradski
Ures rajski
Slatko drugi srećno kuša,
Jed izdajski
Čemer zmajski
Otrovana ćuti duša.
Ako uzdahne
Ili mahne
Koga sebi tvoja ljepos,
Smrt mi udahne

Kojom sahne
Mom' životu svaka krepos.
Čemer srknu
S koga crknu,
Mlada još mi kosa s'jedi,
Med mi ogrknu,
Dan se smrknu
Slavić muči, cv'jeće bl'jedi.
Na primirje
Tvoj pastir je
Mnokrat prišô stanu tvome,
Gdje moj mir je,
Gdje razmirje
Tražim srcu skončanome.
Nu kod gnizda
Gdi tvâ gizda
Željni pokoj sreta u noći,
Mene izda
Moja zvizda,
Meni u krilo ne htje doći.
Do dna s vrha
Ljubav prha
Po stravljenu srcu mome;
Kad će svrha
Doći vrha
Mome vaju skončanome.
Rajski pakle
Kom se zakle
Svegj robovat duša moja
Ljubi dakle,
L'jepa Rakle,
Ko te ljubi bez pokoja . . . .
Sl'jedila bi pjesna i suze
Nek je od jada sv'jes mu slaba,

Da na njegov glas ne uze
Probugjena skvrčat žaba.

SATIR

PIRNA ZDRAVICA

IGNJATJA GJORGJIĆA

(iz Egloge *Pir Rumenke i Miljena*).

Sviri glumče, bubnju udari,
Jer se danas peče i vari,
Nek svaki od nas kô prug skače
Jer pod nogam n'je nam drače;
Pića i brašna jest do volje
Skoč'mo, braćo, ko će bolje,
Da nas bolje gosta užiri
Udri bubnju, glumče sviri. —
Sad je vr'jeme sa svom vlasti
Da se kupa svak u masti,
Da nam pićem smočne i lipe
Pretilinom brade kipe,
Da se obiln'jem cv'jećem krune
Rujnog vinca čaše pune.

Da pjevamo mi Satiri,
    Udri bubnju, glumče sviri —
Tim nemojmo bit zamani
    Mi danaske siti i pjani,
Neg hvalimo do nebesa
    Mi nevjestu punu uresa,
Nje je lice vidjet svuda
    Kao posuta ružam gruda,
Za njom ginu svi pastiri
    Udri bubnju, glumče sviri. —
Ako 'e Miljen zet čestiti,
    I ja s njime zet ću biti,
On će ljubit usta vile,
    Ja kantulu bačve mile;
Dok se ljubav mâ zamiri,
    Udri bubnju, glumče sviri. —
Moê na gozbi srce žudi
    Da s nevjestom svak me nudi,
Ne da stisnem usta i jajce,
    Liznem samo na krnajce,
Neg da u tustom smoku i vinu
    Mû nabregjam trbušinu,
Da se većma triš raširi,
    Udri bubnju, glumče sviri. —
Jeli draža stvar na sviti
    Neg li vazdan jesti i piti
Dokle godi ješa iz oči,
    Uši, grla, nosa skoči,
Pred očima dokle svake
    Zv'jezde vidiš i svjetnjake
Letjet po tri, po četiri?
    Udri bubnju glumče sviri. —
Eto veće sva družina
    Približa se nevjestina,

Sve babice cv'jeća pune,
    Kume, kite, i korune,
Djever, babci, kum, svatovi,
    I prvjenci Miljenovi;
Tim se od ovde naš put tiri,
    Udri bubnju, glumče sviri.

DEŠI PRELJICI

Gjura Hidže.

Deše, nad sve djevojčice
    Preljica si prva u gradu,
    Zaman s tobom godišnice
    U predivu sve s' inadu.
Vreteno te svud iznosi
    Kako britki mač vojnika,
    Kako kozu brada i rozi
    A mantija redovnika.
Ovo oružje star'jeh žena
    Staše kućna sred tamnila,
    Dr'jemajući potištena
    Njem bi čupa *) sama prela

*) Čupa se zove u Dubrovniku sluškinja koja je skoro došla iz sela. Ur.

Jer nevoljna bi držana,
Za pljuskâ se izbaviti,
Večer pregje namotana
Gospogji ga dohraniti.
S tebe *Deše* pun jasnosti
U zam'jernoj c'jeni sjaje,
I on tvoje izvrsnosti
Liči i hvali na sve kraje.
I vrtiš ga tako hitra
Kad se u rukam nagje tvîma
Da 'e brži munje i vitra,
Nit ga možeš stić očima.
On iz vlasa tebi u ruci
Zna tak' tanku izvuć dlaku
Same bube i pauci
Da 'e iz cr'jeva vadu taku.
Luk i str'jele Feba rese,
Štap lozovi Baka kiti,
Netuna se zemlja trese
Kad trozubljom njome priti,
V'jek će *Deše* tvâ desnica
Sjat vretena cjeć vr'jednoga
Kak Palada sja božica
Cjeća štita strahotnoga.

MUZE NA PIRU

Pjesan Družine E)

RAFA G****.

Eto nočno slatko vr'jeme
Vjerenicim gizdav'jeme
Vodi sobom sve najveće
Čestitosti, dare i sreće.
Misleć što će bit napr'jeda
Srameći se dikla preda,
I lice je svoê prikrila
Plamom čista rumenila;
Nu joj dobro srce sluti
I potajnu radost ćuti.
Nje nevanjem ti n' ustavi
Rafo, tvoje t'jek ljubavi
Jer ko ruže žudi brati
Nem' od drača strah imati
I kogod se pčela boji
Med uživat ne dostoji.
Kako ljubdrag zemlju svoju
Kako čemin tanku hvoju,
Kako loza dublja grane
Plete i grli s svake strane,
Ljubite se, grlite se
Sjedinite vaše urese
U veseloj slavi i dici
O čestiti vjerenici.

EPIGRAMI.

NAJTEŽA POKORA

FRANA GETALDIĆA

(Ž. pri svrsi XVII stoljeća).

Dogje k papi, mjesta u sveta,
Jednom grešnik nad sve ine,
Iz dalek'jeh strana sv'jeta,
Otkrit teške svė krivine.
Najpr'je izusti gr'jeh ovaki:
Ne vjerovah ja u Boga,
Još djelovah gr'jeh opaki
Jere ubih ćaćka svoga;
I ne bi mi to zadosta;
Da se kajem po sve vike,
Ništa sveto po men' osta,
Mnoge pobih redovnike. —
Sveti otac koji sve vlada,
Za ga od gr'jeha odr'ješiti,
Pokoru mu poda tada
Da se bude oženiti.
« Može li se veća i gora
Neg' s' oženit nać pokora? »

JEDNOMU

KOJI PRIVRIJEŽEN I BLAGODAREN U DUBROVNIKU NA NJ JE PSOVAO.

ANTUNA KAZNAČIĆA.

Pitaš zašto Lero psuje
Naš Dubrovnik i zloglasi ?
Jerbo i tovar poplesuje
Siglo u kome žegju ugasi.

LJUBAV I ŽENIDBA

(prijevod iz talijanskoga).

Klikne Venus: jadne mene !
Ranjena sam od Ljubavi;
Kad glas plačni ču Imene
On t'jek trkom k njoj upravi,
Veleći joj : evo mene
L'ječit rane tvoê ljuvene.
Tad ljuveni Bog krilati,
Po kom cjelov sladost stječe,
Rasrgjen im pleći obrati
I pobježe na daleče;
I združene njih ostavi
Da se ljube bez ljubavi.

DRUKČIJE

MARKA BRUEROVIĆA.

Kad Veneru sinka stril
Rani, kliče ljuti cvil;
Doleti Imen na nje glas,
Bjegnu Ljubav na taj čas.

ORFEO

SLAZI U PAKO DA NAGJE EURIDIČU

(preveo iz španjolskoga GUEVEDA)

LUKO MIHOV BUNIĆ.

Ljubi da ište izgubljenu
Orfeo u tmasti pakô side;
Kamo bolje, da iskat ženu,
Hoj da sv'jesan mladić ide?
Pjevajuć je on slazio,
Ne mnim ino: znat je dosti
Da je udovac on tad bio
Ter je pjevô od radosti.
Orfeu ženu pakô vrati,
Nu s njim zakon saj odredi:
Ako putem k njoj se obrati
Da 'e izgubit ima uredi.

Ne znam kako glavu obrnu,
Č'jem izgubi taj čas ženu;
Ako hote, sv'jesno vrnu,
Tol nehote, ugonenu.

Prijevod

MARCIJALOVA EPIGRAMA «HOMO INVISUS»

Istoga L. M. BUNIĆA.

Išteš, Lino, znat od koje
Meni Župa koristi je?
Znaj sva korist moja ovo je
Da u Župi tebe nije.

LJEKAR I GREBODER

(preveo iz grčkoga) L. M. BUNIC.

Ne vidi se društvo bolje
Neg' li ljekar i kî zbiva
U greb mrtve; jedan kolje,
A zaklate drugi odira. *)
Sej dvojice, jest ko pita:
Koji hitr'je? — Ljekar bolje'
Zdr'jet greboder ne dohita
Koliko ih ljekar kolje.

---

*) Greboderi kod grka, za platu svoga truda, imali su pravo na haljine mrtacâ.

PRIJEVOD MARCIJALOVA EPIGRAMA
„SI QUANDO LEPOREM MITTIS . . . ."
VICE PETROVIĆA.

Svegj kad zeca pošlješ meni
S njim činiš mi doglasiti :
Ak' ga iz'ješ, moj ljubljeni,
Sedam dana l'jep ćeš biti.
Prava istina to ako je,
Ter se šalit n'jesi htjela,
Kunem ti se, mâ gospoje,
Da v'jek zeca n'jesi jela.

JEDNOME LJEKARU

Preveo GJURO HIDŽA.

Silnost dažda potopnoga
Kâ se izli star'jeh ljeta,
I b'jes ognja žestokoga
Kâ porazi strane sv'jeta :
N'jesu oni vik toliko
Naudili umrlima,
Tamnim umom ti koliko
I pomornim tvîm l'jecima.
Ljudski narod poraze će
Tri brojiti od sadara :
Potop vode, ognja smeće,
I ubojstva od ljekara.

VEČERA JOVANOVA

ISTOGA.

Sporni Jovan, kao da no je
Vas porezô vrt zeleni,
Na trpezu, gladnu meni,
Svakih trava stavio je;
Repe, andrkve, čukundruka,
Petrusina, žućenice,
I s loćikom krastavice,
Bosioka, graha i luka.
Da mi ne bi još i s'jena
Podmetnuo, poplaših se,
Boba sama nasitih se,
Pak omaknuh pr'je vremena.

GROB SUPRUZIN

ISTOGA.

Grobnicu ovu svim mramornu
Tebi vojno zgradio je,
I u sprovodu, dičnu i dvornu,
Ljubav gorku pokazô je.
Sve to učini, ne rad tvoga
Dostojanstva i ljubavi,
Neg' erbo ga zaručnoga
Jarma naglo ti izbavi.

Grdobi da se ne ogleda

ISTOGA.

Od jezera bjež bistroga
I na tihu ne hod' riku,
Da ti nebi lica tvoga
Prekazali grdnu sliku.
Bi Narčisu od poraze
Velja ljubav svoê ljeposti,
Ti ćeš dospjet od omraze
Strahovite tvoê grdosti.

DJEVA STARA

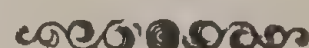
ISTOGA.

Veneri je đikla s'jeda
Ogledalo povratila,
Kakva 'e er neće da se gleda,
A ne more kakva 'e bila.

CRNOKOSA

ISTOGA.

Laže kogod na glas daje
Da Tratorka kose masti,
Jer kadar ih kupila je
Bjehu crne svim pomasti.

Opaske

A.

Da se razumije što su Dubrovačke pjesme *za Maškarata*, treba da sadašnji naraštaj i inostranci povrate misli na društveno življenje ovoga grada, kakvo bijaše u doba njegove nezavisnosti. Strogi onadašnji običaji, othranjenje mladosti, osobito ženske, združeni s patrijarkalnijem načelima slavljanskoga domaćega života, ograničavahu megjusobno društvo porodice izmegju rodbine i jako malo izabranijeh prijatelja; tako da ostaloj muškoj i ženskoj mladosti nije nigdje bilo mogućno sastajati se a rijetko i vigjati se. To je do toga pretjerano bilo u neko doba, da su se nosile djevojčice, da mogu izvršivati krstjanska držanstva u dumanjske (koludrica) crkve u zatvorenijem nosivijem stolicama (italianskijem *portantinama*) ili u zaklopljenijem košima, i to snagom ondašnjijeh junačkijeh sluškinja. Da paka mogu vigjati nevidjene što se na ulicama ispred njihovijeh dvora zgagjalo, prozori su imali *gjelozije*, na način turskijeh *šalukatora (sahnisija)*. Na plesove, na posjede i na šetnju djevojke nijesu dolazile. — Jednom riječi, držalo se: da ukloniti ih od prigode najbolji je način da se spase pogibe. No ljudske strasti, osobito ljubav, u onijem mladijem dušama, ako utuljene, gorjele su kao žar ispod pepela i prigodom silno bi rasplanule. Mislim da je to jedan od uzroka zašto naši stari posvetili su ljubavi najveći dio svojijeh pjesničkijeh proizvoda. *Nitimur in vetitum cupimusque negata.* Nas su iz rana presitili ljubavi, ali što se *politike* ticalo, zatvorali su nas u koše i virili smo je kroz *gjelozije;* zato svi manje više pisali smo članke u političkijem novinama. — No da se povratim na

predmet, dolazilo je jedno doba na godinu kada bi se ponješto otpuštalo od običajne strogosti i kada bi se dopuštalo da se mladost približi, to je bilo u Poklade. Što je bilo zabranjeno da izrečeš u tvojemu odijelu to si mogao očitovati u preobraženijem, koja su se u poklade dopuštavala. I tako ostaše našemu književstvu Čubranovićeva *Jegjupka*, kojom se je onaj izvrsni pjesnik služio da može preobražen u Ciganku očitovati svoju misao gospogji koju je bio zaljubio; ostaše mu *Dervišata* Stjepana Gjorgjića, u kojoj on ispod razdrpanijeh haljina turskoga sveštenika otkriva svoju silnu ljubav kćeri Dubrovačkoga kneza. — Ali svakome *maškarate* nijesu bile sredstvom da izusti svoja ljuvena ćućenja; mnozi su se preobrazivali samo da uzmnože veselje onijeh mahnitijeh dana, i da radosno zabavljaju sebe i drugoga. Tako nalazimo da mnogo dramatičkijeh proizvoda našijeh spisatelja bilo je prekazano na otvorenu pred dvorom i na javnijem mjestima. — A u naše djetinjstvo možemo se spomenuti kad u najposljedne dane paklada vrvio bi vas puk, kao u *parterre*, po onoj širokoj ulici, koja produživajući se od istočnijeh do zapadnijeh vrata od grada nepodobno nazivlje se *placom*, da iščekiva *Maškarate* u kojijem izobražena mladost, uspeta po nejveće na drvenijem podcima na kolima (*zatare*) prekaživala bi šaljive prizore, od kojijeh ostaje nam primjer u *Čupama i Spravljenicama* Marka Bruerovića i u mnogo drugijeh pjesama. Neki paka pješice stajali bi ispod prozorâ i hodili bi od kuće do kuće pod mnogovrstijem preobraženjima predstavljajući ili pjevajući pjesme za *Maškarata*. Toj vrsti spadaju *Zviezdoznanci* Bruerovića koje ovdje priopćujemo.

B.

O ovome genijalnome slavljanskome pjesniku, rodom Francuzu koji je oko god. 1774, došao još malahan u Dubrovnik s ocem, ovdašnijem konzulom svojega naroda — koji megju nama odraste, othrani se i zaljubi naš jezik i književstvo tako da se usporedi s najboljijem našijem spisateljima, a umre u Cipru god.

1823, upisao je u dulje gosp. Medo Pucić u trećem svesku *Dubrovnika za god.* 1851 pečatanu u Zagrebu kod F. Župana god. 1852, u kojemu je priopćio nekoliko njegovijeh proizvoda.

C.

Dubrovačke Kolende imadoše, kako isto ime znači, svoj izvor u praznicima, kojijem staro basnoslovje Slavljansko svetkovaše porogjenje Lada, to jest sunca u zimskome suncostanu. I kako nova krepost sunca uzimaše ime *kolade* (kola - Lade) i imaše svoje osobite svečanosti u *koledanju*, badnjaku i u megjusobnim darovima; tako i njegova najveća krepost u ljetno doba nazvaše se *Polada*, *Poladnica* i svetkovaše se *preskakanjem* utjelovajući je pod obličjem *poludneva* (*podne rogato*); a ovo je neman kojom i dandanašnji stare babe straše našu djecu u vrijeme ljetinske sunčane pripekli. — Kad kršćanstvo, iskorjenuvši pogansku vjeru postavi mješto njezinijeh svoje svečanosti, porogjenje Isukrstovo (Božić) zauzme mjesto kolade, spadajući u isto doba godine; ali megju pukom izostaše neki stari poganski običaji, megju kojijem *kolendanje*. To nam jasno potvrgjuju stihovi kojijem nepromjenivo zaglavljiva se u Dubrovniku svaka kolenda:

A sad mi vas Bog
Veselio u zdravlju,
Bog dô novo ljeto
I godište u miru,
Čestito vam Vlasi
Da se veselite,
Bog i Boginje
Zdravlje ter veselje
I duhovno spasenje. Amen.

Koje ako nam se doposti ponapraviti po pravilima *metra*, postavljajući ime Boga u mnogibroj iz jedinstvenoga, po poganskoj vjeri, rijeti ćemo:

A sad mi vas Bozi
Veselili u zdravlju
Dali novo ljeto
I godište u miru
Čestito vam Vlasi
Da se veselite,
Bozi i Boginje
Dali vam veselje. Amen.

Tada ove riječi, mješte biti posve prazne, steći će jedan značaj; a kad paka ne bude se hotjeti na svu silu da riječ *Vlasi*, razumije svetkovinu S. Vlaha, kršćanskoga branitelja Dubrovnika, koja pada na 3ći dan Veljače, nego Vlasiće, skup zvjezda zimskoga doba, uvjerićemo se da naše *kolende*, kako i *Koljade* svijeh surodnijeh grana Slavljanskijeh priznaju svoj izvor iz davnoga naškoga Basnoslovlja.

Najstarija *kolenda* koju sam mogao iznaći sljedeća je, koja se je pjevala u oči Nikolina dana:

Nikola, Nikola,
Zapov'jed je od Boga
Da otideš u goru
Da poneseš sjekiru,
Koji nagješ prvi dub
Da is'ječeš u troje;
Od jednoga plavčicu,
Od drugoga vesoca
Od trećega kormilo
Pak da voziš Jezusa
Svetom djevom Marijom.

Ovaj S. Nikola koji prevaža kao grčki Karonte, potvrgjuje mnijenje o poganskome izvoru *Kolenadâ*. A napokon i onaj kruh koji se kod nas dariva o Božiću i zove se *Luk*, a taj i prekaziva, napominje mi nebesko znamenje *Strijelca*, u kojemu se sunce

nalazi do 21 Prosjenca, u koje doba spadali su praznici *kolade* i sadašnji Božića.

Kolende u Dubrovniku u najzadnje doba, kao i sada, premda i taj običaj svakidan to veće gine, kako i svi dobri običaji našijeh pradjedova, bile su pjesme čestitovanja, koje u oči S. Luke, Mratinja dana, S. Nikole, Božića, Novoga ljeta i Vodokršta, pjevale su se ispred vrata rodbine i poznanikâ, u kojijem često, čestitanju sadruzivaše se prijateljska šala. Nakon pjevanja, gospodar od kuće pred kojom se je kolendalo, otvorivši vrata, primio bi veselo društvo i radostivo ga gostio izabranijem jestivom i pićem. Siromaštvo paka, osobito mladići, idu kolendajući od vrata do vrata, a iz kuća baca im se na dar novaca.

Kolende su upisane ponajveće u narječju dubrovačkome i tiču osobne okolnosti, tako da posve spadaju grani prigodnoga pjesništva, i mnogijeh ne može se pripoznati vrijednost ako nijesi vješt tome narječju, i suvremenik onezijeh, koji su ih pisali.

D.

Pop Ivo Salatić bio je jedan od najodličnijeh članova našega svećenstva pri svrši prošastoga stoljeća i početkom tekućega. Rodi se u Dubrovniku g. 1759 a umrije g. 1829. — Učeni bogoslovac i matematik, zabavljao se je pri tomu, dosta dobrijem uspijehom, pjesništvom u materinskome jeziku. Što je ostalo od njegovijeh djela, a nije se izgubilo, to je pohvalnom marljivosti skupio M. P. Stjepan Tomašević, koji nam je učtivo izručio ovu pjesmicu.

E.

Dubrovačka vlada želeći da se iz rana spozna i megju sobom usprijatelji vlasteoskoga mladež koja još ne bijaše dorasla za posle od vladanja, utemelji *Družinu* mladičića od 10 do 18 godina. Ova svetkovaše osobiti praznik na *Krstovdan* (3 Svibnja),

nazvan imenom *Duba*, jer bi se ti dan veselo megju sobom inadili, ko će bolje i prije prižeći jedan gorostasni *dub*, koji lijepo narešen posadili bi ispred crkve S. Vlaha branitelja dubrovačke republiche, Izvan toga svaki od *družine*, kada bi se koji, bivši njezin član oženio, poklonio bi mu na dar dvije voštenice i po dvije srebrne ožice, a svi skupa pjevali bi mu na čast pred vratima pirnu pjesmu.

ŠĆEPAN MALI

kako narod o njemu povijeda.

SKUPIO I SLOŽIO

S. Ljubiša.

I.

Šćepan liječnik i ljekar.

Jedno veče uz Božitnje poste, baš u oči bratindana godišta 1766 bijaše prekrila magla čitavu hrpu visokijeh planina koje dijele Crnugoru s Primorjem; svili joj se gusti pramovi s Lovćena i Kolovira do pjene morske; obuzela tama sav onaj prostor da pješac ne vidi gdje stopom krače. Po takvoj nevidjelici, nekako po čudu nabasa stran i dalek putnik na obor Vuka Vulova Vranete Lapčića Srednomahine, koji se u to doba dnevi odmarao uz ognjište s kutnjom čeljagju. Vikne putnik glasom topca: « Pomoz Bog u neznana domaćina » a Vuko mu prihvati pozdrav: « Dobra sreća neznanu gostu » pak snasi privikne « uždi zublju, prisvijetli mu da nagje stube. » Putnik se jedva uspne na pod, drkti od studeni, a zar i od straha i od gladi; gô, bos, snebgjen. Izgledaše osrednjeg rasta, prikladnog struka; okoštan, mledan, ospice mu kožu napisale, a raščupane kosmurine pokrile čelo i pale do očiju: nos zakučast a oči sijere kao u ćuka. Govori

sporo i nategom, a zanosi besjedom kao po kranjski, da ga jedva razumije začugjeni domaćin.

Pošto se kod vatre smlači a hljebom i lukom zavre, malko se okopirka, pak pripali kraćašnu lulu i stane kazivati, kao kroza zube, da mu je kršteno ime *Šćepan*, nadimak *mali*, zanat liječnik; ali koga je soja, porekla i vjere, vješto zataji. « Idem trbuhom za kruhom. Čepljem crnu zemlju dokle ona mene. » Nastavi domaćin veselo: « Evo sreće, ako Bog da, našoj babi da nogu liječi. Jadi je ponijeli, Šćepane, (a to mi je stopanjica da oprostiš) da ugoni mlad u torinu, a ne može koliko ni ja da repa vuče, pak izagjedni čarapom o lješini, te padni i oguli desnu nogu s golijeni do ljesice, a poplat nabodi na trnovu draču. Evo od Blagovijesti sve njeke trave vari i privija, omana, šljeza, bubovnika; otvarali joj laće knjige, svetili masla, sve činili ko što reče, a bolje daće Bog. Listopada zasmrdi rana kao da si nov grob otvorio, navrnula se od jednom živina. Dosadê, brate, selu dosta a kamo li domu. No, Šćepane, za Boga, koji ne umire, kad te moja sreća donijela, ako si zbilja liječnik od rana, vidaj mi ženu da mi se bijeda s kuće skine, a uzmi braco berberine koliko ti drago duši. »

Pogje Šćepanu za rukom u sedam nedjelja izvidati Vukovicu. Glas se prospe kao munja u obližnje zborove, te bônici stanu rijevati na jata u Mahine da mu lijeka traže. Zastarale iznemoglice napadnute vuċcem, licinom, rusom, kostoboljom, sipnjom; pak kljasti, hromi, sakati, ćori, i svake vrste ranjeni padahu svaki dan u Srednje Mahine, a najviše od kad Šćepan izliječi Vuku Markoviću sina od srdobolje.

Ovako liječeći provede Šćepan u Mahinama čitavu godinu, kupeći trave, cvijeće i korijene od Stanjevske rudine do Tršljikovice, pak uz liječnika i ljekar postane.

Nikakav zanat nije korisniji megju prostadijom i neznalicama kao što je vrača. Gdje puk vjeruje u urok i maštu, u sugreb i čaru, u vukodlake, vještice, tence i móre tu se smiješa liječenje s gatanjem, narod traži ko bolje roždenik otvara i nahodi uzroke,

trajanje i lijek nemoći. Čovjek iole hitar, kao što je zbilja bio ovaj skitač, u malo vremena prouči ono o čemu puk najviše prianja, za čim najviše čezne, od čega najviše čeza, pak vješto počne navraćati toliko glupaštvo na svoju korist.

Ja sam u svoje mlade godine zatekao jednoga starca, koji je za vremena Šćepanova pušku nosio. On mi se kunijaše da je čitavi trijem kuće Vuka Markovića, s kraja na kraj bio prestrt vinom, uljem, rakijom, medom, maslom, vunom i svakojakim mrsom, što su bônici donosili Šćepanu u kolač; pak da se trijem pod bremenom ugnuo, i bi čisto porinuo, no mu postave potpirače pod ljemez i tako ga u dubak održe.

Šćepan je prostirao svoju hitrinu i na dalje, pak se liječenjem pripitomi narodu, prouči mu ćud i nadu, najviše u susjednoj Crnojgori, koja u to doba mirno živukaše pod crkvenom upravom dobroga i pobožnoga starca vladike Save Petrovića.

Jeseni pogje do Crmnice, pak se tamo stáni kod nekakva Popa Kneževića, gdje nagje, kao u Mahinama, lijepu gozbiju i doček. Tu, liječeći i trave kupeći, čuje iz ustiju naroda, na posijelima, na gumnima, u mlinima, čitavu povijest Crnegore, a najviše upamti to, kako su Crnogorci upiti u Moškova, i kako u njega sve nadanje polažu.

U povratak obide Riječku Nahiju do Dobrskoga sela, pak se zimus opet snimi niz Braiće u Mahine. O klimenudne, gazdi mu Markoviću o krsnom imenu, dogje u zvanice na piće njeki Marko Tanović Podostrožanin, i on Mahina, koji je hodio u Petrovgrad su nekolika Crnogorca da se pokloni Caru Ruskome Petru III, i da donese Vladici Savi Carske Gramate. Šćepana je taj dan spopala groznica, pak se u postelji prigurio, i pod pustom bobоćaše kad se gosti vinom regjahu. Tanović, lijepi i govorljivi Srb, poče da priča o caru i o Moškovskoj gospodi, kakvi su carski dvori, kakve li bačve, vodenice, mramorne stube i zlatne konjušnice! kako ga je car po ramenu kucnuo a za prčin od milaboga dohvatio; pak sve od jednom duboko pothvati i uzdahne «no sam čuo da mu se zla obi, omrazi ga Orlov ženi

Jekaterini, kao tobož da nastoji da vjeru u Moškove prevrne, te skoči gospoda jedno veče oko pô noći, okupi najuzdanije stražare, dovati Cara, spremi sputana u Sibir, i tamo ga zatvori u mračnoj kuli; a narodu izlaži da je preminuo; pak mu živu pojali opjelo tri dana bespatiha. Kaza mi Bubić tu skoro pred Budvom da je čuo od jednoga Grka, kako je car iz kule omakao, i neggje u bezpuće udario. A gospoda mu ženu okrune, pak Orlov za njom vlada i blago grne. Ovo je, reče Bubić, propast Rusije, jer kad ostane na gjevojci, pak se tugjica udvori na domazestvu, a gospoda tugjicu izaždenu da oni caruju, tu ti nema sreće ni napretka. »

Na ovo jedan gost počne zapitivati Tanovića: « ostade li koje dijete od te loze? » — « Osta, reče, jedno čame te dosta prikladno, no neće dočekat da oca zamijeni, jer mi reče Bubić da će biti š njim kao s Urošem Dušanovijem. I čujte me dobro Mahini! dao Bog da ne budem zli prorok, ali ako se gje objavi živ Petar a za nj čuju Rusi, evo megju njima pokolj bracki da priča pâs pâsu: jer sam ja očima vidio kako je taj narod za carem mahnit. Gledao sam, kad Gospodara voze na zlatnoj kočiji u crkvu, sve po ulicama popadne požapke čelom na zemlju, a put celiva gje prolazi, pak tisuće glasova zaore « *Hurra Gosudar!* »

Uz to jedan drugi gost, pošto ocijedi pô bardaka vina: « da ga oće Bog proputiti do nas, da ne oslobodi od ovijeh Mletačkijeh *lacmana*, i da uskrsne jadnu našu braću koja stenje pod Turskom teljigom. » A na to drugi smijući se: « koje bi ni jade samac i pustoruk, nama bi trebâ car gavan i brastvenik. » Nije tako, povrne prvi, o ostoži se vije sijeno. Daj ti meni cara, pak će svako oprijenuti kao muhe medu. Mi Srbi s glave pogibosmo. Vigji tamo preo vrha, kad Crnojević pogje za ženinom pameću u tazbinu, pak se preseli a upisa u zlatnoj knjizi; kao da mu bijaše zazorno Srpsko plemstvo; ostavi vladanje vladici da krstom upravlja raspušteni narod. Bez stege pučina kao stoka bez čobana. Na jade je vladika održati sedam Nahija, a kamo li da se spušta da traži gje mu se gjela gjedovina, ili da se barem do

Dečanjih proširi. A ja mnim, da Bog proputi prognanoga Petra, bi mu se Srpstvo o vratu objesilo; no smo mi tanke sreće, a on daleko, sastati se nikad. »

Ovo je Šćepan slušao iz postelje baš onda kad mu je groznica prelazila na oganj. U toj muci, koja draži ćut a mrači um, poče svega i svašta da klapinja: « kad mi ljekarija nabavi toliko darova, da je dosta hrane selu za godinu, ne bi li carstvo dalo bolje ? » Zar na ovako bezočnu misao zami ga nevolja, jer mu u obližnje vrijeme pozlijediše njeki bônici a njeki i pomriješe. Razmisli — Narod je ovaj lakovjeran, cijeni da sam dobar liječnik, lakše bi me carem počitovao, jer su mu dodijale duševne patnje više no tjelesne bolesti. Pak za ljekarom i liječnikom vrve nemoćni, a za carem bi zdravi. Danas su sve oči od Dunava i Balkana uprte k Crnojgori, a Crnogorcima upravlja slijepi i lijeni kalugjer. Njima treba vogje i stege, jer kad ih nema ko voditi na pljenove i hajdučinu protiv nekrstu, krvave se i kolju megju sobom. Da mi se tamo uvući pak prozvati Carem Petrom, lako bih narodom začarao, pak dao dosta posla i Turčinu i Mlečiću. Ali tu treba hitrine golemo a i golemo muke, moglo bi lje i do glave doći ! » Stane na uznak, pak ga spopane ježnja i protezavica. « Progji se od mene gjavole, vječna ti muka! Ovo je narod opak i zlu svakome navikao, a ja sirak, praznov, bezapleća, pak mi se ne će groba znati. Ali kamo ću ? Učio sam nješto da liječim tamo u Hrvackoj. Vrag me obezumi te se svadim s Pukovnikom Ličke Regimente, pak da izbjegnem zlobi dadem se u bjeganje, sramotno stradanje. Progjem Bosnu i Hercegovinu, sagjem u Novi, te me o maloj dlaci ne zarobe Mletačke uhode. Pak čega da ja strepim ? Ako obršim ? dobro, ne li ? poginuo svakako ! »

U toj klapnji opet se pridrne potrbuške, pak stane snovati što je već u mozak uvrtio. On se zar nije ni sjetio da klapinja, niti se bojao hoće li ga ko čuti. I zbilja niko se nije na to ni obazrio, osim Tanovića, koji je po ručku sjedio uz Šćepanovu postelju, pak uho naperio da skupi po koju riječ.

U mesojegje iste godine, jedno jutro u ručanje doba dnevi, sjedio Šćepan na gumnu Vranetinu, pak pod sobom pazio tihu morsku pučinu koja se onako strašno rastvara od rata Oštre pod Novijem čak do starijeh gradova Srpskijeh Haja i Nehaja, što danas pržina priklapa. Morska pjena plâčê sve primorje nekadašnje Prevale, od nepristupne hridi Grbaljske do Barske luke. Bilo već sunce obasjalo sve poveće planine, a Spas, vrh Budve, svoje sjeni spustio do Vilinakola. Pošto se Šćepan nagleda ove čarovne pitomine odasvud okićene voćkom i maslinom; gdje snijegu nije pristupišta, a sjeveru najjači skok; koja plijeni svojom prirodnom krasotom motrioca a ćut mu blaži, reče Vuku bajeći: « Kako zovete ono ždrijelo što zapuča Spas s Dubovicom ? » Topliš, odgovori Vuko, a podanj Bači u prisoju, gdje je zimi kopnina kao ljeti. Tamo su nekakve gomile kamena u klaku kao da su njekad bili tu gradovi i dvorovi. « Jesu, dodade Šćepan, zemanom bivala sela čifucka, jer sam nalazio u starijem knjižurinama zapisano da tu leži dosta zakopana blaga. » A Vuko: « Hajde da kopamo boga ti, da već ne zalijećem novca. » Pak dohvati oružje, opaše se, obuje opanke, te pred Šćepanom dimove niz Ostrog i Vrančine dok oba šljegu na Pod Šušanj, pak odatle poljem na Bubin Potok. Kad na most, vidi Vuko Marka Tanovića gdje ore za mostom a snaha mu čepuka za njim i baca u brazdu sjeme. Tek što mu nazove « Pomoz Bog » Šćepan skoči s mosta u potočinu, dohvati pregršt gliba pak se oblijepi po obrazu. « Što činiš, Šćepane, jesi li zdrav ?, vikne Vuko » a Šćepan njemu onako glibeljav « ne ću da me vidi taj radnik kakvoga sam oblika, jer ako mu se izjalovi sjedba bi pomislio da sam mu je urekao. » Kad dogji u Bače gledaj, motri, piplji, kopaj po onome gjeru, bolje ništa, neg što oba ogladnješe. « Hajdemo, reče oznojeni Šćepan, da vidimo jeli što Vukovica zgotovila da blagujemo, a mi smo oba jedne sreće, od nas bi blago prije pobjeglo nego k nama dolećelo. » I tako mučke u sustopicu dopru u prve hladove doma na gotovu trpezu.

Hodili neggje iza toga Mahini da hvataju vjeru megju Grb-

ljanima. Kad pri objedu počne pitati knez Vojin Ljubanović Vuka Vranetu « što je od onoga jabanca jećima, liječi li još po narodu ? » I tako s riječi na riječ, Marko Tanović upita Vuka « zbilja kaži mi Vuče, čemu se izglibi po obrazu onaj dan kad niz polje slazaste ? » A Vuk « Jadi ga crni znali. On veljaše da ti sjedbu ne ureče, jer se boji da je zlijeh očiju. » A Tanović prihvati « nije ta to tu, no kad sam bio kod tebe na piće motrio sam ga u postelji kakvoga je lica, jer mi se sve umetaše kao da sam ga neggje poprije gledao. Te ja sjutradan u Manastir Pod Mahine proskurama, jer mi je ocu sudnji dan, kad u ćeliji nagji Todosiju Mrkovića i nješto š njim razgagji oko ražgjela na Carine. Sve od jednom omaknu mi se oči na lik Petra Cara Rusinskoga te o prijeboju visi. Je li on ? jest; Šćepanovo čelo, oči, nos; i ćah reći, tako mi četvero posta, da se i on od mene u postelji libijaše; i evo tri četiri puta kad ga gje sreti vazda umakne da se ne sukobimo. »

Na takvo se kazivanje knez Vojin Bojković u grohot nasmije. A Vuk njemu : « Ne znam ko je ni što je, no znam da je mudar i čistac. U njega je procijegjena krv, malo govori; ne spava ni do prvijeh kokota; ne bi stalo ni u kori od jajeta koliko obrokom izjede; po tri put negjeljom mijenja košulje; a danom se mije i pere po sto puta. Sve nješto u sebi uči, često uzdiše, zamišljen, sjetan da se čovjeku ne mili pristupit mu. » Na to knez Vojin: « Ako je prognanik nevolja mu je. Lijepo je, Vuče, kod vas u Lapčićima, no se muka obiknuti caru koji je sjedio na najvišem prijestolu na svijetu. » A knez Tujković « Gje ga je nesreća naša donijela da izginemo ! » — Nije ni dao Bog, reče Bojković, a rašta da izginemo ? Ali se zbilja šališ ? » Povrne stari Tujković : « U pamet se čovječe, zar bi se Turci i Mlećići obradovali takvome gostu ? a i narod ne bi li u mahnit vjetar udario? Bože ne daj da ja to dočekam ! »

U to uzme Tanović nožić pak počne čopliti pleće peciva što bijahu razrezali pri ručku. Kad ga sljušti stade ga motriti od svud kud, pak sve od jednom priče gatati : Kakvi su se mrki

oblaci nad našom siromašnom zemljom svili, kao da priličnika ostati ne će! Odasvud se zlotvorna zvijerska žvala rasklopila da sve progutaju, da utru pošljednu iskru! Ali se opet u takome grdnome metežu, što je pakao osnova kršćanstvu, sreća sakrila u pešteri, ali nije poginula. Narod je ne vidi, no ga ona lijepo i čuje i vidi. Sve sluti kao da će druge knjige propojati, ali ćemo dosta zla prenijeti!»

Takvo gatanje počne stari Tujković na svoj način da goneta: Ovo je ono što sam vi ja rekao. Sakrita sreća, Car; zlotvori, Turčin i Mlečić; muka, pokolj i vražda bracka.»

Pošto su još i poširo i poduže gatali i gonetali o Šćepanu, o budućnosti, pak i vjeru megju okrvavljenijem plemenima utvrdili za godinu, razigju se svak doma. Kad Vuko Vraneta u Lapčiće ali mu je gost predigao u Vuka Markovića. Pogje zorom da vidi što je s njim, no ga srete Vuko i kaza mu da je Šćepan rad imati odvojenu sobu, i življeti daleko od sitne djece, barem dok ga ostavi groznica. Vuku se malo na žao učini. «Što mi, čoječe, ne kaza naprijed, u mene je kuće, Bogu hvala, dosta, pak bi mu predvojio jedan komad poda, i razdvojio ga od kolijevka. Nemoj ti meni Vuko u kučine kriti, ti si ga premamio da s njim obogatiš, a to će ti biti, a Bog ne dao, u zao čas.» — Nijesam Vuče tako mi kumstva što mi je devetorostruko s tvojom kućom, no od kad mi izliječi ono diete, te si mu sipao vodu na glavu, ka' da mu se prekide pupak u našoj kući, a u tebe dogje mu bolijest, pak kad čojek oboli, omrzne mu kuća i postelja, te bi se svaki dan prenosio da ima gje kao mačka mačićima.»

Tu ti se u ružne rastave, kao da nijesu ni kumovali ni drugovali. Vuko se nije sjetio (a ko bi se sjetio?) da se Marko Tanović stajao sa Šćepanom u Vuka Markovića, i da su tu uglavili zlu igru da se Šćepan oglasi Carem Moškovskim; rekoh zlu, jer je dosto zala i rana donijela, i bila dovela neodvis Crnogorsku na plitki led, od kojega se jedva izvuče potocima krvi svojijeh viteškijeh sinova.

II.

Šćepan Car.

Teško bi i preteško bilo vjerovati da nije znao Šćepan, kako se po smrti Petra III oglasio carem u njegovo ime njeki Pugačev u dnu Rusije, pak i drugi i treći uzvili narod ovom varkom, dok su jedan po jedan svi zlijem obršili. A ko zna da nije i ono pričanje Tanovića o Klimenudne, otkrilo ovu stvar Šćepanu prvi put? Kako je, da je, nama sad ne treba gonetati, kad smo se već zarekli pisati samo ono što kazuje puk. Sve od jednom puče glas po primorju da se objavio Car Ruski u Mahinama. Kao što biva vazda u sličnijem prigodama, tako se zbilo i onda; svako kaziva stvar ne kako je čuo, nego kako mu je milije; mnogi dodaju snitve, preskazivanja, čudesa, a ko hoće da druge nadmudri, kaže kako se on davna sjetio da je to Veliki Gospodar, tek što ga je prvom vidio, ali da se bojao govoriti: « ragji sam bio da se o drugome obije; pak i ako nijesam carevima mnogo vješt, onaj govor, ono lice, onakvi doček i pogled nema do u cara. »

S prva počnu hoditi pojedini ljudi kradimice, no je bilo mučno doći do Šćepana praznoruku, a i da je komu Marković pustio ulazak, Šćepan je malo govorio, i već sa svijem preokrenuo svojijem običajem. I za toga počnu prilaziti ljudi od općina i oni na poklon i s poklonima, svaka se moba natjecaše da bolji kolač prinese caru. Uzruja se čitavo primorje od Dubrovnika do Bara, te gotovo ne minu dana da ne dogje gdjegdje ko na poklon.

Sjedijaše u Kotoru vanredan Providnik a u Budvi knez, oba naravno vlastelina Mletačka koja upravljahu zemljom; ali nad komunima (ovako se onda zvahu, pak i danas zovu, općine Mainska, Poborska i Braicka, koje Venecija mitom i prijevarom okrnu Crnojgori) Mark' Antonije Bubić nadgledaše. Starinom

Mahina, primivši vlasteostvo Mletačko okrenu vjerom i poreklom. Ovaj Bubić, oholi čovjek, nadut a smeten, nije s prva mislio da će mu ova skitnica, što liječi i ljekari po narodu, donijeti toliko glavobolja. No kad mu dogje pismo od Providura Raniera da kaže što se to u Mahinama pojavilo i šta se radi, u malo ne šenu pamećn, te bržebolje otpravi njeke uhode da čuju i vide. Ove uhode, kao što je lako pogoditi, nijesu smjele ni doprijeti do Šćepana a kamoli mu koju riječ izvući. No je uhodâ stara navada da ne kažu kako je bilo no kako im je milo. Jedan mu donese glas da je Šćepan glavom car ruski; drugi da mu pred vratima od sobe stoji zlatna jabuka, velika kao dinja, krstom ozgo, a štitom ozdo, nad srebrnoj siniji; treći da mu je burma od po litre na malom prstu desne ruke, a na prsima okruglo obilježje kao sunce, da mu soba miriše kao crkva, da ne jede no narandže s cukrom, pogače s medom, i da ne pije do surutke ništa. No niko ne donese riječi Šćepanove, ni što snuje i radi. Ovakvi zli glasovi upališe tijesni mozak Bubićev, pak našara dugo pismo Providuru Ranieru kao da je sve očima vidio; i, kao uhode njemu tako on Providuru, proda za istinu ono što je sam snijevao i od čega se bojao. Ranier opremi pismo u Mletke, a preseli stolicom u Novi da mu je naručnije bježati, ako dogje do muke.

Da su Mleci bili u to doba snažni i hitri kao za vremena propasti srpskoga carstva i grčkoga, šćahu bez sumnje upotrebiti Šćepana na svoje svrhe, kao što su znali prelastiti Baošića da im proda Zecku Banovinu, i kao što su se osvatili s Crnojevićima tek da bolje pritvrde svoje gospodarstvo nad Zeckim primorjem od Leša do Novoga. No su, u to doba što pišemo Mleci bili ljuto poklekli, pak se i svoje sjeni bojali. Ne stalo s trgovinom i blago, gospodi omili talagajiti i uživati s mirom ono što su im stari stekli, zato se oprijatelji s Turčinom da bolje Srbe i Hrvate guli i gnječi.

Počne se i Crnagora uzrujavati na ove primorske glasove. Najprije obližnje Nahije, Riječka i Katunsku, pak za njima Lje-

šanska i Crmnička opreme svaka redom svoje mobe i poklone,

Vladika Sava, dobri starac bez oštrote i hitrine, sjedlo spokojno na Stanjevćima u Manastiru; moleći Boga, upravljajući crkvenim poslom i nastojeći oko blaga manastirskoga. Svjetovne stvari vodio je nagolo Todosije Mrković, kalugejr rodom Mahina a starinom Baranin, muž ostroumni i marljivi; pak uza nj Proto Abramović, Srdar Gjurašković, Lazar Bogdanović, Plemenac i druge dvije tri starešine od Nahija.

Mrković je upravljao dvjema manastirima Pod Mainska, pak bi pritrčavao na Cetinje da na ime Vladike sudi i miri zemlju. Kao čovjek razborit i hitar vidje i poznade kakva pogiblja prijeti Crnogorskoj Teokraciji od ovoga nazovi — cara, pak se ljuto zabrine i opečali. Jedno jutro sjetan i neveseo podrani u Manastir na Stanjeviće, ugje u ćeliju i nagje Savu gje Boga moli. Pristupi, cjeliva ga u ruke, pak ga upita, zna li što o Šćepanu. « Kazaše mi gjaci, reče Sava, da se objavio kao Car Ruski; i da su ga upoznali po onome liku koji visi u Manastiru Uspenskome. » A ti što o njemu misliš, sveti Vladiko? « reče Todosije. » Ja zbilja mislim da je stvar moguća. Čovjek prognan, kad se da u skitačinu, ne zna ni sam gje će opočinuti glavom. Čuo govorit o Crnoj gori pak je zar pomislio: idem tamo gdje me ne će niko poznati, to je narod gostoljubivi koji utok štuje kao svetinju; tamo me neće dostići zlo ženino.

Todosije počne se krstiti i diviti « Bog s nama, sveti Vladiko, a eto ćeš zbilja zaći s pameti! Kakvi Car Moškovski u Mahinama, jesi li pri sebi! Što ljepše ne promisli je li to moguće? Mi čisto znamo da je Petar premiuuo, bilo od svoje, bilo od tugje, sve jedno, njega nije. Jekaterina ne bi carevala za živa muža, i ovo je čisto. Pak i da je živ i zatočen u Sibiru misli da ga nema ko stražiti i paziti? Pak i da je po čudu pobjegao misliš da je Rusije koliko Crnegore, a svijeta megju Rusijom i Crnomgorom koliko Mahina, i da je sve to lako preskočke pregaziti? To je skitač od bijeloga svijeta, lažac koji se uortačio i dogovorio su tri četiri izješe, jame bezdanje, koje bi varkom

svijet proždrle. Kao da im ne bi dosta kolača sirotinskoga ljekarijama i gatanjem, no ga obezumiše da se gradi carem. A on je budala i izgubljenik pak se pušta za nos vući od dvije tri Mainske delije. Ako ne otvorimo zaran oči i ne ugasimo plamen što se razvio po primorju i listom po Crnojgori, propade ni gospodarstvo a uza nj i vjera. Da ti ga barem ugrabi koji ostatak Nemanića, Balšića, Crnojevića ni pô jada, no lažac iz svijeta koji nema ni doma ni roda. Propanuće sloboda Crnogorska, jer će na nas udariti Mlečići i Turci da utule oganj, a mi nemamo praha ni za tri dni boja. Uzrujaće se Srbi i Bugari, kao kome je nevolja; nemajuć sokola obeseliće se kukavici; pak će im Turci ugušiti potonji dušak. Od Rusije pomoći doć ne će ni novca ni praha, jer ćemo omrznuti pravoslavnoj carici kad čuje da smo joj za muža krstili tu prepredenu fukaru. Ona će svoje milostivo oko od nas dići, pak da ni i drugoga zla ne bude, taj je dosta da nas porazi. Nego te kumim triput od neba do zemlje nemoj spati jer ćeš poginut i izgubit gospodarstvo što su ti Crnojevići na amanat predali. »

Ovako je govorio ovaj Crnogorski Antonelli kratkome Savi, koji u svojoj dobroti nije mogao vjerovati da se čovjek može tako za šalu prozvati carem. « A šta da radimo, odgovori prekrštenijeh ruku blagi starac, ako je tako božja volja neka se vrši. Ja sam sit ovoga gospodarstva koje nama sveštenicima nipošto ne pristoji. Ostario godinama a iznemogao silama, da mi je predati mlagjijema rukama ovo breme, vjeruj mi, oče Todosije, bi mi se činilo da ću još koju godinu živjeti, a tako ne ću nego jedno veče zamrknuti a ne osvanuti. Narod je naš plah, razpuštan i osvetljiv kao svaki drugi narod što vojšti za slobodu i neodvis svoje otadžbine. Jača plemena nadjahuju slabija, silni čovjek muž krotkome, a mi tobož glavari, praznoruki i inokosni, hoćemo da vladamo krstom i jevangjeljem zlice koje već u ništa ne vjeruju, što već od ničega nemaju džasa. No ako ga narod primi kao cara, tot ga njemu, dignimo mi samar s vrata; čuvajmo crkvu i vjeru, odvojimo ih od svjeckijeh posala, da sirovo drvo ne iz-

gori uza suho. I Hristos je rekao: moje carstvo nije od ovoga svijeta, a mi što smo grešni radimo da ga nadmudrimo.» Na takve riječi zgrozi se opora ćud Todosijeva, pak se dohvati objema rukama za sijeru i dugu bradu kao da će je iščupati: «da je tako mislio Danil, danas bi odža na Cetinju alalekâ. Eto ti ga tu, pak ga ti najprvi celi u ruke, ja čisto ne ću.» — Poljubi vladici desnicu pak niz Stanjevske rudine, priječcima sustopice sagje u Manastir Podmainski da gleda šta se radi.

Malo se kad na svijetu moglo održati za dugo vrijeme gospodarstvo u slabijem rukama, o tome je puna povijest svjecka primjerâ. Jedan dio naroda, a ovo su dobri, počituje gospodara da ga brani od zlica. Drugi dio počituje ga od straha i za nevolju, te kad ga opipa slaba nadeblja, jer ga se ne boji, pak postane dobrijema bič a gospodaru odmetan. Ovako se zgodilo i u Crnojgori u to doba. Vidješe pribraniji da je vladika slabašan, te dogju do Šćepana i pozovnu ga da megju njih dogje. Čisto dva tri od njih znali da je on lažac, ali opet rekoše: mi se progjimo popovske vlade, njim ćemo plašiti narod, a on će igrati kako mi uspjevamo. Uročiše da izagje na Cetinje sa nekoliko Mahinâ o malome Gospogjinu dne, i tu da ga proglasi narod carem.

Mali je Gospogjin dan na Cetinju hram i narodni svetac. Tu se okupi množ velika naroda, na svetkovinu i zavjete, iz sve Crnegore, primorja i obližnjih zemalja. Tu padnu odasvakud slijepci, koji uz gusle pjevaju junačke pjesme, propast srpskoga carstva i pogiblju srpske gospoštine. Narod se svije oko pjeváčâ da čuje i upamti pjesmu, mnogi uzdišu i plaču a svi kípe. Iza Božje službe i ručka, momčad baca se kamenom s ramena, skače, igra, grabi kape, siječe od jednog maha govedima glave u opklad, vodi kolo oko crkve; a starci posjedaju po poljani i razgovore vode.

Starješine Crnogorske opreme perjanike po Šćepana da ga pomole da izagje pred narod. Kad Šćepan stade pred narod, a uza nj Mahinski glávari, počne ga zapitivati Protopop Abramo-

vić ko je i od kuda je, je li bijela vrana ili crna, da se ne varaju. Šćepan nije bio veoma rječiv a i ono što je znao govoriti zanosio bi po tugj kroj, što ako i nije mnoge slušaoce plijenilo, opet je narodu dokazivalo da je čovjek zbilja iz daleke zemlje. On je znao vrlo dobro koliko je opasno i stidno graditi se carem, pak je vješto tajio ono što bi ga navelo da sebi obliči. Stojeći u dubak, s kapom na glavi, podbočio se mačem, pak probesjedi ovako: Bogobraćo Crnogorci! Od kad se pobratimio Moškovski narod Crnogorcima od toga smo doba dužni jedan drugomu u pomoć priskakati, pak i jedan za drugoga ginuti, polaziti se, miješati i upoznati. U Moškoviji sad su stvari udarile niza stranu kao po prav' gje žena puštenica vlada, koja je vijenee pogazila kad svojega muža zajmi u bespuće. Ja sam mogao gje i gje glavu pokriti da se od takvoga zla uklonim, da svojijem očima ne gledam ukore koji danas Moškovijom vladaju, ali me srce potezalo svakad put Crnegore. Po pitanju progjem mnoga brda i polja, prebrodim mnoge rijeke i jezera, pregazim tursku zemlju i latinsku, dok doprem u vaše susjestvo da vas iz potaje opipam i upoznam. Sve što sam o vama čuo i mislio to i nagjoh. Danas, o vašemu najvišemu svecu na dan slobode, kad se junaci slave, a branioci svojeg ognjišta izlaze svijetu na vidik; evo dôh glavom izmegju vas, da vas pozdravim, da se upoznamo. Ja se uzdam da me ne će do ovgje stići bijeda, i da će se prosuti zuje i valovi koji protiv meni breče o ove stijene, u koje je sloboda, odasvud prognata, našla utočište i odmor.»

Ko nije na svaku riječ napose pazio, no na čitavi govor, nije se ni sjetio kako je zapleten i mutan. No Protopop Abramović namignu Tanoviću pak po crnogorski odgovori gologlav: «Dobro si došao, putniče. Ja sam ti riječ jednu i po jednu izbrojio, ali mi jedna omače ili si je zameo. Čisto kaži pred narodom jesi li car moškovski da ti se klanjamo kao što caru pristoji. Ako nijesi, a mi ćemo te svakako primiti kao dobra čojka.» Šćepan se bijaše gotovo pomeo, no hitri Tanović priskoči u pomoć. Snimi kapu i baci je pod lijevo pazuho, pak o-

tvorito klikna: « Neka pristupe oni što su sa mnom odili u Petrovgrad da se poklonimo caru moškovskome. » Kad pristupe svi opet Tanović prihvati, s rukom na prsima. « Čuj, narode: evo nas sedmine koji smo se gledali carem Petrom oči u oči; živi ni oči; mi polažemo glave i imuće da je ovo glavom Car Petar, a eto svjedok visi u manastiru pod Mahinama, pak nas bacite pod gomilu ako uzlažemo. » Na tako ozbiljno jemstvo glavari postave Šćepana na sjedalo, pak pristupe jedan po jedan da mu ljube skute i ruke. Kad se izmijeni vas okup, Šćepan se popne u dubak na sjedalo pak krotkim glasom rekne: Crnogorci! ja Šćepan, nadimkom Mali, kojega vi danas priznaste gospodarom, primam čast, i naregjujem da mirite krvi megjusobne, a svako novo zlo biće zločincu na novo, i poginuće rukom od suda. Crkovnu glavu da počitujete kao namjesnika Hristova na zemlji, to zapovijeda Bog i sveti Jerosalim kojijema ja služim. »

Mislilo se onda, pak se i sad misli, da je mali Šćepan bio rimske vjere. Ovu misao tvrde dva primjera, prvi što nije znao pisati azbukom, a drugi što je često pominjao sveti Jerusalim, koja izreka nije Srbinu svoja. Moj prijatelj Dr. Valtasar Bogišić, znatni i valjatni Srbin, pokaza mi jesenas u Beču neka pisma što je Šćepan pisao Gospodi Dubrovačkoj, koja su me još bolje dila u tome mnijenju.

Kad se narod u prvi mrak razigje, uljegu glavari sa Šćepanom u Manastir da opočinu, pak posjedaju svi redom na okô u velikoj odaji. Tododosije Mrković nije mogao srcu odoljeti pak izagje iz ćelije i dogje u odaju. « Pomoz' Bog ljudi! » Svi pristupe da mu ruku poljube osim Šćepana. Todosija, kao da nije ništa ni čuo ni vidio, prebaca preko prsta brojanice, pak sve od jednom sa šale i sprdnje, upita Šćepana, bi li na njega ruku stavio da ga liječi od žutice. Šćepan mu odvrati šalu za šalu: « Nemam lijeka da pomladim stara, ni da skrotim naduta. » Na to Todosije, žmureći jednijem okom « To mi prigovaraš da sam ja tobož star i nadut. » A Šćepan njemu lagahno: « Ti nijesi to, koliko ni ja liječnik. »

Svi umuknu koliko bi orući dvaput okrenuo volovima. Proprti najprvi Protopop Abramović, pomukla lisica koja se iz dosta gvožgja odapinjala: « Oče Todosije, ovo je car moškovski, kojega danas narod proglasi i primi kao gospodara. Kad ga je Bog donio izmegju nas, koji smo evo osirotili, biće i vama redovnicima ljepše i lakše, jer smo vi dosta potege davali i dodijali. Od sad ćete bolje pratiti crkovne posle, i povratiti se taman na pravi put, a nami kako da Bog i sreća. »

Todosiji bi milo da Abramović nače razgovor, pak mu ne dade ni odušiti. « Ja se ne čudim vami no njemu, vi ste podavno obrnuli zlijem. Omililo vi mito, sudite zemlji po prijeko, pak vi se već niko i ne boji. Sad vi treba car da uz njega stežete i gulite. Ne znate ni sami u čemu ste zabroždili. Ockvrnili jedno sveto ime, kao da ste psu kršteno ime nadjeli. Mogaste ga prozvati vojvodom ili knezom, ni pô jada, no ne hćeste nego da se rugaju s vama Turci i Latini. Okruniste ga bez krune, pocariste ga bez carstva, a ukopaćete ga gdje mi vrana ni kost ne ponijela. O narode ćori i glupi! S glave riba smrdi. Opet kad te pregaze i prorijede Agarjani, ili kad se obločeš brackom krvlju, doćeš zli i gori da celivaš vladiku u ruke, da ga moliš i bogoradiš da te na put izvede a napasti sačuva. A ti, čuj me dobro, skitaču, ovi isti što su se oko tebe oblijekorili, znadi da se u svoja srea smiju; pripeli te na visoko da bolje vrat slomiš kad te ture. »

Protopop stane opet da maže: « Nemoj tako, oče igumane, kobiti narodnu sreću. Da te ne poznajem pod čaprom, rekao bi da si zavidljiv, da ti je žao izgubiti crkovno gospostvo. I caru i narodu treba tvoje vježbine i mudrosti; ti ćeš vazda u prve. Ja ne brojim što zbori jetki Todosije, no što će tvoriti Todosije razboriti. Svaki te jutros Crnogorac i Primorac kumi, s onijem što u ruke pretvaraš, nemoj ne zaklati, jer će ti biti duši teško breme a imenu prijekor i sramota. » Tad svi ustaše na noge i pobacaše kape na pod da ga smiluju. I bijaše gotovo umuknuo, pregorjevši razlog sili, kad Šćepanu ne dade grijeh da muči.

«Oče Todosije, ja idem od kuda sam došao, pak ti govorio o meni lijepo ili ružno, jednaka ti hvala. Pozdravi mi starca Vladiku i reci mu da se okani svjetovna posla a da pazi crkvu po zakonu, ako će da ga pomilujemo i da ga pustimo s mirom umrijeti.» Na ovo se Todosije opet raspali, kao vatra kad u truhlome drvu tinja dok je vihor opet razjari. Puče svake jade na Šćepana, dok mu dogna nokte pod nos. Kad ugledaše Mahinski glavari da je Todosije zaboravio na čovještvo, dohvate ga pak š njim u ćeliju, a sa Šćepanom bez večere u Lapčiće.

Todosije brže bolje na Stanjeviće da ponese vladici Šćepanov pozdrav. On je mislio da će Savu požeći na upor, ali se ljuto prevario, jer je Sava pod mirnom ćudi krio duboko oštroumlje, pak, želeći sačuvati Crnojgori i svojemu bratstvu crkovno poglavarstvo, pošlje gjakona Arseniju Plamenca, svoga sestrića s pismom k Šćepanu, i pomoli ga da mu dopusti da ga zavladiči, da mu bude sprežnik i pomagač, jer on ostario i iznemogao ne može da služi crkvu kao što treba. Ovo je bio prvi čin lažicara. Od toga dana poče Šćepan zbilja carevati, a glavari u njegovo ime upravljati narodom.

III.

Rat i Bojevi.

Od kad proglasi Crnagora maloga Šćepana carem, a Vladika mu pita dopust da zavladiči gjakona Aršeniju, umnože se môbe i pokloni odasvud i već mu donose poveće razmirice da razmrša i prekida. Iza sred stare Srbije, iz Arbanije i Hrcegovine, dogju poklisari s darovima te se protrese i uzruja sva zemlja s mora na Dunavo. Mletačka vlada vidje koje joj zlo prijeti. Česta i strašna pisma Bubićeva, kotorskoga Providura, i skadarskoga konsula zabrinuše žestoko Gospoštinu kako da ugase ovaj plamen. Brodovi, najviša joj sila, tu nepomažu jer nedopiru. Vojska pješka

u tako kršovitome predjelu, kad priskoče Crnogorci, bi se izlomila i raspala da se ne vrati piličnik. Prosuti mito da Šćepan pogine bilo bi kasno, jer se Šćepan ogradio vjernom stražom. Ne preostade do lukavstva, običnog oružja slabih vlada. Poslaše kotoranina srdara Bujovića da mu da pod rukom nješto mita, i da ga pomoli da se ukloni s Mletačke zemlje, da ih ne zavadi s Turčinom, i da pogje življeti na Cetinje, obećavši mu pomoć i susjedno prijateljstvo.

Šćepan opremi ovoga poklisara od kuda je došao, a reče mu da pozdravi Gospodu Mletačku i da im otkrito kaže da nema mira dok mu nepošlju ključeve gradova Budve, Bara, Drača i Ucinja, koje su prijevarom oteli Baošićima, pak prodali Otmanoviću.

Na ovo očitovanje rati, gospoda pošlju s naputkom kao providura kotorskoga Paskala Cikonju, koji s medenim riječima pokrivaše srdito i okruto srce. Ovaj Cikonja prizove preda se glavare Mahinske. Nevješt jeziku, a neobičan našemu narodu, uzme srdara Bujovića kao dragomana. Kneževao je te godine u Mahinama Janko Stanišić trijezni i otreseni čovjek, koji je navikao braniti kod suda svaku pogrešku svojijeh ljudi. Kad glavari u Kotor pred providura, začne Bujović govor o Šćepana: Mi ne znamo, niti nam je stalo znati, ko je i od kud je. Dok je živio potajen u Mahinama, liječio i trave kupio, mi mu nijesmo u stope stojali. Ali danas kad se očitova car ruski neka ide na Cetinje da tamo popne prijestô, pak nek caruje, mi dobri komšije. Mletke ne će kavge s Turcima. Otmanović sprema mnogu vojsku da potraži toga cara, jer mu se potresla zemlja do Balkana, pa kad vojska pregazi Crnugoru a ne nagje cara, evo je na vas da ga potraži. Mi vam pomoći ne smijemo, a i da smijemo ne možemo, pak ni se godi sramota da vas popale i opljačkaju Turci. Sad je ovome zlu lijek da toga dobrosretnjega gosta spremite preko vrha. Ako li se boji gore, neka ide u Mletke, evo mu po sto puta božja vjera da će življeti mirno i obilato dok ga bude volja, ili mu sreća prokrči put doma. »

Na to odvrati knez: «Ja se čudim i ne mogu se iščuditi što vi taj naš gost prijeći, čemu vi je razbio san. Bog vi je dao da možete mirno gospodovati, ne daje vi neka nesreća, no se od vaše sjeni bojite. Mi smo primili Šćepana, evo na ovaj čas tri godine; on je nas liječio i učio na jevtinu cijenu. Sad hoćete da pljunemo na so i hljeb, da pokolebamo vjeru, da pohulimo na gostoprimstvo, da ga proženemo, pak da nas okolišni zborovi po prstu kazuju. Bogme ne ćemo, sve nas Turci ljetos iskopali. Mi ćemo se za nj podhvatiti, bilo vama, bilo sultanu, da će mîrovati kao do sad. Zvao se car, ili knez, ili gjavo iz pakla, što to smeta sultanu kad Crnagora svakako nije njegova? Šta da se plaši od praznoga imena? Tome ne će niko vjerovati ko slano jede! A što govoriš, čestiti Providuru, da ni ne ćeš pomoći, hvala Bogu, mi ćemo se sami klati Turčinom kao od Kosova, pak ako ne smrve, mi pošteno u grobu, a vi stidno na zemlji. Trista se cara objavilo, mi se zaklesmo jednom biti vjerni duždu, ali naše stare običaje čuvati kao oči u glavi, ovo nijesmo ni predali ni prodali, ovo je junačka dika, koju ćemo braniti kao starinski amanet. Ako Šćepan bez naše prikojase digne iz Mahina, bilo na Cetinje, bilo u Mletke, pak ga i za duždа uzeli, mi mu braniti ne ćemo čisto; ali ga izagnati nipošto dok ne ostanemo na gjevojku, jer su tanje naše teresije na koje mjerimo poštenje narodnje.»

Providur poče obećavati glavarima zlatne krste, brod soli i suha hljeba ako Šćepan iseli. A kad vidje da mito ne prianja, stade prijetiti da će objesiti glavare i povaljati im kuće. Na to Stanišić: «Mi smo došli ovgje na vjeru. Ako i nas objesiš pred Kotor, ostade Šćepan u Mahinama, gje ga Bogu hvala ima ko braniti. No nemoj tako, čestiti providuru, za jednoga Boga, no čuvajte nam obraz, i za vas je bolje; ako danas pljunemo na vjeru, ako ni mito omili, ako ne prijetnje prepanu, ne će ni po vama dobro biti; tako se ne vlada do u Turčina.»

Providur se nije sjetio da nema u vlasnika gore pregreške što prijetiti i obećati a ne ispuniti. Tako se glavari Mahinski povrate kao dobitnici, i kažu Šćepanu sve od riječi do riječi.

Malo iza toga dogovore se megju sobom Crnogorci da izvedu Šćepana na Cetinje. Protopop Abramović iz Bjelica, koji je vodio ovo kolo, i vojvoda Vuksan Milić poboje se da će lukavstvo mletačko doći glave Šćepanu; a čuvši uz to da Turčin vojšti na vrat i na nos po Anatoliji i Rumelji, dogju u Mahine pod izgovorom kao da će u Crnojgori miriti krvi. Kad gore, udri Todosije da se priječi iz petnijeh žila. Prinudi staroga Savu preko Arsenije da pošalje Crnogorcima pismo u kojemu se kune i preklinje da je Šćepan lažac, koji će navesti Crnugoru na propast. Kažu ljudi da se vladika sklonio na to, jer mu stiže pismo iz Carigrada od onoga ruskoga poslanika Obrjesova, koji, dočuvši što se zgagja po Crnojgori, svjetova Vladiku da se progje Šćepana i da ga prožene kao lažicu; uvjeravajući Savu da je Petar III umro godine 1762 u cvijetu svoje mladosti.

Kad se vladičino pismo pred narodom pročita, Šćepan smućen vikne narodu da bira hoće li njega ili crnu kapu, jer ne mogu gospodariti jednoj zemlji dvojica. Skoči sud te pobije vladici sto govedi u globu, a podijeli meso po narodu na puške.

Svakako da ne dogje na Cetinje patriarah pećki Vasilije Brkić, bila bi se zemlja razlučila na mahove, neko bi za carem, neko za vladikom. Sveštenici su imali velik upliv u narodu, a brastvenici vladičini Njeguši dosta svojte i prijatelja. Ovaj Brkić, o kojemu pišemo, nije trpio zulum Karaman paše iz Dukagjina, pak mu se opirao koliko je najbolje mogao. Karaman se boja uložiti u patriarha, pak ga noću uhvati i opremi k Carigradu, a Devlet ga zatoči na jednoj ostrvici da se kaje. Iza toga padni raja i isprosi u paše da joj povrati glavu od zakona. Kad se patriarah dokuči patriaršije, počne narodu pričati o caru Šćepanu i spravljati mu kolače i pisma, a kad ču da sjedi na Cetinju diže kradom s Peći i dogje u Crnugoru pak se pokloni caru, a oslabi vladičinu stranu. Onda je Brkić ustupio vlast crkovnu nad primorjem vladici Savi i njegovijem nasljednicima.

Još je i to ušutilo svakog protivnika Šćepanova kad Novljanin Džaja posla caru na dar šarenu prekomorsku ticu nalik

naše sojke, koja drečeći vikaše iz svega glasa *car, car, car*, kako je bijaše Džaja naučio. U Crnojgori u to doba nije se znalo da ima ticâ koje govore, pak se svako divio i čudio gdje i tice stadoše zvati Šćepana carem.

Već su bili u Carigradu sklopili ugovor Veliki Vezir i poslanik mletački Gjustiniani, da zajedničke udare na Crnugoru. Mleci će poslati suhozemnu vojsku i brode u Boku Kotorsku i postaviti logor pred Kotor i Budvu i tako smetnuti Primorcima da priteku Crnogorcima u pomoć a roblje da ne slazi preko vrha. A Turčin se obveže opremiti do sto tisuća vojske u tri razdjela, prvi sredinom Crnegore na Bjelopavliće, drugi desnijem krilom na Katunjane, a treći preko jezera na Crmničku i Riječku Nahiju.

No u to doba nijesu u Carigradu imali, kao Bog zna što i danas nemaju, nikakav zemljopis, pak nijesu znali Turci ni sami kamo idu. Zato uglave da se dogovore providur kotorski i paša skadarski Mahmut Bušatlija, poturica starinom Crnojević, kad, kako i kamo da udare. Mahmut okroji oblik pak zovne Arhimandrita Debelju Baranina te ga opremi u Kotor s listom. No Debelja dušom Srbin, u potaji prepiše list pak ga po uzdanu čovjeku ispravi na Cetinje Šćepanu na ruke.

Prepane se Šćepan i živ umre kad pročita list, pak izmjeri umom svu opasnost. S jedne ga strane tištaše svoja sudbina, a s druge ga grizaše svijest o pogibiji koju je zgotovio svojom bespameštinom. Hoćeli, ne će li, odluči kazati protopopu Abramoviću list i ko mu ga posla. Proto se poče sitan smijati. « A koje su to glave pisale? » reče smijući se « Zar hoće da naprijed pogode gje će ko nogom stati i meterize graditi? Ja nijesam nikad mogao ni promisliti da smetenilo može dotle doprijeti da čovjek sredi boj kao svadbu, da zabilježi vojsci mjesto, a ne zna gje ću ja s mojom, da opredijeli što će uzimati i pritiskati kao da smo mi pripasali kugjelje. Ja se sve bojim da nije tu kakve prijevare. Moglo bi lasno biti da su ni postavili to pismo kako ćemo ih čekati gje ne će doći, pak da nas uminu. Ti, care, nijesi vješt naši-

jem bojevima, jer smo mi navikli snovati ih na krvavoj poljani krvniku u oči, pak tu odlučimo kako ćemo ga zatjecati i razbiti. Pusti ti nas da se držimo stare navade, pak ćeš vidjeti gje će se Turcima grob iskopati.

Najviša je muka bila oskudica puščanog praha. Mlečići zabranili iznos s mora svake ratne sprave; pozatvorali dućane gdje se prodaje olovo, prah i kremenje; i prognali puškare, Hercegovce i Arbanase, da ne popravljaju oružje ni crnogorsko ni primorsko. Bivalo je nešto praha puščanoga u manastiru Brčeli pod Njegalicom, no zatvoreno u rgjavim sudovima a natrpano pod vlažnijem i otsojnijem svodom bilo se zakislo i gotovo pokvarilo. Badava ga sušili na sjeveru po gumnima, pak i na gvozdenijem sačima u pećima, bolje ništa. Pošlju po prah u primorje, ali se primorac svaki prepao i skamenio, osim jednoga srdara risanskoga Petra Ćelovića, koji im izruči tri mazge, i to plati glavom, jer ga Mlečići otruju kradimice u rakiji.

Tek otvori vrijeme a gora se lišćem obuće, svali se vojska preko Koma i Vasojevića pak obuhvati Pipere, Kuče i Bjelopavliće, sve do obale rijeke Morače. Tu je vojsku predvojio Karaman paša dukagjinski. U isto vrijeme dogje vozom uz jezero Mahmut paša skadarski pak se utabori na Viru da prepolovi Crmnicu. Treća vojska pod upravom Osman paše vezira bosanskoga sleže se od Nišićke Župe do Grahova. Sva je ova vojska brojila sto hiljada momaka po kazivanju istijeh Turaka. Rumeli Valiz iz Bitolja dogje da je zapovijeda i sjedijaše u Spužu pri Morači.

Mlečići su dugo ramnjali, kao da će ih snom proći. Najposlije ne mogbude im biti od straha turskoga da ne okupe nekoliko vojske, pak se utabore u Buljanskome polju na Carinama. Odatle počnu sipati mito da dobave živa Šćepana ili barem patriarha, koji je sjedio u Gragjanima pri Crmnici. Prospu novca dosta a tijem dvjema ne naude.

Vlada mletačka nije htjela propustiti ovu zgodu da ne pe-

depše nekoliko svojih ljudi iz tri općine, a to običnom prijevarom i vjerolomstvom.

Nije moglo biti naroda na svijetu tvrgjega u zadanoj vjeri kao srpskoga; kad izgubi svoju neodvisnost i spusti se u hajdučke borbe za slobodu, nije nikad ni Turčinu prevjerio zadanu riječ. Ako je ova poštena i junačka vrlina na mnogijem mjestima gdje Srbi žive danas smalaksala, to se pripisuje sramotnome primjeru onijeh koji su š njima himbeno vladali.

General Ivan Gjustinian, koji sjedijaše na galiji pod Budvom, posla kneza Marka Ljubanovića iz Grblja i generala Rada Krapovića iz Mahina, da pomole glavare od tri općine da dogju na stanak, i da im dadu božju vjeru da im biti ne će ništa životu. Ova dvojica uglave stanak na Pelinskijem Rudinama u Grblju, i dogju u uročeni dan od općine Braicke knez Nikac Martinović, Žmuro Stojanović i jedan Rajčković, od Poborske knez Marko, Vaso i Gjukan, sva tri Zeca, a od Mahinske Marko Knežević, Savić Boreta i Andrija Duletić, a pred svijema kalugjer Josif Vukićević. Ivan Gjustinian obeća svakome oproštenje, pošto je Šćepan digao iz Mahina, osim Marku Tanoviću i Marku Markoviću, koji su pošli za njim da ga dvore. Još reče Gjustinian: mi smo dovezli nješto vojske da vas branimo od Turaka, jer smo se pobojali i teško zabrinuli za vaše zdravlje, da vas Turci ne opale kad prodru preko Crnegore. Kad pošljem za vas, dogjite u manastir Svete Gospogje da se kunete, i da dušom i srećom prisegnete biti vjerni svetome Marku, a evo vam sad oklevštine svakomu po pedeset žutijeh dukata.

Jedno desetak dana iza toga prizove ih opet pod Mahine da se kunu, i tu dogje na njegovo zvanje vladika Arsenije Plamenac. Kad u crkvi da cjelivaju ikone i da čuju kletvene molitve, okoli vojska duždeva manastir, pak ih sve poveže osim Andrije Duletića, koji brzinom noga omakne uz one potočine da ga nijesu ni zrna iz pušaka dostigla. Sve devet gorepomenutijeh onako vezanijeh odvezu isto veče pod Kotor, i tu ih bez suda i bez ispovijesti objese o konoplju po galijama.

Isti dan vojska rupi iz ubaha kroz tri općine i sažeže svijema kuće opustjele, a uglove im lagumom obori.

Rekosmo negdje naprijed da su Mleci lukavstvom okrnuli te tri općine Crnojgori. A sad je red da kažemo kako se to slučilo. Petar Bubić Budvanin kúpio jednoga paripa u vladike cetinjskoga Visariona Baice. Parip osmi dan oslijepi, pak je Bubić tražio da mu vladika vrati novac. Vladika ne šćedne na to pristati, a Bubić prve gladne godine, kad je od suše rod izginuo, podmiti Mahine, Pobore, Braiće Ugnjane i Bjeloše da se Mlecima predaju. Oni gladni slakome se i potpišu predaju. Bjeloši i Ugnji, tek im žito rodi, povrate se vladici, a tri općine ostanu silimice pod Mlečićima, dok se ta otimačina na Pazarevačkom miru dogovorom Sultanovijem pozakoni.

Poslao jednom na dar Šćepanu rakije i suhijeh smokava njeki Ceko Stefanović, rodom Podgoričanin a stojbinom Budvanin, čovjek provrtnik i pretrgarica. Jedno ga veče u sred pónoći dohvate i pritisnu u postelji Mlečići, pak ga pred zoru zajme vezatih ruka put Kotora, gdje ga sud treći dan udavi. Imao je Ceko lijepu i prikladnu ženu, Stanu Sima Gjerova, koja pogje za mužem u Kotor i izagje pred providura da tobož opravi ili isprosi muža. Sramotni providur, kad ugleda ovu žensku glavu, zaboravi na svoju čast i na čovještvo, pak joj ga obeća darovati ako ona š njim prenoći i muža prevjeri i obeščasti. Zažari se Stana kao paprika, pak okrenuvši providuru legja, rekne: « draži je meni moj obraz no muž i sin, pak ih oba objesio sjutra ne dam poštenja u mito; to su mletački otkupi. » Ova se ženska i danas sponaša po narodu, i pamtiće je dok ne preokrene običajem. Da je Ceko bio brastvenik i zemljak, ne bi Mlečići na nj uložili, kao što niesu na mnoge druge ruku stavili koji su darove slali Šćepanu. No je Ceko bio tugjica, pak se slab sud na omečicu pojunači.

Turski vojskovogje nijesu bili megju sobom složni. Paše bosanski, dukagjinski i arbanaški, srpske poturice, gledali su krivijem okom gdje jim zapovijeda Seraskijer, poznavali su tegoću

rati s Crnogorcima, znali lijepo da su Mleci iz lukavstva omotali Turčina u ovu rat da tare sile o stijeni; omilili im haremi i talagajnost pak su odmicali i duljili, eda se Sultanu i Beglerbegu dodije. U pet nedjelja krvavoga boja srijedom Crmnice i pokraj Čeva ne mogoše Turci stupiti ni hromice, a kamo li da se sastanu tri vojske na Cetinju kako je uglavljeno bilo. Vojska turska nije imala dovoljno piće, jer kroz one planine kršovite i besputne nijesu mogli prenositi brašenice, a bez vode udari bolest i pomor. Pljenova i pljačkanja nije bivalo, jer su záran Crnogorci prenijeli u sred svoje zemlje sve živo i pokućstvo da se ne ometaju. I čisto da im ne nestade praha šćahu jedno jutro po magli razbiti Turke pokraj Velestova da se od njih ne povrati ni piličnik.

Šćepan je živio u Bjelošima u jednoj torini pod Sokolom, pak se hranio sirom i mlijekom, vladika Sava na Stanjevićima, a patriarah Brkić u Gragjanima. Sva je muka pala na Todosiju. Šta da se radi bez praha? Bajo Gavrilović Cuca pothvati se pred glavarima da će zateći samotridesti karvan turski od Klobuka i oteti džebanu, ako glavarima pogje za rukom ustaviti boj tri dana. Tako ugovore spremiti Todosiju i protopopa Abramovića i Laza Bogdanovića k Seraskijeru da vjeru uhvate. Ova trojica dogju na Čevo pak se stanu s pašom Šuvajlijom na prve busije i tu utvrde, ruku na ruku, da je vjera tri dana dok dogju kod Seraskijera i zdravo se povrate natrag. Kad bili pod šatorom Seraskijera posjedaju u okolu jedan do drugoga. Sva tri se nagnali stari i sijedi da bi im i Turčin s grehotom učinio zuluma.

Seraskijer nadute naravi a kratke pameti, stane od prve da traži cara Šćepana živa ili mrtva, prijeteći da će sve pognječiti i popaliti ako mu ga ne predaju. Todosije umiljatim glasom odvrati: kakvoga cara, čestiti vezire, car je pomazanik božji. « Bog pod Bogom, a to je nesreća i skitnica bez mozga i bez obraza, pak se š njim rugaju nesmotrenjaci i milobrukovići. Da ga vidiš kakvi je to čojek ne bi mu žlje pomislio, no udijelio koju paru

da se ogjedne i prehrani. Da znam gje je, bih ti ga doveo da se preobraziš kad vidiš koga tražiš, na koga si ovu silu skupio od koje zemlja drkti.» Beglerbeg skoči kao pomamljen: ko me smije pitati što ću š njim da radim. Krili ga, ne krili, ja ću ga naći ako sve te vaše gore uzrastu nad oblake.» A Todosije opet lagano prekrštenih ruka: «Ne će ga predati Crnogorci da je kao žaba gubavica, ni pljunuti na gostoprimstvo ni prevjeriti utok. Tu ti nema, carska desna ruko, ni slave ni junaštva da udaviš ovu šaku gorštaka. No smo mi došli da te kumimo hljebom carevijem da se mičeš s naše granice, i da ovu sirotinju ostaviš na miru. Cara na svijetu nejma do jednoga, Bog koji je sve stvorio i koji će sve rastvoriti.»

Seraskijeru se nešto ražali videći junačku prostotu ovijeh staraca, pak se skameni i zamisli duboko. A paša Šuvajlija, bijesni i trijezni Turčin, kad vidje da ne progovara niko, zače on: «mi smo sad čisto uvjereni da ne znate gdje se Šćepan dio, a da znate bi nam ga predali mimo narod. I ja sam vazda mislio da je sprdnja to krunisanje Šćepanovo. U vas Crnogoraca kad ljudi polude narod ih krsti carevima ili svečevima. No vi znate lijepo da se i nama hoće dosta posla da sebe opravdamo pred Sultanom i Devletom. Naši i vaši zlotvori pripeli to na visoko, našarali i izlagali tek da se koljemo u tomah. Kad se ovoliko svilo vojske da traži jednoga čovjeka, sramota je kad ga ne nagje, rugaće se svijet. No ste vas tri stari i mudri, pak pronagjite lijek ovoj glavobolji, jer i nas srce boli da vojštimo na tu sirotinju, koja se zbila u ovu spilu da gladuje i pati zlo.»

Kad se proto Abramović sjetio da su Turci omečili, reče paši Šuvajliji: «pokoj ima ko te rodio! Ti znaš i naše jade i naše tvrdoglavstvo. Nijesi ti pridošlica, no pravi Srbin. Koliko je Crnegore s mora na Moraču, i koliko je po njoj pećina i spila, tako mi, pašo, četvero jevangjelja, da spustiš svu tu vojsku da slobodno birukaju, ne bi Šćepana za tri godine našli, a kamo li da ga mi nagjemo. Sve što si, pašo, rekao, sve ti se srebrom pretvorilo. Evo nas tri doveli Brnjaša, konja Šćepanova, kojega

mu je poklonio patriarah Vasilije, da ga poklonimo Seraskijeru na dar, i da mu kažemo od strane cijeloga naroda da Crnogorci priznaju da je najjači car na svijetu Padiša Mustafa. Vi ćete ove dvije stvari prinijeti čestitome Devletu, kako ve mudrost uči i kako će mu biti slagje, pak će Devlet reći: « Evo Crnogorci dadoše Šćepanova konja, pak bi čisto i Šćepana da je iggje na vigjelu. Preko toga poznaše silu i moć Sultanovu i njegovo jako carstvo, što od Kosova jošt ne izustiše. Ovo je veliki dobitak koji od Murata do danas ne bi vrijedan stići nijedan Sultan. Ali kad primite ovu našu objavu i konja, da dižete vojsku s granice i da ne ostavite na miru, ako li ni ognjište ne očistite kao da nijesmo ni dôdili ni govorili ništa. »

Na to se raspali Beglerbeg, pak stane bručiti protopopa na grdni način: « Što je meni do konja lažicara, ali Sultanu da ga ti i tvoj drug pripoznate silnog i moćnog? Hajte s kraj mene da ne prevjerim, jer ste mi kao stupac krvi. Ja ću naći lažicara i kazat vam gje strah leži, kakva mu je mati. Sva se ova sila ovdje ukopala, trostruka će doći u pohode toj lažici što ste okrunili. Što ja hoću to hoće Sultan, što Sultan hoće to hoće Bog, koji je predao Padiši raju na amanet kao ostalu stoku. » Iždene ih sva tri, pak ih paša Šuvajlija ugosti hljebom i mesom, a po ručku otprati do prve straže crnogorske.

Tu istu večer, u prve kokote, udari Bajo Gavrilović samotridesti u tijesan klanac na turski karvan, i otme dvanaest bremena fišekâ u testama. Posiječe, preko toga, devetnaest glava pratnje, pak se veselo povrati na Čevo u prozoricu.

U koje dijeljahu prah po vojsci dogje vojvodi Miliću ulak s Cetinja i kaza da je udrio grom i upalio jedanak džebanu tursku i mletačku, na Viru prvu, a u polju budvanskomu drugu. Kažu ljudi da se to zbilo isti dan kad su Mlečići valjali ćuskijama oltar svetoga Marka pod Mahinama, i uglove kuća kneževskijeh u trima općinama.

Ovaj dogagjaj obeseli i pohrabri vojsku, jer rekoše megju sobom vojskovogje: « Evo zgode! Razljutio se na njih Bog kad

počeše valjati svete trpeze.» Udare složno na sva tri tabora. Na Viru Mahmut paša, pošto opali selo Godinje a osta bez praha, noću preveze vojsku na otoke Vranjinu i Lesendro, pak sjutradan put Skadra. Ko se ne mogbude u čunjeve ukrcati, ili se u jezeru utopi, ili pogine. Paša bosanski, kad ču za pogibiju na Velestovu, diže logor noću pak umače bez boja. Najviše je poklaće bilo oko Ozrinićâ i Pješivacâ što su Turci popalili u prvi mah. Crnogorci razdvoje vojsku Seraskijerevu na troje da jedna drugoj ne pomaže. Jedan dio pogine do traga, a drugi prijegje rijeku bez oružja, pošto mu se polovina udavi, najpotonji bez boja omakne put Spuža. Koliko je izginulo svega Turčina nije se nikad pravo doznalo, no su ljudi brojili do petnaest hiljada s utopcima. Crnogoraca je ostalo mrtvijeh svega boja petstotina, ali su ljuto postradali prvo od paljevine, a drugo što se te godine nije požnjelo ni zrna žita.

I Mlečići dignu vojsku, zadovoljni da je Turska propala na Crnojgori, a Šćepan očistio s njezina zemljišta.

Ovo se sve slučilo od proljeća do listopada godine 1768, to jest od kad je Šćepan iz Mahina predigao u Crnugoru.

IV.

Smrt Šćepanova.

Pri kraju godišta 1768 Sultan Mustafa III, po nagovoru Verženja, francuskoga poslanika, objavi Rusiji rat. Početkom nove godine opremi dvor ruski kneza Gjorgja Dolgoruka u Italiju, da bi kao otud podigao Srbe i Grke na Turčina. Dolgoruk se bavio u Italiji gotovo tri mjeseca pod imenom trgovca Barišnikova (jer gospoda često imenom mijenjaju), dok se desi u Napulj s knezom Vojinovićem iz Novoga. Ovaj, kao znatni čovjek, naputi ga da pogje u Crnugoru, tu da se upozna s narodom, i svojom glavom da zavadi Srbe s Turcima. «Kad pukne puška crnogor-

ska, reče Vojinović, bio zdravo, ne će iz Arbanije, Bosne i Hercegovine ni čeljade ni konjče Sultanu na pomoć, a susjedni veziri i paše jedva čekaju da se tijem ogovore.» Tako se ukrcaju na jedan brod trgovački, njih dvojica i pratnje trideset drugâ, pak doplove pod Spič jedanaestog Avgusta 1769. Spič je mjestance vrh mora megju Budvom i Barom, sa zapadi prvo selo Turske Arbanije. Tu dobre luke nema do žaplja što ga zovu Čanj, pusto žalo bez živa duha. Putnici se bez straha iskrcaju na suho, pak u sred podne preko Sozine dopru u Boljeviće u sdno Crmnice, i tu prenoće kod vladike Arsenija Plamenca. Sjutradan dogju na Cetinje uz veliku pratnju, i za tri dana okupe glavare crnogorske od sve sedam Nahija. Na skupštini Vojinović pročita gramatu carice Jekaterine, koja poziva narode grčke i srpske da vojšte na Turčina za krst časni i lijepu slobodu, obećavajući zlatna brda i doline ako nadjačaju.

Todosije Mrković, oporne naravi, začne prvi govoriti: « ovo je, čestiti kneže, treći put da ne Moškovi podbadaju na rat protivu Turaka, a vazda se bez nas umiriše. Mi smo ljetos izginuli glavama i imućem; još nam gnjiju u ranama najbolji junaci a mnogi osakatili; ne ćemo se za deset godina okrijepiti i doći na prvu mjeru. Pošto navučemo na sebe janičare i malisore, vi ćete se, kneže, umiriti bez nas, a mi ćemo do kraja izginuti. Nemamo uzdanice ni u Srba, ni u Grka, ni u Bugara, sve je to živo umrlo i na svoju prošlost zaboravilo, Još neka nas Turci posobe, kao što i hoće, biće tjesnije i vama i Mlečićima.» Još bi starac poduže govorio, no mu glavari prekinu besjedu: « Sramota je, oče igumane, koriti našu braću Moškove. Mi smo navikli zlopatnici, mi ćemo pomoći hrišćanskoj carici što najbolje uzmognemo, samo da nam dogje praha i olova,» Tad im Dolgoruk dâ 500 dukata, a pošalje 600 momaka s mazgama da prenesu iz Spiča džebanu koju je dovezao brodom u Čanj. Tako se skupština obraduje i zaključi da se na sve strane započnu zadjevice protivu nekrsta.

Prije neg se razigje skupština, zaguste puške uz polje kao

da je svadba. Hrpa se naroda tamo nagne da vidi što bi, kad li Šćepan jezdi konja, a za njim idu oko trista Dupiljana i Gragjana put Cetinja. Tek se približi Šćepan manastiru, počne i skupština prosipati vatru iz pušaka, a iz glasa vikati: « Evo cara iz Crmnice, blago nam jutros i dovijeka. »

Dolgoruk se snebi i smuti, no ga Vojinović i Todosija obrabre. Kad Šćepan izagje pred Dolgoruka, ovaj ga upita čemu se naziva carem i vara narod. Šćepan nije znao ubezočiti, no se prepane i reče, da on nije nikad rekao da je car, no Mali Šćepan. « Ja nijesam mogao svijetu zatvoriti ubrusom usta da me ne krsti kako sâm hoće. »

Na pokrenuta zeca svako pašče štekće. Neki Crnogorci koji su mrzili na Šćepana što ih je glabljao i korio, počnu vikati iz glasa da je zaslužio umrijeti. Prijatelji su se pobojali priskočiti Šćepanu u pomoć od straha Dolgorukova, pak i da se narod ne iskolje megju sobom. Dolgoruk naredi da Šćepana obezoružju, pak ga baci u pouzanu klijet vrh svoje sobe, a klijet zatvori ključem.

Tu istu večer skupe se na posijelo glavari, skamenjeni i jetki. « Kamo ve glavari, vikne proto Abramović, ta Moškovit ocrni nam obraz. Kakvi je gogj Šćepan, mi ga jednom zacarismo i dadosmo mu tvrdu vjeru. Od njega se narod bojaše, a on carevaše jevtino. Ako pogine Šćepan i mi ćemo uza nj koji smo sudili i gospodovali. No otvorimo oči i vidajmo se dok je ranije. » A Lazo Bogdanović: « Vigjeste li kako ga turi onaj Moškovit vrh sebe u tamnicu? Ja nijesam nikad čuo da se sužnji zatvoraju vrh sebe, no poda se. Da on nije car ne bi ga general pripeo da vrh njega stoji. Ali ko je viši on je svuda viši, bilo i u tamnici. Donese ga njeko čudo da ga megju nama ulovi, da prevjerimo i da se obručimo. No hajte da ga vadimo iz one klijeti, ako ćemo i silimice. » I dignu se da idu, no pop Andrija Gjurašković, meke naravi, skroti ih. « Ne ludujmo, no se razaberimo. Odvojmo se mi pet šest staraca, pak pogjimo kod Dolgoruka i pomolimo ga da ni daruje Šćepana; pak ako nam ga ne pusti, možemo opako kad drago. »

Na tu popovu pristanu svi, pak od njih se odvoje osmina, pogju kod Dolgoruka, snime kape, a progovori Gjurašković slatkijem glasom: « došli smo, svijetli kneže, da te lijepo pomolimo od strane naroda, da nam pustiš Šćepana. Ti nas zavadi Turcima, pak ćeš brzo, ako Bog da, u Rusiju, a mi ostađosmo sirotni i besudni. Ko je gogj taj Šćepan, on je nam dobar i nuždan, mi bez njega ne možemo stezati narod, ni boja biti s Turcima. Ako si ga naumio rascariti ili odvesti sa sobom, nosi i ovo praha što si donio, da se ne ogriješiš, jer ćemo se mi š njim poklati jedno drugoga. Vladika je star i nemoćan, a nam se hoće gvozdena ruka da upravlja narodom koji živi na kremenu od puške. Da nije bilo straha i uredbe Šćepanove, danas bi hodža vikao s ovoga manastira. On umiri plemena a potaknu junačko poštenje. Sa Šćepanom sve što obećasmo ispunićemo, a bez njega ništa! »

Dolgoruk se nagje na muci, kao sva ona gospoda što nijesu obični čuti slobodnu i iskrenu riječ, no laži i pretvaranja. Pošto se dogovori s Vojinovićem, otpusti Šćepana, darova mu oficirsko odjelo, kapu i mač, pak ga ostavi kao gospodara crnogorskoga da ga svako sluša i da mu je pokoran. « Ja ga svakako šćah pustiti, reče Dolgoruk smijući se, jer sam poznao da je razborit i prilježan, ali sam ga htio kušati i š njim se bolje upoznati. »

Veseli Crnogorci gje jim Dolgoruk potvrdi Gospodara, a puni praha i olova, udare na susjedne Turke i donesu na Cetinje mnoge glave posječene. Tako vidje Dolgoruk svojim očima gje se načeše zadjevice i krvljenja, pak kad dogje zima na vrat, posla Vojinovića u Boku da dobavi brod da ide u Grčku i tamo da se prekrca na gjemiju Orlova. Jedno veče mrakom sagje Dolgoruk s pratnjom u Grbalj. Tu se ukrca u Jaz pod Mrčevo polje, na brod Lazara Jankovića Novljanina sa svom pratnjom, i povede sa sobom patriarha Brkića, kneza Vojinovića i Marka Tanovića, a Vuko Marković obezumi i ne šće seliti.

Doprati tu gospodu Šćepan su sto Crnogoraca, pak kad se brod od kraja otisne a spusti jedra, vrate se preko Stanjevića u Crnugoru. Kad bili u Svinjiškoj gori, pomoli Vuko Markov

Marković Šćepana da ga pusti poći do Lapčića da vidi svojtinu. Zlom srećom nagazi Vuko na pandure duždeve, koji ga bace pod oganj i odvedu mrtva u Budvu. Kažu da su ga prosočili Bubiću za mito isti mu seljani.

Vrativši se Šćepan na Cetinje postavi sud od dvanaest ljudi pribranijeh, koji isti dan osude na smrt Šuja Radanovića Donjokrajca ubicu svoga brata. Kad se narod ujarmi i stegnu, i danas se povijeda da je Šćepan prosuo njekolika dukata po putu njeguškome, i da su ovako stojali pusti bez prekida tri nedjelje danâ, da ih niko ne takne.

Novcem što je Dolgoruk ostavio na Cetinju počne Sćepan graditi put s Rijeke u Crmnicu. Priskoči mu zli čas, pogje da vidi rašta se utješila jedna mina što su minadžije ukopali u stancu kamenu, kad se primakne, mina upali i ljuto ga obrani po životu, da je bolovao godinu dana u manastiru brčcoskome, i kako kažu oćorio u jedno oko a ohromio u jednu nogu.

Zamjerili se godine 1771 Dubrovčani u Grčkoj vojvodi rusinskome Orlovu, koji je zato prijetio u Italiji dubrovačkijem ljudima da će im oboriti grad. Kad čuju gospoda dubrovačka, domisle se oprijateljiti sa Sćepanom da ih s Orlovom miri, pak mu pošalju na dar poslastica, vina, rakije, voska, svite, bogato odijelo, oružje i jednu pozlaćenu nosiljku. Šćepan primi u Brčeli darove i obeća Dubrovčanima da će smekšati Orlova, no u isto vrijeme piše gospoštini da mu povrate blago i zaklade što je ostavio u Dubrovniku na sahrani Gjuragj Branković Smederevac godine 1440 kad ga i tu Murat gonjaše. Gospoda pošlju oružje Gjurgjevo i sve što se pri njima nalazilo, osim starinskijeh pisama, i otpišu Šćepanu da kod njih nije ništa izostalo Gjurgjeva.

Iza toga Dubrovčani dadu dvjema vojvodama crnogorskijema i starome igumanu Todosiji prolazak, i povezu ih brodom na gjemiju Orlova u Grčku. Sva bi tri Turci posjekli da ih nijesu Dubrovčani proveli svojim ljudima preko Hercegovine, a ne bi ni od Mlečićâ smjeli do Orlova doći, da im nijesu Dubrovčani bili pratioci i branitelji.

Nješto iz toga uzroka, a nješto zato što su Moškovi nadja-

hali Turke i sav Krim primili, Orlov se na Dubrovčane omeči, i tako se ona tri Crnogorca zdravo povrate s darovima kući.

Kao što je iguman Todosija naprijed pogodio, Rusija se pomiri s Turčinom bez Crnegore, niti se uvrsti u ugovoru mira kajinargjinskoga, sklopljena 10 Julija 1774 ni jedna riječ o Crnojgori. Zato Sultan naredi Rumeli Valizu da opet vojšti na lažicara, koji je smetnuo da krajine i okrajici ne šalju na Krim vojsku. Kad se godine 1771 ranio Šćepan, pribavi on kod sebe jednoga Grka da ga služi i dvori: on ga je vidao i privijao mu rane, kuhao i prao, brijao i šišao, i svaki drugi izmet činio godine tri bez prekida. On mu se tako umili i udvori da ga je Šćepan ljubio i vjerovao preko ikakva Crnogorca. Zvali ga ljudi Stanko Paljikarda, ali Bog zna je li mu ovo bilo pravo ime, ili su mu ga nadjeli, ili se tako sam prozvao.

Jedno jutro nagnali se sami oni dva u ćeliju manastirsku. Šćepan reče Stanku da ga obrije. Ili je Stanko na to odavna mislio, ili mu je onda na um palo, ili, kako narod povijeda, podmiti ga Mahmut paša skadarski, tek dogna britvu do grkljana Šćepanova da ga podbrije, zadube gvožgjem, prekine mu ljetnjak i dožene tilut do vratnijeh žila. Pokupi po kući oružje i što je bilo najboljega, pak uzjaše konja Šćepanova i pobjegne u Skadar. Tamo ga paša obdari i dočeka s velikom slavom.

Šćepan mali i po svjedodžbi duždevijeh ljudi, i po pismima Dolgorukovijema, i po kazivanju vrsnikâ mu, bio je čovjek zdravog razuma, umjerene rečitosti, vrle razboritosti i dobroga srca. Govorio je jasno i otresno. Najviše se starao da miri narod, da pretjeca zla i da iskorijeni osvetu. Bio je štedljiv a ne tvrdica, ni postoruk, ni lakom. Živio je o malome u manastiru kao kalugjer, i njegove su osude bile pravedne i bespristrane. Da se nije ranjivao, i da je bio boljega zdravlja, čisto bi bio Crnugoru uredio i zar obnovio staru kneževsku vlast.

Ko je bio i od kud je bio, nije se nikad pravo znalo, ali po kazivanju Mahina najprilićnije je da je bio liječnik iz Hrvacke granice prezimenom Rajičević.

U pet godina njegovoga gospodarstva dosta je muke i gubitka propatila Crnagora i Primorje od Turaka i Mlečićâ. Ali pravoga napretka bez muke nema!

ŽENSKO JUNAŠTVO.

(DOGAGJAJ IZ DALMATINSKO - TURSKIJEH BOJEVA OD GODINE 1646.)

Popu V. PERIŠIĆU Kašteljaninu

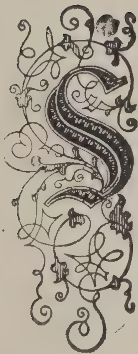
ŽARKU DOMOROCU, SVOJEM BRATU I PRIJATELJU

POSVEĆUJE

J. SUNDEČIĆ.

«Donne da voi non poco
«La patria aspetta.... »

G. LEOPARDI.

Sinju moru što je kraja,
Zar zemaljskog nema raja,
Milovidna nad Kaštela :
Zlatne parte *) morskog čela !
Nizom polje, odzgo tvrdo
Zapasalo golo brdo,
Ispod neba i vedrine
Kó dušice djevojčine ;
A more se pak zalilo

---

*) *Parta* što i *dijadema*. — «Na glavi joj zlatna parta.» — *Nar. Pjes.*

U njedarce tiho i milo,
Te se u njem', kao móme
U zrcalu sjajnu svome,
Ogledaju bajna sela:
Bio kaštel do kaštela. —
Od Solina do Trogira,
Zenica ti nema mira,
Hitajuć se s milja k milju
Koje onud u obilju
Poniknulo; — pa kud mahne
Oko, mora da ti stane,
Dok se sito ne nasladi
Tim, — što sami Bog posadi,
Još oaze kad je stvara',
Njih napunja' rajskog čara. —
    Al kô gizdi, bez naprave
I uresa duševnoga,
Ne bi kitnim Kaštelima
Pjesnik pjesmu nizat moga',
Kad junačkih slava nebi
Bila ona stekla sebi,
Hrabrim srcem, rukom desnom,
Protiv krsta vragu b'jesnom,
Koji, kano grdna hala,
Do morskoga samog žala,
Prodirao često puti,
Noseć svuda poraz ljuti. —
    Izmegj' mnogih, — djelo jedno
Uspomene vječne vr'jedno —
Radovan je pobri pjevô, [1])
Spominjuć mu Bosoljinu; [2])

---

[1]) Vidi odgovor Radovanov Milovanu u Kačićevu *Ugodnom razgovoru.*
[2]) *Bosiljevo*, inače kaštel *Marina.*

No se nije ushitio
Ko što liči slavnom činu,
Megj' junaštva koji se blista
Kô sunčana svjetlost ista.
Nije šala — ženske glave
Viteške se mašta slave:
Srećan narod, kad ga tako
Krene grijat sunce žarko! —
Silan turčin bosanlija,
Segdić - paša zla balija:
Kad na Spljetu,
Jarost kletu,
Ne mogao da iskali,
Diže vosjku, pa navali
Na Marinu zamok tvrdi,
Da bar njemu dozlogrdi. —
Snaga jaka
U turaka,
Iz topova
Kó gromova
Zamok bila,
Razjazila;
Miri pali
Jurišali
Odsvud turci
Kano vuci . . . .
Šest stotina branitelja:
Tridest hiljad' tlačitelja;
Šta da može onih šaka,
Gdje nakrupi sila 'vaka? . . .
Jerković *) je soko sivi;

*) *Jakov Jerković*, tad vojnički kapetan ili zapovjednik u kaštelu Marini.

Marinjani oganj živi;
Branili se, turad sjekli,
Dosta bojne slave stekli:
No svi pali na razboju,
Za krst, za dom, za čast svoju. —
Samo jedna četa mala
Na mejdanu preostala;
Čudna četa, tridest zmija,
Po borištu goni, svija,
Bije, s'ječe nemilice,
U grob krca turske zlice.
Ne plaši se četa sile,
Ne prepada turske hile,
Nit na koplju u dušmana
Srca Jake kapetana: *)
No zornije neg do tada,
Zagon čini i napada,
Te vragove svoje klete,
Valja jače, jače mete. —
Ko je četa ta čudesna!
Jesu l' kakva momčad b'jesna?...
U muškoj je sva odori,
A muškim se srcem bori;
Al' izdaju pletenice,
Da to nisu momci snažni,
Nego same junačice,
Koje u čas za dom važni
Na mušku se preobukle,
Da bi turad lakše tukle.
Despotova udovica,
Toj je četi poglavica;

* Posto su turci Jerkovića pogubili, bijahu mu srce izvadili i na koplje nasadili, da tim zastraše ostale Bosiljane.

A četa su neven-djeve,
Zor-udove, biser-neve:
Da ih znale, bi im bile
Sulijotke zavidile,
Koje no su na sve strane
Već u zv'jezde okovane. —
Četa s' bila
I krv lila,
Glave sjekla,
Lovor tekla;
I tad samo žrtvom pala,
Kad s' umora malakšala. —
Neg ni na tom ne ostao
Ženskog srca podhvat vrli,
Jer i druga tad herojka
Čin izvela neumrli,
Što pov'jesti malo kada
Zapisati u djel pada,
Dubeć krupna zlata slova
Sr'jed vijenca lovorova.
Desila se tanka kula
U kaštelu nesretnome;
Té se u nju zbjegla d'jeca
I ubave žene i mome:
Prignula ih tu nevolja
Da izbjegnu od pokolja. —
Ama ko bi mogô munji
Preteć pute da nešine;
Ko l' balije ustaviti
Da smamljene zla nečine?...
Kô vihrovi navalile,
Kuli vrata obalile,
Pa sunule kao ose
Megj' Primorke crnokose:

I djevojke
Već za dojke
Hvatat stale,
Da iskale
Još požude
Svoje hude . . . .
Tu se našla cura jedna,
Kô andio čista i čedna,
A lijepa ona bila,
Kao s neba laka vila,
Puna srca, puna žara,
Za svetinje svog oltara:
Marunova Jele zvana,
Curam grana jorgovana. —
Ona vidje turske tmuše,
E će žensku čast da ruše;
Zaplamti joj grud nevina
Svetim čuvstvom slavna čina:
Prignu spas'ti sebe i druge
Od oskvrne i poruge . . . .
Tu u kuli za prah znade,
Pa do njega taman stade,
Držeć glavnju u rukama,
Moleć Boga sa suzama,
Da joj dade srce smjelo
Da ohrabri nju na djelo,
I u slavu svoju jasnu,
Da joj primi dušu krasnu. —
A u to se svud po kuli
Skoti turski razasuli;
I već neki k njoj potekli,
Da bi vilu sebi stekli . . . .
Ona vrisnu: — « Stan'te smradi!
« Stan' krvnici, ljucki gadi!

« Dalmatinke bule nisu,
« Da se daju ljubit risu: — »
Pak prižeže u prah časom: —
Sve zauknu muklim glasom....
Nesta kule i turaka,
Nesta cv'jeta djevojaka,
Nesta djece, nesta žena:
Sve se sprži istog trena;
Al' poštenju osta dika,
Dok je sunca i vidika. —
Slava vama ratoborke:
Vi nam ponos, vi herojke!
Ali slava osobita,
Dična slava vjekovita,
Jeli — kruni djevojaka,
I junaku od junaká! —
Dalmatinke moje mile,
Majke Slave čeda draga!
Vi mi sestram ravne bile
U ljubavi spram svog praga:
Obrana mu one gvoždjem,
A vi čistim domorodjem. —
Žarile se grudi vaše,
Za sve ono što je naše!
Vaših srca oganj sveti,
Može samo da osveti
Onaj pokor, što do sada
Na obraz nam teško pada,
Da za tugje samo znasmo,
A sve svoje prezirasmo. —
Čim oćute vaša prsa
Glase svoje narodnosti:
Narodu nam et' uskrsa
I čestite budućnosti. —

Vjerujte mi! — poslje Boga,
Prvi 'e oltar Roda svoga:
Prve časti idu njemu:
Prve službe pristoje mu;
A oltar je vaš Slovenstvo:
Njem' ste dužne to prvenstvo. —

(Na Cetinju na Mučenike 1867).

SANJAO SAM... *)

Sanjao sam još kô d'jete....
    A to bjehu slatki sanci,
    Kô što su nam u djetinstvu
    Ponajslagji žića danci.
I sada se oh! spominjem
    Kako bi mi majka mila,
    Pošto bih joj san izkazô,
    Slatki sančić tomačila;
Pa kako sam veseo bio,
    Da će mi se sanak zbiti;
    Snu se predat jedva čekô,
    Želeć opet nješto sniti. —

*) Upitan slučajno *«što sam sanjao?»* ova je pjesma bio odgovor.

Sanjao sam i kô mladić,
Kad mi pamet podnebesnom
Vijala se kao oro
Skrovnom stazom i čudesnom;
I kad mah mi nad razumom
Otimale bojne strasti,
I ljubav mi k mojoj d'jevi
Nadhvatala rajske slasti. —
Oj ! ti sanci kakvi bješe ? . . .
Puni milja, mačte svake ! . . .
Vaj ! što život ne prate nam
Od koljevke sve do rake ! . . .

Sanjao sam . . . . Bože dragi,
Da mi se je snu oteti ! . . .
U muževnoj svojoj dobi,
Želio bih već ne snjeti;
Jer su mene izvarali
Mnogi moji sanci mili;
Kad sam želje sastizao
Sve su želje sni mi bili. —
Uz vrline, um i značaj,
Plemenita sva djelanja,
Domoljubje, duh, odvažnost :
I pak čovjek vele sanja. —

Sanjao sam igru, ljubav,
Snio čudo srećnih zgoda :
Pa zar sankom da mi bude
Još i ista sreća Roda ? ! . . .

Ne nipošto! — Bože dragi
Da mi se je snu oteti!...
U muževnoj svojoj dobi,
Želio bih bar ne snjeti. —

(Na Cetinju 16 Ožujka 1867).

TUŽNA JELE

POVIJEST GRUŠKA

MATA VODOPIĆA.

I.

— Ala junaci! uprite, uprite dobro, neka ovo grebine istegnemo jutros na kraj — ala. — Ovako u prvo jutro jednoga jesenskoga dana vapijaše proto Božo s krme nekakva staroga brika, koji već imajući postavljeno svoje drveno orugje s debelijem čelom obavitijem oko istezala na škaru ukopana, istezaše se na suho da bude pregledan i popravljen.

— *Fatte bonora,* *) proto! odgovori skup majstora i pozvanijeh na pomoć, pak slijediše sokoleći jedan drugoga. — Ala braćo! svi zajedno — ala uprimo — ala — he — up — u ime Boga i Svetoga Nikole! —

Četiri su debele palice na prijekrst uvučene u glavu istezala: u svaku čvrsto zapiru četiri žilave i žuljaste ruke gružanskijeh majstora i okreću malo po malo istezalom. Pod palicama

*) *Fatte bonora* riječ mrnarska kojom odgovara se na zapovijed učinjenu, i znači posluh i pospiješnost. — *Škar*, mjesto gdje se brodi grade. — *Proto* — Oni koji vlada škarom i upravlja brodogragjom.

izmegju majstora sjedi na zemlji jedan manjak i kupi čelo da bi svegjer jednako na tri kolača ostajalo obavito oko istezala koliko god bi se brod približivo [1]) i na suho izlazio

Budući proto uporavio poslom, sagje s broda i su dva majstora vladaše otud i odovud, nek drveno orugje, na kojemu brod istezo se je, sjelo bi na poluge poregjene niz škar do u more, put drveni po komu trebuje brodu pomicati se da na suho izagje. Miče se brod po malo, i jur dopro je do prvijeh poluga; ele sad počinje muka.

— Sad, sad uprite — viče opeta proto i okom čas na brod da kuda ne nagne, čas na čelo da ne stane pucati, oblijeće s jedne i s druge strane. — Ala dobro, zahitili su *vaši* [2]) dvije poluge: pomnjivo, meštre Luko, da ta glava poluge ne izleti, udri u nju nek otigje bolje pod *vaše;* — udri — još malo — tako dosta. — Ala braćo — uprite. — Mali, pomnjivo kupi čelo. —

— Ele — ele — ele, — — ide — ide — ide dobro — vape majstori vrteći se oko istezala.

— Vraga ti ide, zamrkoće jedan megju njima Vjere mi božije prije bi se Petka krenula nego li ovo starog greba.

— Teško je, moj Pasko, teško je jer je staro, doda drugi majstor: a stare kosti vazda su teške. — Uz to paka biće u njemu vode što Bog da.

— To znam da ima pô njega vode, ma opeta nigda nijesam ovakoga vraga teška vidio.

Lascia parola, [3]) vrtimo, evo nas sad ima na *arganu* [4]) dvanesterica, pa da ovakijeh dvanest ne može istegnuti *Glegja* [5]) na kraj? hoće bome i Daksu.

---

[1]) — Da je pripovijetka razumljivija i ugodnija dubrovačkome puku, u ovakijem i još nekijem slučajevima držao sam se dubrovačkog narječja.

[2]) *Vaši.* Orugje drveno sastavljeno od dvije debele grede sadružene su druge dvije tanje poprijeko kroz glave im promaknute. Slog ovi podstavlja se brodu jednako kad se porinjiva ili na suho isteže.

[3]) *Lascia parola.* Običajna škaranima, mješte rijeti *ostavimo riječi a činimo posò.* — [4]) *Argan,* Istezalo. — [5]) *Glegja.* Obično mješte imenovati brod, spomenut mu kapetana, tako ovdi znači *brod Glegjev.*

— Bojim se da ne izleti argan, reče nekakav pomotnjik ondje kod majstora Miha,

— Pogleda ga poprijeko Miho, pak mu se izdereči: *argan* će ti izletjet! — Živino muč, kad ne znaš što govoriš. — Pak obazdirući se na družinu povikne sokoleći je: — Ala Paše, Luka, Marine, uprimo: štô je ovo, *Kristo santo!* reko bi da nijesmo igda broda pomogli istegnuti na kraj. — Ala bolje — ala, eno je uhitio četvrtu polugu.

Ele — ele — ele bolje — pričnu vapiti i pripirati majstori oko istezala.

Brod u toliko popinjaše se malo po malo na škar, i pazeći ga kako lijeno miče pomišljaš, ili zlovoljno ostavlja svoj stari zavičaj, ili more preko volje ispušta, ga žaleći jer pouzdani plijen svojijem valovima otima se.

Prošle su osam ura jutra, brodu ne ostaje nego samo nos u moru, kad u crkvi Svetoga Nikole pomorskoga obranitelja sgragjenoj na dno škara i prema ušću Gruške luke, službenik s prva zazvoni misu, pak nakon malo, stane klecati i u dugo.

— Oh! što je ovo? — reče proto Božo obraćajući se put crkve, ali će jutros parok srediti kakva nemotnjika?

— Ovo ti je slobodno tužnu Jelu Jozovu, odgovori majstor Miho; čuo sam od žena da je jučer bila baš trudna, i da su noćas slali po popa.

— Mlada je jošter, što joj se zove? priupita proto; koliko ima da je u mene na škaru kupila ošćele? — a ma baš zadnji put kad sam je vidio, činila mi se nješto po sve ljohava.

— He moj proto, doda Miho, nije zlato sve što sjaje: mlada je tužnica, ali ih je mnogo podnijela; davala je volju za nevolju, rvala se je dok je mogla pa na svrhu *zgučulala,* *) a ja znam najbolje koji sam joj susjed.

---

*) *zgučulati* crknuti od jada.

— Imaš pravo Miho, imaš. — Danu družino, slijedi proto, da se potpre s tri četiri *puntala* [1]) ovo brodine. — Ti Vice, uzmi motiku — tu ispod bokâ udri na četir' mjesta: — cetverica po *puntô* u šake pak potprite. — Pasko udri dva klina sprijed od *vaša* da ne puzu, i pomozi s jednijem *puntalom u provu*. — A ti Miho *abocaj* [2]) čelo na arganu. — O djeco! čini mi se da ste se podbočili? — Na posô mišiji repovi! — brzo to čela skupite, drvlje sve na mjesto, raspremite put ako ovuda proprate sveti sakramenat. — Danu još se obazrite... ako dogjem tamo....

Čim proto zapovijeda posô se ispunja; i pod njegovijem okom *vaši* utvrde se, brod stane na svojijem potpiračima, i djeca put raspreme. — A sad, zaglavi Proto, nek se ovako cijedi korito, a mi homo štogodi zagristit i napit se, pak neki dio otići će nas otpratit sakramenat do nemotnjice. —

II.

Mili Bože, lijepa ti li je Gruška Luka! nema joj na daleko slične. Sa sjevera brdo Srgj, koje opuzajući put zapada svršuje s Nuncijatom; sa juga Hladnica, Petka mala i velika s brežuljcima Krvavog brda i Babina Kuka, grle u svome kutu ovo mirno pristanište dubrovačkijeh brodova.

Kitno borje, viti čempres, pitna maslina rese vrhe i skuta okolnijeh glavica. S desne i lijeve uzduž igala podižu se kuće marljivijeh stanovnika, more tiho podnožje im je i zrcalo u kojemu, kako vile nad jezerom, odsijevaju njihove slike prevraćene, i, pazeći ih noćno po mjesecu, reko bi da ti se prekazuje ono podvodeno selo, stan čarobni pjesničkijeh vila. Sjemo i tamo,

---

[1]) *Puntô-tala.* Potpirač, gredica s kojom brod na škaru uzdrži se da ne prevali.

[2]) *abocati*, prihititi s kakvijem uzom kojugod stvar da ne omakne.

kako labudovi megju utvicama, gospodske polače, ljetno plandovanje dubrovačke vlastele, tjeme k nebu izdižu a sjenu u more upuštaju tako, da sve ovo smiješano sa osjenom dublja Petke i glavicâ, ne znaš što ti je milije gledati, ili istiniti prizor na suhu, ili bjeguću mu sjenu u moru.

Tihi i zanimivi ovi prizor bio bi mrtav da ga ne oživljuje, i ogromno oživljuje, brodogradivo i pomorstvo. Škripa pilâ, tesanje bradva, mlat sjekira, krv je koja kuca njegovijem živaljima, palilo i dim škara odihaj je njegovijeh grudi, šala majstorâ, vika mrnarâ, grajanje djece, riječ je i besjeda njegova.

Rát Šipka sa lijeve Lapadske strane, s desne Kantafik na ušcu Rijeke svršuje luku grušku, ali tu ne svršuje vas ovi čarobni prizor; jer od tole do otočića Dakse, kako predluka, otvara se more pod Lozicom. Od Dakse paka put Stona, megju kopnom i otocima Koločepom, Lopudom i Šipanom pruža se oni dugi zaliv, koji sa dno Gruža gledajući, cijeniš ga jedno prostrano jezero bez ušca i bez ishoda u veliko more, tako je zatvoren, tako je tih. Ali pomorac vrlo ga pozna i zna mu vratlo, on mu ime poda *Konô od Kalamote*, k njemu kako k pouzdanomu utočištu kormilo obrće kada s izmorenom plavi, nemoguć se već rvati proti bijesnoj južnoj ili zapadnoj oluji, bježi kroz vratlo Grebeni i Koločepa, i krije se pod zapleće blagodarnijeh otoka.

I uzdižući pogled tamo uprav preko Dakse, ono nješto malušno što vidiš ljuljati se u sred mora, plavi su veljačke osidrane, koje ondje ubjegle s protivnoga vremena, čekaju ugodni dah da odjedre neke put Carigrada, neke put Španje, neke put Brazilja. Mili Bože, koliko uzdaha pratiti će one plavi! Koliko misli za njima letjeti! Uzdasi i misli majke, sestre, zaručnice, gorući jedni, hitne druge, hitnije od istijeh vihara, stizati će svoje mile u sred mora, oko njih oblijetati će, prije njih doprijeti će do namjerene luke da im dogju na susret, i obraduju se cjeć čestita putovanja.

Ali, kako veli poslovica « Mrnarska večera tad ovadar vesela » tako i misli pratiće ih u strahu i predanju; ne čudi se,

trepte za svoje. Vihar dune — joh gdje su naši? — Oluja uzbuni valove — Blažena Gospo ti ih sačuvaj! — Grdna zimska noć tamna kô pakljeni jaz, istijem pokrovom pritisla je more i kopno, val buči, kiša lije, munja sijeva, grom tutnji. — Oh Bože dobri, smiluj se pomorcu! Sveti Nikola, budi im na putu! Gospo od Milosrgja! bosi doći ćemo k tebi, sa zavjetom, s darovima, samo izbavi naše iz pogube, obeseli nas dobrijem glasom. — Mrnarska večera tad ovadar vesela — mnoge misli na dobro izagju, ali vaj! koliko krati nesretnja slutnja s nesretnjijom svrhom zaglavi!

Ovako predanje, molba ovaka, gost je obični malo manje neg svijeh gruškijeh kuća. Ljudi stavniji i nedorasla mladost, zabavljeni gradivom plavčica i brodova, malo misle o pomorcu; ali žene, čim posluju kutnjijem poslom, s pameti su na moru za svojijem koje tamo odpravile su. Njeke, sreći obične, doistinu malo predaju, i smolivši rozarije na čas Gospe, i pet očenaša svotomu Nikoli, drže da su svoje predali u dobre ruke, i zle kobi ne boje se. Njeke paka svegj pune straha neprestavno tresu se zla udesa; gdjegodi učini kakvo zlo vrijeme, stavno drže da je njihove zateklo. Koliko god mole sve im se čini ili da je malo, ili da je zaludu; i čim od svojijeh knjigu prime, sa predanjem otpečate je, bojeći se kakvagod crna glasa. Ne čudi im se, prijatelju moj, koga je zmija upekla i gušterice se boji; i one negda izgubile su kogagod svoga na pučini morskoj, pak predaju, i predaju, i predati će za ostale dok žive budu.

Slutnja paka čudna je u povijesti ljudskijeh strasti. Ondje gdje pamet ne dopire, ondje gdje zastor budućnosti krije čovjeku znatiželjnu ono što mu se svoga žića dotiče, često zbije se da slutnja opomene ga nekoliko prije, kakvoj kobi trijeba mu je nadati se; i za to vidjeti ćeš ga kad radosna, kad zlovoljna po slutnji koja mu srcem zavlada. Vidiš li ga zlovoljna, upitaj ga — što ti je? — odgovoriće ti: — evo ni sam nežnam što mi je, ali srce nešto mi zlo sluti, bojim se da me ne zahiti. — Zašto je ovoj tuzi podan čovjek? ne ištimo. Može biti da s ovom ta-

mnom prividnosti Bog hoće na vrijeme pripraviti čovjeka nek lašnje pretrpi sudbu koja hoće da ga udari.

Žene gruške drže do vjere za ovu slutnju srca svoga; njima srce gata sve, njima u srcu stoji sve; u svojemu srcu, i u notnjoj ljepirici one štiju sve što im se dogoditi ima, dobra ili zla na svijetu.

III.

Uz ulicu iza Krsta *) trholi jedna ženica mlada, prosto ali čisto obučena, stasa povećega, pokrivena po glavi bijelijem ubručićem. Trholi, trholi, lijevom drži haljine s prijeda uzdignute da ne stane nogom na njih, desnom maha ko da sije, i kad-no-kad njom nápravi zvrčiće koji s brza hoda napali bi joj na oči. Zamakne iza krsta, pak nakon kratka puta obrne opeta uz drugu ulicu put čopora malijeh kuća koje više Krsta u sred brda bijele se izmegju maslina. Dopre do púca koji svrće na desnu put prvijeh kućicâ, ustavi se i zovne: — O Gjive Mihova! jesi li doma?

— Ko me zove, bi glas kojijem iz kuće odjavi se, i ončas za njim na vrata pomoli jedna žena sredovječna, oblijeh i pretilijeh obraza, oči u nakrst, stasa kratka i debela. — Oh, Nike Lučina! ti si to; otkle tako? gdje si bila podranila? pita dohodeću Gjive otežući niza se ogrnjač i stavljajući ruke s upletenijem prstima na trbuh, kako je običaj pretilijem i malahnijem ženama.

— Bila sam ti sestro u S. Nikole. Čula sam jutros zvonit Misu, pa govorim, kad nemam nekoga posla baš idem ugrabit misu i preporučit moje putnike. Ma sam ti se sestro pokajala, prosti mi Bože (i udre se rukom po ustima).

— Ha - ha - ha - ha, grohotom smijući se upita je Gjive, da što ti se dogodilo, da si se pokajala?

---

*) *Krst* Crkva i Dominikanski samostan u sred Gruža.

— Nemoj se jadna smijati, kad ti pripovijem zašto, i ti ćeš požalit.

— Ma koga, Bože ?

— Ah moja Gjive ! iza Mise parok odnio je Sakramenat Jeli Jozovoj ; — ah moja sestro ! da vidiš kakva je, protrnula bi.

— Muči jadna ! nemoj stucat ; — Jezus, Marija, Jozef ! — a od kad je rgjava ? — i to rekavši, pusti ruke niza se i zagleda se u Niku, pak slijedi — a nije istina, to si me prevarila.

— Nijesam jadna ne, nego evo ti me baš od nje. — Nijesam znala ni da je rgjava ni ništa ; nego kad je svršila misa vidim gdje se spravljaju u crkvi otpratit *Viatik* [1]). Pitam, — ko je rgjav ? — govore mi Jele Jozova. Kunem ti se sestro, udrio mi je klinac u srce. — Htjela sam ne otić, pa opeta govorim, baš hoću ; otići ću joj se javiti, i s njome oprostit se. Pa kad sam je vidjela, lijepo sam ti se razboljela.

— Sestro, reci mi koja je nemoć ? kako to u jedan put tako se prevratila ?

— A što služi pitat ? — znaš koja je, — dobra [2]).

— I biće, i biće : — koliko ih je tužnica podnijela ! — čudim se da nije pukla odavna : — a reci mi, ima li štogod, ima li kogagod sobom da je pregleda ?

— U kući pripuklo siromaštvo ; a susjedstvo pregleda je. Ma stara Marija Gjurova uza nju je vazda ; i da nije tako, sa sviem susjedstvom, što bi učinila ob noć sama u kući ? našli bi je mrtvu jedno jutro.

— O pusta Jele, vrlo li te nesreće tjeraju ! — koja ljepost ! koje zdravlje ! — Ko bi joj bio rijet, moj Bože !

---

[1]) *Viatik*, napokonje pričestienje koje nosi se bolniku.

[2]) *Dobra* da ne spomenu zlu nemoč od prsi koja smiče i ništi čovjeka dok ga u grob svali. Žene vele «dobra» — koliko je dobra jadi ih njihovi znali.

— A gdje ti je nje veselje, nje špotice? — a i biće nije bilo najgore, — pak sada, križ božiji.

— He - he - moja Nike! sve je negda bila, pak *rota vota* *) (i to govoreći obrne Gjive dva tri krat rukom preko ruke, pak obje rastvori put tli kako da je štogodi vrgla) — i na — i eto ti tu.

— Baš *rota vota*, prida Nike; — a što ćeš sestro! tako ti je sve na svijetu.

— Bog vidio i kad si me zazvala na vrata! — nešto mi se ovdje uvalilo (i pokaže ožičicu) — i činila si mi oplakat. — Otići ću je vidjet svakako, bili smo priateljice, trijeba je da se oprostimo.

— Hajde Gjive po svaki način, ma nemoj prazna, erbo, o, (i učini prstom palačkijem križ na usnama) — znaš što ti hoću rijet? — i s Bogom.

— To je moj poso — s bogom Nike.

IV.

Više donjega Škara pri brdu, ima jedan dobar čopor kuća, k njima vode dvije tri ulice. Progji ih svijeh pak uzidi kamenite stepene do pred crkvu S. Nikole; ustavi se, pokloni se pomorskomu Obranitelju, pak slijedi naprijed tračkom na desnu; uzidi opeta do po ulice koja ti je na lijevoj i naći ćeš se pred jednom kućicom malahnom ali spodobnom. Vrata su pritvorena, prozori zatvoreni, u njoj živa duha ne čuje se. Mniš da je pusta? — Nije još, nu će bit do brzo. — Ako ti nije runjavo srce, i znaš se poboljet nevoljom, upri u vrata i uljezi.

---

*) *rota-vota* od talianskoga *rota* kola i *voltare* obrnuti. S ovom izrekom *rota-vota* ženice kažu kako na svijetu sreća prevraća se.

Stupio si preko praga, razgledaš ima li gdje kogod živ ? — nevidiš u ulazištu nikoga. Uzidi lagahno na pod, poslušaj .... U sobici, na lijevoj, čuje se dihanje spavajućega čeljadeta; — slušaj bolje .... čuje se kad-no-kad nekoga slabo zaječati; — stupi u nutra. — Oh Bože ! — gola četiri zida, jedna trpezica u kutu, dva stočića, mali siromašni ali čisti odric u srijedi je, i na njemu ne znaš ili voštena slika, ili živa osoba iznemožena krutom bolesti. Glava joj je do sred pleči naslonjena uz dvije tuggjele, ruke premetnute tamo i amo po postelji i pokrivene do zaška rukavima tanahne prtene košuljice, mledne su, osušene, prozračne, bijele su kako slonova kost. Tijelo pruženo nemakljivo, reko bi da je mrtvo, da ne vidiš na dušniku uzo premičene košulje tresukat se, i da ne čuješ neko ječukanje, kako glasak malahne raspuknute svrdonice.

Glava ove osobe pada put desnoga ramena, lice produgo i blijedo ispito je od nemoći, ali negda imalo je biti veoma lijepo ; čelo široko i čisto, obrve crne tankovite, oči .... još neznaš kakve su er ih vegje pokrivaju, — modrijem krugom potprte su, usta malahna i još pusta ! rumena su. Ovo lice, kako slika zatvorena u crnijem stažicama, kruženo je dugijem crnijem pletenicama, raspuštene kose, padajuće niz lica i ramena, čini ti se, gledajući ga da gledaš sliku kakve svete mučenice.

O moj Bože ! koja je ovo nemotnjica ? — Ovo ti je Jele Jozova, negda vesela žena i majka, a sada udovica sirotna bez igdje ikoga, i bez ičesa, koja da nema onu staru ženu koju vidiš ondje naslonjenu na trpezici spavati izmorenu cjeć notnjega bdijenja, nebi imala ko bi je privratio, ko bi je napojio, ko bi joj u smrti oči zaklopio.

Oh čudne nestalnosti ljudskoga života ! razumijem pasti na nevolju, ali ovako smrtno bit zasječen da od kitnoga bora ostaneš truhla panjina .....

Pst — pst — ostavimo moralne opaske — eno nemotnjica krenu vegjama, otvori ih, progovoriće.

— Marija — Marija — glasom čelice zovne nemotnica spa-

vajuću drugaricu. — Ne čuje me tužnica, zaspala je, umorna je ; « pak uzdižući oči k nebu ; » (ah kakve su one oči! ako i na polu mrtve, uglien su, kadifa su, crni dragi kamen su; ja nevidjeh ljepšijeh, nježnijeh, vatrenijeh) — uzdignuvši ih k nebu, velim, zavapi : — Bože dobri, ti joj nadokladi er ja nemogu. — Stane malahno, pa opeta jačijem glasom zovne — Marija.

Prene se stara, skoči na noge i tarući dlanom oči, odgovori — što je Jele moja ? — jesi li štogod htjela ?

Podigne nemotnjica ruku, i pokazivajući žmuo vode na trpezici, reče joj : — okvasiti usta.

Uzme stara žmuo, pak postavljajući lijevu pod glavu nemotnjice i podignući je malahno prisloni joj žmuo pred usne; nemotnjica srkne dva triput i rukom odaleči žmuo od usta. Spusti je opeta Marija na tundjelu, stavi žmuo gdje prije bijaše, vrati se k nemotnjici i popravljajući pokrivač postelje upita je :

— Jesi li ikoliko pospala ?

— Jesam malo kako u slabosti; a jesi li ti tužnico mrvicu trenula ? — Zagleda se u staricu, pomiluši je rukom po obrazu pak slijedi — Oh moja Marijo! Bog ti platio i s ovoga i s onoga svijeta; da te nemam što bih jadna sirota koja sam ? —

— Da, moja Jele! da — muči — o tomu ne govori — na svijetu smo da pomožemo jedan drugoga ; — da nemaš mene bio bi kogod drugi. — Bog koji ne ostavlja tičicu u gori ne bi ni tebe ostavio bez pomoći.

— He . . . he . . : Bog . . . Bog . . .

— Jele moja! znaš što si jutros učinila ? znaš ko te je pohodio ? — nemojmo sad početi štogod ludo govorit. — Spomeni se riječi parokovijeh, pa skupi srce, i preporuči se tvomu Jezusu.

— Znam dobro Marija moja, znam : i da nemam još u sebi malo vjere, tko zna što bi bilo do sad od mene! —

U to Marija izvadi iz pod tundjele jedno malo propeće, prinese ga k ustima nemotnjice i reče joj : — Poljubi, Jele, ovi sveti križ, zagrli tvoga Jezusa; i on ostavljen od svakoga za nas na križu umro je, pritrpimo dake i mi štogod za njega. — I kad

poljubi križ nemotnjica, slijedi starica: — Ha, tako — pak ćeš vidjet kako će te pomoć. — A doći će k večeru i parok, obećo ti je, znaš: pak i on razgovoriće te štogod i utješit svetijem riječima.

— Bog mu do — dobri parok! Oh koliko mi je valjo u mojijem nevoljama! — a jutros na pose. — A koje je doba?

— Biće tri ure po podne. Meštri od davna tuku na škaru .... istom ovo izreče ugrize se Marija za donje usne kako da joj se nešto bijaše izmaklo nehotice iz usta.

Opetova nemotnjica riječi: — Meštri ... tuku ... škaru — pak streptje kako riba na ostima, sklopi ruke i pritiskujući ih prsima zavapi rasceviljena: — Bože moj! Bože moj! ... ah zašto svijeh? ... pak ukoči se i zamukne.

Staru Mariju poliju suze videći se uzrok nehoteći zlastanja namotnjice; i sama sobom najegjena reče, otresajući rukom: — Na, Bog vidio i kad sam spomenula škar i meštre! — eto ti što sam doradila; — a sad što ću sama?

U to Jele počne trgati se i mučiti se po postelji, a stara držeći je, stane joj vikati na uho: — Bože moj pomozi me — Bože moj u te ufam ... prosti mi što sam te uvrijedila .....

Jele ne čuje riječi starice, slijedi u svomu trganju nekoliko časa, dok izmorena uze govoriti u nesvijesti: — Meštre Jozo ... ha - ha - ha — Meštre Jozo — koji se brod sagradio bez meštra Joza? ... bradva — sjekira — to su mu igrice — ja ga vidim, vidim ... Oh Bože moj! ni je moguće ne ... doći će ... ima doć ... ja sam mu rekla da dogje brzo ... i reko mi je da hoće .. Ho - ho - ho — i uzdigne se na desni lakat, a s lijevom pruženom kako da nešto pokazuje, slijedi — Ho — eno jedan brod pozdravlja Gospu, — evo ti je moj Jozo — Jozo — Jozo a gdje je tuzan Jozo? — i to rekavši poliju je suze i pane kô mrtva na postelju.

Ne zna se koja je u većoj muci, ali Jele, ali starica. Muči se tužna Marija oko nemotnjice, tare je octom, zalijeva je vodom, pridrživa je, pokriva je, zove je, spominje joj Jezusa i Mariju,

ele muči se na svaku ruku da je povrati u svijest, no sve zaludu. Onda samo kada lijevanjem suza oblakša stegnuće duha, umiri se unutrnjo trganje nemotnjice; ova uzdahne iz duboka, otvori oči, i kako iza sna upita: — Je li neko dohodio sadarica?

— Nije Jele moja niko dohodio, odgovori joj stara: — Ma što si se tako uznemirila? nemoj sestro, činiš gore sama sebi.

— Nekijem žalostivijem posmijehom odvrati joj Jele: — ha - ha - ha, a što može mi bit gore? — je li smrt? — nek se puni božija volja. — ah da samo hoće prije!! — pak gledajući staricu: — Plačeš ludnico? ne plači ni malo ne, nego kad me vidiš da sam dospjela, reci: blago njoj, svršila je paćenje na svijetu.

— Tako Jele moja, tako, — ma veće dosta; — utuli se malahno jeda se umiriš i zaspiš. Znaš da pred večer svegj dogje ti kogod; neka barem nagju te mirnu i počinutu, er inačije dodijali bi ti s ispitivanjem: što ti je?, ma zašto si taka? i trista drugijeh.

— Imaš razlog Marija: — pritvori mi malahno prozor da mi nije velike svjetlosti: — tako, nemoj više: ha —a sad i ti hajde počini malo.

— Ta za mene ne misli; — čekaj neka te pokrijem, i otegnem ovo postelje. — Je li ti ovako dobro? — da, budi mirna, ako budem ti od potrebe, ovdje sam pred vratima, kucni me stočićem. — I izide starica sklapajući ruke i mrmljajući nešto u sebi, valja da molitvu.

V.

U predsobici bijahu tri četiri stočića na okolo zida; iz megju dva prozora koja gledahu put brežuljastoga Lapada na Luku Grušku i more put otoka Dakse, bijaše jedna drvena zaklopnica, duga a uska sa uslonom, podobna i za spremanje stvarî, i za sigjenje. Malo je dubrovačkijeh seoskijeh kuća bez ovoga pokuć-

stva, i ime mu je *blanak;* pred njim vazda je trpeza, i tako je kod naše nemotnjice. Trpeza je pokrivena s nešto vethoga ćilima, i na njoj kudjelja Marijina.

Vratlo ljestava uz koje se ushodilo na pod, bijaše ogragjeno sa dvije strane drvenom rešetkom, a ova, do pole šticama pokrivena, sačinjala je jednu prostranu policu, koja kako i blanak, malo manje nego u svijem našijem starijem kućama pod imenom *Podac* trebovala je da bude. Na ovomu pocu bijaše namješteno razliko posugje: čašice za kafu, žmuli, caklenice, svijetnjak, stupica bronzena sa svojijem tucnjem, imbričići, i t. d.

U kutu kod poca ima u zidu jedna spremica (običajno kod nas *ormarić*) sa svojijem vratima, mjesto u malijem kućama za spremanje hrane i piva. Sve što vidiš u ovoj predsobici sve je čisto i uredno sasvijem da odiše prepuklo siromaštvo.

Stara Marija kad ostavi nemotnjicu i izide u presobu, progje po njoj tamo i amo, zaviri na jedan prozor pak na drugi, dopre do spremice u zidu, otvori je, izvadi caklenicu s vinom, utoči po žmula, popije ga, spremi jedno i drugo, zavrne vrata, otare usta krajem ogrnjača, pak otide sjesti na *blanak*, i naslonivši se na trpezu izvadi kralješ i počne sama sobom moliti rozarije.

Istom se stara namjesti i poče moliti, proviri s najgornjega stepena kroz rešetku jedno malo mače bijelo ko labud, provuče se, potrči, skokne na trpezu glaseći se nekijem dugijem mr-mrr — što u mačijemu jeziku izgovara pitomnost i prijateljstvo: te zaprčenijem repkom stane presti, omiljivat se oko Marije, tuckat je glavom, i na svrhu s velikoga klanjanja i obrtanja, repkom je po nosu opahnjivati.

— Jadna živinice što si došla ometat mi molitvu? uze stara govoriti s mačetom; — da da, ja znam što to hoće rijet: čekaj neka prvo vidim imam li ovdje štogod; — (i tako veleći, zavuče ruku u špag pod haljine, nešto napipa i izvadi); — na, evo ti mrva sira, griskaj i miruj. — Pak gladeći mačku slijedi starica žalosnijem glasom: — Tužna živinice! ti si bila jedini raz-

govor svoje gospogje, svegj si kod nje bila, a sad kad ti nestane, kuda ćeš! — poskitat se kako pusta, dok te kogod premlati. Lijepa živinice! — zaisto netom Jele svrši, odnieću te ja u mene doma, neću te pustiti ne, moja živinico. — Jesi li izjela? — da, a sad hodi ovdje u skut, — tako — lezi lijepo, stani mirno i pusti me moliti Boga.

Mačka namjesti se staroj u skut, a ova uzmetne se na uslon zaklopnice na kojoj je sidjela, objema rukama podpaše mačku i priuze prekinutu molitvu promičući zrnima kralieša niza skuta spuštana. Mačica zažme oči, poprede malahno, pak umukne i zaspi. Marija naslonjena i glavom uzvraćenom put nebesa, da bude, cijenim, skupljenije pameti, zaklopi oči i ona, i počne — Zdrava Marija . . . ; reče jednu pa drugu, treću, četvrtu . . . , u neko doba stade prekidivat molitvu; dopre do po zdrave Marije, ustavi se, — uporavi opeta, reče dvije tri riječi, — zaludu, neda joj se sliediti, — usiluje se, te iznova: Zdrava . . . Marija . . . i već nema ništa: i stara kako i mače, bijaše slatko zaspala.

I Bog ti sam zna dokle bi bila tako protegla, da tanahno mačije uho ne bude dočulo da je neko kutnjiem vratima oškrnuo. Otvori živinica oči, napregne uši, naoštri brke i namjesti se na skutu kako bi lašnje gisnula ako joj bude do koje. Mačina priprava ne bijaše zaludna, er neko doisto uljeze u kuću i poče lagahno ushoditi ljestve od poda. Ushodi lagahno ali teško, jer kadno kad škripne stepen pod uzlazećom nogom. Proz drvenu rešetku jur proviriva nečija glava smegjijem ubruscem pokrivena, proviru ramena, i najpotlje ukaže se na vrh ljestava lice pretilo Gjive Mihove, one ženice s kojom smo se saznali za Krstom. Ukaže se Gjive i ispod glasa pozdravi — Hvaljen Jezus.

U dobar ćas progovori, er mače neobično tugjoj čeljadi, istom sagleda lice, i dočuje glas, poplašeno prucne se staroj iz skuta na pod, s poda kroz rešetku na stepene, sa stepena ko ti zna gdje. Nu u onomu što se prucne, trijeba je rijeti da staru dobiti čapcima, er ova prene oda sna, pusti kralješ na tle i hitno hitno

vrže ruke za se vapeći: — Tamo te gjavo odnio pasija živino! ne znam što se od mene dogodilo, — pak zagledajući desnu šaku; — jes' vidio kako me očegrljala, otrovna otrovnice! — dobro, doći ćeš mi da ti dam štogod; — i to veleći uze trti slinom mačiju brazgotinu, ne opazivši Gjivu.

Gjive s vrh ljestava ne miče se, nego gleda staru i duši se od smijeha, a kad se poustavi, opetova — Hvaljen Jezus.

— Ho! — ko je to? — a ti si Gjive, — dobro došla, — paček: vazda budi hvaljen: — hodi naprijed, što si tu zaprla?

— Ne znam smijem li od mačakà — odgovori Gjive.

— A ti si je poplašila! — he — er sam se gjavlu i čudila koji joj se bodež dogodio, da me ovako očebrškala.

U to Gjive stupi na pod noseći nešto zamotano u ručinčiću, koje preda staroj govoreći:

— Ovo sam ti jadna donijela mrvicu kafe i cukara, dva tri kunčića kruha tvrda, i gostaričicu ulja; — drži s pomnjom, i spremi prije nego kogod dogje. Nemoj se narugati erbo je malo, ma što hoćeš....

— Muči moja Gjive! ovdje je svega dosta; Bog se od tebe spomenuo na rajskoj trpezi; — a što ćeš da ti rečem u čemu sam; da nema gospara paroka i prijateljâ, bilo bi zaisto svašta.

— Razumijem te, razumijem. — Ko bi bio igda reko da na ovo ima doć tužna Jele! — a ma da — tako Bog je htio. — a reci mi što čini nemotnjica?

— Ostavi me sestro, malo prije bila sam ti s njome na sudu božijemu. — I stara pripovije Gjivi trganje i iznesviještenje nemotnjičino, i svoju muku da je povrati; — pak zaglavi: A sad promisli malahno kakva sam ti se našla sama bez igdje ikoga.

— Marija moja Bog će ti dat, er s tezijem stvarima, da nema tebe našli bi je mrtvu. — Ma dobro je ob dan, a ob noć! recimi dogje li ti kogod da ti pripomože?

— Dogje ovo susjedstva, i do duše, pomože; a stara Lukre Franova i Pave Nikolina izmijene me po koju uru i ob noć.

— Neka jadna, erbo opeta starica si, pa što hoćeš? neko valja da ti da ruku, er u neko doba, prasla bi i ti uz Jelu.

— Kćerce, Bog me drži, ne znam ni sama kako. — Eto tu, hvala Bogu, cijenim da je ovo još za malo.

— A bi li mogla vidjeti tužnicu?

— Po svaki način, Gjive moja. Nego, kako sam ti pripovidjela, nakon muke i trganja, islabljena, hotjela je malo zaspat; ali imala bi se već brzo probudit . . . ho! eno kreće se. — Znam ti ja nju dobro. — To rekavši ustane, spremi prinos Gjivin u spremicu kod poca, i uputi se put sobe Jeline.

VI.

Nemotnjica izmučena i islabljena kako smo već vidjeli, bijaše požudjela počinuti i zaspati. Nu kakav san hoćeš da bude jedne nemotnjice jur na skončanju života cjeć krute bolesti uzrokovane od pretrpljenijeh nezgoda koje udariše prvo duh pak i tijelo? Skorila je nemoć, jer neprestavno tiskala je misô prošastijeh tuga, koje razmniva uzmnažala je a samoća vriježila, tako da pamet svegj u toj misli zabjena, nevidljivom kosom sve to većma podrezivala je življe zanemarenoga tijela.

U ovomu položaju isto spanje ne bijaše nemotnjici od pomoći, er razgrijana pamet na san dovodila bi joj izgubljene svoje drage. Kadgod snijevala bi da ih vidi gdje se gube, gdje se rvu s morskijem valovima, gdje izdišu udušeni; i onda u snu istomu vrisla bi vapiti i plakati tako da kô van svijesti ustala bi oblivena suzama, i pričeti plač i uzdisanje slijedila bi razbugjena dok ne utažena nego iznemožena oborila bi se polu mrtva na postelju.

Kadgod opeta snijevala bi lijepe i vesele svoje dane, bila bi sa svojijem drugom u milomu razgovoru; činilo bi joj se kô da svoje sinove s mora pričekiva, — grlila bi ih, ljubila bi ih: — ali u to prevarni san ostavio bi je, probudila bi se još s ru-

kama obavitijem u način zagrljenja; — i u ti čas mile snijevane sjene rastigle bi se, radost iščezla bi, našla bi se opeta pusta i sirotna, pak onda . . . A što ćeš povijedati, kad sam možeš promisliti što bi tužnica činila, što li naricala.

Slično snijevanje i sada joj se bijaše prikazalo. Ali kako u tijelu izmorenu i obrvanu bolesti i ognjicom, miso uredna i stavna ne može slijediti, nego sad tamo sad amo leti smetena, tamna, bjeguća, prekinuta, tako i Jele snijevaše nešto tamno, neredno, prekinuto. — Činilo joj se s prva da na škaru kupijaše treštine i da se razgovara sa svojijem Jozom, koji joj preporučivaše nek za rana spravi večeru.

Čim paka vraćaše se na dom s punijem ogrnjačom ošćela i treština, nagje se na jedan put u nekakvu brdu megju hridima i klapinikama. Penje se — penje sve to veće — kad eto se nahodi na jednoj strmeni, more je pod njom : — gdje je ne zna, ide da se vrne, ali opuza na trag put mora — more buči, noć je i neko zove. Glas je Joza, zove ručak, — trči doma, trči, trči — a ni stope naprijed; — hoće da zove a ne može. Jozo je došo doma, ona ga vidi ali k njemu nemože. — Oh moj Bože što ću, kako ću ? — Pada joj kako jedan zastor s oči; nema hridi, nema drače, u brdu je više kuće, slazi s malo šume pod pazuhom. — Jedan brod razapinje jedra i uporavlja iz Gruža, neko maha s njega. Vajmeh! ono je Jozo, eno ti mi je otišo a ja nijesam ga zagrlila. — Čekaj Jozo, čekaj malo, maha i ona i leti na igalo. — Eto je na igalu, nema broda, nema Joza, a nije ni ona došla na žale da otpravi muža, nego da pričeka sinove, Balda i Paska. — Brod jedan pomolio je iza Dakse, ulazi u Gruž, neko maha s vrh prove, ono su oni, moja dva oka. — Hvala ti Bože da ih je majka dočekala zagrliti! — samo razbili su se! — utopili su se! — hu zlogodnice! nebilo vas na svijetu!

Oh da joj se san ovdje hotio prekinuti, nek se barem mirnija probudi! — ali ne — sve je imalo mučiti na svijetu i san i java. — Čim sanja sreću, eto pada nekakva magla gusta, gusta, spravlja se godina; — nemotnjici čini se ne već

da je na žalima, nego u kući na prozoru, sluša buku zle godine, čuje žamor i viku na škaru, — što je? — puca top na moru, pozdravlja Gospu... ne, ište pomoč — jaoh! koje? — eno ga kako leti mimo Kalamotu; — more je uzavrelo, jedan val bacio je brod uprav kroz vratlo Dakse i Lapada pod Lozicu — sreća — nije se razbio, nego križa prema vjetru da umlati u Gruž; ne može, ne da mu bura na Rijeci; — eno ga prema Šiškovu — nosi ga niz doli. — Smrklo se — grmi, — zovu s broda pomoć. — Vajmeh! ono ti je glas Balda i Paska, trčimo pomoć ih. — Čini joj se da je sašla na igalo, da je ugazila u more, ali ne topi se, pod nogom joj je more nešto kako kaša, kako tijesto, u koje upada samo do više šklanjaka. — Po tomu gustilu gazi gazi, ali koliko bi htjela prije potrčati, toliko veče ometa se; — brod je blizu Vranca. *) — Maha Jele i viče da se ukloni pogube, niko je ne čuje — još malo — sad sad rastući će se — eno ga — (u to prasne nešto kako zrnje po tlima, i baš bješe kralješ Marijin kad joj mačka prucne se iz skuta) — brod udari o hrid, raspe se, nestade ga, a Jeli san pretrgne se, i nagje se držeći platno od postelje oko sebe sakupljeno, kako čeljade haljinu kada po moru gazi.

Sva zapijehana, oblita suzama, više umorena od teškoga klapanja neg li utješena od slaboga sna, ne probudi se sasvijem nemotnjica; ostane u onomu biću koje nije ni san ni java. U temu položaju načuje u predsobi šapat Marijin i Gjivin, i cijeneći snijevanje jur prekinuto, ne taštu prikazu svoje razmnive, da li čitavu istinu, misljaše: sakupiše se ono čeljad, da mi navijeste crnu nesreću koju sam očima svojijem vidjela malo prije. — Drhta joj srce, znoji se od muke, ruke sklapa, i čeka kako ovca nož, glas nemili koji je ima uništiti.

Kad Bog ushtije, malo po malo razabere se, otvori oči sasvijem,

---

*) Ljut podvodena nedomak Giorgićeva orsana, kobna brodima ako veoma prisuču se ka kraju.

pogleda na okolo sebe, vidje se na postelji, i tad samo pozna da sve ono ne bijaše ino nego nemili san, koji nazad četiri godine bijaše se u svoj prem krutoj istini izvršio. Krene se po postelji, pruži se, pokrije se i napravi razbačenu pokrivku oko sebe, pak izdigne oči put vrata da zazove Mariju, koja baš tada stupi joj na vrata.

— Da, vidiš kako si lijepo počinula, — počne govoriti stara približajući se k postelji; — jesi li sada mirnija? — he, kako nijesi, — sad si, Bogu hvala!, sve drugo, nego malo prije; — a je li ti štogod od potrebe, moja tužice?

— Oh dragi Bože! ti sam vidiš sve: — odjavi s uzdahom Jele, i zamisli se neke čase, pak slijedi: — Nije mi ništa od potrebe, nego činilo mi se, da s nekijem tamo govoriš, ali je kogod došo?

— Došla ti je Gjive Mihova tvoja stara prijateljica, pa kako si spala nije htjela ulaziti nego amo sa mnom zadržala se.

— A gdje je, za što ne uljeze?

— Evo me Jele moja, evo me k tebi, — iza pleći Marijinijeh progovori Gjive i ukaže joj se. — Nu kad zagleda nemotnjicu i vidje u što je bijaše sagnala bolest, zažali se, veže joj se u grlu uzo, i mješte pozdrava i kojegod utješljive riječi, ino ne uzmože nego je zagrli i izljubi oblijevajući je suzama.

VII.

Dvije prijateljice napokon utažiše se i tihijem razgovorom zamjenjivahu spomen nekijeh prošastijeh dana; a Marija bijaše otišla svariti kafu sebi i Gjivi prije nego bi joj još kogodi prispio.

Sasvijem da počitati s kafom prijatelja koji ti je došo na posijelo, škljan je od vjere u Gružu, starica nije ga obsluživala sa svakdanjijem pohodnicima Jelinijem, er nje siromaštvo nije toga dopuštavalo, i doduše, niko joj ne zamjeri. Ali Gjive bijaše došla prvi put k nemotnjici, i su više došla s lijepijem prino-

pak će nam *dricat* [1]) i more i vjetar. — Nostromo, veli mi, pomnjivo na more, ako vidiš kakav jaki *kolap, pripogja,* pa kad progje, opeta u *rotu* [2]).

Na to ja — A Šior, kako će nam ostat *Formige?* — Mahne rukom, i odgovori mi, — Ha — za njih ne misli, ostaće nam dobro, *tramontana kvarta grego* [3]). — Na tri ure po ponoći, kako bijaše reko kapetan *riunda* nam more i vjetar u po krme [4]). — Hee, pomozi Bože! — Brod leti, ni svi gjavoli, — biće, cijenim, kakve deset milja na uru; i tako smo ti lihali do pred zoru, s očima izbečenijem gledajući s prijeda da na što ne udarimo. — Kad Bog dade, svane se, i eto ti nam Pjanoze *sottavento da prova* [5]). Povrati se svijem duh, — zahvalismo Bogu te naprijed; pa obrni iz megju Elbe i Kaprare put Livorna, i dogji na zdravlje na sami Božić.

— Bome, meštre Antune, cijeno ste je imali! — zaglavi majstor Miho; i meni se čini, da smo je i mi noćaske imali cijeno. Nego znašli koja je? — homo se mi bacit na jedro; čini mi se da je na dvoru dosta manje.

— A bi li Miho još kapljicu? upita ga proto zagledajući caklenicu prema svijeći; — grehota je da ovo ostane, moglo bi izvjetrit. — Hajde de, po čašicu, — pa ako je prestalo, otidite.

— Prestalo je, prestalo, — odgovori s vrata majstor Paše, koji bijaše baš otišo vidjeti kakvo je na dvoru.

---

[1]) *Dricat*, — tal. drizzare. Upraviti, to jest, neće nam biti poprijeko kako do sad; nego doći će nam bolje u krmu.

[2]) *Rota.* — Put, staza opredjeljena po kojoj brod ima jedriti.

[3]) *Tramontana kvarta grego.* — Ime vjetra, odgovara po Inglesku *Nord* $^1/_4$ *Nord Est,* to jest: od Sjevera četvrti dio vjetra put Sjever-Istoka.

[4]) *Riundat,* — riječ pomorska. Znači kad vjetar malo po malo promjenjuje, lazeći od srijede boka put krme.

[5]) *Sottovento da prova,* — s prieda brodu ali pod vietar, to jest s one strane put koje vjetar puha. — *Formige* — hridi podvodene. — *Pianoza, Elba, Kaprara,* otoci.

— A ti, kad je prestalo, daj nam baš po tu kapljicu, prida stari Miho, — svaka sila prokleta, a ta blagosovljena: — napimo se braćo, pak hajdemo.

Napiju se svi redom po jedan put, i zahvaljivajući protu, a proto njima, uzme svaki svoj svijetnjak, i put kuće.

XI.

S ove noćne oluje, koja nas je do sada zadržala, naša nemotnjica imala je oćutjeti neku promjenu u svomu sa svijem padenomu životu. Zdrak s prva zategnut i težak, a poslije s munjevinom i s vihrom isparan, otančan i očišćen, prodere i do sobice Jeline. Radi česa odmah po ponoći ona počne ćutjeti neku osobitu priduhu u prsima, kašalj uzavri joj i trebovaše da je Maria uzdigne na uzglavlje, zasloni, te sad vodom, sad nekakvijem lijekarskijem prahovima, da joj gasi kašalj, i da joj krijepi iznemoženi život. Treska gromova paka, i urnebes oluje zadrhta tako nje slabijem življima, da pred zoru baš cijenjaše se sasvijem izginuti.

Stara Marija nagje se u nevolji. Za nesreću višu, sama je u kući, što će sada? Trknuti se do susjedstva, iskati kogadod da otigje po župnika? — bojala se je da dok se vrne, ne nagje Jelu mrtvu; tada ko bi osto od bruke u selu da je pustala umrijeti kako živinicu. — Viknuti s prozora da joj potrči kogodi na pomoć? A ko bi je čuo s onakom talanbukom na dvoru? — Ele tužna starica ne zna što li će kako li će.

Nu kad Bog dade da pane zla godina i utaži se vrijeme, umiri se po nešto i nemotnjica, ali ostane tako slaba da je jedva odisala. Mahne na Mariju i rukom bilježi joj da otvori prozor u predsobi; nu i to malo joj pomože, er uzduh po sve otančan nemogaše napunit dovoljno one bolesne grudi. Hlad samo koji promaši s dvora u sobu, osvijesti je malahno i ništa više.

Tako trajaše nemotnjica, i uza nju Marija dok dobro rasvane; i tada se stara usudi trknuti iz kuće, i koje joj se prvo djete namjeri, tisne ga po župnika s narukom da prije podne javi se nemotnjici.

Još ne bijaše devet ura jutra kad se župnik nagje kod Jele, i u stanju u kome je bila, razgovori je, pokrijepi je svetijem riječima, pomoli joj Boga, pak joj reče :

Neću te sestro vele moriti molitvom, počini, pa kad htjetbudeš, priuzeti ću. — Za sad neću otići nikuda, — ako ti budem od potrebe, evo me u predsobi.

— Nemotnjica krene glavom da je razumjela, i sklopi ruke izdižući pogled k nebu kako u zahvalu, a u isto doba i molbu da je ne ostavi.

U predsobi župnik nagje Mariju suzama oblivenu : Plačeš starico, reče joj krenut od onijeh suza, plačeš tužnu Jelu! . . . he moja starice, ura se toči! . . . a u neko doba, blažen Bog koji je uzimlje i skraća joj muke koje trpi. Mnogo je podnijela i ustrpljeno, ufam za to . . . . .

— Oo mnogo mnogo, gosparu paroče, i baš mnogo podnijela je, a zaisto ustrpljeno. — Bog ima joj dat dobro na onomu . . . i tako govoreći otiraše suze i iskaše utažiti svoju žalost.

— Hoće, er je milostiv i pravedan; nakon tugovanja udijeliće krunu.

Marija se obrne tamo i amo po kući, kako da štogod ište, pak pristupivši k župniku reče mu iz tiha :

— Gosparu paroče, sad ovdje nema nikoga, niti je ovo doba da kogodi dogje; ako imaš vremena, hoćeš li da ti sada pripovijem ono o čemu smo govorili jučera? — Što ja znam što se može dogoditi večeras? . . .

— Starice moja, ako se ćutiš, nikud bolje; — za sad neću nikuda odovle, er nemotnjicu ne mislim ostaviti do podne, a od podne, vladaću se kako vidim.

— Da kad je tako, to je najbolje. — Evo me ončas, sad

ću biti s tobom, poustrpi se malahno, neka samo prigledam nešto doli na ognju.

Marija Gjurova bijaše od onijeh starijeh źena, kojijeh danas rijetko ima. Srca veljačkoga, naravi ljupke ako malo i osorne, kutnjica, na zgodu rječita i otvorena, znala je poboljeti se nevoljom, nu umjela je napasti na bestužanstvo: izučila se bijaše iskustvom ono što neukomu trudno nazivalo se je — poznati ljudsko srce. — Vas nje svijet bijaše Gruž i Grad; ali u ovomu prem tijesnu okolišu tako se je premetala, tako je znala paziti na najmanje slučaje ljudskoga života i njihove poslijednice, da često-krati sjetila bi se zamjere onoga s kojijem bi posla imala, s jedne njegove riječi, ili pogleda, a kadgod cjeć samoga nadvornjega odnošenja.

Župnik je pozno staricu i koliko vrijedi; netom dakle uvidi s kolikom ljubavi pristajaše uz nemotnjicu, i čuje da je pozna iz djetinjstva, promisli da takoj ženi neće biti skrivene ni otajnosti srca Jelina ni nje strasti ni stradanja: i promisli dobro.

Zapita radi toga Mariju o životu Jelinu, a ona mu ga pripovije u svojoj prostoti, ali tako naravno i živo, da ne mogu ni ja bolje ovdje iskitit ga, nego baš onako kako ga je stara kitila.

Kad opravi svoj poso u ognjištu, vrati se Marija, poviri na vrata od sobice nemotnjicu, pak sjede kod prozora uz trpezu proć župniku koji sjegjaše s druge strane, i počne:

— Imaš znati, gosparu paroče, da Jele ne bijaše ni othranjena ni odgojena kako današnja dječetina u Gružu. Eto vidiš kakva su ova danas, a ti znaš najbolje: netom ti se dobave noga, gdje ćeš ih naći? po putima, na škaru, zanovetati oko meštara, zakidivati starad. — Majka ih zove, otac kara, — a ha — haju ti oni za to! s noge na nogu pak niz škar kako vragulići iz veriga.

U ona doba nije tako bilo. Pokojna majka Jelina, dobra Bele Paskova, vladala se drugačije. Iz nejaka obikla bi svoju dječicu posluhu i molitvi; kad bi podrasli, radnji i kutnjemu poslu. Jele bijaše jedinica megju dva brata, koja za rana umriješe

i ostaviše nju samu majci svojoj osladiti rane i napuniti joj prazni skut,

Otac joj Pasko, kako svaki pomorac, malo se je na domu nahodio, radi česa sama majka, bavila se je razvićem Jelinijem. Ljubavi i pomnjom svakojakom njegovala je svoju jedinicu, u kojoj takogjer nahodila je odziv srčani i potpuni svojoj ljubežljivoj brižljivosti. Iz djetinjstva Jele tako spojena s materom, bila je ona materi, a mati njoj sve.

Nu ova suviša ljubav, i tako življenje, da jedno bez drugoga ne mogaše ni časa ostati, držim u mojoj pameti, ne bijaše zdravo Jeli; er kako sam mogla još onda osjetiti se, budilo je u njoj neku osobitu ćutljivost, i mješte krijepiti srce djetinjsko i pripravljat ga za suprotiva i nedragosti koijem imamo se nadati, činilo ga je slaba i netrpeća. I uz ti uzrok za najmanju nedragost, eto suzâ, eto plača; i, vjeruj mi gosparu paroče, ne ni radi zloče ni nje tvrdoglavstva, nego radi samoga straha: — ajmeh da mi se majci štogod ne dogodi! — ajmeh da mi ne reče kogod štogodi! — ajmeh to — ajmeh ovo — hee, sluga ti sam, kad počmemo tako iz djetinjstva, što će biti poslije?

I da nijesam se privarila u uvomu, pamti a vidjećeš. Kad joj otac vrati se sasvijem doma, Jele bit će imala kakvijeh petnest godišta. Djevojčica već dobro razrasla, lijepa kako cvijet i vrsna kutnjica; znala je svako švenje, umjela je tkati razboj, i vješta je bila trista drugijem malijem ženskijem posalcima koji su je koristili i na domu i iz daljega. Znala je jošter, što u ono doba bilo je jako rijetko u ženskijem, malo crna po bijelu, er majka bijaše nastojala da je i to nauči.

Kad dake dogje Pasko doma, pravo veleći, nagje svoju kćercu dobro uporavljenu, ali kako čovjek vješt svijetu i opazljiv, odmah stavi se da Jele bijaše mu nešto sputčena, knjezuša *)

---

*) *Knjezuša*, iz glag. *knjeziti*, plakati kako malahno djete. — *Knjezuša* podrugljivo veli se onoj ženskoj, koja lasno i za svaku ludost plače.

i od više majci pod koretom, što nije mu hodilo po ćudi. Uzme je za to sobom, te gdjegod u prijatelja, — kadgod u Rijeku; — u večer jednom oni u susjeda, drugom susjed u njih, malo tamo, malo amo, dok bome, Jele otrese ti se, steče svijeta, narav utajana probudi se, i nastane biti žugjena u boljijem kućama, veseljačica u družini, pomočnica u nevolji, svud dobro primljena s nje skladnosti, poštenja i umjerenosti.

Što je najveće paka, s ovakijem povodenjem, Pasko nauči i ženu i kćer življeti jednn bez druge, poslovati svaku o sebi, i pripravi ih na rastanak, koji kad li tad li, imo je negda doći.

U toliko, gosparu moj, došli smo do osamnest godištâ; Jele već djevojčica velika, trijeba je za nju nešto promisliti. Je li procaptio cvijet? — beri ga, — kad opane ne služi nikomu.

Bio je u ono doba u Gružu jedan mladić, koga ti, moj paroče nepoznaš, mladić koji se spominje i danas, Jozo Baldov. Bijaše cvijet mladosti, visok, kose i oči kako ugljen, jak kako grom, bješe mu dvadesti i pet godišta, — meštar prvi na skaru; proti grabili bi se na njemu, kada bi s mora došo doma počinuti.

Budući osto bez oca i bez matere, sam bez ikoga svoga nije mogo življeti, i stara je rieč « Bog samu ne pomaga; » za to najzadnji put kad se vrne s mora, namisli oženiti se, i zamjeri našu Jelu. Bome, kud će suza neg na oko? — Jele vrsna, lijepa — svidi mu se do tamo — a srce mu učini kuc — kuc, — te je stane zakrajati.

Bome gosparu, što hoćeš da ti rečem? — Nije ni Jele bila luda, — a znaš onu našu pjesnicu:

Dušo i srce moje
Moj cv'jetu gizdavi
Oči su početak
Od naše ljubavi:

tako ti je bilo i ovdi. Pogleda Jozo Jelu, pogleda Jele Joza; iz prva, kad bi ga susrela, zarumenila bi se; poslije posmjehnula; a napokon pozdravila. Gdjegod našli bi se na posjedu zajedno,

tu bi se i pošapurili. — Stari Pasko nije to nevidio, lukav stari pomorac! — vidio je i nije mu žo bilo. On pozno je Joza i ćutio ga je, za to s njime sasto bi se kadgod, i na neki način slobodio da pristupi k svojoj Jeli.

Kad je Bog htio, Jozo ti se naperi, pak jedno večer uprav u Paska: — Dobar večer, — dobar večer. — Kako ješte? — što činite? — što te imamo, Jozo, večeraš? — i takijeh sličnijeh, dok se otisnu od kraja. — Kad se jednom otisnuše, zavezoše dobro, i tvoj ti Jozo lijepo zaprosi Jelu. Pasko pokloni mu je dobre volje, — Mati poplače od žalosti, a kći od radosti, i sve bi sklopljeno u ljubavi.

Sada moj dragi paroče, drugačiji život počme Jeli. Ona, kako ti rekoh, s prva bila je upita sva u majku. Pasko svede je na razložitu mjeru, i bez odložiti materinskoj ljubavi, pripravi srce svoga djeteta, da bude i inu poprimiti kad bi došlo vrijeme u svijet upratit je. Jele, istina je, s očevom pomoći pusti se iz trakova materinijeh; ali narav je narav; — ona ćućenstva koja iz nejaka bijahu se u njoj zalegla, i za malo utajala, opeta sada razviju se, i može biti s većijem naporom. Majku i oca svegjer ljubila je kako svoje roditelje, ali ono što u srcu ćutjela je za Jozom, bilo je nešto drugo, nešto veće koje silovalo je da privrgne se k zaručniku onijem načinom kako prije k materi.

Kako u Gružu ne bijaše nigda nestačice dobrijeh jezika, tako ti i nju popeckaše nekoliko za vremena vjeridbe, što da bi prekinuli i smirili je, Jozo i Pasko pospiješiše pir, i prva muka Jelina dovrši.

A — ha — evo ti ih sada u svojoj kućici, Jele udata je i majka je. Ima dva sinčića Balda i Paska. Jozo ostane na domu pet šest godišta, pak budući ponestalo rabote na škaru, opeta zajedri, er ženu i djecu trieba je hraniti.

Ovo odijeljenje bi teško srcu Jelinu, — nigda utažit se, — sakupila bi ono djece oko sebe, pak udri kukat i plakat više njih kô da je izgubila baš sasvijem muža. — Ko ti je razgovori i uvede u pamet? otac. — Ljubežljivo, ali oštro pokara i posvje-

tuje; uglavi je, da plačem posli ne krpe se; i da žena jednoga pomorca ima bit i čovjek i žena u potrebi, koja držana je obrnuti se i paziti kuću i biće, dok muža doma nije. — Nešto otac, a nešto djeca, i to cijenim poglavito, er onu nje veliku ljubav koja je bila sva u Jozu, bijaše počela dijeliti s djecom, povrate je i opeta dogje čeljade.

Jozo brodio je po morskoj pučini, a Jele muški vladala je kućom i djecom, i tako ih je gojila skladno i upravljala, da nakon šest godišta, kad se Jozo vrati, nagje sinove mladiće, poslušne, otresene, koji znali su na pamet — *Santa Croce* i *Gjosafatta* *), i sa škarom zbiknute ne najgore.

Jozo doma je, djeca oko nje su, eto ti već naše Jele čestite. — Sve što joj je milo, kod nje je, majka i otac blizu su; ima u kući svakom potrebom, ne preda za nikoga: — o moj Bože je li što veće? — Vesela je, u veselju obrtna, svoj kutnjoj službi sama dopire, ljubav dava joj snagu. — Ah moj dragi paroče! ko bi reko da sva ova čestitost imala je biti veoma kratka! Da do skora imala se oboriti na nju navala jadâ i nevoljâ, koja bi je sagnala u ovo u čemu je vidiš? — He Bože dobri, veliki su sudi tvoji! a mi stvorenje tvoje prah i pepeo.

U jedan put starica ustavi svoje povijedanje i zagleda se u župnika koji bijaše napeo uho i nešto osluhivo. Napenje uho i ona, ali ne čujući ičesa, zapita — što slušaš gosparu?

Župnik metne prst preko usta, pak ustane lagahno, i na prstima od noga uputi se put sobice, poviri na vrata, uljeze, postoji neke čase, pak vrati se na svoje mjesto i reče Mariji — slijedi.

— Ma prvo reci mi što je tamo, ali je pridošlo štogod odviše Jeli?

— Sad joj nije ništa, — sad spi; malo prije dihaj bijaše joj se uzdrhto, — biće snijevala štogod grubo; — sada umirila se, slijedi tvoju pripovijest bez straha.

---

*) *Santa Croce*, i *Giosafatto*, dvije male knjižice u kojijem negda djeca učijahu slova i prve početke štenja.

gdje ima muškijeh, nije vazda kako se hoće, nego kako se može. Ljudi, djeca, neće razloga; pa dok ih namiriš vrijeme leti, i eto ti posla.

— Razumijem sestro, nu bila sam se prepala da ne ostanem sama kad mi je potreba imati kogagod.

— Čudim ti se što si rekla, — doda Pave Nikova: — znaš da bih bila pritrkla ako i na ponoća da ne budeš sama.

— Znam jadna Pave, ali govorim onako od nevolje.

Za ovijem predgovorom, susjede se jave nemotnjici, postoje neke čase s njome, pak izidu i zasjedu okolo trpeze.

Budući svaka susjeda donijela po koji prinosić, i prije neg uljeze k Jeli turnulu ga Mariji, ova dočim one zadržahu se tamo, ospremajući sve razvidi, i nagje megju božijem blagom što joj nanijeśe, jednu ljepahnu kokošicu u knjizi zamotanu čistu i spravnu za lonca. Ganuta starica cjeć tolike ljubavi srčano zahvali dobrijem susjedama kad se vrnuše u predsobu, a napose Niki Lučinoj za kokošicu, od koje ončas ocijepi stegno da ga pripravi svojoj nemotnjici.

Ženicâ je šest oko trpeze, svaka ima svoju rabotu, neka švenje, neka bječvu, neka pripredalo, te kô da su doma prijonu na poso i počnu razgovori.

Svaki razgovor megju mnogo čeljadi s prva je neznačan, taki je i našijeh šusijeda; zamijene po kojugod riječcu o svojoj raboti: — što to činiš ti? — a što je to u tebe? — komu pleteš? — i sličnijeh. Ali kad jednom upute radnju, upute se i riječi do mile volje.

Nu kako ženske nemogu trpjeti da im stoji na jeziku, ono što naume izrijeti, tako neće nigda da govore po redom; nego sad graknu sve ujedno, sad umuknu, sad razlože dvije i dvije, negda šapnu se, negda brebonje iza zubâ, budući da često krati dvije na jednomu kraju posjeda, govore o jednoj koja je na drugomu. Naše šest prijateljica žene su kako sve ine, pa i čine kako ine.

Razgovaraju se o svojijem pomorcima; svaka povijeda kada

je knjigu primila, gdje joj se putnjik nahodi, kuda će opeta odjedriti. Ona veli da joj se muž malo nije utopio, s jedne zle godine u crnomu moru. Druga kaže o zavjetu; treća o parama koje se nada prvijem brodom primiti iz Marsilje: i ovo sve povijeda se u glas neka svaka razumije. Ispod glasa paka jedna se tuži na muža, ona na svekrvu, ova na susjedu; i tijem protegoše uru vremena, niti se sjetiše da stare Marije bijaše nestalo megju njima.

A kada se sjetiše, već Marija uzlažaše ljestve lagahno kako da nešto nošaše s pomnjom, i bahne im na pod s imbričićem svarene kafe u jednoj ruci, a s mlincem i s uljanicom u drugoj.

— Moja Marija jesi li se pomamila? reče joj, kad je sagleda Lukre Franova, — od kuda ti je došla ta na pamet, tratiti kafu, ma zašto?

— Sestro Lukre, erbo mi je bilo drago. — Ima petnest dana da vam nijesam ni kapice rakije dala, pa večeras kad ste mi donijele blaga božijega, da vam ne učinim po kikaru kafe? ma što ćeš vraže, hê — i ta bi se htjela?

— Marija moja, to je odveće, priloži Nike Lučina, u ovakijem zgodama je ludost promisliti na neke stvari.

— Da — pst — da vas nije čut; špotno doda Marija, — hoću li je sad prolit? — bome neću. Bilo vam žo, bilo vam drago, imate je posrkat.

Čim starica govaraše, čašice regjaše po trpezi sa svojijem komadićem kruha uza svaku, er naše ženice kafe ne piju ako mrvu kruha ne prismoče.

Priateljice poslušaju staricu, pušte rabotu, a uzmu čašicu te stanu kruh zakvašati, griskati i prisrknjivati. Marija po običajnomu ulije sebi u veću čašicu, udrobi nekoliko kruha, nasadi se povrh trpeze, i prične zakusnjivati se. — Muk je u predsobi, mješte razgovorâ čuje se samo griskanje i prisrkivanja, ali bijaše sugjeno da ni ovu kafu Marija stara mirno ne popije: neko lagahno kucne u vrata.

— Puh, ala te *belaversi!* — zavapi najegjeno Marija s komadom u ustima: — koji je ovo vrag danas da ne mogu mirno popiti kafu. pobjed parok, sad nekakva druga napast — hê — ma veće veće....

U to oni s dvora kucne opeta. Žene koje nebi htjele da iko zna za njihove stvarce, ma ni za kafu koju su popile u Jelinoj kući, brže bolje uliju u grlo ono što im ostajaše u čašicama, te se neka oprli, nekoj se prolije, a nekoj od smijeha udari i na nos. Čim paka Bele kći Lukrina potrči otvoriti pristaši, ostale pokupiše sve kafinsko posugje i skrîše ga u blanak, dušeći još veće smijeh u sebi, er opaziše Mariju u kutu prozora gdje se tuče po prsima da joj sagje komad kruha, koji ne prožvatan niz grlo joj poleti i prisjede.

Još ne bijahu žene dobro ni posjedale kad im se za plećima oglasi jedan muški izmukli — Dobar večer, *la compagnia* [1])

Obazdru se na novodošaoca, pak pogledajući jedna na drugu, bez odjaviti pozdrav, rekoše samo — Meštar Miho! — kako da su tezijem hotjele rijeti — nuti od koga smo se poplašile.

— He, Meštar Miho — uze ovi govoriti, — pa što je zato? ali erbo vi ste ovdje ne može doći stari Miho pohoditi svoju susjedu? — A da je na priliku mješte staroga meštra, provirio ovdje kakav mladi meštrić, Kristo santo biste li tada....

— Jadan meštre Miho o čem govoriš, presiječe mu Lukre Franova: Ti znaš što su žene; veće je docna, pa se nijesmo nadale nikomu, nego ovdje žugale [2]) i u neko doba počele i drijemati, a ti iz nenada zakuco, pa malo kô zabušile se, eto ti razloga.

— Da da, kuma Lukre, ja znam da ti umiješ dobro okrpit svaki poso. — Ostavimo to, a recite mi što je od Jele, kako je večeras?

---

[1]) Način pozdrava mrnarski: Dobar večer — dobro jutro *la compagnia*, (družina) kad dohodi u kakav skup, da ne pozdravlja svakoga redom.

[2]) *Žukati* govoriti što mu drago.

— Kako Bog hoće, odgovori stara Marija iz kuta od prozora.

— Ho, Marijo, a tamo si! — ne vidjeh te sestro, megju ovoliko ih. — Kad si tu, na primi ovo (i pruži joj komadić govedine): služiće ti za malo juhe nemotnjici.

Marija primi, spremi i odvrati mu sa žmulićem vina, koga Miho krhne, pa sjede uz družinu.

Ovi bijaše čovjek preko pedeset, pomorac u mladosti, a sada majstor na škaru. Prozvaše ga gružani « Miho Mazga » cijenim cjeć njegove smegje pomasti, gustijeh obrva, nezgromna nosa, debelijeh usana i nekoga obraza oštro nacrtana: ali mu srce bijaše dobro, ćud mirna, narav pobozna, govorko po naravi; i kako svaki mrnar, svoj je materinski jezik kvario s pomorskijem talijanštinama. Često bi dolazio k Jeli, koju nazivaše svojom susjedom, baš ako joj i ne bijaše posve blizu s kućom, i u nje nevolji veće je pomago nego kojigod i bliži i mogućiji.

— Meštre Miho, što ti se čini od ovo vremena? upita Ane Mihova jedna od mlagjijeh ženica, — hoće li naši brzo objavit se iz Lesandrije.

— O Signora Aneta! a nije ti ništa ljepirica tvoja kazala?

— Jadan meštre nemoj stucat, [1]) ja te pitam o vremenu, a ti mi govoriš o ljepirici — he — dobre si volje.

— Para, [2]) Bog i duša, da si načela jedit se? — nemoj ćrce; reko sam ti na Božiju, er znaš i sama da žene pomorske vazda *stroligavaju* [3]) ljepirice, žigu na svijeći, prndelje po kući i *che so mi, ed altro* [4]) . . . .

— Da da, Meštre Miho, doda Pave Nikova, nijesu same žene, biti će i kojigod pomorac otišo za istijem čarom.

---

[1]) *Stucati*, govoriti ludo.

[2]) *Para*, iz taljanskoga — čini mi se. [3]) *Stroligavati* glagol iz talianskoga, *strologare*, gatati u zvijezde.

[4]) *Che so mi ed altro*, obično umećenje u mrnarskijem razgovorima, znači — *i mnogo drugijeh stvari*.

— O Kristo santo! svud ima svega, biti će i megju pomorcima.

— Ho — ho — ho — meštre Miho nuti je — meštre Miho nuti je — klikne radosno Bele ljepahna kćrca Lukre Franove izdižući lagahno ruku i pokazujući na njoj ljepiricu. — Vigji kako mi je lijepa — zelena s krilima reko bi od svile.

— Veseli mi se moja Bele. — To ti je knjiga od vjerenika iz Carigrada kô da je imaš u ruci.

Zarumeni se Bele, snimi opeta ruku na skut i zagleda se u ljepiricu, a Miho slijedi: — To su ti sve babuštine, u to nema se vjerovat nego samo u Boga. A hoćete li da vam ja rečem jednu bez ljepirice i smokava? Sutra nam je drugo vrijeme. Sunce je zašlo u jednu grubu *kalatu;* [1]) sutra, prekosutra biće *equinocia,* [2]) pak ti se bojim kakve dobre *šapantare* [3]).

— Ajmeh meštre, nemoj za Boga! prepadno ozove se Ane Mihova. Kad god čujem spomenenuti ta pusta *kvinocia,* udre mi klinac u srce, misleći za moje da ih gdje na moru ne sukobe.

— Ha — nije trijeba strašit se ni zlo slutjet, odgovori joj Miho, — biće što Bog da — ti ga moli, pa ne boj se.

— Da ako ih nagje na moru?

— A otkle idu?

— Iz Brsalonje (Barcelona) — odjedrili su prvijeh Agosta.

— Hê — oni su ti u Lesandriji odavna i zahvali Bogu.

Slijediše susjede i Miho u sličnijem razgovorima do blizu ponoći. Lojanica već bijaše na omaku: stara Marija, na maloj postelji po tlima prostrtoj u Jelinoj sobi, slatko zaspala: a nemotnjica često pregledana sad od jedne sad od druge priateljice, zaželi na svrhu da prije neg pogju ća, otegnu joj postelju.

Pospješno ustane Lukre stara i Pave Nikolina, i s pomnjom

---

[1]) *Kalata* — oblaci zbjeni na zapadnomu obzorju. — [2]) *Equinocia,* ravnonoćje — [3]) Š*apantara* — zla godina.

snime nemotjicu s odra na stolac, a ine brže bolje protresu, promiješaju i naprave, pak opeta lagahno položiše Jelu i namjestiše.

Koliko god su Lukre i Pave lagahno i pomnjivo prenosile nemotnjicu, ali ne mogoše zabraniti nesrećnomu kašlju da joj ne skoći. Istom je namjestiše u postelju a ovi se objavi s takom silom i mukom, da ne dade joj za nekoliko časa ni odušiti, pak napokon ocijepi se, i tužnica sa slinom izmetne i krvi.

Stara Lukre i Pave odalečiše sve mlagje, a one same okolo nje pomagahu je dok se umiri: napojiše je vodom, otrše joj znoj, zasloniše je bolje, pa ljubeći je kako malo čedo, sjedoše joj uz uzglavlje da pobde joštera do koga doba, čim ine i Miho pozdravivši nemotnjicu uporave ka svojijem kućama.

X.

Stari Miho ne bijaše se prevario kad navjesti susjedama zlu godinu sa zapada. Prevalilo bješe ponoči a s te strane počeše uspinjati se nekakvi debeli crni oblaci, koji rastući i šireći se oko dvije ure po ponoči priklopiše sve nebo. Nema daha vjetra, mrtva je tišina, ali ubitna i teška; sa udaljenog obzorja na zapadu rijetka munja sjekne te pružajući plamene trakove sjemo i tamo gmiže kroz oblake, prodire ih, za časah, kô za rugo, rasvijetli i pokaže ti kakva se sila otuda sprema, pa te vrže u crnje tamnilo i veći strah. Mnogo nakon sijevanja čuje se tutnjavina, s prva iz duboka pak sve to bliže i bliže, dok napokon jednu uru prije zore, sijevanje i grmljavina sastadoše se zajedno a vjetar zapadni snažno dune.

Još kad tutnjavina bijaše nastala oglasivati se jača tamo preko Šipana, u većemu dijelu kuća od Kantafika do Krsta, pojaviše se svijeće, prozori pričnu se otvorati, pa nakon malo bome i kutnja vrata, kroz koja vidiš promicati negdje jedno čelja-

de negdje dvojicu; nose svijetnjak, trče pospijesno na igalo, drpe čelo, skaču u plavčice, i brzo brzo one koje su poveće pritvrgjivaju ih dvostrukijem svezima za pokrajne stupove i zatežu ih na sidro. One paka koje bijahu manje istežu ih na suho i predavaju kocima u zemlju pobjenijem, da ih ne ugrabi i rastuče uzbunjeno more. Ko prije opravi poso trči bližnjemu na pomoć, i tako dodavajući se ruku zamjenito obezbjediše svoje plavčice proć navali zle godine.

Jedan koji megju prvijem ustane ovu noć, bijaše proto Božo. Otvorivši prozor, pogleda s prva od kuda se zla godina spravlja, pak onda zapre očima put broda prije dva dni na skar istegnuta. Na bjeguću svjetlost sijevanja munje razgleda ga: bijaše dobro podaprt, ali jedan brod na suho istegnut sa svijem katargama, prekrstačima, i sa svom onom mrežom čela i konopa, činilo se je protu, da bi lasno mogo okušati grgjijeh šteta nego li na valjivomu morskomu površju, na kojemu sa svoijem gibanjem pridavajući se vjetru, silu otimo bi mu i sebe sačuvo.

Razumnomu protu bi dosta to samo promisliti da se sjeti istijem časom što imaše uraditi. Otisne se s prozora, navuče haljinu, pripali svijetnjak, zovne slugu pa iz kuće. U dva koraka na škaru je, te nekijem debelijem glasom, kako iz pomorske trubaljke zaupi: — Oj gružani amo na pomoć da nevjera [1]) Brik ne prevali; — priduši malahno, pa opeta: — O gružani! amo brže koliko vas može veće.

Sijeva munja, sve to bliže grom tutnji, ali glas protov svu tutnju nathodi, ćuše ga gružani, oknenja nema. Stari proto, koj sagradi brodova koliko je u godištu dana; proto čigova obrtnost i nastojanje hranu daje većoj polovici gruškijeh majstora; proto kod koga malo manje neg sva mladost zanat naučila je; proto, koji sa svom surovosti pomorskom i s nekom opornom ćudi o-

---

[1]) *Nevjera* — zla godina,

peta prijalelj je korisni mrljivomu radiocu, a oštri ukoritelj lijenčini i pridrtanu; stari, paček najstariji proto gruški na pomoć viče, a koji je taj koji bi se usudio rijeti: neću, ili, sad ću? — Nema ga.

Vikne proto, odjeknu mu protivne glavice, a sa dvadest mjesta niz igalo zagrmi jedan glas — evo nas proto, ne boj se; — a za glasom vidiš trkimice posukati se dugu svijetnjaka i tamnijeh sjena put poznatoga mjesta. Što bi udario dlanom o dlan eto, nešto majstora, nešto mladijeh mrnara, za trideset oko svoga prota. — Evo nas proto, što trebuješ, zapovijedaj — bi jedan glas dohodećijeh. A proto Božo, pronoseći svijetnjak na okolo i sagledajući onu vrijednu mladost kod sebe, razigra mu se srce i on se pomladi pak vikne: — za mnom; — i upravi k svojoj shrani punoj svakoga drvlja i škaranskoga orugja.

Dogje, otvori je te slijedi: — Ala bračo! na dvor *puntale* (potpirače), motike, kline, dva tri malja [1]), sjekiru, — svaki po štogod, pa na škar. — Neko svijetli, neko tegli, neko nosi, te svi opeta za protom.

— Meštri, vi najprvo, zapovijeda proto, po tri puntala sa svake strane broda, — gledajte nek su dobro razdijeljeni; i *kastanjole* [2]) dobro i u zdravo zabiene. — Ala, tri četiri s motikama na poso; — gdje meštri pokažu vam, spravite rupe u koje imadu sjesti *puntali*,

Naredba izlazi iz protovijeh usta, a rabota iz ruka majstora: motike kopaju, potpirači pristavljaju se, hvatišta pribijaju se. Proto pazi, i slijedi:

— Pregledajte sve redom puntale: — ako je koji *polaško*, [3]) odgrnite zemlju i pritvrdite ga klinima.

---

[1]) *Malj* mlat veliki gvozdeni — [2]) *Kastanjola* ili *Kostaniola*, riječ mrnarska, znači komad drva pribijena u bok broda, pod koji komad ulazi potpirač, i zapire da se ne opuze uzgori. Po smislu čemu služi, ja prozvah taj komad *Hvatište*, er uprav hvata potpirač, drži ga, i brani da se ne opusti. — [3]) *Polaškat*, mrnarska riječ — popustiti.

I sam proto paka progje oko broda, zaviri sa svijetnjakom u ruci i popipa trupe na kojijem brod ležaše; pregleda ih jesu li utvrgjeni, oli da se nije koji krenuo ili izmetnuo; i našavši sve kako željaše, izmakne se na stranu pak onda:

— A sad mladosti! vaš je poso — zaviče; — Svi gori na brod — pak *maina a fasso, arburette, penune* [1]) sve, — ali vrlo, prije neg skoči nevjera. Pazite, bez omete ve! — gledajte gdje stajete da se koji ne slomi; — i *maina* redom prvo jedno pa drugo, kako što ide, da se ne ubijete.

Grehota da ne bješe vedri dan da se vidi ova trudna i lijepa rabota našijeh vrlijeh mrnara! Istom proto doreče a šesnest sokolova zbaci sa sebe gornju haljinu, pa ko ljepiri, eto ih briku na krov, a odtole kako vjeverice uz konopne ljestve. Njeki lete do krstačića [2]), i razdriješuju najgornje prekrstače, na jedan kraj namiču im čelo, pak niz katargu spuštavaju ih na krov vapeći — *aguanta di sotto.* [3]) Za tijem, ne bez, truda izbijaju kline, te kroz krstačić, spuštaju male katarge [4]) i vape kako i prvom. Drugi koji se drže na srednjijem prekrstačima dočekaju ih i viču onijem koji spuštaju — *Mola,* [5]) — pak slijede spuštavati ih do krova.

Opravivši ovi prvi poso, sagju otkuda bijahu se pripeli, i

---

[1]) *Maina a fasso,* riječ mrn. znači slimiti sve što se može niže do krova broda — *Arburette* male katarge, to su oni komadi pristavljeni na veliku katargu, i koje nose četverouglasta jedra na trgovačkiem velikijem brodima. — *pennune* — Prekrstač, ono drvo na komu je, jedro privezano. [2]) *Krstačić,* orudje gdje mala katarga zglaba s velikom, nemaknut je u prijekrst jedan opašaj od četiri drva zajedno stučena u koji ulazi mala katarga i od njega drzata je.

[3]) *Aguanta di sotto* — tal. mrnarska. — *primi ko je doli.* — [4]) *Male katarge,* kako rekoh pod brojem [2]) katarga mala, pristavljena je na veliku, ona u potrebi diže se s mjesta i snima se na krov broda, i za taj poso izbiju se klini koji je drže u krstačiću pa krozanj spušta se gdje hoćeš. [5]) *Mola* tal. riječ — pušti.

svi skupa late se teške rabote, snimiti do blizu krova prekrstače velikijeh i poglavitijeh jedara. Teški su, debeli su ovi, vjetar jur pričeo je zapirati u njih, munja sijeva sve to življe, toliko da zabliještuje i brani vidjeti gdje nogu nasloniti, gdje rukom uhititi. — Nu opet mladost naša ne prepada se: — Proto sa škara sokoli ih — oni isti jedan drugoga podnukuje: — Ala — svi složno — sad — *maina* — *maina* lako — drž dobro — *guarda di sotto* [1]),

A oni koji su jur na krovu, odzivaju: — ne boj se — malo po malo — *lascia che vegna* [2]) — tako — dobro — *aguanta* [3]) — *zuka* [4]) — i trista drugijeh mrnarskieh riječi čuješ sad s katarga, sad s krova, dok najposlije bi sve opravljeno kako proto Božo željaše i zapovijedaše.

— Življela mladosti, zavapi zadovoljni proto, kada svi bijahu priskakali na škar; življela mladosti, ovo se zove rabota! — Baš hvala vam kô mojijem sinovima. — A sad nosmo što ne treba u *magazin* (shrana drvlja i majstorskoga orugja), i hote svi amo er će sad rgjava godina: — eto uhitila je Šiškovo.

I tako bi. Istom oni uljegoše u pokriveno, a munja sjekne i ujedno grom pukne oko Babina Kuka; za njim vjetar, dažd, sugradica, sve namah navali sa zapada tako, da u malo časâ more uzavri i prične plakati škar do blizu protovijeh vrata.

Stoji klopot drvlja po škarima, stoji zvižd čela i konopâ na brodima osidranijem u Luci, stoji sjemo i tamo kršitba stabara po obližnijem vrtima. Kad sine munja nadazireš kod jedne pulake vezane pod kućom Vilenika gdje mrnari u plavčici na šest vesala voze veljačko sidro da pripomognu drugo, koje bijaše pooralo od sile vihra.

U kućama već niko ne spava, svak je na nogama. Ljudi pritvrgjuju zatvore prozora da ih vihar ne uvali u kuću; Žene

---

[1]) *Guarda di sotto*, pazi ko je doli.

[2]) *Lascia* it. puštaj neka slazi

[3]) *Aguanta*, drži da ne slazi naprijed. —

[4]) *Zuka*, veži.

Boga mole, užižu svijeću od Tri Marije, krope vodom krštenom proć nevjeri, kade tamnjanom i pomom blagosovljenom. Djeca skviče cjeć straha, majke plaču misleći na svoje pomorce, starci ih karaju da se ne mame, nego nek šute i Boga mole,

Vanka huka, buka, lomnjava, grom trijeska, kiša lije, a u shrani prota Boža šala i razgovor. Vas se je oni skup posadio na klupe i drvlje kojijem bijaše shrana zavaljena, metne svijetnjake u srijedu, te svi mirni kô pečeni zapale njeki lulicu a njeki smotku kako koji nagje uzase. Proto kad vidje da najveća sila onoga urnebesa bijaše premetla, a brod na škaru održo se kako mrkjenta u sred mora, smiri se sasvijem, i čini sluzi, kroz unutrnji prohod donijeti iz kuće dobre rakije i mlade mantale te postavi iz obilna pred družinu nek se ponapije.

Družina pije i razgovara se. Jedni kroz uzrok ove strašne oluje pripovijedaju kakvijeh su crnijeh podnijeli tamo u velikijem morima jedreći put Brzilja, Ingleske, Kalkuta i što ti ja znam kuda. Drugi, ne mareći za oluju, šaljivo dodavaju se pod bok, protresaju grinje sad ovomu sad onomu, dok njeki dogje do Mare B . . . te uze kazivati kako bijaše napela udati se po drugi put; i to veli ovi: — Vrazi je nosili! ona preko četrdeset godina za nekakva golobrada gradskoga mušteriju, koji će joj opaliti haholjak, pa onda, sluga brodaru!

— Da — Mare B . . . ! a što biste rekli o staromu Takiri? — zapita Vice Ivov, mladić koji istom ono godište bijaše pristo uz majstore.

— Što? — odjavi Frano Mihov.

— Da se ženi za Maru Kulicu.

— Haj, gjavli ih nosili obu dvojicu.

— Baci vraga, Vice, prida majstor Paše, onaki će se ženit? . . . Takiri vise noge nad grobom, a Mari, vazda *kiša*, [1]) — haj, vjere ti ne stucaj!

Kiša uhititi kišu, okisnuti; biti pjan, opiti se.

— Ma jest sreće mi, priglavi opeta Vice, — nema desetak dana, ja sam ga susrio kad je hodio u paroka za proglašenja te slavne ženidbe; ali, kako sam obazno, namjerio se je na oštro gvožgje, er parok opeli ga dobro, pak posvjetuje i posla ga puhajući u šake.

— Što će svjeti onakomu, reče Frano, — imo je dat mu dvije noge, to je bilo za njega. — Stara čorava vjera! — Oh da sam bio tu, Bog i duša, bio bi mu....

Ne doreče, er u jedan mah zasvijetli sva shrana ko da se bijaše upalila, i grom tresne ondje negdje blizu. Svi se zabušiše; njeki se zakloni rukama, njeki se krsti, njeki vapi — Jezus — njeki — Sveta Barbaro, moli za nas — kako je došlo komu što prije na usta. Proto potrči na vrata vidjeti da po nesreći grom ne bijaše udario u brod; i kad ga spazi čitava, vrne se zahvaljivajući Bogu.

[1]) Kad strah progje, uze govoriti Antun Božov: — Ovaka mi noć spominje neku strahovitu kad sam bio s kapetanom Radmili. Uhitilo nas je na *Bonifačiam*, [2]) na sam badnji večer; grdan ti mi li dogje, braćo moja! Bili smo odjedrili iz Kartagene puni žita put Livorna. Iz početka, vremena ne bijahu rgjava, —

---

[1]) Priopćih ovi pomorski dogagjaj onako prosto kako sam ga ja čuo iz usta jednoga Gružanima za to samo, neka bi se u ovijem malijem crticama gruškoga života našla i ona našega pomorskoga. Izjasnio sam što sam bolje zno talijanške riječi u dodacima, ali ne bi mi moguče sve do konca; er za nekijeh osobitijeh imena jedara i brodarstva trebovalo bi kovati novijeh riječi, što se ne usudih. Taj poso ostavljam Jugoslavenskoj Akademiji i cijenim kada bi stavila ruku na to, da bi ne malu korist učinila našemu jeziku. Inglezi, Francuzi, Talijani, pomorci Baltikanski služe se svojijem jezikom u brodarstvu; za što ne bi mogli i pomorci jugoslavljanski? Cijenim da bi. Neka akademija pokuša.

[2]) *Bonifačiam*. Tijesno je Bonifacia megju Korsikom i Sardenjom. Mrnari ga nazivlju *Boka Bonifacia*, oli samo *Bonifacia*.

punentini, — *punente-maistro*, [1]) vrijeme za jedrenje; malo nas je pozdravila *Liunada* [2]) ma ništa, poteži do Sardenje.

Tu na *spartiventu* [3]) počne nam *bacigat* [4]) čas od *Levanta* čas od *Punenta*, dok na svrhu osvoji *Punenat*; dobro — ala da se jedri izpod Sardenje do *Tavulare* [5]). — Noć je mrkla i oblačna, osam ura su — straža *rengjiva* se [6]) — kapetan stoji na vrh krme i pogleda na *Boku Bonifačia* od kuda se diže nekakva crnjavina. Gledam i ja; sva je prilika rgjave godine, a noć zimska — treba se spravit na vrijeme. Baš zinuh da rečem kapetanu da pregledamo jedra, kad ovi zovne: — *Nostromo!* [7]) — Š*jor!* — Hodi amo. — Dotrčo sam, a on pokaže rukom na *Boku*, pak mi veli: — Odonle prijeti: danu prije neg se *rendi* straža, neka se *siguraju* jedra [8]). Zatvori *kontra*, *papafige* i *majstru*: [9]) čini uhititi po dvije ruke *tercarula* [10]) na *gabjama* a dvie na *randi* [11]). Pak ako vidimo da bude štogod potreba zvaćemo svijeh.

---

[1]) *Punentini, Punente-majstro*, vjetar, *Zapadni* i *Sjevero Zapadni.*

[2]) *Liunada.* Vjetar siloviti kad dune niz *Zamorje Liunsko.* —

[3]) *Spartivento*, glava na jugu sardinskoga otoka.

[4]) *bacigat*, puhat sad s jedne strane sad s druge,

[5]) *Tavolara.* Otok ne domak ušća tijesna Bonifacia.

[6]) *Rengjiva se* straža, — iz talianskoga *rendere*, znači *promijeniti stražu.*

[7]) *Nostromo.* Poglavar družine. Š*ior*, iz talians. *Signore*; odziv običajni mrnarski kad stariji zove. — [8]) *Siguraju* iz tal. *assicurare.* — *sigurati jedra* znači, uraditi oko jedara ono što je potrebnito da zla godina ne oštetuje ih.

[9]) Imena razlikijeh jedara; *kontra*, zovu se najgornja i najmanja. *Papafigi*, ona su koja slljede ispod *kontra* i veća su. *Majstra* najveće jedro i najdonje na drugoj ili glavnoj katargi.

[10]) *Trcarula*, tal. *Terzaruoli.* Konopčići prišveni, priko širine jedra, u dva u tri reda, svaki red zove se *ruka.* Služe za skraćenje jedra, naški: *putci* ili *sveski.* — *Gabia.* Dva srednja jedra na prvoj i drugoj katargi; najpotrebnitija i najtvrgja koja se najzadnja zatvoraju u nevolji.

[11]) *Randa.* Veliko jedro na zadnjoj katargi pruženo preko krme put mora.

Bilo nas je dvanest druga, dvanest lava, u po ure sve bi učinjeno. — He pomozi Bože! — Polovica družine otišla je počinut, a ja sam s kapetanovom stražom.

Kapetan postoji malo na *kuvijerti* [1]), razgleda svud na okolo, pak veleći mi: — Nek brod ide ovako — ja idem dolje, bude potreba zovi me, — sagje u *kamaru* [2])

Brod jedri, prošli smo *Tavularu*, otvorili *Bonifačia:* [3]) a — ha — govorim sam sobom, evo nas — dobro smo došli.

— Baš dobro došli, sad će bit posla, oglasi se majstor Miho, poznam ti ga vrlo dobro, gjiso sam i ja tuda negda.

— Bome gjiso, meštre Miho, ala i mi smo ti, sad ćeš čuti. Netom smo otvorili *boke* vjetar udari jači i *skarsiji*, [4]) i prijeti grgje. Mislim, ako je ovo na početku, što će biti kad dogjemo prema njima? — Slazim u kapetana i pripovijedam mu. Kapetan. istom izide na *kuvijertu* i pogleda, vikne u glas *sužo da bašo* [5]) Viknuh i ja još bolje, — poskakaše svi. — Ala, viče kapetan: — *sera floco*, [6]) i treću ruku *trcarula* na gabije.

— A zašto ne zatvora *randu* kad je *flok* zatvorio? opomene proto Božo.

— Polako, proto moj! Randu nije mogo zatvoriti, er je

---

1) *kuvijerta*, tal. *Coperta*. Krov od broda.

2) *kamara*. Soba kapetanova u krmi.

3) *Otvoriti* jedno mjesto, u pomorskom govoru znači: počet dohoditi prema njemu.

4) *Skarsiji*. tal. *scarso*. *Vjetar skarač* veli se kad puha veće u sprednju stranu broda nego put krme.

5) *Sužo da baso*, iz taljanskoga. — Znači da izlaze na dvor oni koji su pod krovom broda. Ovom zapovijedi zove se ona polovica družine koja počiva, da skoči na pomoć onoj polovici koja je na straži; što se čini samo pri potrebi.

6) *Flok*. Jedro tronuglasto na katargi koje se pruža preko nosa od broda više mora.

služila brodu onomu da ne *ide na pogju* [1]). — U toliko vjetar podžiže sve to jače, crnjavina stiskuje — baš nevidi se. — Vejim kapetanu: Šjor kud ćemo? — *Per tramontana* [2]) odgovori kapetan. — Brod *fila* [3]) četiri milja. — Ponoći je, ura da se promjeni straža, ali ne ide niko doli; — kad što ćeš ti vidjet? — sjekne munja i zagrmi sve jednaga, — pak — puhne vjetar kô iz mijeha, i *karga* brod *s kavobandom* na more: [4]) — jesi li take kad čuo, s brodom bez jedara?...

— Hem — bome baš mu sila bijaše pritužila, reče proto Božo.

— Ne pitaj brate. — He — skočih na *timun* [5]) vikajući *timunijeru: pogja;* — viče kapetan, *pogja* da ne polomi — i *fila randu, fila* dobro [6]) — i *maina pik de fora* [7]). — Bog

---

[1]) *Pogja* riječ talijanska. *Ide brod na pogju*, znači hodit za vjetrom, obrtat krmu veće na vjetar.

[2]) *Per tramontana.* tal. U Sjever.

[3]) *Fila*, iz tal. *Filare* sukati. Da se zna koliko milja u uru brod jedri, spuštava se po krmi jedna tronuglasta štičica, zvata *barketa* (lagjica), vezana konopčićem razdijeljenijem na uzle. Ti konopčić izpušta se s broda, i koliko u neko odregjeno vrijeme zamoči se uzala u more toliko milja brod jedri u uru. Ovi poso zove se *filare la barchetta* (osukati lagjicu); otole mrnarska, mješte rijeti: brod jedri toliko... veli se *brod fila toliko...*

[4]) *karga* iz tal. caricare. Ovdje znači prignuti silom brod s jednijem bokom sasvijem na more. — *Kavobanda* tal. gragja koja sve na okolo paše krov i brani mrnare od valova.

[5]) *Timun*, kormilo — *Timunijer*, kormilar.

[6]) *Fila* randu, ispuštiti ovo jedro da ga vjetar tisne na stranu.

[7]) *Maina pik....* Jedro *Randa* otegnuto je na dva drva; donje zove se *Bum;* gornje *Pik*, oba zglobljena na katargi pri krmi. *Maina pik...* znači popustiti čela koja drže pik uzgori, spustit ga niz doli.

đade progje plata, brod upravi se, ali kapetan neda još *orcat*, nego potegne nekoliko *na pogju*, pak zapovidje, — *orca.* — Uputismo se opeta. — More i vjetar sve žešće; oko ure po ponoći, mili Bože, ima li ga gdje više! Nema drugo nego munja za munjom, puca grom, svaki *kolap* (val) kako Petka, plače preko nas s jedne strane na drugu, a brod gjisa. — Oko dvije po ponoći, dogje ti nam jedan *trećak* [1]) te moj brate! — hljup — u kvartijer od krme, [2]) slomi *gruete*, [3]) — odnese vrag *pasaru*, — prolije po kuvijerti, i nalije je do pole more.

— A — oh jada! zavapi majstor Frano, — ima li gdje sjekira za Boga!

— Hmuća se more po *kuvijerti*, plutaju drvlja, bačve neke prazne, jedna puna vode, ne smiješ stupiti da te štogod ne ubije, er ima nam mora do niže koljena. Ostadosmo za čas kô smeteni, ali kapetan, — hee, po malo je onakijeh, — tisne se s krme, podbije nešto drva što mu pod ruku dogje i poleti put *kavobande*. Kad to vidje družina, skoči za njim; neko napipa *Ašpu*, [4]) neko sjekiru, te onda udri tamo, hrkni onamo, dok prolomiše na nekoliko mjesta *operumortu*, [5]) i na Boga! izlije se more na vrijeme, er da ne, u zo čas po nas! — stiže nas drugi — nalijeva nas, i, ove mi svijeće — svi *a piko* [6]).

Kapetan sokoli nas: — Ne bojte se djeco, još malo ovako

---

[1]) *Trećak.* U oluji morskoj, nakon nekoliko manjijeh, slijedi svegjer jedan veljački val, koji pomorci zovu *trećak.*

[2]) *Kvartijer od krme.* Strana zadnja na brodu.

[3]) *Gruete.* Dva drva o kojijem visi sa strane preko boka *plavčica, pasara.*

[4]) *Ašpa.* drvo jako i tvrdo, koje se uvlači u glavu iztezala, kad je treba njime vrtjeti.

[5]) *Opera morta*, isto što i *kavobanda.*

[6]) *A piko.* — otiči na dno, potonuti u dno mora.

— Biće tako, bit. — Ni pusti san neda tužnici mira! — pa nezna se što se je grgje ili kad spi ili kad ne spi. — Prosti mi Bože i ovaki život više... hee...; zatrese stara glavom i proždere s trudom slinu kô da biaše gorka riječ koju htijaše izustiti.

Župnik razumivši staricu reče joj s posmjehom: — Da Marijo, mrvu prije svijesno dovršila si, nemoj sada početi ludo.

— Neću gosparu paroče, ma što hoćeš? u jeziku kosti nema, pa gdjegod potrči što i ne bih htjela; — ha — hvala Bogu! — Pokrmješa se malo po stočiću, pak slijedi:

— A sad — gdje smo ostali ono? — čekaj — neka mi dogje na pamet, — a ha — govorila sam kako tužnica malo vremena potrajala je mirno. — E tako je:

Čestitost Jelina nije trajala nego u prav dva godišta, pak pričeše jadi i tugovanja. Najprvo ucvijeli je smrt materina, pak nakon godište očina. — Smrt njihova pojavi u srcu Jelinu staru materinsku ljubav; i toliko razuzdana bi žalost da ih je izgubila, da Jozo u neko doba ozubi se malahno i prikori je sa svojom ljubavi i dječinom.

Utaži se, ali, kako ja cienim, baš od tada završe joj se u prsima ova bolest koja je skončava. I evo ti razloga. Ona ćućela je mater i oca može li se više! a ljubila je muža i djecu priko svake mjere. Sada, neka Jozo ne bi promislio samo, da su joj više roditelji nego on i djeca, satirala se je koliko je mogla. Sama u kući, isplakala bi se do mile volje; bi li stupili na kutnji prag Jozo i djeca, kô da nije ništa, veselo i rado pričekala bi ih, i poslovala kako i vazda. Nu, ovoj unutrnjoj borbi nje srce ne bješe obiknuto; te lomi danas, lomi sutra na svrhu slaba i nelagodna složi se u postelju.

Priskoči Jozo sa svom brižljivosti čovjeka zaljubljena u svoju obitelj; te stari liječnik Grgurević, te prijateljice, te na svrhu i ispovjednik, dok jedva privedoše je na sviest; i nakon kruta i duga bolovanja digoše je, ali već nigda onako zdravu, onako veselu kako prije.

XII.

Odahne malo starica, pak priuze.

Kako vidiš, dragi paroče, u našemu Gružu nema drugo van škara i mora. Dok je radnje na škaru dobro je, a kad ponestane, trijeba je obrnut se na more, inačije gladovati. Uz ti uzrok dake Jozo hotio je da mu sinovi osvem škarana budu i pomorci. Privigjo je koliko trudno biti će majci razdijeliti se sa svojom djecom, otpuštit ih od sebe, ali život gružana ne dopuštavaše drukčije: majka će poplakat, veljaše, ali opet će se i razgovoriti.

Nu ovdi varo se je. Jozo, Baldo i Pasko imali su sve srce Jelino, svaki njegov odlomak nemogaše biti popunjen nego s onijem čigovo bijaše; — ne bješe li jednoga? ostajaše oni dio prazan, veho bi, usahnuo bi, — a Jeli nazadak u zdravlju i u životu.

Svane primaljeće, brodi spremaju se iz Gruža, Baldo jur na petnestomu godištu, krca se s kapetanom Beutom, i zajedri put Carigrada. Nakon dva godišta odjedri i Pasko s kapetanom Kavovićem. Što ću ti pripovijedat kakvi bijahu ti rastanci; iskinuše se joj dva dijela srca, uvehnuše; — ali u onemu koji joj još ostane nagje toliko snage i života da se uzdrži radi miloga svoga Joza.

Jozo tužan u ovijem prigodama trojio se je oko Jele, kuću je napunjo, i isko svaki način kako bi popunio sa svojom ljubávi, ljubav udaljenijeh sinova. Jele paka s svoje strane tajala je dobro svoju pečal, da ne bi Jozo nje žalost cijenio prijekor praznoga materinskoga skuta. — Ali kad napas hoće umetnuti svoju, ma ti je umetne na kojimudrago način. Ovdi nije mogla drugo nego, jedno večer, kad Jele sama moljaše Boga za djecu turne nekakvu vražiju ljepiričinu crnu, koja — pras — doleti na svijeću i udune je.

A sad, moj dragi paroče, niko joj izbiti iz glave: — ovo mi se dogodilo nešto dijeći, — ovo ti mi ih je proždrla morska pučina, i majka svoja nigda ih veće vidjeti.

Za to sam ja sama znala, i Bog mi je svjedok, da sam činila što sam umjela: svjetovala, korila, molila, ali sve u tampas [1]). Zabila ti je bila čavo, i tako se je najposlije izvršilo. — Hee, ono nje srce, iz djetinjstva kaživalo je, a rekla sam ti, da će je u zlu kožu navestiti.

Išlo je četvrto godište od kada je ovo slijedilo, i nešto knjige dječine, nešto rogatije, [2]) a nešto isto vrijeme razabraše Jelu, i nastade biti bolja i zdravljom i odnošenjem. Kad eto ti braće Senkića da se gradi, za veliku nesreću svega Gruža. Proto Božo digne ga na svomu škaru [3]). — Jozo je uza nj, to se zna. — Velikijem veseljem gradio se je brod, a još većijem porinuo se je pust. Tako porinuće ni ti je bilo, ni ti će biti igda u Gružu. Sve što je gospode u gradu bješe se sastalo na škaru, te s klikom, s pjesnima, s vjencima, s pucanjem pridaše ga moru i nadjedoše mu ime *Bete*.

Spravan je odjedriti; kupe družinu, — ko će za meštra? — Svak u glas, Jozo Baldov, — na onakomu brodu drugi nije podoban. — Senkići ištu ga, ali, trijeba je rijeti po duši, Jozo otimlje se, er obraća se na Jelu. Ali plata dobra je, veće neg igda plaćalo se meštru; — grehota je izgubiti ovaku sreću. — Stisne jadnik srce te jedno večer uze govoriti Jeli kako ga zovu Senkići na *Betu*, kako mu davaju dvaes' *peča* [4]) na mjesec plate, kako takijeh sreća bijaše rijetko. Za to, velio je: — muka mi je izgubiti, a žo mi je tebe ostaviti samu. — Ali opeta sam

---

[1]) *U tampas.* Zaludu.

[2]) *Rogatija* dar koji mu drago primljen s mora.

[3]) *Dignut brod na škaru*, znači prićeti graditi brod i uzdignut prve i glavne komade krme i sprednje strane (Prove).

[4]) *Peča.* Pjenez Španjolski *Colonnato.*

promislio da ne bi vele ni samovala, er, po zadnjijem knjigama dječinijem, znamo da Baldo i Pasko sastaće se u Carigradu, od kuda zajedno ukrcali bi se za Dubrovnik, i oko Svijeh Svetijeh bili bi doma. Reci mi dake Jele moja, hoću li uhititi se *Bete*, hoćeš li ti ostati bez mene dok dogju djeca?

Jele od muke naduta za puknut, i s uzlom u grlu jedva odgovori mu: — Ostaću — Bog će pomoć.... i razplače se.

Tužan čovjek stane je tažiti, obećivajući joj da nakon tri godišta došo bi doma sasvijem, er s onakom dobrom platom uzdo se prikupiti ne najgore za živukati mirno doma i ne misliti veće o moru. — Jele pristane uz razloge, Jozo meni je priporući i zamoli me da bi koji dan postajala s njome nek ne bude sama, i s prvijem vjetrom zajedri s *Betom* iz Gruža, za veće ne vratit se.

Od toga dana sasvijem udre ti na zada, er sve rane srca jednaga otvoriše se joj. Objavi joj se nekakav suhi kašalj, polije je blijedilo a namaknu se dva rumena pečata na jagodicama; hrana bješe joj mala, spanje rgjavo a bdenje i još gore. Moje taženje i razgovori bijahu joj ko lanjski snijeg, er ne budući već Joza radi koga samo silovala bi se prije uzdržati, pusti se jadu da je sasvijem prebije.

O tankoj dlaci držalo je jošter uhvanje, — doći će djeca oko Svijeh Svetijeh, — i primila bijaše knjigu da su se uputili iz Carigrada s kapetanom Bratićem; kad puče nesrečni glas da se razbiše negdje u Arcipeligu i svi potopiše.

A sad, tužna Marijo! što ćeš i kako ćeš? — Ko to sad njome smije rijeti? eh mili Bože jada i nevolje! — Bojim se da ne obazna prije vremena; — mučim se, ne ostavljam je samu, zagovaram, pripovijedam, ludujem..., kô majka oko luda djeteta samo da miruje. — U toliko za višu nesreću dogje jedan Oraščanin koji bijaše s Bratićem i sam iz megju svijeh na brodu živ izmače. Ovi pripovije kako Baldo bijaše zajedno s njime izplivo na suho; nu videći brata Paska gdje rve se s valovima i

u pogubi da se uduši, skoči opeta u more da ga izbavi, ali veće ne ispliva ni jedan ni drugi.

Kada se to prospe, vas Gruž proplaše; a meni ne bijaše druge neg da joj se navijesti taj crni glas prije neg bi ga sama obaznala. — Kupe se prijatelji, dohodi susjedstvo, te od tamo od amo, dok joj pusto navijestiše. — Ja mišljah rijet joj i ubit je, svejedno. I do istine, za čas ostane skamenjena, — pak na jedan mah vrisne, bljusne krvi na usta, prevali se — i eto ti je tu. — Zavikah: — dospjela je, — trčite po popa.

Stavimo je na postelju; — neko otrči po popa, neko po liječnika, i do malo stani se jedan i drugi. Liječnik vigje što je, te odmah ubode žilu i oduši krv; — tezijem ožive je, nu bilo bi bolje da nije. Naredi jošter nekakvijeh posala, preporuči muk i mirnoću, pa otigje. Parok, er kad bijaše se razabrala, ona ga ista zapita, ispovidje je, i tako u dvojicu liječiše joj tijelo i dušu.

Muke i trganja Jelina nakon ovega prvoga udarca ja ti ne umijem pripovidjet. Nu zamisli samo jednu majku, onake ćutljivosti kakve ona bijaše, na jedan mah, kada se nadala zagrliti sinove nakon toliko godišta, i s njima popuniti praznoću u kojoj muž bijaše je ostavio, naći se bez nijednoga, čuti kojom smrti dospjeli su, znati da za spasiti jedan drugoga oba se izgubiše: — hee — čuj me, ako si i božiji sveštenik, to bijaše od veće ne Jeli, nego Sansunu!

Ali homo naprijeda, homo, nek mi je svršiti ovu nesrećnu i plačnu pripovijest; er kunem ti se, — samo što je spominjem, cijepa mi se srce, i hita me mala snaga.

— Marijo moja! odahni malahno, odahni, — reče župnik, pazeći staricu kako bijaše se zanijela, — ja mogu pričekat, niko nas ne čera: — kad počineš, lašnje ćeš dovršiti što si počela.

Skloni starica glavu u šake, a laktima podupre se na trpezu; postoji neke čase zadubena, pak izdignuvši lice, kako iza sna reče župniku: — Čuješ jadan! — a bi li da ti svarim kafICU? nemoj se strašiti, znaš, ništa; — ono ćijem se zluži ne-

motnjica, sve je napose; — a što je za prijatelja, ondi jc, — pruži ruku i pokaže spremicu u miru.

Župnik znajući da staroj veće bijaše do sebe neg' li do njega, odjavi joj s posmjehom: — Kad te je volja popiti kaficu, a ti je učini.

— Oh, Bože moj! ne velim ti ja za mene: — ja za kafu malo hajem. — Ma ti od jutra ovdi si; ko zna dokle još stati ćeš, i to bez išta okusiti, — ah — to nikako, — uzet ćeš kafu, po svaki način. I tako razložeći, Marija uputi se k spremici.

— Hajde hajde moja starico, kad je tako, svari je za mene i za tebe; zaglavi župnik, i ustane.

XIII.

Doćim Marija otigje učiniti što bijaše namislila, župnik pregleda nemotnjicu, otegne nogama temo i amo po predsobi, pak sjede opeta i, izvadivši listak knjige i olovku, zabilježi neke opomene života Jelina. Po toj knjižici, koja megju starijem župničkijem knjižetinama, nagje se u Mihajlu, *) složena je ova pripovijest, u koju umetnute su male črte kutnjega gruškoga žića ne svakomu poznata. — Neke stvarce koje sam otkrijo ovdje, ako obaznadu moje ženice, vjeru ti dajem, staće ih kvika da do Boga čuti će se: i što je grgja, ako me susretu igdje sama putem, zapučiće me kamenjem. — Opora je — nu kako im drago: — do kvike i bune ženske nije mi stalo. Stalo mi je paček do toga, da ti ugodim mili štioče, i zabavim te dovoljno malo časa. — To je moj cilj; — stignem li ga? — nikud bolje; —

*) *U Mihajlu.* Crkva S. Mihajla Arkangjela u Lapadu, matica gruške župe.

Ne stignem li? — Hee — štioče nemoj me pohuliti, — duh bijaše bo spravan, ali izdade telesina; — prevrati jednaga sve liste od prvoga do zadnjega, pa šti što ugodnije, što lijepše nagješ u « *Zabavniku.* »

Ovo htijah opomenuti, da ne dangubimo dok župnik i Marija popiju kafu koja je već pred njima. Śreća božija, da staroj ovom krati ne prisije: — popije je na mirnu; — i još mumajući zadnji komadić kruha, spremi posudje pa slijedi prekinutu pripovijest:

— Crna kob i zlo stanje Jelino navijesti se po knjizi nesrećnomu ocu. Parok iskiti pustu knjigu, i u njoj priporuči mu da to prije se doma poteži. Odgovor stigne iz Tangaroka, i ako ponovi rane Jeline, ali opeta utješi je malahno s obećanjem da kad iz Gjenove bude brod prolaziti put Triješća svrnuo bi pod Kalamotu, i Jozo ostanuo bi doma.

Proskili tužnica kako svijeća kad joj ulja dodaš, i ta sama nada žlje i gore život joj je uzdržala. — Nakon dva mjeseca primi knjigu s Malte, pak dvije iz Gjenove, i uprav jednu kad bijaše brod spravan uporaviti put amo.

Ah da ti je bilo vidjeti je brojiti dane! kako željeti da prolete, neka bi svanuo prije oni koji bi je zagrlijo sa milijem svoijem drugom, na čigovu srcu jedino mogla bi se izjadati i naći neku utjehu ljutoj rani koja je klala! Nu bješe upisano drugačije.

Progje mjesec, nema Joza; — progje drugi — treći — četvrti — ni Joza ni Jozova glasa. — A sad? već Jeli ne sviću neg dani skončanja. Cvili crna kukavica, svija se kako zmija oko kamena; — prijatelji, susjede, razlozi, taženja, sve zaludu: — Nema Joza! — gdje je Jozo? — to joj je vas odgovor. Ne misli o inomu nego o Jozu, ne čeka inoga, nego Joza. — Puca li kakav brod u pučini? — Ovo Jozo pozdravlja Gospu, sad će mi doći. — Ulazi li kakav brod pod Kalamotu? — Ovo je on. — Zakuca kogodi na vrata? — trči vidjeti da nije on. — Pak

nahodeći se prevarena, eto ti je u novijem mukama i skončanjima.

Često otišla bi na goricu S. Vlaha izgledati put pučine, kako da će ga nategnuti očima; tu okamenila bi se urâ i urá na vjetru, na zimi, na daždu: k nebu ruke uzdizala bi moleći da joj ga iznese, mahala bi kô da ga je ugledala; — ali sve bijaše joj gluho, sve nijemo, od nikle glasa ni utjehe.

Usiljena narav uzdržala je do nekle Jelino tijelo na nogama, ali nakon osam mjeseca takoga rvanja, bolest pridobije narav, leže u postelju. — Bolovala je po godišta, izmetne krv mnogo puta, er lijeci malo pomagaše joj: mladost sama održa je, te na početak ljeta štogodi pojavi se.

Od tada, i ovo je treće godište, lutala je svedjer, kad boja kad gora, dok na svrhu, o prošastoj Gospi Velikoj, složi ti se sasvijem u postelju. — I evo ti je sada same u kući, — nema svoga da je pregleda i prevrati na postelji: — potrebna svake stvari, er tri godišta nemoći, bez prinosa, pozobali su ako je štogod i imala.

Dok je mogla, na stanu i na švenju dobila bi neku rutinu da se prihrani; ali kad se pročuka da je zla nemoć na njoj, svak bome ustruča se dati joj rabote, i tako ostane o samoj milostinji, očima proseći a usta neotvorajući.

A sad reci mi, dragi paroče, je li je mala dopala? — Ha — ha. — Tebi je za čudo gdje si uvidio nešto neredna u riječima nemotnjice i u savišoj hlepnji da se združi sa svojijem dragijem? — ne čudi se tomu, nego čudi se da nije sasvijem prevrnula svijesti, ili štogod od života učinila. — Ljubav muža i djece na ovo dovela je; nemoj joj dake uzet u grijeh ako i izdušući o njima misli i njih spominje.

Svrši Marija svoju pripovijest, a župnik naslonjene glave na dlanu od ruke, laktom na trpezu poduprtijem, ostane zamišljen i mučeći.

Nakon nekoliko izdigne glavu s uzdahom, i upita Mariju: — Nigda, dake išta od ikud ne obazna se za Joza?

— Igda, ni od Joza ni od inijeh koji bijahu na pustomu *Beti.* — Tri godišta prošli su Magja mjeseca, da iz Gjenove pogje a amo ne dogje, nit igdje objavi se. Drže pomorci da gdjegod u sred pučine biće otvorio vodu, pa otišo na dno kako stoji.

— Zla udesa! — ali mi je za čudo da barem mačka, što reče se, nije gdje isplivala, ili kakav biljeg našo se izgubljenoga broda,

— Nikakav; — pisalo se na sve strane, stavilo se na konsule, *) — pa sve zaludu. — Nesta ga, i nesta ga sve u jedan put.

— Ko zna kako!

Župnik zamrči opeta nešto olovkom na knjizi, pak otide k nemotnjici.

Ova, sve jednako slijedila je dihati tanko u nekomu mrtvilu i zapuštanju koje nije slutilo ništa dobra; kapljice znoja po čelu joj prosute, i kadnokad jedno slabahno ječanje bijahu bilježi uuutrnje muke: vrh svega blijedila, dva gorućа pečata na jagodicama, i pospješno kucanje duhatnice, kazalo je ne malu ognjicu koja bijaše pridošla. Župnik zagleda se u nemotnjicu, pomnjivo osluhne nje dihanje, pogleda na nokte od ruka, lako lako da se ne osjeti, dotegne joj duhatnicu; i kada se osvjedoči od svega, sklopi ruke, reče kratku molitvu, blagosovi ju Propećem, okropi stan, i otide da se opeta na večer prijavi.

Ištom kad župnik otide, Marija oćutje da joj nešto škraba po utrobi i da je lačna. U dugu pripovijedanju bijaše zaboravila da nije objedovala; za to brže bolje pripràvi, blaguje zadovoljno, napije se sita, pak otide k nemotnjici i sjede joj kod postelje.

---

[1]) *Konsuli*, povjerenici vladini u stranijem krajevima, namješteni zbog trgovina, politićkijeh, megjunarodnijeh odnošaja, i obranu svojijeh narodnjaka.

Tri ure su po podne; Marija zadrijemala je, a nemotnjica stala se kretati. Obrne se s jedne strane na drugu, uzdahne iz duboka kako da se je probudila iz tvrda i slatka sna: i premetajući rukama tegne u nešto glatko i studeno (u tijeme Marijino). Gjahne se, udilj uzmakne ruku a izdigne glavu i pogleda u što bijaše taknula; nu kad sagleda staricu spavajuću, pruži opeta ruku i pomiluši je obrazu.

Na to milovanje Jelino stara prene oda sna, uze joj ruku i ljubeći je: — Kako si moja tužico? — upita je — jesi li pospala, jesi li ikoliko odahla?

— Jesam s Božijom pomoći, baš danas kako nijesam od davna, — odgovori Jele zadovoljnijem glasom; — pak slijedi: — Je li otišo parok?

— Otišo je, nema vele, nu obećo mi je da će se pojaviti k večeru.

— Hvala Bogu kad je otišo: ali draže bi mi dosta bilo da sam ga našla sada kod mene.

— Zašto?

— Bila bi mu pripovidjela nešto lijepo, — i tako veleći posmijehne se.

Marija začudjena da Jele nije po nje običaju probudila se s novijem uzdasima i ječanjem, nego paček mirna i zadovoljna, izvali oči na nju, te stane gledati, ili ono veljaše u snu i izvan sebe, ili zbilja,

— Što me gledaš zaćugjena? — upita je Jele istijem posmijehom.

— Kćrce gledam te, er te nešto vidim drugovačiju.

— U čemu vidiš me drugovačiju?

— Vidim te mirnu — posmjehivaš mi se — imaš pripovidjet nešto lijepo paroku, — hem, — Bog zna kćrce ja te nerazumijem.

— Nerazumiješ me? — he: — ja znam da me ne razumiješ; ali kada bi ti pripovidjela što mi se lijepo snjelo, što sam

u momu snu čula i vidjela ooh, Marijo moja! kako bi tada dobro me razumjela,

Stara sve to većma cijeni da je Jele izvan svijesti, i za to ne odgovara joj ičesa neg sve jednako gleda je začugjena.

Radi šta slijedi Jele: — Ja znam za koji uzrok tako si se zapiždrila u me: — ti cijeniš da se meni trambuni; *) nu varaš se: — ja dobro znam što govorim, i, od više, ćutim da život povratio mi se je, — i da se ne varam, reci mi ti ista kakvu nahodiš me sadara?

Mariji se s manje ne mogaše, ustane, pristupi, zagleda se u Jelu pak odjavi joj: — Bome kakvu? — kakva nijesi bila od kada si se razboljela. — Lica mirna i vedra, oči živijeh živijeh, usta na smijeh opravljenijeh, — blijeda si, ma ne kako prije... U ime Oca i Sina i Duha Svetoga, (i starica prekrsti se) — reci mi kćrce, da nijesi po kojoj sreći uskrsla?

— Nijesam uskrsla, nego paček do brzo umrjeću ti, ali prije neg umrem vidjeti ću moga Joza.

Marija s oba dlana pokrije joj obraz, da joj omete riječ, te ljubeći je u čelo i malo manje neg plačući, zavapi: — Nemoj moje dijete! nemoj da te pako napastuje; — preporući se Bogu i vrzi ća te varave misli koje ti mogu činiti lasno Boga uvrjediti.

— Nije, Marijo, napast, ne, — odgovori Jele, vadeći glavu iz pod ruka Marijinijeh, — nije napas, nego ovako kako ti ja govorim: — a vidjećeš, malo starija budeš · — kako i zašto?, to ću samomu paroku pripovidjet. — Pak uzdišući iz duboka slijedi: — Hee — Bog moj čuo me je, smilovo mi se je na svrhu, — svakako mu hvala!

— Tako Jele moja tako, zahvali Bogu, nu u toliko nemoj o tomu misliti, nego o Bogu tvomu i njemu se preporući. — Pak za promjeniti razgovor upita je: — Reci mi, hoćeš li štogod uzeti?

---

*) *Trambuniti se*, nebiti dobro u svijesti, govoriti jedno za drugo.

Uzmičući nemotnjica ramenima, kako preko volje odgovori:
— Pe... a ti mi donesi kaplju juhe, ma udrobi u nju malo tvrda kruha.

Stara otide, a Jele izvadi jednu medaljicu koja joj visjaše o vratu, poljubi je, prekrsti se s njome i uze moliti.

XIV.

O stanju duha našega čestokrati zavisi i telesno naše stanje. Radost, zadovoljnost duše capti nam na licu, i svijem tijelom svjedočimo unutrnje naše dobrostanje; žalosti, pečionosti, duhovni nemiri rade telesnu zlovoljnost, i omušeno lice znak je nevaravi unutrnjega dreselja. A pak cjeć onogâ prem tvrda i tajna spojenja duše s tijelom, i još otajnijega dielovanja prve vrh drugoga, često se dogagja da iste telesne nemoći uzrokovane su od tuga koje na duh navale i moralno ga tako pobjede, da telesni čini zaustave se, živalji oslabe, neurednost u unutrnjemu ustrojenju objavi se, i nemočno tijelo u postelju položi se.

Ovakomu nemotnjiku poboljišanje duhovnoga stanja kadgod obrati na bolje telesnu nelagodnost; i ako ufanjem buduće čestitosti duh izdigne se iz dubine pečali, mnogo puta i tijelo povrati se i zdravo ustane s postelje, na kojoj dugotrajno bolovalo je neznanom bolesti.

Ah da našoj tužnoj nemotnjici koja već do smrti bijaše sašla cjeć samoga zlostanja duha uzrokovanoga od crnijeh pretrpljenijeh jada: ah! velim, da ovaki pretvor htijaše joj se zbiti nazad dvije godine! i da oni san koji malo prije pokrijepi je, htijaše dok jošter u snazi bješe izdignuti joj duh i probudit joj nekakvo prem čudno ufanje da će opeta vidjeti i žagrliti živa svoga druga; uvjeren sam da bi bila do brzo ustala zdrava s po-

stelje svoje. — Ali prem docna dogje utjeha, prem docna duh se opojavi; njezino tijelo iskopnjeno, pozobana od nemoći, živalji prekinuti, uništen telesni ustroj, koju korist mogaše poprimiti s ovoga poznoga ufanja?

Za trenutak ožive, oči otvori, provedri, progovori, zaboravi svoju muku i bolest; ali niti napredova u poboljišanju, niti tužnica ozdravi. To bijaše munja koja sred grdne tamne noći sjekne u oblaku, razsvijetli časom put i putnjika, da ga opeta ostavi u dubljemu mraku.

Večer se približa: — Jele nakon kratkoga pojavljenja, iz nova slabi, prehita je drjemanje, — rve se sa svojom slabosti, — sad oći otvora, sad ih sklapa, — sad pita okvasiti osušena usta; — sad ište da se namjesti na jednu stranu, sad na drugu: — progovara, nu lijeno, — moli Boga ali prekinuto. — Marija je oko nje, kako mati oko djeteta, ljupko joj pogagja na svako zahtijevanje.

U Krstu zvoni « Zdrava Marija » — stara prekrsti se i pozdravi Majku Božiju; — spravi sviječu u sobici nemotnjice i namjesti je tako da joj ne smeta očima: — uzme najposlje kudjelju i sjede presti kod svijeće.

Malo vremena progjoše ova dvojica u samoći er Lukre Franova prva, pak župnik prispješe im u družbu. Jele sjeti se župnika, obraduje mu se, i zaželi ostati s njime samijem.

Izidoše obje starice van sobe, i dočijem župnik zadrža se s nemotnjicom, one prorazgovore se o svojijem poslima. — Marija potuži se da joj već pukoše noge oko nemotnjice: — nemogu ti, moja sestro, vragut bata na jednu nogu naprijet; — eto se i sama čudim kako se već držim i ovako: — znaš li Lukre da su mi sedamdeset na vratu?

— Pa što mi pripovijedaš? — ali neznaš dasmo vrsnice?
— I ja ti sam sestro baš grohnula; — prekodan čantram po kući, ali u večer, amo preko krsta, (i zaječi stara čim govoraše), nešto me šine, da ti se jedva mogu pružiti kad sjedem.

— Čigovo ti je to bječava što pleteš? čini mi se nešto debelo.

— Ovo ti je onamo u Lapad, muškijem za baštine. Imam ih splesti tri para: — uharno je ovako iz megju posala uhitit koji dinar za našijeh potreba.

— I kako moja Lukre! — i meni je tu skoro, Pera Krtičina poslala knjigu lana i poručila hoću li joj moć opresti ovu i kojugod za domaćega postava. Po svaki način, gospo Pera, kad god ti zapoviješ, pošlji mi, ja to Boga i molim. — Teško ti meni po mojijem kad ja ne bih imala moja dva-dnara [1]).

— To ti je prava istina; kako tebi tako svakoj tvojoj drugi. Naši muški ne razumijedu neke stvari, a nama staricama od potrebe su... pak već znaš što ti hoću rijet.... *basta* [2]) — ako nemaš u svomu tobocu, kapljice naćeš ni okusit

Starice bijahu zavezle, i htijahu sliediti ko zna dokle; ali župnik prekine im razmišljanja o tobocu i kapljici, zazivajući Mariju kod Jele. On izide iz sobe zamišljen i zamučenijeh oči: progje se dva tri krat po predsobi, te sjede na običajno svoje mjesto, sudeć ga po licu, zaduben u nekakvoj žalosnoj misli.

U to povrati se i Marija, prijuze predivo veleći sama sobom: Bože moj! što se danas tužnica uzmučila! evo sam je peset puta namjestila sad na jedan način, sad na drugi, pa nigdje mira, nikako joj se ne grije.

— Tako ti je, odjavi župnik, kad smo na skončanju. — A pak dobri Bože! ne bi joj dosta grozna muka od smrti, nego trebovaše da joj se probudi nekakva tašta nada i da je smete u ne vrijeme....

---

1) *Dva-Dnara*, mješte *Dinara:* način govora našijeh starijeh kad se brojilo na *dinare dubrovačke. Dva-tri-Dnara*, — *četir-dnara. Pe-dinar*, miešte *pet-dinara.*

2) *Basta* — dosta tako — ne veće. — Običajno ulaga se u razgovor kada se samo narijeća kojagod stvar bez da se podpuno izgovori.

— E — e baš tako gosparu dragi, prisiječe Marija nekom naglosti; — e — je si li vidio? — je li ti pripovidjela što je čula i vidjela?

— O tomu ne govorimo, odvrati stavno župnik: slaba pamet svašta snijeva: san je klapa, a Bog je sam istina. Temu nje snu nimalo se ne čudim; nu ovo mi je čudo koga nemogu da doprem. Prije neg sam je ostavio požudjela je da pomolim kod nje Boga. Uzeh moliti, i ona slijedijaše me ispod glasa; kad na jedan mah pruži ruku put svijeće, veleći mi: — Nu-ti! nu-ti!, — vigji brzo, — vigji! — Obazdrem se i pitam je, što? — Onu bijelu ljepiricu oko svijeće?.... — Jele moja! ostavi ljepiricu, er te ljepirica u ovijem časima ne pomaga: misli o Bogu, a ne gubi se u ludostima. — Ona me pogleda, te, kô da si joj svuko jednu koprenu s lica, prosvijetli, pomladi se, i s nekom unutrnjom vjerom: — He — odjavi mi — što će mi ljepirica?... danas onaki san... večeras ova bijela ljepirica... pamti — Jozo je kod mene prije nego izdahnem. — Ostadoh, starice moje, ni na nebu ni na zemlji; preda mnom za čas, ne bijaše već lice izdišuće nemotnjice, nego mladice od dvaest godišta — svetice — nešto što već nije se zemlje doticalo: suze same polečeše mi niz obraz, sklopih ruke i zavapih: Bože! ako je ovo po tebi, punila se tvoja volja! — toli nije, pokrijepi je, da se ne izgubi, — blagosovih je i izidoh iz sobice.

— Na to stara Lukre megju strahom i čudom zavapi: O gosparu paroče, zaklinjem te Bogom! može li se to izvršiti? — mogu li mrtvi uskrsnuti?

— A je li Jozo baš umro?

— Eto bome, tri godišta, da su partili (odjedrili) iz Gjenove, a još nikakva se kraja nijesu uhitili, — što ćeš više?

— Ko zna? bilo je čeljadi za koju po dvadesti godišta išta se nije znalo, pa su opeta svoju kuću pohodili.

— Može biti svega na svijetu, zaglavi Lukre uzmičući ramenima i sklanjajući glavu.

Oko neke ure noći, počme prelaziti susjestvo; i znajući se da je župnik uz nemotnjicu, i ova trudnija, prikupi se čeljadi veće neg prošastijeh večeri. Osvem ženskijeh dogje poznati nam meštar Miho, s njime Frano Mihov i još kojigod drugi.

Iza kako posidješe i porazgovaraše se, župnik navijesti molitvu za nemotnjicu, i ustajući počme je, a za njime svi pobožno smolišе dio rozarija (krunice).

Pred ponoća Jele teže se ustrudi, lapat uzraste, grudi silovito odisahu, duhatnica odeblja i zaigra žestoko. Župnik promisli da jedan novi bljus krvi ne bijaše daleko, nu bojeći se da s tijem i ne svrši, uze tihijem glasom moliti molitve umirućijeh. Sve muško i žensko ondi sakupljeno kleknuvši odgovaraše, ne bez suza, « moli se za nju. » Progje malo časa toga stanja, kad nemotnjica jednijem mahom sjede na postelju i rukama pokazujući da će joj krv na usta, iskaše kakav sud.

Pritrči jedna ženska sa sudom i nevoljnica izmetne mnogo, nu ne zaduši je: živa ostane, ali živa tako da samo dihala je.

Položiše je opeta na postelju, te mazajući je ostom, zalievajući je vodom od naranče, i mučeći se nekoliko oko nje, oživješe je. Tada, ćuteći se oslobogjena od one tegote u prsima, i štogod lakša, otvori oči, povede ih oko sebe i ustavi ih na župnika: i zagledavši se u nj, pruži ruku na propeće koje on držaše, dohvati ga, poljubi — i vraćajući mu ga, reče mu:

— Ne boj se oče... neću jošter umrijet... znaš što sam ti rekla? — onako ima bit...: — Sad sam lakša, i malo ću počinut,... hajde i ti počini...: gledaj me sutra... oko... ne — kad on dogje.

— Biće sestro što Bog ushtjet bude, odgovori joj stavno župnik; ti u toliko uzdigni pamet i srce k Jezusu propetomu, ere čas se približa.

— Jele sklapajući ruke odgovori jednu riječ « spravna sam » pak spusti vegje — jali na san, jali na bezćutljivo sanesenje ižmorenoga duha — nežnam; i tako traja do pred zoru.

Župnik još neko vrijeme slijedi molitvu, pak uzme stolac, sjede uz prozor kod sobnijeh vrata, skloni glavu na naslon istoga prozora i zadrijema.

Ženice nadute s velikoga mučanja, videći se već slobodne, odriješiše jezik, te šaptom udri da se izgovore ćesa bijahu pune. Marija i Lukre istociliše im do kraja sve što Jele, što li župnik pripovidjeli bijahu, i baš vrhu toga šapat se dijelio.

Kako paka naše ženice dijeljahu svoje mnijenje o ovemu poslu, neumijem pripovidjet. Znam samo da ne bijaše megju njima sloge: er jedna vjerovala je da tako sve može biti; — druga nikako, nego da je klapa. Nike Lučina govorila je da i prije takijeh stvari bilo je na svijetu, za to da može i opeta. Lukre stara ne da o temu ni opepelit; ona drugoga razloga nije znala, nego — mrtvi uskrsnut nemogu, i ino nije htjela čuti.

Videći žene nepogodne umiješa se megju njih i meštar Miho, te mudrujući s nekakvijem njegovijem izgledima kojijeh bijaše vidio na Žmirnam; s nekom pripovijesti o Miždraku s Vrbice [1]) koji, kako on veljaše, nazad pet stotina godišta bijaše izišo iz groba, prikazo se svojoj ženi, s njom večero i opeta vratio se u grob, i su pet šest njegovijeh — *Kristo santo* — zabuši žensku pamet tako, da one ako i silom proždriješe Mihovo mudrovanje, te zamuknuše kako oparene.

XV.

Iza Žarkovice [2]) istom istom pucaše zora; od po neba put zapada joštera sjajahu zvijezde, i na oni sumnjivi zdračak koji nije ni tmina ni vidjelo, joštera tvari pred okom igrahu u magli

---

[1]) O Miždraku s Vrbice, pokojni Meštar Miho i meni je stogodi pripovijedo, kada bi me vozio u lagji po Gružu; nu od kuda tu pričicu bijaše isiso, ili nije zno, ili nije htio pripovidiet mi.

[2]) *Žarkovica*, brijeg na istočnoj stani Dubrovnika.

mutne i ne razabrane; a dvojica jur putovahu ispod Petke kroz baštinu Gjiva Vraga. — Kuda će u to doba i tijem putem? — Eno ih mimo kuću gospodarevu, — Eno ih na vrh glavice — okrenuše na desno: — dobro — idu na goricu S. Vlaha.

Ko su? — Po hodu, ljudi su srjedovječni; jedan je visok i tankovit, a drugi niska stasa i širokijeh pleća. Po razgovoru i nošnji pomorci su. Kad ih dostigosmo manji veljaše većemu:

— Oni se imadu bit noćas bacili *a traverso*, [1]) i držali se *de fora* [2]) Lokruma; a pak u zoru s ovo *bave* (daha) od kraja uporaviće put Gruža.

— A sinoć kad si ih ugledo, gdje su se nahodili? upita visoki.

— Ja sam ih ugledo s Tocila na zahod sunca, i bili su... jedno sedam osam milja na dvoru prema Mrkanu.

— Ama jesi li ti pozno dobro Pulaku? [3])

— Bogati, kapetane što govoriš? jedan brod s kojijem sam *navego* (brodio) deset godišta za *nostroma* [4]) nećeš da ga poznam? Bih ga, ovega mi mora! pozno petnes milja na dvoru, samo da mu vidim *arburatu* (jedrila).

Ovijem razgovorom doprijese pred crkvicu S. Vlaha. Tu najprvo kleknuše i pomoliše se Bogu i Dubrovačkomu Parcu, pak se okrenuše k moru i upriješe očima put obzorja.

Lijepo ti li je o svanuću obzorje sa Gorice! — Nad tobom je čisto jugoslavljansko nebo bez oblaka: zlatno - rudo na istoku, gasi se i plavi po malo kako odmiče put visine; na srijedi razlijeva se u modro, koje opeta na zapad slazeći, tamni tamni prid dnu gdje s morom grli se, sinje ostaje s rubom crvenkastijem. — Pod tobom je jadransko more, od istoka preko juga do zapada kraja mu ne dosižeš, a na jutrnjoj tišini val za valom tiho gibajući, krasno odsijeva ti svu nebesku boju — Od sjevera do

---

1) *A traverso*, poprijeko prema vjetru.

2) *De fora* z dvora.

3) *Pulaka*, Polaka, brod su tri katarge ili jedrila.

istoka brda ustavljaju ti pogled, ali pobrgjom sela namještena, čarobno izgledaju kroz vlažnu maglu od sunca još ne rastrgnutu. Tuda Trsteno divi se sa svojijem gorostasnijem javorima; — Orašac s dubravom maslina, — Petrovo - selo sa svojom zavjetnom crkvicom Gospe od Vodica i ledenijem vrutkom žlijebi. — Srgj s ubavijem svojijem Konalom, — Varoš Pile sa svojijem perivojima. — Vidiš pod tobom komad Dubrovnika i ogromnu Minčetu; vidiš otok Lokrum i za njime otočiće Mrkan i Bobaru; na lijevu im je Captat, a priko njega gube se Konavle sa vrsima Kotorskijeh planina.

I naša dva pomorca zanese divota ovega prizora, te i nehotice okrenuše tamo i amo oči i po više krati, dok ih ustaviše napokon tamo negdje mimo Lokrum na nešto veliko, bijelo, u sred mora napereno, reko bi lobud razastrtijeh krila.

Oštro je pomorsko oko, ono daleko stiže, i vješto je na pučini razaznati brod od broda i poznati ga koji je. S toga oni visoki budući se neke čase zagledo reče manjemu: — Jesu naši.

Pulaku, koju izgledaše, i koja već s punijem jedrima približaše se ka gradu, bijaše hvaljeni brod stare gruške kuće Vilenikâ. Svršivši svoj četverogodišnji put, vraćo se sretnji brod k domaćoj luci, ono što se reče rušan i krušan da zimuje i ponapravi se.

Oni visoki koji ga izgleda, Vice je Vilenik stari kapetan, koji pridavši sinovima zapovijed broda, zamjenivaše s domaćijem pokojom pomorska stradanja. Oni manji bijaše nostromo Krile, vještiji moru neg li suhu, kojemu od Kalikuta do Brzilja bijaše kako inijem od Tangaroka do Marsilje.

Sunce je pomolilo iza Žarkovice i zdrakom sjajnijem udarajući u jedra pulaki, pozlati ih. Reko bi da drijevo bijaše oćutjelo sunčani pozdrav; er pod dahom istočnoga vjetra, naperi se s prva u vis, kô da bolje ogleda sunce, pak onda zaronivši s nosom u valove u slap oko sebe razćera ih, i čim naprijed zaplovi, gibne malo na desnu pak na lijevu i odvrati mu pozdrav.

Doprla je na rat Lokruma i upravila već pulaka mimo grad

Glavni stijeg vije se na krmi; sve tri katarge nose na vrhuncu razvite različne stjegove, okitila se, uresila se, neka bi ljepša na dom prispjela. — Eto je već prema gradu; — nevigjenom rukom donja velika jedra na jedan mah sakupljaju se, pak kroz bok žicne plam, za plamom oblak dima, za dimom jekne top a kopno mu odjekne. Jedan pukne, pak drugi do sedam — bijaše pozdrav Dubrovniku.

Stari pozdrav! mili pozdrav ondašnijeh vremena! Koji napunjo je veseljem srca starijeh dubrovčana, koji je suze radosti otisnivo niz obraz, majkama i zaručnicama, koji podigo bi i malo i veliko da trče na Pile gledati putnika gdje sretno kroz morske pogube, zdrav vraća se zagrliti svoje. — Ondar obilnost na moru plovila je, pak se u Dubrovnik slijevala, i glasila se je u svome dolasku; a danas lakoma ruka brodarskijeh gospodara, i nemarnost mladijeh kapetana zanemarila je ovi veseli pozdrav. Gluho odlazi drijevo sa domačijeh žala, a još glušije dolazi; za njega niko nezna razmi sama mu gospodara, koji s ubitnom radosti dočekuje ga, i ne svjetla lica dok ne vidi da je dobit nadišla trošak, i koja mu tisuća upala pod gvozdeni zatvor. Oj lakoma nevoljo nigje te nebilo!

Pulaka dojedri prema Gospi od Milosrgja i tu opeta su pet žestokijeh hitaca pozdravi Božiju Majku i svoga parca S. Vlaha na Gorici; pak onda razapinjući sakupljena jedra, uporavi veselo put gruškijeh žala.

Ostavimo staroga Vicu i nostroma na Gorici da gledaju pulaku koliko im drago, kad se je nagledaju i bez nas na dom će se vratiti; a mi sagjimo prije neg brod ujedri u luku, i vigjimo u toliko što se radi u sobi naše nemotnjice.

Veće krati do zore župnik, prene se oda sna i pregleda Jelu, u svanuće paka budući je našo s malijem duhom, užeže svijeću blagosovljenu i stane moliti crkovne molitve. Marija, koja je spala u istoj sobici ustane i klekne po dno postelje; pristupe takogjer dvije tri susjede i meštar Miho (er ini bijahu otišli svojijem kućama), i kleknu oko postelje.

Jele je već bijela voštanica, vezi su joj upadeni, oči upite i modrijem krugom obstrte, nos osukan, lice izdubljeno, uzni puste jošter malo rumenjahne, k zubima prijonule su; desna ruka leži joj na srcu, lijeva spuštana je niz postelju; diha, ali tako tiho da istom grudi podižu se.

Dan je, i sunce ogrijalo po Babinu - kuku, kad u sobi zatutnji, rek bi jaki hitac topa s mora, pak nakon časa drugi. Svi koji bijahu oko nemotnjice prenuše, izdigoše glave i prikidajući molitvu stadoše osluhnjivati; — slijedi treći hitac, nu prije nego četvrti izduši Jele počme se rumeniti, krene ustima, uzmakne lijevu ruku i k desnoj prilagajući je, reko bi da ih jače k srcu pritisne. — Na peti i šesti hitac oči otvori, povede ih okolo sebe, jak da je iza sna; pak na najposljedni obrati ih k župniku, i pokazivši rukom put mora, upita glasom čelice: — Je li ovo brod?

Na nenadani ovi glasak, ženice koje prid hitcima topova bijahu pozaboravile i Jelu i molitvu, sjeknuše kako obodene, i ciljeći nemaknjivom zenicom nemotnjicu mnijahu iznebušene da mrtvi progovaraju; isti meštar Miho, spametna pomorska mrkijenta, gjahne se malahno, i izmače mu se jedan njegov običajni — o Kristo santo!

Župnik sasvijem da pomnjiv motrijaše Jelu, i na tutnjavu topova sjeti se onćas da nekakva promjena opravljaše se u njoj, ništa ne manje smuti se s neobičajnoga slučaja, i ustresenijem glasom odjavi joj: — Neznam; — pak brže bolje oporaveći se, slijedi neke pobožne uzdahe k Jezusu i Majci Božijoj. Žene opetovaše u glas molitvu, i Jele kretaše usnima. — uz koju svrhu? — Bog znaše i ona.

Nu kad brod prične pozdravljati Gospu, a topovi bliže i jače odjeknivati u sobi, nemotnjica oživе sasvijem, pruži ruke put strane od kuda joj jek dohodijaše, i reče župniku: — Jesam li ti rekla?... evo ide... vjeruješ li mi sada?

Na što župnik: — Biće što Bog ushtije: — ali sestro moja,

nemoj se veoma zanositi, moli tvoga Jezusa, ufaj u njega, on je sam moguć zadovoljiti čiste požude srca našega.

Jele svegj poslušna svjetu župnikovu, sakupi se neke čase na vruću unutrnju molitvu; pak, budući da joj postelja bijaše tako namještena da s nje kroz prozor mogaše vidjeti more do Dakse i Koločepa, svršivši molitvu, hotije da je uzdignu na postelju i zaslone, za tijem da joj rastvore prozor neka bi gledala ulazeći brod u luku.

Niko ne vjeruje ono što ona vjeruje, niko se ne nada onemu čemu se ona nada, nu ipak sve joj se pogodi kako djetetu koje nezna što hoće. Žene se odstrane da joj je slobodno gledati na prozor i zametnu šapur; — Župnik sjede kod uzglavlja Jelina i pored s njome oči na more upire, ali more ne gleda, nego primeče po pameti, jeda li je moguće da se spodobi snijevanje jedne razgrijane razmnive s istinom? — jeda li je moguće jednomu srcu, koje malo časa prije umiraše, na jedan mah začeti ne slutnju, ne nadu, nego tvrdu vjeru da će vidjeti ono što bezufano do tog časa izgledalo je? — A pak, ako je moguće, može li se to zbiti bez božijega prsta; ili po samoj kakvoj otajnoj moći u nami skrovenoj, koja izdižući duh vrh jedne jur iskopljene i i uništene puti, turi ga u beskrajne prostore da traži ono što tijelom svezan, zaman je želio, zaman je tržio? — A ko bi mogo doći na kraj tomu? — Razmi Boga koji sazda čovjeka i u njemu namjesti ljubav i mrznju, strah i nadu, sumnju i vjeru s hiljadu inijeh protivnoborećijeh se strasti, niko, niko ne istomači ljucko srce. Zanesen ovijem mislima i župnik čeko je vidjeti kojom svrhom imahu se sva ova zaglaviti.

Devet ura su jutra; — čuh s kraja koji po malo tjero je pulaku Vilenika put Gruža, otigje, što reku pomorci za suncem, s česa, kad ona dolazuka prema Grebenima *) stigne je vjetric poludnevni, i tisne je veselo put unutrašnje luke. Jedri ona sa

---

*) *Grebeni*, Liuti gole sred mora na ušću zaliva koji vodi u Gruž.

svijem jedrima, i istom pomoli iz megju Dakse i Lapada, a Jele koja nepomično držaše oči uprte na to vratlo, izdižući obje ruke k nebu zavapi: — Evo ga; — pak sklapajući ih, pritisne srce u grudima i iznemože.

U toliko jedri pulaka mimo Daksu pak okretajući kormilom na lijevu divno zavije put Kantafika. Na glas kapetanov dio mrnara leti uz pripredane ljestvice do vrh katarga i spušta i kupi gornja jedra, a dio s krova duši donja neka bi plav s umaljenom silom uljegla u luku i pristupila k žugjenomu počivalu. Mnoš plavčica punijeh gruške mladosti zaveze na susret dobrodošle pomorkinje; u njima voze jedni da to prije pozdrave svoje, voze drugi da bi joj pomogli osidrati se, i za kraj se vezati

Prošla je Kantafik, mimošla je prve škare, plovi do pred kuću Vilenika, pak onda pljusne u more sidro ogromno, jedra se prevrnu, a vještijem činom brod se okrene krmom put igala i kroz oka ispušti debela čela koja prihvatujući pridošle plavčice vuču ih i svežuju oko kamenitijeh stupova.

Usklik je na igalu, vika je na brodu, viju se kape, mahaju ubručići, grmu čestitanja i pozdravi, ali sasvijem tijem poso se ne ostavlja. Kapetan zapovijeda s krme, nostromo s prove odjekuje; — škripe prekrstači čim se niže slimaju, graju po njima mrnari čim jedra savezuju, kamarot *) leventa se na *Piku*, i *Randu* zavija; — štucaju čela po krovu, ono vcživa se, ovo u kolać sakuplja se, ino priteže se da ne vjetre prekrstači. Svaki zna što čini, i rabota tako leti da u malo doba sve je na svome mjestu, a pulaka umorna s igre po morskijem valovima, poljulja se još malo, pak sjede odmoriti se utegnuta na sidru i svezima, kako ubava gospogjica nakon notnjega plesa na domaćemu švilen - divanu uzmetnuta.

Niz bok osidranoga broda, spustjena je ljestvica, — niza nju hitro omiče jedan mrnar, — dočekuje ga i prima plavčica koju

---

*) *Kamarot*, mrnarić koji služi u sobi kapetanovoj.

na veslima oprtu drži jedan sam vozar: — netom sagje u nju mrnar a ona otlsne put donjega škara.

Mrnar je visoka stasa; gledajući mu na gusti crni brk i na gavran - kosu po kojijem tamo i amo promicahu bijeli pramci, sudio bi mu blizu pedeset godina; ali nije tako, on je čovjek u cijeloj snazi, čvrst, upravan, širokijeh pleći i zagorijena ali jošter krasna lica. Oči crne i ognjevite, iz pod nabjene kape odsijevaju mu dušu posve jaku, okalenu u pomorskijem pogubama i trudima; — Usni stisnute, sakupljeno čelo i obrve znak su zamišljene mu pameti; — pogled čas upravljen nekud put Nikoline crkve, čas put mjesta gdje ga imaše izmetnuti vozar, kaže želju tamo prije preletjeti; i da je baš tako švjedoči mu ruka koja češće pripomaga vozaru neka bi jače i naglije tisko.

Sukne plavčica kako jegulja mimo donji škar; proto Božo i meštri, koji rabotahu oko istegnutoga brika, nadazrješe stranoga mrnara, ali niti ga poznaju niti se domišljaju ko bi mogo biti: — a plavčica vozi, vozi do pristupa pod Nikolinoj crkvi i tu se ustavi.

Bijaše isteklo vremena od kad pulaka pomoli iz pod Dakse, dok se osidra i namjesti: ali kolikogod bijaše dugo to vrijeme Jele Jozova od kako je ugleda i iznemože, veće tužnica ne opojavi se. — Priklopljena mrtvilom, sklonjene glave, spuštanijeh ruka samo duhopira, ali joj je srce živo i tako tuče da pokrivku na grudima odiže. — Mni župnik i s razlogom da su najzadnji časi, i pripre s okolo stojećijem na molitvu.

Muk duboki u svoj kući: — kad no kad čuješ uzdignuti se jedan glas i pobožni kojigod uzdah, pak opeta muk dublji i dulji. — Niko u onoj sobi ne kreče se, niko ne diha; — bržek boji se omestiti napokonji odihaj umiruće nemotnjice? — nije ne, — ondi pri onoj postelji gdje duh s tijelom bori se, život sa smrti, gdje vrijeme prekida se, i on o sebi promišlja, i na tu miso kosa mu se ježi, duh mu se usapregne, nemakljiv upanji se, ere u isto doba i vrh njega smrt ploveći mraznijem prstom dotiče ga i veli mu — uči.

Makne nemotnjica glavom, uzdahne jekom, reko bi vjetric priko utegnute tanke žice objesene gudnice, suza na desno oko obori, — sad će izdahnuti . . . evo je . . .

Žamor čuje se uz ulicu i grede to bliže : — vrata kutnja rastvaraju se, — bahat mnogijeh noga u ulazištu je — na dno ljestve borba je mala, ko će prije; — neko omakne i korakom od tri do četiri stepena u jedno uzleti na pod.

Župnik oštrijem licem obazdre se k vratima sobice da dočeka onoga koji tako smijelo pohita ometati oni užasni čas nemotnjice, a prije nego on riječ izusti, usrne oni strani mrnar i bacajući se na koljena uz siromašnu postelju, zagrli ono jur studeno tijelo i groznijem suzama polit, zavapi :

— Joh Jele moja ! — moja ljubljena Jele ! . . . evo ti tvoga Joza ; — docna sam, vidim — ali evo me : — otvori oči, pogledaj me, — poznaj me — tvoj sam Jozo ! — ah jadna mene, — nečuješ me ? — dakle Bože, nikoga da zagrlim neg mrtvo tijelo moje nesrećne Jele ? . . . ah Bože . . . Bože . . . . i dalje nedade mu se ; zajada se, skloni obraz svoj vrh obraza mile svoje supruge, u nj zagleda se natapajući ga vrelijem suzama.

Na ovi bolesni prizor, Marija stara i žene ine ciknuše plakati u glase, župnik riječi ne progovara, nu paček videći izvršenu Jelinu nadu, oči k nebu izdiže, i ražaljen otire suze koje niz stavni obraz mu same se sipahu. Proto Božo, koji budući pozno Joza kad na suho iz plavčice iskoči, i, ostavljajući rabotu sa svijem meštrima potrči mu na susret, okupi ga i gredom pripravi na nenadanu i udesnu ovu namjeru, stajaše u vratima sobe s inijem, i vidjela se koja debela suza gdje se ukradom opuzuje niz oporna njihova lica. — Kad srce gruškijeh meštara plače — hee, to znači štogod veliko.

Ali nut čuda nevigjena ! Jozove vrele suze bijahu stoplile Jelino mramorno lice ; uzdasi njegovi bijahu susreli duh ishodeći joj na usnima : — ustaviše ga, — na trag ga povrnuše ; — Jele malo po malo vraćajući se u se, prične biti ćutljiva : — usnima krene — ožive — oči otvori, — vidje nad svoijem jedno lice

zajadano — zagleda se — pozna ga, — uzdigne polumrtve ruke — zagrli ga, i glasom u kojemu napokonja sila života, strast, ljubav, sve sakupljeno bijaše, zavapi : — Ah Jozo!!... Bože dobri hvala ti : — eto sam ga vidjela prije smrti: — i celova ljubljenoga svoga druga.

Pritisne Jozo svoje usni k usnima svoje Jele, niti veće ih ocijepiva; — hoće da joj udahne dio svoje duše, da je sa svojom ožive, da je sebi povrati. — Mnogo čudesa je opravila jedna čista ljubav, ali ovdi izgubi i ona svoju moć : — žešći je zub smrtni, nego celov najgoruće ljubavi.

Otrgne se Jele s usni Jozovijeh, otpusti ruke kojijem ga držaše zagrljena, pak tiho tiho reče mu : — Jozo mili s Bogom... Bog mi bijaše objavio da ću te zagrliti prije nego umrem; — to mi je uzdržalo dušu na ustima : — eto sam te vidjela . . . celivala . . . celivo si me. — Ja idem . . . Baldo i Pasko zovu me... vidim ih . . . idem s njima čekat te gori : . . . pritisni me bolje k srcu . . . s Bogom Jozo moj ! . . . Bože primi dušu mo . . . i ne doreče, er izdahne na srcu svoga druga.

Prhne duh put rajskijeh dvora ostavljajući na usnima mrtve jedan andioski osmijeh. — Čemu ti smrtni osmijeh ? Da li je u izdahnuću vidjela svoju djecu gdje joj igjahu na susret, i osmjehne im se materinskijem posmijehom ? — ili je stega usione smrti koja podrugljivijem osmijehom odgovori na vas ovi prem plačni i žalosni prizor ? — Neka gata ko hoće, ja za mene dogato sam.

XVI.

Svaku povijest trebuje nekako zaglaviti; moja je zaglavljena sa žalosnom smrti Jelinon, i tamo preko smrti što ćeš veće tražiti ? — Nu znam da mnozijem činiće se ovo nenadno bahnuće Jozovo na samo izdahnuće svoje zaručnice izvanredno, ne domak istine. — Ako ćeš mi vjerovat, riječu ti priatelju moj, da ovo

bijaše stvar po sve naravna i da je jedan od onijeh raznijeh slučaja koji tjeraju naše tužne pomorce. Evo me da ti ga kažem.

Kad najposljedni put jedrijaše nesrećni *Bete* iz Gjenove put našega zamorja, budući dopro na pogled otoka Maritima, susrete ga južni vjetar koji mu se je protivio da prevali u Malteško zalivo. Na zapovijed kapetanovu uze tada jedriti na izvitak protiva vjetru; s večera onćas užeže se svijetnjak veljački na *provi*, znak pomorski da se ubjegne kobno susretanje broda s brodom po mrklom tmini sjemo tamo jedrećijem.

Ta noć za nesreću pane tamna bez svijezde na nebu, vjetar pripiraše i ćeraše brod svojom stazom; kad pred ponoća vikne straža s *prove*: — Brod na nas. — Skočiše svikolici: — kapetan viče: — kako nam dohodi? — straža odgovara: — uprav po boku desnomu. — Kapetan slijedi: — kormilo na desno i sakupi *randu*.

Ali prije nego se išta izvrši, silovito jekne nenadani brod u bok Betin, presiječe ga, poduši, preko njega pregazi, i naprijed. — Zaću se užasni vapaj na tonućemu Beti, pak sve jedna ga izčezne sred morskijeh ponora. Noć brani vidjeti ostade li ikakva živa duša na površju valova; samo iza kako već projedri nastupni brod, opazi družina mu gdje jedna osoba slazaše sa kljuna na krov. To bijaše jedan mrnar koji je sreću imo, kad udari brod o brod, uhititi se za čelo katarge preko kljuna pružene, i viseći vrh ponora, jedini on spasit se iz megju dvanest nesrećnijeh Betinijeh drugova.

Prihvati spasenoga družina nepoznatoga broda, i pokriepivši ga malahno pićem, odvede ga kapetanu, koji nakon tankoga ispita i teške zakletve da ikomu neće se odati za mrnara podušenoga Bete, zapiše ga za meštra megju svoje.

Spaseni mrnar ne bješe ini nego Jozo Baldov; a nastupni brod jedna veljačka španjolska trokatarga, koja iz Mesine i Palerma puna voćija i raznijeh trgovina jedrijaše put Novoga Orleansa i Avane.

Putovaše do tamo cijela tri mjeseca, pak iskrcavši voćija u

Novomu Orleansu, otpraviše k Avani gdje iskrcaše inu trgovinu; i nakrcavši se paka duhanom, uporaviše na trag put Španje.

Kod S. Tome od Antila, u jednoj oluji, kakva samo sred Antila može uzbijesniti, slomiju se španjolcu glavna i sprednja katarga, pak onda premetan sjemo tamo od bjesnoće valova, nabode se na svrhu na nekakve podmorske hridi, gdje i ostane Bog i more osvetiše Betu.

Kapetan su nekoliko druga vrže se u veliku lagju da ište spasenje, vozeći na sreću put kakva igala; nu zaludu, er se potopi. Jozo sa drugom dvojicom ostade na brodu megju hridima ukovanu, i to je bilo njihovo spaseuje. Er iza kako održaše se na njemu, i dan i noć čamiše gledajući na svak čas smrt pred očima, na jutro opazi ih jedua Portugeska plav i spasi ih.

S Portugezom odjedri Jozo put istočnijeh Indija, od kuda nakon dvije godine i više, vrate se u Lizbonu. Tu nagje pulaku Vilenika s kojom otide prvo na Maltu, gdje kapetan hotije učiniti svoju četrdeseticu i očistiti družinu i brod od svake sumnje od nemoći: pak onda u petnest dana dojedri u Gruž, i zateče na izdahnuću svoju plačnu Jelu.

Po smrti Jelinoj osamljena na pustu domu ne htje ga ostaviti proto Božo, dali ljubeći ga kako svoje dijete, uze ga k sebi, gdje i doživе.

Kad ja dogjoh u Mihajo nagioh joštera žive Mariju staru i meštra Miha. Marija bijaše održala riječ mačetu Jelinu, er po smrti tužnice, uze je sobom i sa svijem njornjotanjem neke nje glasovite nevjeste, koja žive do danas, njegovaše i bludijaše malo mače dokle od starosti završi. Oplaka je starica žestoko, er s njome izgubi jedinu spomenu koja joj ostajaše od zaljubljene svoje nemotnjice.

Meštar Miho u starosti svojoj, kada već ponestane rabote na gruškijem škarima, u lagjici, njegovom rukom gragjenom, prevažaše po luki do Rijeke i Zatona mještane. I mene je često prevažo, i vozeći me, povijedo bi mi prošla svoja pomorska stradanja,

Jednom, neznam ni sam kako, razgovarajući se s njime,

slučajno spomenuh *Betu*. Na što starac, kô da sam ga u kakvu ranu uvrijedio, zaječi, pušti veslo, prekrsti ruke, i klimajući glavom zavapi: — O gosparu pároče! da ti znaš koliko je kuća nesrećni Bete u crno zavio, ne bi, Kristo santo! nigda ga spomenuo! — Vaskolik Gruž oplaka s njega: — pak okretajući se i pokaživajući prstom, slijedi: — A vidiš li onu kuću ondje?

Puštih starca nek mu malo oduši naduto srce, te ga zapitah uzrok svega tega, i u toj prigodi pripovije mi, na njegov način, smrt svoje susjede Jele, i Jozova stradanja nakon Betina izgubljenja. — Smrt Jelinu, reče mi, gledo sam mojijem očima: — a kako izgubi se Bete, i Jozo sam samcat *skapula* (spasi se), i nakon tri godišta prispije kô iz nebesa na smrt ženinu, od istoga Joza čuo sam pripovijedat.

A ja jedno i drugo, moj mili štioče, priopčio sam ti malo prije. —

U Gružu na Krstov dan 1868.

Nikola Bunić-Vučićević.

U doba kao što je naše, kad svakojakijeh visokijeh misli ljudi snuju do mile volje, a nestačica je krepkijeh i postojanijeh značaja koji bi ih u život uveli i plodne učinili, korisno je da se probudi uspomena takovog čovjeka koji je bio za svoju dubrovačku domovinu što za rimsku republiku Attilius Regulus, ako je istina što se o ovomu posljednome pripovijeda.

Nikola Bunić-Vučićević rodi se u Dubrovniku početkom sedamnaestoga vijeka od vlasteoske porodice Bunića, čiji jedan ogranak imao je pridjev Vučićevića. Uzgojen je bio kako se je onda običavalo kod nas, više u očevoj kući nego na učionskijem klupama; a najbolji mu učitelj bijaše sam otac Ivan Bunić općeštovani starovjećnik o komu se pripovijeda da pri velikijem državnijem tjeskoćama bila bi na ustima svakomu ova riječ: što govori Bunić? toliko su ga cijenili znanja radi, razbornosti i poštenja.

Mladić od trinaest godina, Nikola je pisao podobro u latinskome i slavljanskome jeziku. Od osamnaest godina bio je jurve na glasu kao zakonoznanac: od kog doba počne služiti u javnijem poslima svoje domovine i pokazivati izvanrednu sposobnost navlaštito u stvarima koje bi spadale na vanjsku politiku; pa s toga su ga za njegovo mlado doba odašiljali dvaput u Carigrad kao vladina poslanika.

Malo ljudi, a kadgod i jedan sam, dosta je da se spasi cijela država, a neka je gone na propast sve ostale okolnosti,

Izmegju općeg raspa, njihova je krepost kano zublja koja jedina brani mnoštvo putnika da noću ne strovale u pučinu. Zaisto i Dubrovnik da nije imao ovoga Bunića, i možda još dvojicu ali trojicu njemu sličnijeh ljudi, lasno da bi bio izgubio svoju slobodu jedno sto i pedeset godina prije nego je izgubio. Dogagjaji svake vrste bi reć da su ga na to gonili tijekom sedamnaestoga stoljeća. S dvora nepristavna zadrkivanja susjednijeh država turske i mletačke, iz nutra oslabila sloga iz megju vladajućijeh porodica, a pri tomu zaljubila vlastela, mješte strogijeh običaja svojih prednjaka, svakojake razblude i raskoše u privatnome življenju, što je zgolja ubitni pojav kad se pokaže u republikanskome društvu. Na take nesretne okolnosti prispije kobni šesti dan Travnja 1667. Blaženi da su izvukli čitavu glavu ispod razvalina svojih polača, veći dio oštavšijeh plemića i pučana rastrka se tamo i amo po selima, a neki ukrcavši na brodove kukave otražine svoga bogastva, spravljahu se prijeći na italijansku obalu, slobodno svjetini da ruši i bijesni po nebranjenome gradu. Isti Bunić za čas klone duhom; jer pošto zaludu istroši snagu preko prva tri dana iza trešnje, jeda bi ustavio bježeće, zapriječio lupeštine i uveo kojekakvi red izmegju opće neiskazane smutnje; na svrhu bojeći se, kako sam pripovijeda; *) da nema spasa tužnoj domovini te da mu je dužnost promisliti štogod i za svoju porodicu koja bijaše utekla u Gruž na brod nekog Palavičinovića iz Perasta, ukrca se zajedno s njome i odjedri put Stona. Tu netom namjesti kako je bolje mogao svoju čeljad, odmah se vrati na trag, te od 12 do 23 travnja bio je uprav kao genij namijenjen da čuva one obaline pod kojim je stenjala, još sasma ne udušena, dubrovačka sudbina. Najprvo mu pogje za rukom skučiti pod svoju oblast svjetinu, te od razuzdanika što bijahu do tad, privesti ih da brane grad od napadanja divljih čopora koji se bi-

*) — MS. Ragguaglio delle cose accadute a Ragusa dopocchè fu dal terremuoto distrutta l' anno 1667.

ahu dovukli s turske granice. Za tijem ih odredi jedan dio da gase požar koji se strašno dizaše kojekuda po gradu, dopirući do samog mjesta gdje se je hranio puščani prah, prijetnjom da će uništiti i ono malo što trešnja bijaše zaštedila, a jedan dio ih stavi da vade ispod gomila i ukopavaju mrtva tjelesa: preko koje radnje izvadiše i živijeh ljudi, te neke ća deveti dan iza trešnje.

Bijaše ištom počeo odahnjivati, kad eto novijeh pogiba. U nedjelju na 17 travnja dogje glas da je stigao u Šipanjsku luku mletački proveditur za Dalmaciju *Kornaro* sa četiri vojna broda; koji dolazak mogao je biti od velike opasnosti uz onake okolnosti, ne samo sa strane mlečića, nego još više cjeća turaka koji pod izlikom da im je dužnost braniti grad te ga ne bi ko tugjin osvojio, namišljahu stavit mu svoju posudu. Ali i temu doskoči Bunićeva marljivost i hitrina; jer budući otišao provedituru na brod, obrne ga otud odovud tako da ga napokon skloni na odlazak; čim s druge strane kroz Mara Gučetića poslana naročito za to na Ali-pašu bosanskoga odvraćaše turke od njihove namjere *).

Na 23 travnja, povrativši se neki od pobjegavše vlastele i pučana, dospije izvanredno vladanje Bunića, a naslijedi ga odbor od dvanaestorice s neograničenom oblasti sve dokle bi se, ako ikada, povratile stvari kako su i prije bile. I u tomu je odboru sudjelovao Bunić; paček mu je bio kao duša premda iz megju njih dvanaest najmlagji; i njemu se ima pripisati veći dio zakona i naredaba izdanijeh za one izvanredne okolnosti, kao što ova: da se nema niko odalečiti od grada bez potrebe i dopusta, a da otsutni imaju se vratiti svikolici do svrhe dojdućeg kolovoza, i ko nebi poslušao, da izgubi sva dobra pokretna i nepokretna u domovini i da mu je ime sramotno za vazda: koja naredba iznese jako dobar plod, jer nešto da ne ostanu lišeni svog imanja,

---

*) Ali-paša pošlje upitati u Serajevo *Mulu* (zakononošu) hoće li uljesti sa svojom vojskom u Dubrovnik; a on mu odgovori da uljeze ako nije ostalo u njemu živijeh barem trista ljudi da ga brani; drukčije da se ne kreće.

a nešto da bi izbjegli skrajnu sramotu svi bjegunci skoro se vratiše na trag, tako da na 3 Svibnja mogli su se skupiti za prvi put običnijem načinom starovjećnici.

Ali nije govoriti o ovijem i sličnijem zaslugama Bunića kad nam ostaje reći o takome dogagjaju koji svojom veličinom na neki način zaosjenjiva sva ostala njegova djela. Svakome čovjeku život najbolje označuje sama smrt, i kad je ko do smrti ili bolje istom smrti zasvjedočio načela koja je za života branio, i potvrdio djela, tad je o njemu sud izrečen, zavidnost odustavlja dalju istragu, a slava mu je za vijeke grob natkrilila. Evo kako je tu slavu stekao naš Bunić;

Poznato je da republika dubrovačka nije drukčije sačuvala svoju nezavisnost kroz tolike vjekove pri navali turske sile koja je bijaše svud na okolo stisla, već putem neumorne oštroumne politike, koje je bio svegj jedan od poglavitijeh čina dobiti za sebe prijazan i pokroviteljstvo velikog vezijera i ostalijeh mogućnika u sultanovu Dvoru [1]. To bi im često pošlo za rukom; no jaoh kad nebi — malahni Dubrovnik tada bi treptio pred čeljustima divljega gorostasa. I ova ga opasnost zateče baš u najtješnjoj nevolji; jer bivši postao velikijem vezijerom Kara Mustafa odavna nadrt, neznam za što, na dubrovčane, namisli okoristiti se tjeskoćom u kojoj su se naši nalazili uslijed trešnje, i jeda bi ih sasma sastro. Najprvo stane iskati da se ustupe sultanu kao pokrovitelju dubrovačke države baštine onijeh porodica koje se bijahu iskorijenile; pa čim se naši opirahu takome nerazložitome zahtjevu, poslavši naročito za to poklisare u Carigrad, zli dušmanin navali na nju još većom tegobom, hoteći da republika isplati turskoj blagajni ogromnu svotu od 4300 kesa [2]) kao

[1]) Godišnji harač iznosio je 12500 dukata; ali bi se svake godine trošilo još toliko za darove.

Ark. Lett. e Comm. di Levante.

[2]) Iz navedenijeh poslanica vidi se da je ovdje vrijedila *kesa* ne 500 groša, nego 500 zlatnijeh dukata mletačkijeh.

naknadu za *gjumruk* nenalježno, kao što on govoraše, biran na štetu turskijeh trgovaca za vrijeme Kandijskog rata; izdavajući u toliko strogu naredbu da dokle se to ne isplati, nema se pustiti nikakva trgovina ni iz turske u dubrovačku, ni iz dubrovačke u tursku zemlju. Tako bijaše osudio Divan otkud nije priziva: a izvršenje osude naloženo Abas-paši bosanskomu, koga se je suviše stvar osobno ticala, jer neki dio zahtjevane svote bio je njemu odregjen. Dogje dakle od njega glas na našu vladu da oli odmah pošlju 4300 kesa, oli da će on sam doć amo da ih uzme. Skupi se vijeće; i pokli nije moglo biti govora da se spreme novci, jer ih nije bilo, bi jednoglasno zaključeno da se opreme poslanici na Abas-pašu, jeda bi ga kakogod ublažili, oli barem mu nasilje ustavili, dakle bi stvari ikako na bolje okrenule. Ali ko da primi poslanstvo na turčina za koga se je govorilo, da je stavljao na muke ljudi kad bi htio da od njih istegne novaca? — Izmegju općeg muka progovori Maro Gučetić, onaj isti koga je Bunić slao u Bosnu prvijeh dana poslije trešnje, te reče: Ja predlažem Nikolicu (ovako su zvali Bunića); a ovaj njemu: Primam se ako ćeš mi ti za druga. I tako megju se birani staviše se na put na 15 Travnja 1678.

Ja imam na ruci sedam izvornijeh poslanica kojim Bunić i Gučetić od dana do dana izvješćuju vladu o uspjehu svoga poslanstva. Pisane su nešto rukom jednoga, nešto drugoga; prva je pisana u Sarajevu 28.og Travnja 1678, a posljednja u tvrgji od Silistrije 19.og Srpnja i. g.; i ko ih čita ne može da mu srce ne puca na opis žalosne drame u kojoj se susretaju nejednakom snagom pravo i nasilje, uljudnost i divljačina. Iz njih vadim što slijedi:

Na 25 travnja dogjoše poklisari u Sarajevo, gdjeončas počeše slutjeti ne dobro za se, vidjevši da im se nameće straža na vrata od kuće gdje su stanovali, deset janjičara s naredbom da nikome ne dadu ni unutra ni na dvor. Sjutradan odvedoše ih k paši koji ih dočeka svečano u prisutnosti mnogijeh begova i svojih činovnika, te budući ih najprvo ukorio što nijesu prešnije

došli, stavi odmah na srijedu glavni pasao, pitajuć hoće li, neće li platiti 4300 kesa, kao što je bilo sugjeno u Stambulu. Na što budući naši odgovorili dokazivajući nepobitnijem razlozima nepravednost takove osude, koju svakako da nijesu ni daleko u stanju da mogu izvršiti, paša im prekine razloženje, govoreći da se njemu nije prepirati s njima o pravednosti *fetve* izrečene na divanu, te da im ne ostaje drugo do platiti, ako ih nije volja da ih spopanu jadi kakve su kušali toliki narodi kršćanski, a poimenice tu skoro Erdeljci, koji ne budući odmah poslušali naredbe Padišaha, bili su strašno kažnjeni, i gotovo uništeni; na koje prijetnje pridoda i ovu: da paze te ne bi sami na čudo udrili sa svoje tvrdokornosti u nijekanju. Ali osim prijetnja, drugijeh neprilika ne dopade ih kod ovoga paše, kao što su se bojali pri svome odlasku iz Dubrovnika. Prve plode turske svirjeposti počeše kušati na 12 Svibnja čim su odlazili iz Sarajeva put Silistrije gdje se nalazio car i veliki vezijer s vojskom utaborenom ondje da okolo. Ne mogući Abas-paša skloniti ih na priznanje tobožnog duga, preda ih nekakvome Kapidži-baši koji bijaše naročito za ovi posao poslan u Sarajevo neka ih vodi k vezijeru; koji Kapidži-baša ne zadovoljan darem sto mu naši pokloniše kao i svijem ostalijem odličnijem begovima, stane pri odlasku zahtijevati da mu izbroje 1000 dukata za platu njegova truda u ovome poslu; na što ne mogući naši pristati, on im se osveti, zapovjedivši svojijem slugama da na silu kamdžijâ čine ih sve trkimice jahati bez počivala, osim noći· Treba reći da je takovo mučenje bilo veoma teško, jer Bunić pišući na vladu treći dan te trknje, govori da su životom u pogibelji, ne toliko on, veli, koliko Gučetić, koji je i bez toga nešto slab zdravljem. Raduje se da ih je treći dan pomogla potopna kiša, te su bili usilovani ustavit se u Dobrumu; gdje da bi umirili lakomog turčina, pokloniše mu nekoliko komada svilotkanice, pa iste oprave svojih konja, što im sve bijaše ostalo u Sarajevu, ustupivši mu za to narudžbeno pismo; na koji dar kad dogjoše u Sofiju, trebalo im je pridodati u novcu dvije kese, koje jedva jedvice do-

biše na zajam kod nekijeh žudjela s kamatom od četiri po sto na mjesec; jer kao što se tuže u svome pismu iz Sofije poklisari, Dubrovčani bjehu u ono doba izgubili svaku veresiju u istoku, gdje su prije zbog trgovine toliko na glasu bili.

U Šumanju, gdje stigoše 3.eg Lipnja, obaznaše da svota od 4300 kesa bila je obaljena od turske vlade na samijeh 280; na koju omaljenu svotu ipak nijesu mogli pristati, jer narudžba svoje vlade ovlaštivala ih je na cigle 40. U Šumanju ih takogjer ostavi nenasitljivi Kapidži-baša, a izmijeni ga jedan drugi Aga, te ih povede u Silistriju pred njekog kajmakana, koji im navijesti od strane velikog Vezijera da obzirom na njihovo siromaštvo, dug im je bio obaljen na cigle 280 kesa; na što odgovorivši oni da nijesu uoblašćeni, kaimakan im uzme imena, te dvije ure poslije dogje *buruntija* vezijerova, kojom se zapovijedaše da Nikola Bunić i Marin Gučetić budu tvrdo zakovani i predani zapovjedniku od tvrgje u Silistriji neka ih strogo čuva do nove naredbe. « Tako bi ončas ispunjeno, piše Bunić, i praćene od stražara povedoše nas u tvrgju, gdje nas rinuše u jednu sobu sasma mračnu i smrdeću, u kojoj je jedna gvozdena kajba, i zatvoriše nas u tu kajbu, u kojoj takodjer leži od nazad devet mjeseca jedan ubojica, navalivši nam joštera lance na ruke, na noge i na vrat. Prosvjedovasmo, slijedi pismo, proti takome nasilju, govoreći zapovjedniku da mi nijesmo hrzuzi, nego poklisari s kojim nije tako postupati, ali videći da ne haje za naše riječi, preporučivši se Bogu, progjosmo oni dan i slijedeću noć, sam Bog zna kako. » — Jamačno da bi bili skoro crkli obadvojica, da su ih još malo držali u onakome stanju; nego sretno sjutradan pribaviše k sebi nekog Paska Buconjića našeg trgovca, koji je tamo poslovao, i ovaj, podmitivši zapovjednika od tvrgje, skloni ga da ih izvede iz onake izbe, dakako zakovane, u drugu tamnicu, u kojoj je bilo barem malo svjetlosti.

Iza poslanice pisane na 22 Lipnja, ima još jedna, sva pisana Bunićevom rukom. Čudo je to kako ovaj čovjek nakon dvadeset i devet dana najstrožijeg sužanjstva, ne kaže se nimalo

klonut duhom, nego svejednako i najvećom hladnokrvnosti pripovijeda u dugome pismu kako stojeći u tamnici stegnuti verigama, nijesu ipak gubili svoje vrijeme, nego ga ulagali na korist otadžbine, dogovarajući se kroz jedno malo okno s nekijem od našijeh koji su se ondje namijerali, a po njima opet s poklisarima koji su bili u Carigradu jednako u uzama. Nigdje ni jedne riječce kojom bi ukazao da mu je dosadio trud i muka, paček nagovara vladu da ne pristane obzirom na njih, na obećanja koja nebi mogla ispuniti, jer govori « mi smo spravni trpljeti svako najgore zlostavljenje, za spas mile nam domovine, i molimo Boga da naše muke i trudi budu joj ikako od koristi. »

Ali na toliku duševnu snagu nije odgovarala u Bunića dovoljno tjelesna snaga. On koji je žalio svog druga Gučetića s ljohavog zdravlja, bio je sam naravi veoma škakljive, te sve ujedanput klone pod bremenom svakojakijeh patnja i oskudica, i razbolivši se negdje pri svrsi Srpnja, lišen svakè ljucke utjehe, umrije na 16 Kolovoza 1678: ele čovik dostojan besmrtnosti ako igdje iko, u kojemu sè je uzorila do ciljka ona korjenita krepost upravljajuća javnijem i sukromnijem životom, koju *Montesquieu* označuje kao svojinu rèpublikanskoga društva.

Kad dogje u Dubrovnik glas Bunićeve smrti sve proplačè malo i veliko; vlada mu odredi veličanstveno opijelo gdje mu izreče pohvalnu besjedu jezuita, poslije kardinal Tolomei, i bi mu svečano odlučena slijedeća epigrafa, da se zazida u velikoj viječinskoj dvorani:

D. O. M.

Nicolao. De. Bona. Joannis. Filio

Singularis. Prudentiae. Senatori. Qui. Difficillimis. Republicae. Temporibus. Gravissima. Legatione. Sponte Suscepta. Ad. Vicinum. Bossinae. Proregem. Et. Ab. Eo. Per. Vim. In. Silistriam. Transmissus. Ibi. Diuturno. In. Carcere. Pro. Patriae. Libertate. Catenatus. Obiit. Morte. Ipsa. Animique. Constantia. Immortalitatem. Nominis. In. Omnem. Posteritatem. Promeritus. Hoc. Ex. Senatus. Consulto. Monumentum. Honoris. Et. Memoriae. Positum. Anno.

MDCLXXVIII.

Bunić je bio veoma pobožan čovjek, i imao je veliko pouzdanje u Bogu, sto se vidi iz gore navedenijeh njegovijeh poslanica, i još iz jednoga pisma na brata mu Serafina iz Silistrije na 16 Srpnja « Molite Boga bez prestanka, veli svome bratu i rodbini, vršite pokoru svikolici, progjite se raskoša, i nastojte ukloniti Božiju rasržbu s našega grada. . . . . . . s pomoću Božijom i vašijeh molitava, ja sam dosta dobro s zdravljem, a nastojim da mi je srce svegj upravljeno Bogu te mi je svaka gorkost slatka kad mi iz njegovijeh ruka dolazi . . . . . vi se nemojte žalostiti što me nije s vama, no radujte se paček i veselite da sam u rukama Božijim, u koje sam se jednom bacio svojevoljno, itd. A u izvješću koje je sam napisao o stvarima zbivšijem se za vrijeme od trešnje, govoreći o ss. moćima koje, najliše njegovijem nastojanjem, iskopane ispod gomila, treba je bilo zbaciti kakomudrago u tvrgju Revelin, veli: Videći ih onako zbačene, i ne znajući što bi učinio, oblih ih svojim suzama, posvećujući se njima za čuvara sve do smrti, koja mi je svegj bila na očima zbog ustrajne trešnje itd.

Pri tomu je bio čovjek neiskazane čednosti i najuglagjenijeh načina. U navedenome izvješću govori o sebi sve što manje može, a glavna mu je briga da iznese i pohvali čijemudrago dobro djelo. Naprotiv neće da imenuje neke sramotnike koji hotijahu da izvrnu opću nevolju na svoju osobnu korist — Prema tako obdarenoj duši stajala je i zdvornja Bunićeva prilika. Visoko mu čelo, malo sklonuto nazad; kreseće oči kao munja; usta čisto udešena na plemeniti ponos, i nekolebivo postojanje; a cijelo lice oduševljeno divnijem veličanstvom kakvo se vigja na obrazima starodavnijeh grčkijeh kipova.

Bunićevijeh književnijeh djela ima nešto na latinskome, nešto na našemu jeziku. Prve vrste poglavito je djelo s naslovom: *praxis judiciaria juxta stylum curiae Ragusinae*, postupni zakonik koji vlada primi i udrža sve do svoga padnuća. U našemu jeziku napisao je tri podulje pjesme;

1. *Grad Dubrovnik vlastelom u trešnju* na 6 Ap. 1667 štampano u Jakinu iste god.

2. *Feniče ali ti srečno narečenje gradu Dubrovniku po trešnji* — M. S.

3. *Glavosječenje navjestitelja Jezusova Ivana Krstitelja slavnoga* — M S.

Kao pjesnik naš Bunić ne spada na najbolje doba našega pjesništva, koje se je, rekao bih, zatvorilo s ocem mu Ivanom spjevateljem krasnijeh *Plandovanja.* Nije da mu fali misli i utvora dobrijeh, čestoput i uzvišenih, no ih sam šteti suvišnijem razmaživanjem, te mu se nikako ne da do pravog pjesničkog poleta. Ipak cijenim da ću učiniti na volju štiocima našega *Zabavnika* priopćujući jednu Bunićevu pjesmu. Od velikog čovjeka svaka otražina ima cijene. A odabrah naumice ovu kojoj je naslov *Glavosječenje sv. Ivana Krstitelja,* jer bilo slučajno, bilo s kakve otajstvene slutnje, svakako mi se čini zanimivo osobito objetovanje pjesnika, koji je žrtvovao sebe za domovinu, prema svetitelju, koji je takogjer položio život svoj istini i pravdi za ljubav.

Pri uregjivanju ove pjesme imao sam na ruci tri rukopisa; dva dosta stara, možda iz samog pjesnikova doba; a treći je prijepis nedavno učinjen, ne znam od koga ni otkuda. Male razlikosti koje su megju njima opazujem svaku na svome mjestu. U ostalome, osim pravopisa, nijesam nikakvijeh promijena učinio.

L. Kukuljica.

GLAVOSJEČENJE

NAVJESTITELJA JEZUSOVA

IVANA KRSTITELJA SLAVNOGA

PJESAN

NIKOLE IVOVA BUNIĆA VUČIĆEVIĆA

PJEVANJE I.

Misit Herodes ac tenuit Joannem, et vinxit eum in carcere propter Herodiadem. *Marc. VI.*

O umrli plasi ljudi
S vaše ćudi ki srdite
Otajn'jem se višn'jem sudi
S tašt'jem tužbam protivite;
Na mê pjesni hrlo sada
Pomno pogled svaki upravi
Vigj ko svietom Višnji vlada,
Tašte misli svoje ostavi.
Ivan slavni, sred utrobe
Lizabete koji svete
Od istočne kobne zlobe
Bi slobogjen malo d'jete.
Ivan, koji Božjem Sinu
Vrsnik poslan bi na sviti
Hridna snizit u ravninu
Strme pute upraviti:
Ivan, o kom čim besjedi
Višnji porod, prava istina,
Kî prid sobom njega odredi
Glas jordansk'jeh sred krajina,
Ovu slavu njemu poda
Njim ovako zahvali se
Da ženskoga sred poroda
Veći od njega ne rodi se;
Ovi Ivan s višnje istine
Toli slavan nada svima
Nahodi se po sred tmine
Verigami spet tešcima.
S koga otajstva s kê li čudne
Višnje osude prem skrovite
Sveta mlaca zgode trudne
Bez pristanka nahodite?

To nî istina, kô sv'jet sudi,
Da čovjeka dobra, i sveta
Ne nahode tešci trudi,
Ni protiva n'jedna smeta!
Prem su tašte tr'jeb' je r'jeti
Sl'jepa sv'jeta sve osude
Ko 'e taj, kî će razumjeti
Višnja otajstva, skrovne sude?
Koga Višnji ljubi veće
Češće tega on pohodi
Ti proz tuge i nesreće
Svjetlji i veći svegj ishodi:
Tako i zlato od istoči
Koga mnoga svud je sc'jena
Zrak i svjetlos [1]) svû svjedoči
Gorućega sred plamena.
Bivši Prorok slavni, i sveti
Nad sve ine Višnjem mio
Kralja od Neba jur na Sv'jeti
Porogjena navjestio,
Iz jordansk'jeh pokrajina
Dogje, dugo gdi stanova,
Puna zloba i varlina [2])
Po sred dvora Irudova:
Tuj videći kralj opaki
Da 'e sv'jes ljucku izgubio
I, što zakon mrzi svaki,
Da 'e nevjestu obljubio,
I bratovu zaručnicu,
Čim naravni put je smeo,
Za sramotnu hotimicu, [3])
Proć zakouu da je uzeo;
Poče karat kralja bludna
S tega djela huda i kleta
Veleć, da na nj teška i čudna
Ima pasti Višnja osveta;
Hulcć djelo toli zlobno
On vikaše cjeća toga:
N'je ti pravo ni podobno
Imat ženu brata tvoga;
Kralj opaki, s tez'jeh svjeta
Zasve er muogi strah imaše
Od Proroka oštra i sveta,
Zlu bludnicu ne puštaše;
Neg opake pun varline [4])
Slušajući tamnu ljubi
Koja iskaše sve načine
Krstitelja da pogubi,
Za nje izvršit hude svjete,
I od njega se sloboditi,
Oštre raspe, smrtne štete
Bez prtstanka njemu priti,
Nu s' od tega ne pripada
Višnji Glasnik Ivan slavni
Ni cjeć tega pušta ikada
Oštre kare, govor stavni;
Neg mu veli: sv'jetla kruno,
Koga višnji blag, i mio
U ovoj strani na potpuno
Svê je mjesto postavio;
Da kroz život tvoj pravedni,
Koji pomno svi gledaju
Tvoji' podložni puci vr'jedni
U tebe se izgledaju:

---

[1]) U ovemu i sličnijem slnčajevima držali smo se rukopisa, u kojijem je svegj pisano *rados, čestitos, jes* i. t. d. a ne *radost, čestitost, jest.*

[2]) Ovako je u objema rukopisima, i cijenim da nije isto što *vrlina*, nego da riječ ishodi od glagolja *varati.*

[3]) U starijemu rukopisu, sa strane, ova je riječ istomačena *amante*, pismom drukčijem nego što je ostalo.

[4]) *varlina* oli *vrlina?*

Vi ste kralji svjetlost sv'jeta,
Vi ste sunce od narodâ,
Vaša tmina vas sv'jet smeta
Svak se boji s vaš'jeh, zgoda.
S pomanjkanja kogagodi
Od priprosta od čovjeka
Sama njega zlo nahodi,
Ni zlo s njega drugi čeka;
No spasenje puka svega
O jednomu kralju stoji
I pedepsan cjeća njega
Da ne bude, svak se boji.
I s razlogom, sred svetoga
Er se pisma mnogo piše,
Da cjeć gr'jeha kraljevskoga
Mnogi puci streni biše:
Zato, u sramnom bludu sada
Zamršena čim te vidi
Zlu se tešku vas puk nada
Svak od straha stine i blidi,
Pusti pusti što nî tvoje
Ne kaži in'jem huda izgleda,
Ima vladat želje svoje
Kogod druz'jem zapov'jeda.
Koga jesi obljubio
Snebivase svak i čudi,
Vele, da si izgubio
Strah od Boga, sram od ljudi:
Vjeruj kralju, n'je skraćena
Višnja ruka: nu osveta
Sve što 'e veće prodiljena
Sve pak bude teža šteta,
Tim će malo vr'jeme proći
Ako svjete neć 'čut ove,
Višnja osveta da će doći
Vrh tvê glave kroz treskove.
Čim vr'jeme imaš zla se izbavi
Svigj se kralju na rieč moju
Ter bludnicu zlu ostavi
Ka je strla dušu tvoju.
Kô zapjene i zaježe
Vjetri morsk'jeg sred valova,
Na ove r'ječi tač se užeže
Tamna ljubi Irudova:
Ona videć s tavn'jeh svjeta
I s odluke *) višnje prave
Da gospodstvo njoj od sv'jeta
I kruna se diže s glave,
Gori, reži, trepti, i preda,
Zubim škripi, glavom stresa,
I ište svaki način, jeda
Pravdi odoli od nebesa;
Ne pristaje svegj misliti
Jedovita žena prika,
Kô bi mogla umoriti
Božijega Navjesnika.
U razbludah ulovljena,
Is nečista svoga bluda
U sv'jem zlobam zapletena
Brzo zloga nagje Iruda:
Ter mu veli: o čestiti
Sv'jetli kralju nad sve ine,
Komu sreća gospoditi
Dâ vrh ove kraljevine;
Ja sam tebi dala u ruke
Mû čas, mene, sve mê blago
Da izvršiš tvoje odluke
Kako bi ti milo i drago:
A ti trpiš da smetena
Sada živem u nescjeni,
Da 'e čas moja potlačena
Da smo oba uvr'jegjeni?

---

*) U novijemu rukopisu stoji *s osude.*

Za šta hraniš tvoje vlasti,
Kad ne činiš ostre osvete
Od onoga, proć môj časti
Koji opako svjetujete:
Ili meni daj smrt kletu,
Da ne gledam b'jela dana
Il'mi učini sad osvetu
Himbenoga vrh Ivana
Bivši u čas uvr'jegjena,
Neću smirit mê požude,
Što zla glava odsječena
Na dar mi se dat ne bude.
Reče, i brža munje ognjene
Od'jeli se vrla, i plaha
Puna b'jesti nesmiljene,
Kôm ognjeni čemer paha;
A kralj Irud zasl'jepljeni
Od nesv'jesne zle ljubavi
Osta sličan mraznoj st'jeni,
Al kô suh panj u dubravi:
Uzó bi joj pogoditi
Goreć s tega svegj uzroka,
Ali strah ga pogubiti
Sveta i slavna jes Proroka;
Što će učinit ne odlučuje
Strah ga ledi, ljubav mori.
U čas misô promjenjuje
Sad hud, sad blag, stine a gori
Najposlije pogoditi
Hudo odluči hudoj ženi,
Nu Proroka sahraniti
Koga u mnogoj drži scieni.
Tim rasrdžbe pun hinjene
Zapov'jeda i govori
U jaz spile od kamene
Da se Prorok svet zatvori.
Po sred živca jes kamena
U dno dvora Irudova
Treskovima izdubena
Strahovita jama ova;
Jazni ponor koja otvora
Sred dubine najmrklije
Strašnijega da ponora
Ni sred pakla nigdi nije.
Vrata temu u tamnilu
Uska, i t'jesna jesu toli,
Ljucko t'jelo da pod silu
Protisne se za proć doli;
Nije shoda jazu u tomu,
Ni sit, ni uzit nije moći,
Po konopu neg oštromu
Ne nadvornje bez pomoći.
Zaklope su još gvozdene,
Neka zlo je hugje i gore,
Tamničare ucviljene
U dno jaza k'jem zatvore;
U mjesto ovo strašno tako,
A na molbe zle silnice
Bi zatvoren sasma opako
Ivan slavni sred tamnice.
U koji život sred skončanja
Spet verigam čim provodi
Nove uzroke svoga ufanja
U Višnjemu svegj nahodi.
Veseli se, videć, da je
Satren, smeten u žalosti
Er istino t'jem poznaje,
Da je Višnjem u milosti.
Ali se Irud teško boji
Od nebeske pravde ognjene
Što svet Prorok po njem stoji
Sred tamnice zatvorene.
Nu pod noge vas strah stavlja,
Srne svoje na pogube,
Što je držan zaboravlja
S sve bludnosti tamne i grube
Pače ujedno dočim preda
Od nebeske strašne osvete
A Proroka čim ne gleda,
I ne sluša oštre svjete,

Veseli se, ter u sebi
Smireć tašto, i opako,
Zaboravlja pravdu od Nebi,
I sv'jem t'jekom srne u pako.
Vas se dava taštom bludu
Sv'jem opac'jem načinima,
Videć zloću svoju hudu
Ko će karat da ne ima:
Tim pri sebi sebe istoga,
I svu misô zaboravi,
I ponora sred strašnoga
Slavna mlaca tako ostavi.

PJEVANJE II.

Herodes natalis sui cœnam fecit principibus, tribunis, et primis Galileae *Marc. VI.*

Pravo je r'jet, da na sv'jeti
Vele zno je, i umio,
Ko 'e najprvi pos prisveti
Višnjem Bogu posvetio.
Dobro znò je, da od veće
Las neredna ragja štetâ,
Tihi razbor na tle meće,
Svaki razlog tlači i smeta
Koji nemiri, i urnebesi!
Ka zla! koja huda djela!
Obilnoj se u trpezi
N'jesu čula, i vidjela.
Temu 'e izgled gozba ob'jesna
Koju Irud kralj učini,
Na koî djela svâ nesv'jesna
Svoj ukaza kraljevini,
A to er dogje vječne od tmine
Dan, spomenu kî dovodi
Kad on srda od vrline
Na ovi se sv'jet porodi.
Tim veseo silnik vrli
Sa sv'jem dvorom tad se ukaza
Ne misleći na umrli
Čas vječnoga od poraza.
I da učinit uspomenu
Bude u slavi svom porodu
Čita *) ujedno sjedinjenu
Palestinsku svu gospodu.
Sv'jeh ih primi drago i milo
Sve što može ljepše i draže,
Dvor narešen svê svjetlilo
Po svem gradu dalek kaže;
Svila, i grimiz mire odiva
Čist'jem zlatom izvezena
Koje od svuda sv'jetlo siva
Sred bisera nakićena.
Bjela vrata po sred toga
Gledaju se još visiti
S vrha od zlata istočnoga
Luk ih resi od dobiti,
Trpeza je po sred dvora
U l'jep način posagjena
Vrhu stupa od mramora
Čist'jem srebrom urešena.

*) Od glagolja *čitati* perf. *čitnuti*, što kod dubrovčana znači gotovo isto što *gostiti*.

Vrh nje platno jes stavljeno,
Kê bjeloću sn'jega otima,
Kê je hitro istriženo
Čudnovit'jem biljezima.
Sv'joni stoli svu trpezu,
I sve dvore kruže okolo,
Koji u suhu zlatu jesu
Okovani svi oholo.
Vrh trpeze nad sve ine,
S veličinom mnogom siva,
Kralj kraljevske s svê vedrine
S zv'jezdam nebo kí dobiva
Oko njega zlatni stupi
Odjeljani sto'ê bogato,
Za kê uresit sve se skupi
Od istoka srebro, i zlato.
Vrh svakoga pozlaćen'jeh
Po sto sv'jeća sv'jetlo gore,
Tač zam'jerno urešen'jeh,
Da se izr'jeti vik ne more.
Na trpezi ko da kaže
Slatke piće i scjenjene?
Sve što 'e na njoj sve 'e najdraže,
N'je moć izr'jet broja i sc'jene,
Tim budući sred pučine
Sunce skrilo zlatna kola,
Sred Solimske kraljevine
Taj čas poče gozba okola.
Vrh trpeze na pristolje
Bivši sio kralj ureda,
Svoj Gospodi dobre volje
Redom sjedat zapov'jeda;
Svi blagujuć tîm veselo
Zlatni sudi prazni ostaju,
Štogod dižu opet c'jelo
Sve iz nova postavljaju.

Sto dvornika služe okoli,
Vješ dvoranin k'jeh izredi
Svrh trpeze tja do doli,
Na vrh na dno, i po sr'jedi.
Sve 'e veselje, svi jedino
U l'jepe se pjesni glase,
Zlatn'jem čašam rujno vino
Kralju u zdravlje napija se.
Zamnivaju sv'jetli dvori,
Mjesta obilna i bogata,
Bistro vino rek' bi gori
Po sred sv'jetla suha zlata
Srebrnijeh sred bačila *)
Sv'jem mirisim izm'ješana
Smrznula se i sledila
Sveta voda od Jordana.
Nju pokriva rano cviće
I čini je slagju i bolju
Neka 'e gostim draže piće
Koje uzroči dobru volju.
Nu nada sv'jem veselija
Na ovoj se gozbi čini
Irudica ljuta zmija,
Kralja bludi, blazni i hini.
Gradi svojoj u pameti,
Razblugjene hćere dilom
Od Proroka da se osveti
Hudom smrti i nemilom,
Sred opake tere sv'jesti
Vrh neprav'jeh misli, želja,
Ovu gozbu hoće smesti
Smrti Ivana krstitelja.
Ne mli prije da se svrši
Gozba, mira ne nahodi,
Neg se trese, lomi, i krši
Da se Prorok ne oslobodi.

---

*) tanjur, mjedenica

Gradi u sv'jesti misô kletu
Izvršit je uzela bi
I boji se da osvetu
S zorom dan joj ne ugrabi.
Nu kad vidje, da vesela
Jur trpezu gozba ostavi,
Ter okolo da je sjela
Gledat tance kê kralj spravi;
Svoje br'jeme pozna ngodno,
Bez krzmanja ter ureda
Mladoj hćeri, da slobodno
Vodi tanac zapov'jeda.
Diklica ova plemenita
Zasve er hude kći silnice
U prolitju bješe od lîtâ
L'jepa nad sve svê vrsnice
Zoru u čelu, a u prsima
Lir, rumenu rusu u licu
Med u ust'jem, a u očima
Nosi sunce i danicu.
Kô na vrata svim visoka
Ona stupi, vas dvor sc'jeni,
Da danica iz istoka
Prosula je zrak zlaćeni
Tihi stupaj mili upravlja
Put kraljeva sv'jetla stola,
Ter lagahni t'jek ustavlja
Gdi se d'jeli dvor napola.
Pak svìm blaga s mnogom časti,
Kažuć sm'jenstvo, i slobodu,
Sv'jetla kralja prvo časti,
Pak ostalu svu gospodu,
Svak je uživa, svak razgleda,
U sv'jem rados mnogu uzroći
Njeko hvali r'ječcu od meda,
Njeko sunce sv'jetl'jeh oči.
Na nje govor u ljuvezni
Pievaoci slavni ustaju,
Medni uz romon skladnom pjesni
Rajsku lipos prip'jevaju.
Ter prosiplju medn'jeh žica
Slatki žuber, i čestiti,
Pod kî l'jepa djevojčica
Poče tančac uzvoditi.
Tiho napr'jed stupa mlada,
I obrće se na sve strane,
Sad napr'jeda sad nazada
Da s nje oči sv'jem dan svane
Iz nova se sv'jem poklanja,
I dvori ih s mnogom časti,
Č'jem im gorko srce ranja
Da odoljet nije im vlasti.
Sad se ustavlja, teče sada,
Da od brzine n'je vidjeti
Kako hitro sobom vlada,
Rek' bi da će poletjeti.
Sad u kruge put prostire
Sred t'jeka se ter oholi
Na uske stupe i na šire
Uprav sada, sad okoli.
Sad je plaha, sad je stavna,
Sad vrh zemlje trepti, i preda,
Tim sred t'jeka nepristavna
Na istom se mjestu gleda.
Čas malahan pristat neće,
Neg svegj sobom vrti, î vije
Za dobiti časti veće
Za vigjena bit milije.
Sad odstupa sad približe
Kraljevu se sv'jetlu stolu,
Visoko se sad podiže,
Sad priklanja glavu oholu.
Sva je hitr'jem u varkami,
Pute čini svegj razlike,
Ni se od kralja mlada srami
Ni od gospode sve velike.
Tako trepti brzo, i pr'jeko
Kroz snježane svê stupaje,
Da ko 'e gleda svak bi rekô,
Vrhu zemlje vik ne staje

Najposl'je se hrlo uputi,
Materine na besjede,
Kralja Iruda za dignuti,
Da tanačac s njom izvede.
Klanja mu se tim sniženo
I čim ga uze za desnicu
Cv'jetje b'jelo, i rumeno
Proeavtje joj dragu u licu.
Kralj zanesen, najmilije
Desnicu joj svû prostira
A u dv'e oči zore dvije
Smamljen pogled svoj prostira.
Ter joj veli: plemenita,
Vr'jedna diklo nad sve ine
Sad u mene, što hoć, pita,
Još i po mê kralevine;
Kunem ti se, da štogodi
Ti zapitaš sad u mene,
Prid svom gozbom biće odi
Tvoje želje sve smirene;
Tim slobodno reci meni,
Ili u srebru, ili u zlatu
Koju ures tvoj ljubljeni,
Za svû krepos hoće platu;
Ne srami se ako želiš
Za čestitos tvû potpunu,
Za'edno sa mnom da razd'jeliš
S ove glave jasnu krunu
Sve što želiš sve će t' biti,
Kunem ti se sad opeta
Višnjem koji vjekoviti
Vladalac je segaj svieta.
Kuda srneš, o Irude
Tašt'jem kletvam bez obzira?
Ne znaš, misô žene hude
Da se na vas sv'jet prostira?
Poreci se kralju opaki,
Pr'je neg budeš zli dar znati
Er ćeš iskat način svaki;
Što ti usprosi za ne dati:
Čemu tako bez pameti
Pustit jednoj ludoj ženi
Samovoljom svôm vrtjeti
Od vladanja prut zlaćeni?
Pitat ti će, u tvoj vlasti
Što ne stoji dopustiti,
Suproć pravdi, vjeri i časti
Činit ti će sakriviti.
Nu ni može povratit se
R'ječ, mahnito kâ se izusti
Ni sred t'jeka ustavit se
Kami iz ruke kî se pusti,
Tr'jeb' je dobro razmišljati
Pr'je nego se r'ječim sveže
Er se zaman pak kajati
Kad te jezik tvoj priteže.
Ali Irud ni 'e mislio
Ni o rječi ni o dili,
Er je pamet izgubio
Pri mlagjahnoj l'jepoj vili.
Tim za l'jepa taj stupaja
Prem obilnu i bogatu
Obećati sad ne haja
Sve što usprosi njoj za platu.
Nu se ne bi uvr'jedila
Toli opako pravda od nebi,
Djevojčica da 'e prosila
Obećani dar po sebi;
Er prilično svîm željami
Uzela bi, za svu slavu,
Zlato, biser, dragi kami,
Ali dražu kû napravu;
Ali ne da hitro d'jete
L'jepi obećaj izvršiti,
Što od matere svoje svjete
Ne uzbude pr'je primiti;
Neg se od kralja hrlo od'jeli,
Blagodarnos hvalcć mnogu,
Ter materi hudoj veli:
Po kraljevstva uzet mogu,

Er sred tanca noćašnjega
Zakleo se kralj mi dati,
Sve što budem ja u njega
Za mû platu zapitati,
Na ove glase Irudica
Prem ugodni kî joj biše,
Jakno zmija krilatica
Hrlo otrovnu glavu uzdiše;
Videć br'jeme da došlo je,
Da izriga srda plaha
Sve čemerne jede svoje,
Zaprištena oganj paha,
Ter porodu veli svomu,
Hoću da išteš platu ovu:
U bačilu zlaćenomu
Kletu glavu Ivanovu.
Kô naredbe začu opake,
Sva se ustrese dikla mila,
Ter je na glas smrti ovake
Kako čemin probl'jedila.
I ona se ista kaje
Da može iskat dar hud toli,
Ter Proroka ne pristaje
Gorko žalit sa svom boli.
Materi se zloj protivi,
Uzela bi, da ne sl'jedi
Ta nemilos, nu se gnjivi
Mati s oštrom zapov'jedi
Veleć: ako pogoditi
Sad ne budeš môj odluci
Srce ti ću izvaditi,
Da izdahneš u môj ruci:
Poteže je, pače smuca,
Da se vratit kralju bude,
U čemernom jedu puca
Da pr'je svrši zle požude.
Što će mlada učiniti?
Kleti tance ne pristaje
Nu se ne sm'je veće opriti,
Er joj sila velika je
I trebuje ubojica
Da se učini bež krivine,
Kako hoće zla silnica,
Puna gnjiva i vrline.

PJEVANJE III.

Volo ut protinus des mihi in disco caput Joannis;. . . . et immisso spiculatore decollavit eum in carcere. *Marc. VI.*

Pjesni moje, kê pjevaste
Dosl'je tance, i ljuvezni,
U žalosti sad se oglas'te
Suza u romon, plačne pjesni
Kroz sto oči, kroz sto r'jeka
Pravo 'e, i ko srce ima,
Da proplače do vik v'jeka,
Svegj suzami neumrlima.
Smrt nemilu, smrtnu zgodu,
Slavni Ivan kû podnese,
Komu ljuckom u narodu
Sličan drugi ne nagje se.
Tamnica ga crna i tamna
Dugo drža, gdi stanova
Verigami spet odavna,
S prika gnjiva Irudova.

Nu u kamenoj strašnoj spili,
Mnogo paklu kê 'e jaz sličan,
On provodi život mili
Bogu ugodan tih, i dičan.
U sred gozbe, i raskoše
Irudova kleta dvora
Nahodi ga, ah jaoh Bože,
Smrtna zgoda, smrt najgora.
Kuda srneš s zlom materom
Diklo huda, i nemila?
Zadojena zl'jem čemerom
Kuda si se uputila?
Dali u jedan čas prom'jeni
Blage odluke u gnjev hudi?
Dali ostavi u nescjeni
Strah od Boga, sram od ljudi?
Malo od prije ti mržaše
Na opako krvno dilo,
I materi govoraše,
Da 'e činjenje toj nemilo;
Sad ti prva greš najbrže
Svetu glavu za pitati
Da čemerni gnjev izvrže
Kroz tvê usti krvna mati.
Ženska ćudi sasma prika
Koja djela prem srdita
Hoć djelovat svakolika
Cjeć darova, i cjeć mita.
Tim n'je čudo da i ova
Dikla huda, nad sve ine,
Prignula se, cjeć darova,
Na nemile sv'jem vrline;
Er joj mati nesmiljena
Poda mnogo srebra, i zlata,
I s pridraž'jeh množ kamena
Sv'jona ruha i bogata;
Tim je obrati lasno odveće
Na neprave sve požude,
Da vrline nje mrzeće
Izvršiti ona bude;
Da najbrže s njom se uputi,
Kud je mati zla vogjaše,
Gdino Irud zmaj priljuti
Sred gospode stolovaše.
Tuj dohodeć u slobodi,
Puna smrtne oholasti
Nit se klanja već gospodi
Nit Iruda kralja časti;
Neg mu veli: sad za milu
Platu ispunu mojih želja,
Čin' mi don'jet u bačilu
Glavu Ivana Krstitelja.
Na ove r'ječi po sred lica
Kralj se isgubi, nad sve ine,
Snebiva se dievojčica
Da ište hude tač vrline.
Smetaju se sva gospoda,
Stari i mladi, žene i ljudi,
Huleć kralja koji poda
Vlas nesličnu ženskoj ćudi.
Kralj podire gorke uzdahe,
Nemira je pun, i muke,
Od kletve se kaje plahe
Učinjene s tašte odluke.
Uzeo b' joj pogoditi,
Nu se boji samu sebi
Misli osvetu, koju priti
Rasrčen mu kralj od nebi.
Nu cjeć Banâ, kî slišahu,
Hudu vilu neće smesti,
Bivši čuli kletvu plahu
Učinjenu u nesv'jesti.
Hoće osudu da izusti,
Siluje se da naredi,
Nu mu gine po sred usti
R'jeć od oštre zapov'jedi.
Huda vila oštra stoji
Vap'je u glas nesmisljeni:
Kraljevati ne dostoji
Svû zakletvu ko ne sc'jeni,

Smućena se u svem kaže
Hini gorko da se boli,
Plače, uzdiše, tlapi, i laže,
Kune, pita, prjetì i moli;
Tako da Irud s t'jeh zasjeda
Dobit hudne jedne od žene,
Hrlo dozvat zapov'jeda
Ubojice nesmiljene;
Ter im veli: jedan hrlo
Uzam sablju u desnicu,
Žateci se priko i vrlo
Strašne spile u tamnicu
Tuj ćeš naći, gdi oštr'jema
Vas savezan verigami
Nahodi se u mrkl'jema
Ivan Prorok dubinami;
Os'jeci mu u tmi glavu,
Gdi nî zraka od nebesi,
Ovoj dikli ter za slavu
Na darov je sad donesi.
Reče, i s stola podignu se,
I u skroviti stan uteče,
A iz dvora razbjegnu se
U čas jedan svak najpreće.
Jedan krvnik put tamnice
Žateče se brži od strile,
S družbom hude Irudice,
I nje hćeri prem nemile;
Ter gvozdena vrata otvori,
Krvno djelo za izvršiti,
Niz doli se pak obori,
Kô grom s neba treskoviti.
O Proroče nebu mili
O najsveći od sv'jeh ljudi
U životu, jaoh, jesi li
Megju smrtn'jem gorč'jem trudi?
Kô bî reko, jaoh ikada
Da sred dana blaga i mila,
Po sred tanca dikla mlada
Smrt ti 'e hudu pripravila?
Da smrt prika oblas ima
U dan, kad kralj sv'jeh pogosti,
Megju gozbam, i tancima,
M'ješat kobne sve zalosti?
O pakljena tamna noći,
Huda gozbo, i prokleta,
Nemože li nikad doći
Nego s raspom svega sv'jeta?
Sred tv'jeh tmina bî njekada
Rogjen Irud, čemer hudi,
Sred ist'jeh se mori sada
Ivan sveći od sv'jeh ljudi;
Mori, i sveti vrat podlaga
Pod zlu sablju, i nepravu,
Za Višnjega s srca draga
Izgubiti spravan glavu.
Krvnik sv'jesti prem nemilom
Diže sablju triš prokletu
I u put treći s mnogom silom
Os'jeca mu glavu svetu.
Trup razd'jeljen na tle srne,
Mraznu zemlju ter celiva,
Prosvjetljuje jame crne,
Gdi se čista krv proliva.
Glavu uzima krvnik vrli
Svu u krvi ogreznutu,
Ter najbrže na vrh hrli
Po konopu pritegnutu;
U srebrn je sud postavlja.
I Irudu hudom kaže,
Čim mu muke sve ponavlja,
Da se nigda ne utaže.
On najbrže zapov'jeda,
Hudoj vili da se odnese,
A od straha trepti, i preda,
Bl'jedi, i stine, vas se trese.
Ona kobni dar uzima,
I odnosi zloj materi,
Kâ ga grabi, a ne prima
Iz sred ruka svoje kćeri.

Nasiti se krvi svete,
Zmijo otrovna, već nasiti,
Već izrigaj hude osvete,
Izli čemer jedoviti,
Osveti se, srdo, osveti,
Veće ti se vlas slomila
Sad ćeš poznat, i vidjeti,
Koga jesi progonila
Duh prisveti vrh nebesi
Kod pristolja Trojstva sveta,
Od zv'jezda se krunom resi,
Angjeosk'jeh po sred četâ.
Za'edno s' kraljem neumrlime
Vječni život njega čeka
U raskošam sv'jem rajskime
Duge u v'jeke nakon v'jeka.
A ti s hude tvê vrline,
Kôm opaku miso izvrši,
Staćeš crne po sred tmine,
Dokle ti se zli vrat skrši.
U omrazi od hotima
U nescjeni kćere iste,
Rigati ćeš zl'jem ustima
Zle čemere i nečiste.
Ali i Irud kralj prokleti,
Bez pedepse neće ostati,
Sred opake svê pameti
Vas će združen pakô imati.
Za čas jedan neima mira,
Svud ga smrtna sjena slidi
Gdigodi se on obzira
Krstitelja mrtva vidi.
U bljedilu svoj strah kaže,
San mu od oči dalek stoji
Nakazni ga od svud straže.
Vasda preda, svegj se boji
Ni počiva, ni blaguje,
Cjeć krivine svê velike,
Čini mu se da svud čuje
Oštre karve, pr'jetnje prike.

Vječni crv mu srce drpi,
Raskiduje gr'jeh ga hudi,
U životu pakô trpi
Najtužnijî od sv'jeh ljudi.
Ali na glas prem nemile
Ivańove smrti prike
Učenici dragi, i mili
Proliše mu suza rike.
Razgovora n'je n'jednoga
Svet'jem mlacim, i vjernlme,
Učitelja bez dragoga,
Uzeli bi umr'jet s njime.
Plaču i tuze svi zajedno
Zovu ime svi ljubljeno,
Tjelo slavno, i pravedno
Ištu gdi je odneseno.
Najposl'je se njima objavi
Zgar s nebesa kroz glas mili,
Da zli krvnik t'jelo ostavi
U ponornoj tmastoj spili.
Svi najbrže tim pogjoše
Brši od vihra, lakši od strile,
Tere u čas domakoše
Vrh kamene strašne spile.
Svaki želi da mu 'e prije
Zagrliti slavno t'jelo
Ali po čem sit im nije,
Prem je nisko dno prosjelo;
Negledajuć na pogube,
Svi unutra hrlo skaču,
Sveto t'jelo dvore, i ljube,
I ljubeć ga grozno plaču;
Tim na rukah svojih v'jern'jeh
Učenika bi stišeno,
Ne bez čudâ prem zam'jern'jeh,
Sveto t'jelo izneseno
Jedan prsi celiva mu
Drugi svete noge umiva,
Oni platno prostira mu
Oni grlit svegj ga uživa.

Tako t'jelo priblaženo,
Od sv'jeh v'jern'jeh krepko ufanje
Bi najposlje poneseno
Na pokonje ukopanje.
Sred grobnice nove paka
U velikoj dici i slavi
Kom dostoji čas se svaka
Sahrani se i postavi.
Slavni Ivane svud hvaljeni
Kî vječnoga sred uresa
U neizm'jernoj sivaš scjeni
Nad sve svete vrh nebesa;
Ti ukaži mojoj sv'jesti
Pravė pute od spasenja,
Svemu sv'jetu kî nav'jesti
Glas Božjega porogjenja;
Ti u pomoć s neba hodi
Dubrovnika v'jerna grada,
Hranjena se gdi nahodi
Tvâ moguća ruka sada:
Slavna ruka, kû te ne bî
Strah vrh glave Bogu izniti,
Kad Jezusa kralja od nebi
Htje u svetoj vodi umiti;
Njom nas brani, pod njom bljudi,
I nigda nas ne ostavi,
Svegj u pomoć gradu budi,
Kî tvê ime vazda slavi.

Svrha.

NAJSTARIJA ZBIRKA

Srpskih Narodnih Umotvorina

PRIOPĆUJE

D.r V. BOGIŠIĆ.

Premda su se pjesnici dubrovački često i na narodne duševne proizvode obzirali, ipak prilike su bile take, a i sam tijek razvitka dubrovačke književnosti sa sobom donese, da je dubrovačko pjesništvo dobilo osobiti pečat mjestnoga duha. Da i sa tim lokalnim pečatom, ono u sebi ima nedohitnih ljepota i za ne dubrovčane, niti je ko do sada nijekao, niti će iko moći ikada zanijekati. Tim su više te ljepote, sadružene sa mjesnim značajem svojim, moralē očarati dubrovčane same. pa im, nekim načinom, estětijsku potrebu namiriti sa pjesničkim proizvodima svoga rodnoga grada.

Poštovanje dakle naše k očevima svojim, ima se i ovgje podvostručiti, kad pomislimo da obilnost i krasota umjetne poezije domaće nije ni zasitila ni otupila čuvstva njihova, prema prostomu narodnomu pjesništvu, nego naprotiv da oni *najprvi* bijahu, koj u prostranijoj mjeri spoznase originalnu ljepotu i važnost narodnijeh proizvoda.

Ta pronicavost i prostranost ukusa našijeh starijeh, pribavi čast Dubrovniku da se može danas podičiti i najstarijom zbirkom narodnijeh umotvorina. Najstarijom svakako, jer zbirci o kojoj ćemo da progovorimo, početci su učinjeni već pri kraju sedamnaestoga vjeka — a to što neki dalmatinski pjesnici uvedoše megju svoje pjesme po koju narodnu još u 16.om vijeku, ili ko

drugi i još prije tu ili onu pjesmu zapisa; [1]) pa i one što zatim Fortis objavi zapadnomu svijetu, kako i one koje u Kačićevu pjesmaricu pregjoše, nemože se nikako kazati da su *zbirke* narodnijeh pjesama nego zabilježenje pojedinijeh komada.

Nego čemu se čovjek najviše čudi o ovoj zbirci jest, da ona pored sve svoje vaznosti i vremenoga prvenstva, do sada ne samo u rukopisu leži, nego je sasma malo i u literaturi poznata [2]) Ova nam zbirka sačuva ne samo starijih varijanata još sada živijeh narodnih pjesama, nego i množinu njih koje se ne nalaze u novijim zbirkama, a možebit ni u narodu. Ali što još veću vaznost ovoj zbirci daje, jest, da u njoj ima skoro polovica pjesama sa mjerilom od 15 slogova, po gdje gdje' i sa priloškom od 6 slogova: ritam koji dan dnašnji već nije u običaju za epske pjesme, i u komu, u koliko je meni poznato, samo nam se dvije tri pjesme od prijašnijeh vremena sačuvaše. [3])

Meni se dakle čini da ću svakomu prijatelju našijeh narodnijeh umotvorina ugoditi, ako ovgje saopćivši 3 — 4 pjesme iz te zbiike pridodam u kratko i njezino opisanje.

Naš rukopiš koij se nalazi u knjižnici Male Braće u Dubrovniku, sadrži ne samo pjesama, nego i poslovica, a uz to i druzijeh sastavaka i sapisaka različnog sadrzaja koji ovdje ne spada.

Pjesama ima usve 85 od knjijeh 37 imaju mjerilo kako ova niže naštampana pod 1., ali ih većina nema onoga priloška od

---

*) Kukuljević (Piesnici hrvatski II.) naštampa dvije pjesme, gdje prvu naznačuje sa: « popjevka iz XIII. ili XIV. vijeka. » Miklošić pak objelodani « popevku od Sviloevića » zapisanu 1863 god. n svojoj « Slavische Bibliothek I. 259-260-

[1]) U koliko se ja sjećam: reče o njoj Hilferding samo nekoliko riječi u svome djelu: *Bosna, Hercegovina i Stara Srbija* na str. 242 gdje naštampa iz te zbirke dvije rhapsodije o kosovskoj propasti (str. 243-263). Osim toga napomenuta je i u člunku « Fihoslovane » u češkom naučnom Slovniku.

[2]) Navedene dvije pjesme u knjizi Kukuljevića i « popevka od Svilovića » u Miklošićevoj «Slavische Bibliothek. »

šest slogova. Ostale su, ako izuzmeš: jednu poskočnicu, jednu napitnicu i dvije što mi se čine umjetne pjesme, svekolike u narodnomu današ običnomu desetercu. Većina ih je epskijeh, ženskijeh bo pjesama nema nego usve petero šestero. Zapisači u glavnomu su točni bili, ali, kao gragjani, kojim je uho malo priviknuto mjerilu proste narodne pjesme, dosta puta, neke stihove učiniše kraćim a neke duljim nego bi trebalo. Kadkad su i seoske riječi, koje su svakako od pjevača slušali, sa gradskim zamjenjivali, ali srećom to nije često.

Poslovića ima okolo 3000, ali nijesu svekolike prave narodne, nego ih ima mnogo i prevedenijeh s drugijeh jezika, a i u gradu skrojenijeh. [1]) Natpis im je: « Proričja slovinska » a poregjena su alfabetskim redom.

Od drugijeh članaka i zapisa koji ne stoje u svezi sa našim umotvorinama narodnim, napomenut ću samo rječničić koji na posobnijeh 5 — 6 lista dolazi pod naslovom: *Dizionaretto italiano-slavo moscovitico raccolto l' anno 1751 nel venire (da Ancona) a Ragusa coll' ajuto di Giovanni Mladinovich.* Ali rječnik taj nema nego samo 7 — 800 rječi talijanskijeh, a toliko od prilike i onijeh koje im odgovaraju u srpskom i ruskomu jeziku: a zatim dolazi opširni spisak nazivlja pojedinijeh članova svojte i rodbine, ali samo taljjanski i srpski, ili latinski i srpski. Taj Mladinovič bijaše, kaže naš rukopis, Biogragjanin, mlad sveštenik pravoslavni, koji igjaše put Jeruzolima.

Cijeli sadržaj ovoga rukopisa bi zapisan megju 1697 i 1758 godinom. Prva se godjna nalazi zabilježena na kraju zbirke poslovica ovako: « Svrha. In Ragusa addì 23 agosto 1697 » a druga na početku zbirke pjesama.

Ali da je i barem prvi dio pjesama nekoliko desetaka godina

---

[1]) Ovakijeh je, a može bit i od ovijeh poslovica bilo štampano nekoliko u Zagrebačkoj Danici ilirskoj 1866-67 god. pod naslovom (ako se ne varam) *Poslovice dubrovačke*, sabrao Ignatije Gjorgjić.

prije sabran bio, nego bi se po zabilježenoj 1758 godini *) moglo misliti, svjedoče nam slijedeće bilješke koje se na istom listu malo niže nalaže. Evo ih:

« Četrnaes prvijeh popjevaka u ovezijeh knjigah ispisanijeh, skupi B (rat) Giuro Mattei Dubrovčanim; priminu u Rimu g. g. 1728; osamnes koje slijede do tridesete i treće, pribavi Jozo Betondić vrijedni slovinski spjevalac koji priminu u Dubrovniku g. g. 1764,

Ostale sabrane su od mnogo strana. »

Budući dakle Matei, kako vigjesmo, umro pune 30 godina prije navedene 1758 godine, jasno je, da je on svoje 14 pjesama s kojim zbirka počimlje, i još prije zapisao — ali to *prije* po svoj prilici nije, brojeći nazadice, prekoračilo 1697 godinu, koja je na svrsi zbirke poslovica zapisana.

Znamenito je da su uprav 32 prve pjesme starijega ritma, zapisane starijim kupiocima, dočim sa 33.om počimlje današnji deseterac; ostale su 5 starjiega mjerila rastrešene megju ovim pošljednjim.

Toliko za sada o tomu predmetu do priličnije zgode. Megjutim evo pjesama na ugled.

---

²) [illegible]j natpis prevari i Hilferdinga koji l. c. upravo kaže da je zbirke pjesama učinjena 1758 god.

I.

Kako sestra Ivaniša bana Hrvatskoga uteče iz ruka Turčinu koji je bijaše na prijevaru zarobio.

Turčin dvorbu dvoraše u Iva Hrvaćanina
Faljena junaka,
Ter mi dvorbu dvoraše ni za srebro, ni za zlato,
Neg za dragu sestricu Ivana Hrvaćanina;
Ma mu su se junaku navršili devet godin
Nigda nije vidio drage sestre Ivanove
Vjerenice svoje;
Ma ti Ide Ivane u planinu lov loviti,
U dvoru mi ostavlja pouzdanu slugu svoju:
Ma ti pogje šetati oko dvora Ivanova,
Na prozoru vidio draga sestru Ivanovu
Svoju vjerenicu;
Ni je more uhititi, ni joj može nauditi,
Najbrže se odvrgao u Cara u čestitoga,
Sluga Ivanova
Ter mu ide laživo, svjetlu Caru govoriti:
« Što je bilo za mene, tebi hoću darovati,
Moj Care oholi,
« Ma nu meni ti zajmi velikoga konja tvoga,
« I zajmi mi, moj Care, kudu srebrom okovanu,
Dragi Gospodaru,
« I zajmi mi, moj Care, stotinu zlatn'jeh dukata,
« Da mi 'e kupit, moj Care, na pazaru čiste svile,
« Hoću tebe dobavit, l'jepe Hrvatke djevojke. »
Car mu bješe zajmao što bijaše zapitao,
A on bješe kupio, sto dukata prane svile
Ter je svilom otišâ u lijepu Hrvatiju,
Ter je šator razvrgô, posred polja Hrvatskoga :

A sve dobro začule, l'jepe hrvatke djevojke,
I dobro je začula, draga sestra Ivanova.
« Puštaj mene Ivane, moj braće u ravno poljice,
« Da je meni kupiti, s drugam mojem prane svile. »
Ter je sestru puštio, s drugama u ravno polje;
A kad dogje gizdava, Turčinu pod svilen šator,
Šator bješe skupio, na konja se uzmetnuo,
I uza se uzvrgô dragu sestru Ivanovu.
Ma kad bjehu moj Bože, planinom zelenome
Oba dva mlagjahna
Ali pogje Turčine djevojci govoriti:
« Kako ću te provestit proz careve b'jele dvore
Sele Ivanova ?
« A ona mu na temu gizdava odgovorila
« Nuto s noga, ti sazuj žute čizme i papuče,
« Ter ih meni ti obuj, giždavoj djevojci,
« Iz glave mi ti skini tumbane od b'jele svile,
« Ter ih meni postavi, gizdavoj djevojci,
« Na bedru mi pripaši, kordu srebrom okovanu,
« I stavi me, Turčine, na tvojega konja dobra,
« Ter stani prida mnom, mlagjahnom za kalauza,
« Tako me ćeš provestiti, proz careve b'jele dvore. »
Sve što rekla djevojka, sve je Turčin učinio,
Dragi Gospodaru.
I još se Turčine sam sobome razgovaraše:
« Da me hoće privariti nebi mene svjetovala
Sestra Ivanova. »
Ma kada je stavio, mlagjahnu na konja dobra,
Ona konja obrnu ka lijepoj Hrvatji,
Ali Turčin klikuje, mlagjahnu iz tanka grla:
« Pogji s Bogom djevojko, vrati meni konja dobra
Sele Ivanova. »
Ona mlada djevojka, ne slušaše ni hajaše.
Ma kad dogje djevojka, posred polja hrvatskoga,

Tu je konja odsjela, prema dvoru Ivanovu
Brajena svojega,
Svu na koplje zatekla l'jepu hrvatsku gospodu,
I na koplje zatekla Ivana Hrvaćanina
Brajena svoga:
« Dogji meni Ivane, na koplje odgovoriti,
« Prie hoću s tobom, l'jep objed objedovati, »
S manje mu se nemože, Ivanu ni učiniti,
Neg je pošô k sestrici, na l'jepi gosposki objed,
A kad oni bjehu sred objeda gosposkoga,
Pogje sestra brajenu na objedu govoriti:
« Ja od ovud susretih jednu vlašku poturicu,
« Gdje mi vodi svezanu lijepu Stanku djevojku,
« Ali nikog neima, ali za nju i ne haju.
Tad ga suze poliše, Ivana niz b'jel obraz
Hrvaćanina,
Ter mi uze sestrici na temu ovako odgovarati:
« Ono ti je moja bila rodjena draga sestrica,
« I ovo za nju ja kupim l'jepu Hrvatsku Gospodu
« Jeda bih je kakod, sestru moju skapulao. »
Tad se njemu objesi oko grla ljutom zmijom:
« Nemoj brate, mučiti l'jepe Hrvatske Gospode,
« Sestra tvoja osveti tebe i sama sebe,
« Ona ti je mlagjahna bez otkupa skapulala.
Tad veliko veselje učinio Junak Ivan Hrvaćanin.

II.

Ženidba Vojvode Pavla.

Uzrasla je djetelina trava,
Oko dvora vojevode Pavla,
Žele je su Pavlove sestrice,
Desnom rukom srebrnijem srpom,
Metali je konjim braće svoje,
I one su konj'ma govorili:
« Jejte konji mile braće naše,
« Sutra će te putovat daleko,
« Po djevojku mila braca Pavla,
« I proć ćete tri gore jelove,
« Tri jelove a tri javorove,
« Izićete na didovo polje,
« Vigjećete dvore djevojčine,
« Gje prid dvorom dimno kolo igra,
« U kolu je djevojčina majka,
« Gje mi ona kolom obrnjiva.
Kad je sutra bio danak bio,
L'jepe Pavle svate sakupio,
Ter mi ide po mladu djevojku,
I progjoše tri gore jelove,
Tri jelove a tri javorove,
Izidoše na Vidovo polje;
I vigješe dvore djevojčine,
Gje prid dvorom dimno kolo igra,
U kolu je dievojčina majka,
Jednom rukom kolo obrtala,
Drugom rukom suze utirala.
U to doba svati dojezdiše,
Ter se dimno kolo razmetnulo,

Ter primaju po svatima konje,
Pavlu prima djevojčina majka,
Ter je ona Pavlu govorila:
« Što si došo Vojevoda Pavle,
« Sinoć ti je umrla djevojka,
« Jutros smo je mladu ukopali! »
Kad začuo Vojevoda Pavle,
Ter govori djevojčinoj majci:
» Kaži meni gje je ukopana,
» Er je hoću izvaditi junak,
» Hoću je se mrtve nagledati,
» Kad je n'jesam ja žive vidio! »
Al govori djevojčina majka:
» Ah borjami Vojevoda Pavle,
» Ovaki je u ovoj zemlji zakon,
» Kad nam umre vjerena djevojka,
» U zemlju je mladu nekopamo,
» Neg je mladu u more mećemo. »
Al govori Vojevoda Pavle:
» Kaži meni gje ste je metnuli,
» Jasam njorac iznjorit je hoću,
» Hoću je se nagledati mrtve
» Kad je n'jesam žive ni vidio! »
Al govori strina djevojčina:
» Ah borjati Vojevoda Pavle,
Što ćeš meni muštuluka dati,
» Er ti nije umrla djevojka,
» Neg se mlada s majkom posvadila,
» Da bi o što nebih ni žalila,
» Neg od jednu tanahnu košulju
» Hoće majka daje tebi dade
« A djevojka da j' djeveru dade »
Kad začuo Vojevoda Pavle
I on joj je junak govorio:

« N'jesam s braćom jarake d'jelio,
« Ni sam junak odjeće djelio »
Uhiti ga za bijelu ruku,
Odvede ga u bijele dvore,
U kamaru mlagjahne djevojke,
On djevojku u životu nagje,
To je njemu vrlo milo bilo,
Načinjenu kakono nevjestu,
Uhiti je za bijelu ruku
Ter je vodi svat'ma za trpezu,
Sve su svate l'jepo darovali;
Vjerenica Pavlu govorila:
« O ti Pavle, dragi gospodare! »
Ona ga je tvrdo zaklinjala
« Ne vodi me iz bjela dvora,
« Er ti neću gore prijezditi! »
A on joj je junak govorio:
« Nemoj mene mlada zaklinjati
« Er te neću ostavit u majke, »
Uhiti je za bjelu ruku,
Ter je stavi na konjica dobra,
Ona ga je mlada zaklinjala:
« Ah tako ti materina ml'jeka,
« Ne vodi me iz bijela dvora,
« Erbo ti ću umrijeti jadna,
« Neću t' živa na dvorove doći! »
A on joj je junak govorio:
« Volìo bih te u gori ostavit,
« Neg u dvoru mile majke tvoje. »
Otišli su put gore zelene,
Kad su bili sred gore zelene,
Al djevojka djeveru govori:
« Ah djevere moj dragi prstene,
« Skalaj mene sa konjica dobra,

„ Erbo ti ću jadna umrijeti!„
At to čuo Vojevoda Pavle
Ter se junak za se obrtao
I pogledô vjerenicu svoju
Gje je mlada u lišcu ubl'jedjela ;
Ončas junak sa konja skočio,
I uhiti mlagjahnu djevojku,
On je junak sa konja dignuo,
I stavi je na desno koljeno,
Ali mu je mlada govorila:
„ O ti Pavle moje nesugjenje,
„ Koliko ti moje govorenje,
„ Da m' ne vodiš iz majčina dvora! „
To izusti a dnšicu pusti.
Oni su je u greb ukopali,
Oko greba crkvu sagradili,
Oko crkve ružu nasadili,
Oko ruže vodu navratili,
Koje devot *) neka Boga moli,
Koje gizdav neka ružu bere,
Koje žedan neka vodu pije!

---

*) pobožan.

III.

TUŽENJE KATE SERAJEVKE.

Vita jele debeloga hlada,
Blago onomu ko pod tobom spava,
Ni se hara, ni odviše stara;
A ja mlada i haram i staram,
Moleć Boga jutrom i večerom,
Koga će mi Bog u sreću dati,
Bog mi dade sreću Sikuratu! [1])
Niti vidim sunca ni mjeseca,
Ni junaka ni bijela danka;
Zvono zveči, Sikurata ječi,
Pojekuje jadna Sarajevka,
Ljuto kune braca rogjenoga,
Bor te ubio, brate dobro moje,
Koji si me ovdi udomio!
Dok sam bila u tvojemu dvoru
Ja ti bijah b'jela i rumena
A sadara tamna i blijeda;
Gledala sam kud bi meni drago,
Sad mi dumne [2]) gledati ne dadu.
Neg govori Kata Grošetina:
« Sjedi doli mlada Sarajevka
« Sjedi doli, dospijej mi rašu:
« Nije zakon u ovemu gradu,
« Da se često ide na prozore!
Odgovara Kate Sarajevka:

---

1) Manastir kalugjericâ u Dubrovniku.
2) Kalugierice.

« I s rašom te opalila munja,
« A i majku koja te rodila
« I na mene mladu namjerila;
« Udat ću se, neću služit dumne!
« Kad to čula Kata Grošetina
Ona meće i Pope i Fratre
Da svjetuju Katu Sarajevku;
Što mi ljepše Katu svjetovali,
Zato Kate manje i hajaše.
Zatijem je malo vr'jeme stalo,
Vjeriše je i udomiše je!

VI.

O vjeridbi sojke sa vrapcom.

Sjedi Orle na bukovu panju,
Više njega sojka [1]) na krastovu panju,
» Orle gjavle ne namiguj na me,
» Zašto bo ja i ne gledam na te,
» Ni na tvoje okorjele gnjate,
» Neg na vrapca ticu malu moju!»
Kad to źaču vrabac ptica mala,
Kupi svate ide po djevojku:
Starog svata iz jele djetela,
A čauša kosa iz potoka,
Kuma šunu [2]) iz smokova lista,
Komordžiju trtak [3]) iz gomile,

---

[1]) pica glandaria.
[2]) vuga — parus pendulinus.
[3]) trochilus.

Dvije jengje sojke iz prisoja.
Još govori kumašine šune:
« Ah moj kume vrabac ptico mala
« Da izide kostolomi Orle
« Bismo lise š njime poćerali? »
« Bismo kume, a zašto ne bismo? »
Ištom oni govoreći tako,
A iz gore kostolomi Orle.
Svi se svati gorom razbjegoše:
Vrabac ptica mala u košćelu,
Stari svate na jelu djetele,
A kum Sune na smokovo lišće,
Komordžija trtak u gomilu,
Čauš kose u potoke hladne,
A dvie jengje sojke u prisoje.
Osta sama ua konju djevojka;
Govori joj kosturavi Orle:
« Jadna ti se pomamila sojka,
« Da za kijem nebi ni žalio,
« Neg za vrabcom pticicom malahnom! *)

---

*] Sreća me je tu skorice namjerila na vrlog rodoljuba M. P. Srećka Vulovića iz Perasta, koji mi je kazao da u njegovoj otadžbini imaju dvije zbirke narodnih pjesama nalik ovoj koju je opisao Dr. Bogišić; od kojih jedna, sudeći po nekim podacima, prilično da je bila napisana izmegju god. 1682-1714, a druga nekoliko docnije u prošastome stoljeću. Stariji rukopis svojina je kuće Balovićâ iz Perasta. U njemu su 24 pjesme, od kojih devet s mjerilom od 15 glasova i s dodatkom od 6 glasova iza svakoga drugoga a gdjegdje trećega stiha: ostale su petnaest sve u desetercima. Predmet su svijeh pjesama razni bojevi i megdani na kopnu i na moru izmegju Bokijelja s jedne strane, a s druge strane Španjula, Turaka, i Tuniškijeh gusara.

U novijemu rukopisu koji je svojina g. Mazarovića iz Perasta, imaju sve pjesme koje su i u starijemu; i još neke druge kojim su predmet dogagjaji prošastog vijeka.

Nadamo se da ćemo imati u dogodišnjem Zabavniku izvješće opširnije o ovijem zbirkama.

L. K.

JADANJE JOBOVO.

(Složio po sv. Pismu)

J. L. GJUROVIĆ IZ PRCANJA.

h nebilo mog rogjenog dana
I one noći nek' spomenak mine
Kad života bi men' iskra dana,

Obratio se dan oni u tmine
Nit' sjajnošću rasvijetljen bio
Nit' na njega Bog gledao s visine,

Neg' crni ga gusti mrak prekrio
I smrtna ga dušila osjena,
Gorkosti se i jadom obvio;

Nek noć ona ne bude brojena
U godišnje i u mjesečne dane
Ter ostala pusta, osamljena;

Nek' je kune onaj koj čim svane
Kune danak; i koji se kani
Levjatana probuditi sane.

Jasn'jeh sv'jezda zdraci omrčani
Nek' ostanu s nje mraka nemila,
Nit' joj zoro ti rumena sjani

Jer nì ona vrata zatvorila,
Da ukloni s mene teške boli,
Od utrobe koja me nosila

Što ne umr'jeh pre rogjenja? oli
Čim me poda na bio dan mati
Ne prestadoh ja disati doli?

Na koljena zašto me primati?
Što mi dade iz nje prsi hrane?
Jer bi sada mogao počivati

Spavajući mirne smrtne sane
Gdjeno leže kralji i v'ječnici
Koji samotne sebi grade stane,

Gdje su skupa ljucki oblasnici
Kojino kuće srebra napunjaju
Nebrojnoga blaga posjednici.

Ond' opaki silovat prestaju
Ond' umorni željni pokoj teku
Ondi skupa robi pribivaju,

Niti čuju zulumčara jeku.
Ondi mali i velji počiva
Ondi kmeti nezavisnost steku.

Zašto sv'jetlost nevoljnomu siva
Zašto dišu, zašto živu ljudi
Kijem dušu bolest ogrčiva?

Svaki od njih grobni pokoj žudi
Nit' ga st'jeca, kako ubog koji
Blago tražeć badava se trudi.

Zasto sviće kome puti svoji
Spleteni su? koga Bož'ja ruka
Na okolo sa tminama spoji?

S uzdasima ma prodire muka
Prije jela, ječanje je moje
Kako voda tekućijeh huka

Naskoči me šteta ispred koje
Ja sam predao; šta sam se bojao
Ono mene, evo dopalo je;

N'jesam li ja trpeć mirovao
N'jesam li se ja tako podnio
Ko nećutljiv? n'jesam li mučao?

Ipak se je na me gnjev izlio.

NARODNE PRIPOVIJETKE

(Iz zbirke Vuka Vrčevića.)

I.

Zašto su Srblji najsiromašniji na svijetu.

Kad su narodi dijelili sreću ovoga svijeta, skupe se svi na nekakvo veliko polje, te se počnu dogovarati koji što želi, i najvoli. Zapita ondašnji car od svijeta Grke: šta će te vi Grci? — Mi ćemo pitominu i dobru zemlju — A šta ćete vi Rusi? — Mi ćemo prostranu zemlju i planine — Šta će te vi Latini? — Mi ćemo pamet i crkve — A šta će te vi Inglezi? — Mi ćemo more — Šta ćete vi Francuzi? — Mi ćemo bogastvo i rod zemaljski — A vi Turci? Mi ćemo polja, vode i konje — A šta ćete vi Srblji? — Ne možemo vam danas, braćo, odževapiti, prije nego se doma porazgovorimo i dogovorimo. Te tako i danas stoji. —

II.

Ali više poste turci ali rišćani.

Zainade se jednom u kafani turčin i rišćanin ko više posti. Reče turčin: znaš li kako ćemo to najlakše znati? Kolikogod ja tebi nabrojim naših postova, da te toliko puta zveštim šakom u glavu; na koje rišćanin dragovoljno pristane. Počne turčin; evo ti rajo! za jedne *učajluke* jedna šaka; a evo ti vlaše! za druge

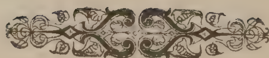
učajluke druga; a evo ti kaurine, za treće *učajluke* treća; pa evo ti *dimsuzine*, za 30 dana ramazana 30 šaka; pa onda: è deder sad ti meni, vlase, koliko, kaži, vi sušite? Započne rišćanin: evo turčine; najprije za 49 dana časnoga posta, 49 šaka; evo ti pobro moj! za 40 dana Božitnjega posta 40 šaka; pa evo ti *Buljubašo!* od 9 do 42 dana Petrova posta; pa evo ti *Barjaktaru!* za 15 dana Gospojina posta 15 šaka — Zapomaga turčin: dosta već, vlaše, pomamilo te sve četvoro posta — Stan *Balijo!* nijesam no teke polovinu, a drugu ću polovinu lijevom rukom, e me ova već zaboljela: evo ti, moj lijepi *Aga*, Trojičina cijela nedjelja; evo ti *Efendija!* Arandjelova nedjelja, to je 15; pa evo 'ti *Mumine!* nedjelja Maloj Gospoji, a druga Vidovdanu, to je 15; pa evo ti *Mula*; nedjelja pokrovu, a druga svetoj Petki, to su 15; pa evo ti *Hadžija!* nedjelja svetome Savi, a druga svetome Pantaliji, to je 15 — Stade turčina jauk, i veli: došta više, petnaest te pušaka ubilo, ko to posti te vražije petnajestnjake? ja za to nikada čuo nijesam, no me danas ubi, *alah ti belarvesum!* — Nastavi rišćanin: Stan *Mumine!* ima jost u bisagima: Evo ti *delijo!* za dva posta Krstova cigle dvije, i za Usjeknovenje glave svetoga Jovana Krstitelja u antreś još tri — Krstio se manit dabogda! dosta više — Pa sad najpotle, evo ti moj *jajmiče!* što nema broja: (uzme ga tući s desnom i lijevom naporedice) ovo ti je srijeda a ovo petak; srijeda, petak; srijeda, petak — Ostavi više, krv plačao kao i oćes, ne goni dalje, jedva ostah živ iza četvoro posta, a tijeh nesretnjih srijeda i petaka eto više no dana u godini.

III.

Ova je (žena) dosta meni i svemu selu.

Htio otac da oženi jedinka sina mlada i trsmata, pak mu reče: vrijeme je sa srećom da te oženimo; ja sam ti našao djevojku — Pa zar samo jednu jeli? upita ga sin — A da koliko

nego jednu? reče mu otac, i nastavi: naš zakon ne dopušta više od jedne — Bogme nije, babo! to tako, nego sam čuo od turaka gdje govore: jedna kao nijedna, dvije kao jedna, a tri misli ti; pa ako nećeš dajbudi dvije, neču ni tu jednu — Otac pametni vidi ludost svog sina, pak mu reče: E, dobro! nego ja bih, moj sinko, da ovu u nedjelju dovedemo, a drugu ćemo, ako Bog da, o jeseni, jer će biti mnogo arča okolo dvije svadbe, a megjutim tražićemo još jednu — Na ovo pristane sin i oženi se. Kad progje jedno dva mjeseca dana, vidi ga otac da ga nema ni napola kao što je prije vjenčanja bio; zovne ga jedno jutro i reče mu: E, sinko! šta ćemo? ja sam našao i drugu u kneza od našega sela, no što ti veliš, kad ćemo po nju? — Ne, babo! Bog ti i sveti Jovan! ova jedna dosta je meni i svemu selu; odgovori.

NARODNE PJESME

I.

(Pjevana od turčinu)

BOJ TURAKA I MOSKOVA POD KLOBUKOM

(istiniti dogagjaj 1808.me godine)

PRIOPĆUJE

VUK VRČEVIĆ.

Dva se ljuta zmaja zavadiše,
Bonaparte i Moskovski kralju,
Oko tugjě zemlje i krajine,
Oko Boke niže Gore Crne.
Hoće Vrancuz da Boku osvoji,
I pokori lomnu Goru Crnu,
Moskov ne da, nego Boku čuva,
A uz Boku malu Goru Crnu.
Najprije se knjigam udariše,
Po knjigama boja započeše;
Boja biše na svakoju stranu,
Oba šilju od mora gjemije,
Na gjemije ubojne topove,
Uz topove birane tobdžije
I pod luntom valjane soldate
Da ugrabe Boki morske klance.
Moskovu je dobra sreća bila,

U Boku je prije dojedrio,
Zapanuo u morske bogaze
Kud ne može soko preletiti,
A kamo li Vrancuz projedriti.
Vrancuz morem udara junački,
A na suvo isturio vojsku.
Dočekuju moskovski brodovi,
A po suvu kauri Bokezi,
I birani vlasi Crnogorci,
Boj trajao za nedjelju dana;
Ne da Boka otvoriti oka,
Crna Gora k sebi pristupiti.
Kad vidjela Bonaparte vojska,
Ona se je natrag okrenula,
Otploviše morem debelijem,
Dojedriše turskoj Sutorini.
Pa da vidiš vojske Komandara,
On ti piše knjige na koljenu,
Te je sprema u Trebinju gradu,
Asan Begu Rizvan-Begoviću:
« Asan Beže od Trebinja glavo!
« Brže ustaj na noge junačke,
« Te okupljaj silnu tvoju vojsku,
« Hercegovce dugo-haljinaše,
« Kojino su krvlju zadojeni,
« Puška im je i otac i majka,
« A dušmanska oslačala krvca,
« Pa kad bude na okupu vojska,
« Na Karadag složno da udrimo,
« Pokorimo našega dušmana,
« I hajdučko sjeme da satremo,
« Da od vraga nema više traga. »
Kad Asan Beg taku knjigu primi,
Knjigu uči te mu mila bila;

Bradu gladi, uči u pameti,
S kojega će kraja započeti.
Te okuplja trebinske begove:
Adem Bega trebinskog Mudira,
Mahmut Bega Kapetanovića,
Adži Muja Teftedarevića
I nećaka Adži Akif-Bega,
Iz Zasada Babović Kadiju,
Iz Mustaća Fetagić Muftiju,
Od Rupjela Misirlića Deda,
Od Gorice Arslanagić Fejza,
Od Pridvorja Adž-Asanovića,
Od Bijove Zupčević Adžiju;
Svi mu došli kuli i čardaku,
Na Kadifli jastuk posjedali,
Po ćilimu noge popustili,
Zapalili dugačke čibuke,
A mlagji im kafu izniješe.
Kad se dvaput kafom obrediše,
Asan-Beg se knjige prifatio,
Te im ući knjigu po jaziji,
Što mu piše dženeral vrancuski,
A po knjizi riječ privatio:
« Braćo moja Turci Trebinjani!
« Daj da silnu okupljamo vojsku,
« Združimo se s kraljem vrancuskijem,
« Od Sjevera udrimo dušmanu,
« A Vrancuz će s mora Sutorinom,
« Pod Klobukom da se sastanemo
« I svu Crnu Goru posobimo. »
Kad ga čuše Age i Begovi,
Pristadoše, kabul učiniše,
Pišu knjige, šilju na sve strane,
Na srdare i na barjaktare,

Na bimbaše i na buljumbaše:
U Korjenić Šehovića Zuku,
U Nikšiće Mušović Arslanu,
A u Gacko Čengić Smajilagi,
U Ljubinje Srdarević Dedu:
« Na noge se naše age drage!
« Pod barjake okupljajte Turke,
« Ko vjeruje sveca Muhameda,
« I dva zemna dobra prorokova,
« Svetu Ćabu Meku i Medinu,
« A uz Turke našu vjernu raju;
« Kad osvane petak turski svetac,
« Nek se svaki pod Klobukom nagje,
« A uz vojsku hrana i džebana;
« Dok inšalaj i triput bismilaj!
« I mi našu saberemo vojsku
« Po Trebinju i oko Trebinja,
« I dignemo ubojitu raju,
« Krajičnike Zubce i Kruševce,
« Pa Šumljane i sve Popovljane,
« Pa Brgjane i Bobane ljute,
« Spanućemo do grada Klobuka. »
Rasturiše knjige po ćenaru.
Kad junaci knjige privatiše,
I vidješe što im sitne pišu,
Svaki skide s čivlije barjaka,
Pobija ga zemlji u ledini,
Isturiva pod barjak kuburu.
Silni Turci jedva dočekali,
U Turaka čudan hadet bio,
Pripravni im konji pod sedlima,
A o bedri opasane ćorde,
Kao krila u sokola siva,
Dok bi Vezir kafu osušio,

Svakome se okupila vojska,
Mlada momka, brza konjanika,
Zorna p'ješka, ljuta ubojnika,
Koji može stići i uteći
I ranjena iznijeti druga,
Da ga vlaška ne siječe ruka.
Kako koji vojsku azuraše,
Put Klobuka vojsku okrećaše.
Hala, hala, šućur Bogu fala!
Da je kome pogledati bilo,
Zor Turaka naših Krajičnika,
Nahatima, i pod mizdracima,
Ogrnuli skrletne binjiše,
Pod binjiše izviruju šiše,
Pune šiše trogodne rakije,
Te podžiže srce u junaka,
Na sedlima noge potkupili,
Tamburicu u krilu metnuli,
Sitno kuca, tanko popijeva,
Uz tamburu svak svoju prip'jeva,
Neki Ajku, a neki Mejrimu,
Neko Djulsu, a neko Fatimu;
Od sile se sve planine tresu,
Potresuju brda i doline,
A trepeta po jelama lišće.
Kada dogje petak turski svetac,
Sva se sila pod Klobukom zbila;
Asan-Beže pregleduje vojsku,
Po tefteru dvanajest hiljada;
Pa iz grada sitnu knjigu piše
Dženeralu moru Sutorini;
« Dženerale, kraljevi većile!
« Evo moje na iskupu vojske,
« Pod Klobukom spramo Gore Crne,

« Ima vojske dvanajest hiljada,
« Zorna pješka, brza konjanika,
« Sa pomoću sveca, i Alaha,
« Udrila bi na dvadest hiljada;
« Dokle moja otpočine vojska,
« Ja se tvojoj nadam u indatu,
« Da udrimo Dinu dušmaninu,
« Naše sablje krvlju napojimo,
« A hajdučkih nakidamo glava,
« Okitimo kule i avlije,
« I bedeme trebinjskoga grada,
« Nek seire momci i kadune. »
Ode knjiga, dogje dženeralu,
A Asan-Beg sjedi pod čadore,
Oko njega age i begovi,
Pa seiri svrh Klobuka grada,
Ciliktanje momka binjidžija
I igranje arslana pješaka,
Dje igraju igre svakojake,
A najviše kamena s ramena,
I *ćusteka* skoka junačkoga:
Zorni momci, bula ih rodila!
Tako stalo za dva puna dana,
Ode haber od usta do usta,
A napade strava po krajini,
Da će Turčin udrit na kaura,
I ponovit kosovsko junaštvo.
Glas dopade crnog kalugjera
Na Cetinje Petrović Vladiku. *)
Ne dade mu vrag mirovat s mirom,
Nego javi u Boki Moskovu,

---

*) Petar I.

A okupi lomnu Goru Crnu,
Pa se *ćuče* Klobuku privuče,
Opasa ga sa četiri strane,
A na petu namjesti Moskova
Osam stotin pod mušket soldata
I pred njima ruskog Miralaja.
Kad osvanu vlaška svečanica *)
Udariše sa svakoje strane,
Jurišaju, dobro napadaju,
A Turci ih bolje dočekuju,
Konjánici sabljom iza vrata
A pješaci tuku iz pušaka.
Stoji vriska na konju turaka,
Stoji piska vlaha i Moskova.
Šta će pilad nauditi orlu ?
Ili tići sivome sokolu ?
Boj trajao dvanajest sahata,
Neće vlasi da natrag ustupe,
No se biju ognjem iz pušaka.
Pa što ću vam pričat i kazivat ?
Pravi Turčin nikad lagat neće,
Za istinu izgubit će glavu,
Grehota je falit Kaurina,
A sramota sakrit mu junaštvo,
Vlah se bije, rodila ga majka !
Mrtav pada pod sabljom Turaka,
Bez amana gine bez *karara*.
A kad sjede na istoku sunce,
Od grada se vlasi povukoše,
Pa na zoru opet udariše.
No im loša sreća priskočila,
Pomoliše na vidik Vrancuzi,

*) Nedjelja.

Pred vojskom su bubnji i borije,
A za vojskom ubojni topovi,
Uz topove hrana i džebana.
To vidjela crnogorska vojska,
Al ne vide moskovski soldati,
No junaci, kukala im majka!
U ordiju tursku ugazili,
Luntom bode, a mušketom tuče
Crnogorci pleći okrenuše
Pobjegoše brdom i planinom,
Ostaviše moskovske soldate
Na grobnici turskoj kasapnici,
Butumile ondje bitisaše,
I ni jedan ne iznese glave,
Ostaviše spomen pod Klobukom,
Za moskova nesretnjo grobište.
Tu se Turci nasjekoše glava
Moskovskijeh i crnogorskijeh,
I živote potrošiše ludo.
Šućur Bogu istina je bilo.
Teško šuši s vukom ratujući,
A kauru s Turcim vojujući;
Sve za slavu Boga i Proroka,
A za zdravlje cara čestitoga
I junaka svečevih Turaka. *)

---

*) Megju svijem mojijem do danas skupljenijem narodnijem junačkijem pjesmama ovu ciglu jednu od Turčina pjevanu imam; koju priopćujem tom namjerom da čitaoci vide razliku srpskijeh i turskijeh pjesama, i da u isto doba u komentiranju svoju presudu izreku. Uzmimogred dokazaću i to: Pjevač koji mi je ovu pjesmu kazao, može biti da se je ograničio u izrazima koji bi se o uvredi zakona hristova ticali, i da bi nešto više rekao kad bi je megju Turcima pjevao, kao na pr. jedan što sam ga ja slušao kad je uz *ramazan* u kafani pjevao (no on mene nije mogao vidjeti). Evo kako:

«Srbin viče: Jezus i Marija!
«Kami će mu pomoći Marija
«Gdje udara Mujo i Alija?» i. t. d.

II.

PJESMA
od kraljice madžarske
MARIJE TEREZIJE. A

PRIOPĆUJE

L. KUKULJICA.

Još ni zore ni bijela danka
Ni danica pomolila zdraka,
Ni vlašići goru nakitili
Ni volari vole ufatili,
Knjigu piše Duka od Bav'jere
Ter je šalje kralju francuskomu
A za malo prijatelju svomu :
Kupi vojsku sv'jetla kruno moja
Robi, pali sela i gradove
Sve do Beča grada bijeloga
Podloži mi dušmanina moga.
Evo tebi tvrdu vjeru dajem
Kako sjedem u Beču b'jelome
I osvojim krunu Ćesarovu
Ja ću Mllan tebi darovati
I njegovo bogato kraljestvo.
Drugu piše kralju Španjulskomu
Po imenu Filipu petomu :

Hoj Filipe od Špagne monarko
Pomogô te vangjelista Marko
Sad sakupi tvoje vitezove
Robi, pali sela i gradove,
Štogod bude oko sinja mora
Lorenina ili Ćesarova;
A evo ti tvrdu vjeru davam
Kako krunu ćesarovu nagjem,
Daću tebi gizdavu Florencu
Sve do Rima grada velikoga.
Treću piše kralju od Prusije
I njemu je bio besjedio,
On u Beču gradu ne sidio:
Kupi vojsku kralju od Prusije
Robi, pali sela i gradove
Sve do Beća i okolo njega;
Ako meni Bog i sreća dade
Da osvojim krunu ćesarovu,
I da sjedem u Beču b'jelomu
Sleziju ću tebi darovati
I u v'jek ćeš sa mnom mirovati.
Kako kralji knjige razumješe
Brzo silne vojske sakupiše,
Sa svih strana oni udariše
Sve do Beča grada osvojiše
Ćesarovu kćercu rasceviliše,
Cvili jadna kao ljuta zmija,
Niz obraz je suze prolivala
Djevera je Karla dozivala:
Aj ti Karlo moj mili brajane,
Brani Beča ne izdaji mene,
A ja bježim k ravnoj Ungariji,
Sakupiću moje Ugričiće
I Hrvate sive sokolove.

Pak uzimlje sina malahnoga
U svilu je njega zavijala
Svojim ga je suzam oblivala,
I pobježe k ravnoj Ungariji
Vapijući Djevici Mariji.
Kad je došla Požunu b'jelome
Istrčalo malo i veliko
Da pozdravi Ungarsku Kraljicu;
Niz obraz je suzam oborila
Ovako je njima govorila;
Ugričići, mila braćo moja
Utočište i ufanje moje,
Volim biti vaša službenica
Nego moje rodice sužnjica
Evo vami maloga kraljića
A mojega sina malahnoga,
U ruke ga sad vaše pridavam
I ćesarstvo starca Baba moga.
Kako čula Ungarska gospoda,
Plakala bi i zemlja i gora,
Sve zaplaka malo i veliko,
Svoje britke ćorde povadiše
Na ćordi se svaki zaklinjaše
Da će prije izgubiti glavu
Neg' izdati Ungarsku Kraljicu
I njezina sina malahnoga.
Jošte, pobre, jedno čudo kažem,
Nemoj r'jeti da ja ovo lažem,
Skočiše se Ungarske divojke,
Udovice i njihove majke,
Otvoriše šipkove sanduke,
Pokupiše i srebro i zlato,
Sitni biser i drago kamenje
Kraljici ga nose na poštenje:

Eto tebi ungarska kraljice,
Kupi sada tvoje vitezove
Žarko sunce, presv'jetla danice.
Malo vr'jeme postojalo biše
Ter se silne vojske sakupiše
Šeset hiljad' mladih Ugričića
Na dvoje ih ona razdjeliva
Pred njima je Palfi Gjenerale
A pred drugom je Nazdi Principe
Trijes' hiljad' Hrvata junaka
Sve djetića i mladih momaka
Pred njima je Erdeljiću Bane
Od hrvatske ruke gjenerale.
Trijes' hiljad silne nimadije,
Pred njima se alaj barjak vije
Kevelnira vrla gjenerala
Od njemačke vojske poglavara
Dvaes' hiljad Boemac' junaka
Kako jedna kita djevojaka
Pred njima je Glatkoviću Bane
Kojino se čuje na sve strane
Zapjevala iz gorice vila:
L'jepo ti je pogledati bilo
Rvaćane sive sokolove,
Trepeću im krila pozlaćena
Za kalpakom kita vesligjena
Kad su bili k Beču bijelome
Gledale ih od Beča djevojke
Gledale su, ter su govorile:
L'jep'jeh konja, l'jepšijeh junaka!
Tu se vojske vina ponapiše
Kraljici se svojoj pokloniše
Otole se zdravo podigoše
Pjevajući, otpijevajući,

Vince pijuć, konje igrajući
Ide jedna gori u Sleziju
Trijes' hiljad' hrvata junaka
Pred njima je Erdeljiću Bane
Kudagodjer oni polaziše
Ondar živi oganj žežijaše,
Kud njihova čorda dopiraše
Ondi sama krvca proliva se
Istjeraše kralja od Prusije
I njegove vojske izagnaše
A brata mu rane dopadoše
Nije lova gdje nije sokola
Sve širuje gdje raste topola
Nije brata što ne rodi majka
Nad hrvata nije nam junaka.
Ode druga k ravnoj Bavijeri
Šeset hiljad mladih ugričića
Pred njima je Palfi gjenerale
Robe, pale sela i gradove,
Osvojiše bumbe i lumbarde
Osvojiše dvanaest gradova
Istjeraše Duku od Bav'jere
Nesrećnoga novoga Ćesara
Pred dvorom vam rastu cerdelije
Ugričići na glasu delije!
Konje jašu bolje nego turci
Sablje pašu ka' ono hajduci.
Treća pade k Pragu bijelome
Pred njome su do tri gjenerala
Tri sokola, našem Bogu hvala.
Jedno Vitez od Lorene Karlo,
A drugo je Keneviller Bane,
A treći je Bane Glotkoviću,
Na glasu je kako Kraljeviću.

Kad dogjoše k Pragu bijelome
Sa svih strana njèga obsjedaše,
Otkud bije Keneviller Bane
Gradu bješe lice pomrčalo
Od crnoga praha i olova,
S koje strane od Lorene Karlo
Odanle se grade tresijaše
Od njegovih sitnih lumbarada.
S koje strane Glatkoviću Bane
Odonle se krvca prolivaše
Od juriša njegovih junaha
Još ne bješe trijes nedjel dana
Bio barjak na gradu trepeće
Za mir pita, neće boja veće,
B'jelu gradu vrata otvoriše
Sve francuze na dvor istjeraše,
Ter plačući pitaju proštenje
Bez oružja i muškog poštenja.
Sve se vojske natrag povratiše,
Ali mnogo robje dovedoše
Kupuju ih ungarske djevoike;
Mnogo za njih blago prosipale
Za Francuze po litru duhana
Za Španjula ili Prusijana
Oku sliva i gnjilih jabuka
Neka im je sve to veća muka.

Opaska A.

Ovu sam pjesmu prepisao iz rukopisa Francisk. knjižnice pod Br. 273. Pisana je rukom neumornoga R. Radelje, koji opazuje na početku da je nju izvadio iz listà na kojemu da je bilo naznačeno s dvora, rukom Gj. Ferića ovako — *Canzone di Monsignor Fr. Anselmo Catić* — Sa strane je zabilježena god. 1754.

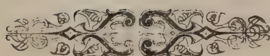
Ot. Anselmo Gjurković prozvan Katić, Konavljanin s Jasenice može se usporediti s najboljijem našijem latinskijem pjesnicima prošastoga stoljeća. U gore navedenome rukopisu ima nekoliko njegovijeh elegija, oda, epistola i epigrama latinskijeh, sve najizvrsnijeg ukusa. Ima ih i talijanskijeh, dosta dobrijeh. Lasno da se je bavio takogjer i srpskom književnosti: ali osim ove prosto narodne pjesme koju su mu valjda nadahnule uspomene svog djetinstva, ne ostaje nam, u koliko se zna, ništa drugo.

O. Anselmo bio je na glasu kao bogoslovac; te se pripovijeda i dandanašnji kako je iznenadio kardinale u Rimu, kad je g. 1760 tamo hodio da položi ispite kao novoimenovani biskup trebinski. Jedan od kardinala prezirući tog prekomorskog gosta, zapita ga ironički da mu izreče *vjerovanje*; na što Gjurković uvrijegjen odgovori nijekajući jedan po jedan sve šk]jane od simbola i tvrdeći to svoje nijekanje najboljijem dokazima kojim se služe nevjernici, pa za tijem pobijajući sve što bijaše rekao protivnijem dokazima iz kršćanškog bogoslovlja.

Vrativši se amo, htje da pokuša bili mogao glavom pribivati u svojoj trebinskoj biskupiji, protiv izgledu svojijeh predhodnika koji cjeć straha od turaka, svi su stanovali u Dubrovniku. Ali usilovan da pobjegne iz pred progonstva, nastani se u Čepikuću, koje selo graniči s trebinskom biskupijom, i tu umrije g. 1792. Tijelo mu je pokopano kod franjevaca u Slanomu.

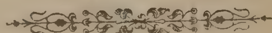
L. K.

KAZALO.

Staparske Pogreške.

Na strani 48 u vrsti 14 mješte mogu — momu
„ 71 izbriši opasku
„ 87 u vrsti 7 mješte govedu — goveda
„ 127 „ 25 „ vlasteoskoga — vlasteoska
„ 209 „ 6 „ maina a fasso — maina a fosso
„ 257 „ 13 „ posudu — posadu
„ 280 „ 31 „ člunku — članku

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 082419091